

Харківський національний
економічний університет
імені Семена Кузнеця

**Управління
розвитком**

Збірник наукових робіт

№ **11** (174) 2014

видається щомісячно

Харків • ХНЕУ ім. С. Кузнеця • 2014

*Засновник і видавець ХНЕУ ім. С. Кузнеця.
Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації
КВ № 16779–5351 ПР. від 21.05.2010 р.*

*Затверджено на засіданні
вченої ради університету,
протокол № 1 від 29.08.2014 р.*

Редакційна колегія

Пономаренко В. С. — докт. екон. наук, професор ХНЕУ ім. С. Кузнеця (головний редактор)

Афанасьєв М. В. — канд. екон. наук, професор ХНЕУ ім. С. Кузнеця

Внукова Н. М. — докт. екон. наук, професор ХНЕУ ім. С. Кузнеця

Гончарова І. В. — докт. екон. наук, доцент ХНЕУ ім. С. Кузнеця
(науковий редактор)

Гришова В. М. — докт. екон. наук, професор ХНЕУ ім. С. Кузнеця

Дікань Л. В. — канд. екон. наук, професор ХНЕУ ім. С. Кузнеця

Дорошина М. С. — докт. екон. наук, професор ХНЕУ ім. С. Кузнеця

Дорохов О. В. — канд. техн. наук, професор ХНЕУ ім. С. Кузнеця

Іванов Ю. Б. — докт. екон. наук, професор Науково-дослідного
центру індустріальних проблем розвитку НАН України

Кизим М. О. — докт. екон. наук, професор Науково-дослідного
центру індустріальних проблем розвитку НАН України

Клебанова Т. С. — докт. екон. наук, професор ХНЕУ ім. С. Кузнеця

Козьменко О. В. — докт. екон. наук, професор Української
академії банківської справи Національного банку України

Криворотов В. В. — докт. екон. наук, професор Уральського
федерального університету імені першого Президента
Росії Б. Н. Ельцина (Росія)

Левикін В. М. — докт. техн. наук, професор Харківського
національного університету радіоелектроніки

Лутай Л. А. — докт. екон. наук, професор Донецького
національного університету економіки і торгівлі імені
Михайла Туган-Барановського

Малярєць Л. М. — докт. екон. наук, професор ХНЕУ ім. С. Кузнеця

Назарова Г. В. — докт. екон. наук, професор ХНЕУ ім. С. Кузнеця

Орлов П. А. — докт. екон. наук, професор ХНЕУ ім. С. Кузнеця

Пилипенко А. А. — докт. екон. наук, професор ХНЕУ ім. С. Кузнеця
(заступник головного редактора)

Попов О. Є. — докт. екон. наук, професор ХНЕУ ім. С. Кузнеця

Пушкар О. І. — докт. екон. наук, професор ХНЕУ ім. С. Кузнеця

Чернов В. Г. — докт. екон. наук, професор Владимирського
державного університету (Росія)

Чухрай Н. І. — докт. екон. наук, професор Національного
університету "Львівська політехніка"

Ястремська О. М. — докт. екон. наук, професор ХНЕУ ім. С. Кузнеця

Chauchat Jean-Hugues – Professeur (HdR) de l'Université
Lumière Lyon2 (France)

Chen Wei – PhD, Professor, Hebei University of Science
and Technology (China)

Gang Fan – Dr., Professor, Graduate School of Chinese
Academy of Social Sciences; Director of China's National
Economic Research Institute (China)

Hofshtabler Hannes – Professor, Upper Austria University
of Applied Sciences (Austria)

Hollner Helmut – FH-Prof. DL Dr Techn University of Applied
Sciences FH "Technikum Wien" (Austria)

Kalashnikov Vitaliy – Economy Doctor (ED), Assistant Professor,
Universidad Autónoma de Nuevo León (Mexico)

Ohrimenco Serghei – Dr. Sc. (Econ.), Professor, Academy
of Economic Studies (Moldova)

Pucher Robert – FH-Prof. DL Dr Techn, University of Applied
Sciences FH "Technikum Wien" (Austria)

Sarkisyan Agop – PhD, D.A., Tsenov Academy of Economics
(Bulgaria)

Solarz Jan Krzysztof – Prof. nadzw. dr hab., Akademia finansów,
Warszawa (Poland)

Vulanovic Milos – PhD, Assistant Professor of Finance,
Western New England University (USA)

Wackowski Kazimierz – Prof. nzw. dr hab., Politechnika
Warszawska (Poland)

John (Jack) William McNeill – PhD, Professor of Anthropology
and Intercultural Studies, Providence University College (Canada)

Irina Yatskiv – Dr. Sc. Eng., Vice rector, Professor, Transport
and Telecommunication Institute (Latvia)

Duro Benic – PhD, Full Professor with tenure, University
of Dubrovnik (Croatia)

Christine Cooper – PhD MSc BA (hons), Professor, University
of Strathclyde, Glasgow (UK)

Поштова адреса

засновника і видавця:

61166, Україна, м. Харків, пр. Леніна, 9-А

Головний редактор **Пономаренко В. С.**

Конт. телефон: (057)702-03-04

Поштова адреса редакції:

61166, Україна, м. Харків,
пров. Інженерний, 1-А, 1 під'їзд

Зав. редакції **Сєдова Л. М.** (057)702-07-38

Редакція (057)702-07-28

Випусковий редактор – **Бутенко В. О.**

Редактори: **Зобова З. В., Лященко О. Г., Пушкар І. П.,**

Хижняк Т. М.

Комп'ютерна верстка – **Топчій М. О.**

E-mail: vydav@hneu.edu.ua

Відповідальність за достовірність фактів, дат, назв, імен, прізвищ, цифрових даних, які наводяться, несуть автори статей.

Рішення про публікацію статті приймає редакційна колегія. У текст статті без узгодження з автором можуть бути внесені редакційні виправлення або скорочення.

Редакція залишає за собою право їх опублікування у вигляді коротких повідомлень і рефератів.

При передрукуванні матеріалів посилання на збірник обов'язкове.

Підписано до друку 10.10.2014 р.

Формат 84×108 1/16. Папір MultiCopy.

Ум.-друк. арк. 22,0. Обл.-вуг. арк. 27,5. Зам. № 273.

Ціна договірна.

Видавець і виготівник – видавництво ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 61166, м. Харків, пр. Леніна, 9-А.

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів видавничої справи
Дк № 481 від 13.06.2001 р.

© Харківський національний
економічний університет
імені Семена Кузнеця, 2014.

© Видавництво ХНЕУ ім. С. Кузнеця,
дизайн обкладинки, 2014.

Студент 4 курсу
факультету економіки і права ХНЕУ ім. С. Кузнеця

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ MIND-MAPPING ДЛЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ "СТИМУЛЮВАННЯ ПРАЦІ"

Анотація. Розглянуто основні поняття стимулювання, їх ефективність і доцільне використання. Побудовано ментальну карту поняття "стимулювання". Вказано основні форми, методи і функції стимулювання персоналу.

Аннотация. Рассмотрены основные понятия стимулирования, их эффективность и целесообразное использование. Построена ментальная карта понятия "стимулирование". Указаны основные формы, методы и функции стимулирования персонала.

Annotation. The basic concepts of incentives, their effectiveness and feasibility have been considered. A mental map of the concept "stimulation" has been constructed. Main forms, methods and functions of staff stimulation have been pointed out.

Ключові слова: стимулювання праці, mind-mapping, управління, персонал, спонукання.

Зазвичай для запису своїх думок, ідей люди користуються лінійною формою, використовуючи текст, схеми, таблиці, списки. З одного боку, це дозволяє відобразити на папері свої міркування. Для прочитання того ж бізнес-плану потрібні величезні зусилля, щоб вдуматися в його суть, зосередитися. Справа в тому, що така форма вираження думок виробляється лівою півкулею мозку. Такий текст важко запам'ятати, важко виділити головне, витрачається багато часу на створення такого запису. Але найгіршим є те, що цікавість до написаного може зникнути настільки, що ідея просто не буде втілена в життя.

Тоні Б'юзен [1, с. 56] запропонував у 70-х роках ХХ століття ідею створення діаграм зв'язків за допомогою правої півкулі. Підхід дуже простий, але незвичайний і дозволяє відчути радість від самого процесу створення таких діаграм, званих ментальними картами або інтелект-картами.

Суть їх полягає в тому, що тут використовується радіальний запис, тобто основна тема розташовується в центрі аркуша, стаючи центром уваги. Пишуться не фрази, а ключові слова, які передають сенс всієї фрази. Ці слова розміщують на гілках, що розходяться від центральної теми. Гілки повинні бути скоріше асоціативними, ніж ієрархічними.

Дивний спосіб "укладання", структуризації великого обсягу інформації на один аркуш, коли його весь легко можна окинути поглядом і сприйняти цілісно у взаємозв'язку всіх об'єктів, надають ментальні карти – *mind-maps* (вони мають безліч назв: карти розуму, карти пам'яті, інтелект-карти тощо). *Mind-mapping* – це надзвичайно потужний метод пізнання, що дозволяє розкрити весь інтелектуальний потенціал людського мозку. Переваги методу в тому, що він застосовується під час вирішення найрізноманітніших завдань зі всіляких сфер людської діяльності, а саме:

- 1) у особистому житті – для самоаналізу, написання резюме, планування бюджету, навчання, ведення щоденника тощо;
- 2) у роботі – планування, аналіз, звіт, реалізація проекту тощо;
- 3) у навчанні – конспект, план, систематизація джерел тощо.

В основі такого способу обробки інформації за допомогою карти пам'яті лежить створення асоціацій та ієрархія понять. Створюючи ментальні карти, людина уявляє інформацію у вигляді, найбільш природному для сприйняття мозком, який здатний, відштовхнувшись від якоїсь однієї ідеї, розвивати все нові і нові асоціації до нескінченності [2, с. 35].

Характерні риси ментальних карт:

- 1) основний об'єкт вивчення (відправна точка роздумів) завжди розміщується в центрі карти;
- 2) аспекти основного об'єкта, питання, пов'язані з ним, і суміжні теми розходяться від центрального образу у вигляді гілок;
- 3) гілки-асоціації пояснюються ключовими словами, фразами або графічними образами, від них відходять гілки другого порядку, що виражають вторинні ідеї;
- 4) гілки асоціацій формують ієрархічну структуру.

Досвід використання ментальних карт наведено на рисунку.

Проаналізувавши основні аспекти формування терміна "стимулювання", можна навести найбільш узагальнене визначення цього поняття.

Отже, стимулювання праці – це метод впливу на трудову поведінку робітника через мотивацію, це цілеспрямований чи нецілеспрямований вплив на людину або групу людей з метою підтримання певних характеристик її трудової поведінки, перш за все, трудової активності.

Слід розглянути наведений рисунок більш детально.

Виділяють такі головні функції стимулювання: спонукання до дії, напрям діяльності, а також підтримання і контроль поведінки людини.

Спонукання до дії – це ті чи інші стимули, які змушують людину більш ефективно використовувати свою роботу.

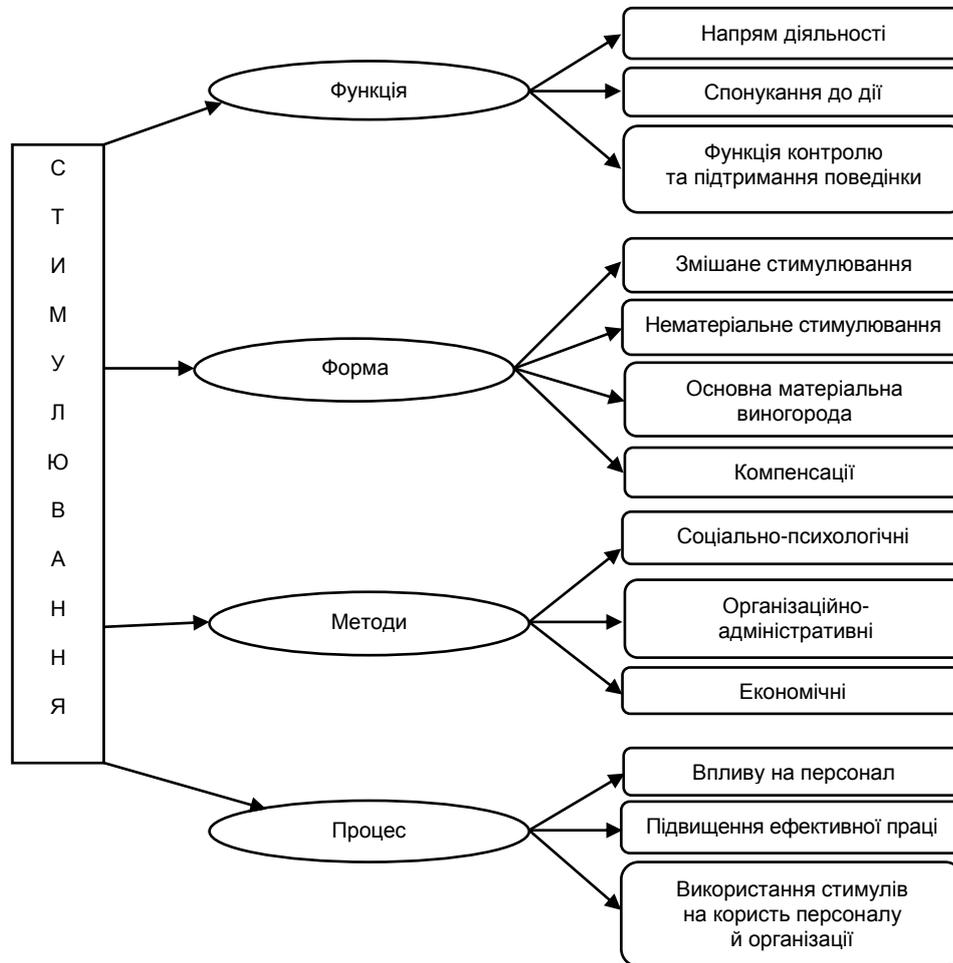

Рис. Ментальна карта поняття "стимулювання"

Щодо напрямку діяльності, то він характеризує безліч рішень, які будуть допомагати йому в досягненні поставлених цілей. Всі дії, що здійснюються на шляху задоволення бажань і потреб, становлять певні вибори, що спрямовують всі зусилля людини на конкретну мету, тобто задоволення відповідної потреби.

Функція контролю і підтримки поведінки спрямована на реалізацію поставленої мети, виражається в ступені наполегливості в процесі досягнення мети. Стимулювання робить кожну людину зацікавленою. Наприклад, людина, чия поведінка визначена грошовим стимулом, тобто, що прагне заробляти, в різних ситуаціях і за неоднакових обставин діяти буде відповідно до цієї домінанти.

Стимул є рушійною силою, яка спрямовує діяльність людини на досягнення певних цілей. Функції стимулювання засновані саме на ньому, оскільки стимул знаходиться в самій людині, визначаючи її поведінку, спонукаючи діяти [4, с. 54].

Всього можна виділити три сфери методик стимулювання співробітників організації до праці. Це економічний, організаційно-адміністративний і соціально-психологічний метод.

До економічного методу стимулювання можна віднести всі види фінансового стимулювання співробітників до праці. Це премії, процентні надбавки за вдало завершеною роботою, грошові компенсації тощо. Донедавна вважалося, що даний метод стимулювання є найефективнішим. Кожен фахівець влаштовується на робоче місце з головною метою: фінансово забезпечити себе і свою сім'ю. Тому додаткові фінанси є визначальним стимулом у роботі співробітників. Однак в економічному методі стимулювання до праці є свої нюанси.

По-перше, він повинен бути чітко синхронізований з планами роботи організації. Грошове стимулювання необхідне для швидкого, своєчасного досягнення поставленої мети. Тому впровадити дану форму стимулювання праці співробітників необхідно для досягнення якоїсь конкретної мети. Для того, щоб підтримувати інтерес до даного стимулу, можна час від часу публікувати в корпоративному виданні, вивішувати на загальний стенд попередні підсумки роботи фахівців, відділів, департаментів і так далі. Маючи інформацію щодо можливого лідерства працівників та тих, хто трохи відстає, фахівці будуть мобілізувати свої сили для отримання бажаної винагороди.

По-друге, фінансова система стимулювання повинна бути чітко обґрунтована, вона не повинна виплачуватися фахівцям систематично. Іншими словами, якщо керівництво щоквартально буде нараховувати співробітникам деяку суму, то незабаром вони будуть сприймати її не як заохочення за хорошу роботу, а як очікувану, належну надбавку до заробітної плати.

По-третє, всі співробітники повинні чітко розуміти, за яку діяльність їм були нараховані додаткові гроші. Якщо керівництво розпорядиться виплатити фахівцям, які вдало завершили контракт, деяку грошову суму, а їх не попередять, за що і в якому обсязі ця сума буде виплачена, то співробітники просто не зрозуміють, чому саме їм були переведені дані гроші. В очах решти колективу може бути недовіра щодо компетентності дій керівників.

По-четверте, грошова винагорода має бути безпосередньо пов'язана з результатом праці. Тільки тоді вона несе максимальне стимулююче значення. Якщо було вирішено виплатити грошову суму, але зроблено це через кілька місяців після завершення контракту, то емоції від вдалої угоди вже вляжуться, а винагорода буде сприйматися як давно очікувана належна добавка до заробітної плати.

Організаційно-адміністративний метод стимулювання співробітників до праці по-іншому ще називають "владним". Він базується не тільки на дотриманні законодавства, а й на визнанні розпоряджень керівного складу організації єдино правильним, які не підлягають обговоренню або сумніву. Часом у багатьох організаціях дирекція прагне встановити неформальне спілкування з підлеглими. Через деякий час співробітники перестають бачити в очах керівництва авторитет, слова якого не підлягають обговоренню. Таким чином, загальна система взаємодії співробітників між собою, управління, досягнення єдиних цілей компанії поступово буде наближатися до нуля. У кожній організації повинна існувати певна ієрархія, яка визначає те, на якому ступені знаходиться кожна посадова особа, кому підпорядковуються співробітники, як сформована робота всього підприємства в цілому. Тільки в цьому випадку робота співробітників буде злагодженою, а вказівки – виконуватися швидко і негайно.

Соціально-психологічний метод стимулювання визначає поведінку співробітників. Іноді психологічний клімат у колективі є набагато важливішим за фінансове стимулювання. Якщо співробітники комфортно, затишно себе почувають на робочому місці, можуть вільно спілкуватися з колегами, то вони більш швидко і якісно виконують свою роботу. До того ж позитивний психологічний клімат у колективі дозволяє уникнути плінності кадрів. Часто бувають випадки, коли фахівці, отримуючи низьку заробітну плату, трималися за своє робоче місце, виконували посадові обов'язки лише тому, що в цьому колективі вони відчували себе комфортно, впевнено та захищено. На практиці встановити позитивний психологічний клімат у колективі можна за допомогою різних тренінгів, спрямованих на згуртування колективу, проведення різних святкових корпоративних заходів, присвячених святкуванню великих календарних дат, днів народження, виїзди на природу і так далі.

У зв'язку з тим, що далеко не всі з величезної кількості форм і видів стимулювання фахівців до праці мають позитивний результат, у деяких компаніях поширена практика самостійного вибору фахівцем тих форм стимулювання, які йому найбільш цікаві. Раз на рік кожному співробітнику компанії надається повний перелік форм стимулювання, впроваджуваних у конкретній організації. Сюди можуть належати: додаткові грошові виплати, пільги на поїздки в санаторії, профілакторії, можливість представляти організацію на загальноукраїнських та міжнародних форумах, проходження курсів підвищення кваліфікації, поліпшення технічного оснащення робочого місця і багато-багато іншого. Кожен співробітник вибирає 5 – 10 форм стимулювання, які для нього найбільш цікаві. При цьому необхідно проставити нумерацію від найбільш затребуваної форми стимулювання до найменш цікавої. Таким чином, керівник зможе побачити, що цікавить кожного фахівця в його компанії, а також провести аналіз потреб своїх співробітників [3, с. 74].

Слід розглянути стимулювання як процес. У загальному вигляді стимулювання – це процес використання конкретних стимулів на користь персоналу й організації. Стимулювати – це означає впливати, спонукати до цільової дії, давати поштовх із зовні. Стимулювання – один із засобів, за допомогою якого може здійснюватись мотивація трудової діяльності. Таким чином, стимулювання – це процес зовнішнього впливу на людину для спонукання її до конкретних дій або процес, що спрямований на усвідомлене пробудження у неї певних мотивів та цілеспрямованих дій [5, с. 115].

Форми стимулювання персоналу поділяються на 4 групи:

1. Основна матеріальна винагорода розглядається як базова. Оклад складає, як правило, від 40 до 70 % загального розміру винагороди робітника. Другий рівень – надбавки, доплати, додаткові виплати, премії, комісійні винагороди – складають в сумі до 60 % загальних виплат. І третя складова – участь у прибутках та опціони становлять особливий інструмент стимулювання, який використовують далеко не всі фірми і, в основному, для керівних працівників.

2. Компенсації – специфічний набір інструментів стимулювання робітників у фірмі. Фірми компенсують робітнику реальні і передбачувані затрати, пов'язані з переміщенням (транспорт, оренда приміщень, харчування), а також надають соціальні виплати та пільги (на навчання дітей, для проведення свят, відпусток).

3. Нематеріальне стимулювання становить класичні форми мотивації співробітників без матеріальної винагороди (подяки, нагороди, заохочення, нова робота, дострокове просування), а також ігри, конкурси, програми загального, спеціального навчання.

4. Змішане стимулювання використовує комбіновані (матеріальні і нематеріальні) форми і тому є необхідним доповненням до основного стимулювання і компенсації. Різноманітні прийоми спонування робітників (призи, подарунки, пенсійні і страхові програми) спрямовані на закріплення лояльності робітників у теперішньому і збільшення продовження їх активної роботи в майбутньому [3, с. 102].

Наук. керівн. Степанова Е. Р.

Література: 1. Бьюзен Т. Как создать интеллектуальную организацию / Т. Бьюзен, Р. Хант ; пер. с англ. – М. : ИНФРА-М, 2002. – 230 с. 2. Мюллер Х. Составление ментальных карт. Метод генерации и структурирования идей / Х. Мюллер. – М. : Омега-Л, 2005. – 128 с. 3. Клемин Т. Гнучкі системи винагороди персоналу / Т. Клемин // Персонал-Мікс. – 2009. – № 1. – 175 с. 4. Кочиева Т. Б. Базовые системы стимулирования / Т. Б. Кочиева, Д. А. Новиков. – М. : Апостроф, 2000. – 108 с. 5. Шапиро С. А. Мотивация и стимулирование персонала / С. А. Шапиро. – М. : ГроссМедиа, 2005. – 224 с.

Зайцева О. О.

УДК 005.956.2

Магістр 1 року навчання
факультету економіки і права ХНЕУ ім. С. Кузнеця

ПЕРЕДУМОВИ ВПРОВАДЖЕННЯ АУТПЛЕЙСМЕНТУ ПЕРСОНАЛУ

Анотація. Наведено визначення категорії "аутплейсмент персоналу". Виявлено причини, що спонукають до впровадження аутплейсменту та відмови від нього.

Аннотация. Приведено определение категории "аутплейсмент персонала". Выявлены причины, побуждающие к внедрению аутплейсмента и отказу от него.

Annotation. The essence of the category "outplacement of staff" is given. The reasons for introduction and refusal of outplacement are revealed.

Ключові слова: аутплейсмент, вивільнення, висококваліфікований персонал, витрати, кадрове агентство, лояльність, передумови, працевлаштування.

В умовах розвитку світового бізнесу в напрямі до новітніх та прогресивних змін виникають передумови впровадження сучасних технологій, процесів, методів функціонування. Отже, актуальними стають питання щодо використання аутплейсменту, адже персонал є найважливішим елементом у механізмі діяльності кожного підприємства, а процедури з його вивільнення потребують еволюційного підходу.

Вагомий внесок у розвиток теоретико-методичних положень з аутплейсменту персоналу внесли такі зарубіжні та вітчизняні вчені, як: О. Балабанова, О. Єгоршин, А. Іванова, А. Кібанов, І. Ключев, В. Козлов, А. Коняєва, О. Сардак, Т. Шкода та ін. Незважаючи на глибину наукової думки щодо розкриття сутності процесу аутплейсменту персоналу, причини, які спонукають бізнес до його впровадження або навпаки відмови від нього, висвітлені в літературі неповно, тому потребують подальшого розкриття й удосконалення.

Метою статті є дослідження причин та передумов, які впливають на прийняття рішення роботодавцями про перехід на аутплейсмент персоналу.

Однією з підсистем кадрового менеджменту є управління скороченням персоналу. Особливого значення дана підсистема набуває в умовах економічної кризи, коли більшість підприємств вимушені оптимізувати чисельність працівників у зв'язку зі скороченням обсягів виробництва [1]. Ця "оптимізація" передбачає вивільнення персоналу.

Вивільнення персоналу є процесом звільнення або відсторонення від роботи на тривалі терміни одного або більшої кількості працівників із причин економічного, структурного або технологічного характеру, з метою зменшення кількості зайнятих або зміни їх професійно-кваліфікаційного

© Зайцева О. О., 2014

складу [2]. Під час звільнення або скорочення персоналу у розвинених країнах використовують аутплейсмент.

Згідно з визначенням, наведеним у роботі І. Ключєва, аутплейсмент персоналу – це комплекс кадрових процедур і професійних консультацій, спрямованих на супровід персоналу в процесі вивільнення (у тому числі орієнтація на ринку праці, психологічна підтримка) з метою працевлаштування [3].

На думку Л. Балабанової і В. Сардак, аутплейсмент становить сукупність методів, за допомогою яких кадрові служби здійснюють зацікавленим особам, які звільняються, допомогу в працевлаштуванні за рахунок підприємства в оптимальний термін і за найбільш сприятливих умов [4, с. 370].

Очевидно, що процедури аутплейсменту спрямовані на розвиток соціальної відповідальності господарюючого суб'єкта, вдосконалення управління персоналом та мають загалом позитивні наслідки. Проте, незважаючи на ці аспекти, аутплейсмент не застосовується повсюдно. Існує множина причин, що спонукають підприємства до залучення аутплейсменту персоналу або ж відмови від нього (таблиця).

Таблиця 1

Розмежування причин упровадження та відсторонення підприємств від процедур аутплейсменту, складено на основі [5; 6]

Передумови впровадження	Причини відмови
вивільнення висококваліфікованих працівників через зміну кон'юнктури ринку, структурної перебудови тощо	додаткові матеріальні витрати в разі залучення спеціалізованого кадрового агентства. При цьому здійснення процедур аутплейсменту силами підприємства ще більш витратне
можливість співпраці з елітними міжнародними суб'єктами господарювання на відповідному рівні	
просування брэнда підприємства на ринку праці, серед споживачів та отримання привілейованого статусу	
згладжування соціальної напруги в трудовому колективі	ефективність спостерігається під час постійного аутплейсменту, що не завжди можливо через мінливі умови господарювання
формування конкурентоспроможного резерву кадрів з колишніх співробітників із високою вірогідністю, що ними будуть прийняті запрошення	кандидат не завжди готовий до співпраці з аутплейсменту через стрес або з інших причин
отримання свідчень про подальшу трудову біографію скорочених працівників	
збереження та розвиток лояльності персоналу до роботодавця	відсутність гарантій працевлаштування звільненого персоналу
збереження комерційної таємниці звільненим співробітником	
мінімізація трудових конфліктів й судових розглядів із роботодавцем	ризик, що скорочений працівник не оцінить запропоновану допомогу
підвищення самомотивації персоналу підприємства	

Проте вказані причини слід доповнити можливостями українського ринку послуг з аутплейсменту, який відрізняється такими тенденціями:

- нерозвиненість, а тільки етапи зародження;
- послуги не гарантуються якістю та швидкістю надання;
- надто висока вартість послуг.

До того ж український бізнес загалом орієнтований на максимізацію прибутків чи навіть виживання, що відсуває соціальну відповідальність на другий план.

На основі викладеного матеріалу можна надати таке визначення категорії "аутплейсмент персоналу" – етичний шлях вивільнення персоналу, що складається з комплексу заходів, спрямованих на психологічну підтримку, професійні консультації та працевлаштування його за рахунок роботодавця. Аутплейсмент містить у собі позитивні напрями соціальної відповідальності, проте кожне підприємство українського бізнесу через низку обставин має орієнтуватися на економічну доцільність цього процесу та зобов'язане поступатись першочерговим потребам у виживанні.

Наук. керівн. Лаптев В. І.

Література: 1. Шлапак Н. С. Управління скороченням персоналу як об'єктивна необхідність економічної стабільності організації [Електронний ресурс] / Н. С. Шлапак, Т. М. Шестакова. – Режим доступу : <http://eir.pstu.edu/bitstream/handle>. – Назва з екрану. 2. Коняєва А. Аутплейсмент как инструмент управления процессом высвобождения персонала / А. Коняєва // Менеджмент по персоналу. – 2009. – № ½. – С. 50–62. 3. Клим Д. Методика работы с негативной эмоциональной волной в ситуации высвобождения персонала [Електронний ресурс] / Д. Клим, А. Авраменко. – Режим доступа : <http://www.kadrovik.ru/modules.php?op= modload &name=News&file>. – Название с экрана. 4. Балабанова Л. В. Організація праці менеджера : підручник / Л. В. Ба-

лабанова, О. В. Сардак. – К. : Професіонал, 2007. – 416 с. 5. Лаптев В. И. Реализация методов гибкой политики занятости в контексте эффективного кадрового менеджмента на предприятии / В. И. Лаптев // Бизнес Информ. – 2013. – № 5. – С. 345–351. 6. Беженарь О. А. Аутплейсмент как метод высвобождения персонала [Электронный ресурс] / О. А. Беженарь. – Режим доступа : <http://www.nbuu.gov.ua>. – Название с экрана.

Ковалевська Ю. В.

УДК 336.225.673

Студент 4 курсу
фінансового факультету ХНЕУ ім. С. Кузнеця

АНАЛІЗ НАПРЯМІВ УДОСКОНАЛЕННЯ ПОДАТКОВОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ

Анотація. Визначено напрями оптимізації процедури контролю та здійснення ефективного нагляду за роботою податкових органів. Обґрунтовано форми податкового контролю в державі.

Анотация. Определены направления оптимизации процедуры контроля и осуществления эффективного надзора за работой налоговых органов. Обоснованы формы налогового контроля в государстве.

Annotation. The ways of optimization of control procedures and effective supervision over the work of tax authorities have been identified. Forms of tax control in the state have been substantiated.

Ключові слова: державне регулювання, динаміка розвитку, податковий контроль, податкові платежі, система оподаткування, суб'єкти господарювання.

Податковий контроль є необхідною умовою існування ефективної податкової системи. Він має за мету забезпечити зв'язок платників податків з органами державного управління, що наділені особливими податковими правами і повноваженнями. Податковий контроль є завершальною стадією управління оподаткуванням і одночасно одним з елементів планування податкових доходів бюджету. Це зумовлено тим, що, з одного боку, він є формою реалізації контролюючих функцій податків, а з іншого – формою примусових грошових відносин.

Інтеграція України в європейське політичне та економічне співтовариство обумовлює реформування суспільних інституцій, зокрема податкової системи. Тому податкова служба повинна бути органом, що динамічно розвивається і перебудовується відповідно до вимог часу. Найбільш значимою відносно цього є система податкового контролю, яка покликана забезпечити дотримання балансу інтересів держави й осіб, що виконують податкові обов'язки [1].

У даний період розвитку держави податки відіграють важливу роль, а тому можна говорити про те, що без чітко впорядкованої податкової системи, яка відповідає умовам розвитку вітчизняного виробництва, не можливо збудувати ефективну ринкову економіку. Розвиток економіки регулюється фінансово-економічними методами, а саме застосуванням налагодженої системи оподаткування, маневруванням позичковим капіталом і процентними ставками, виділенням із бюджету капітальних вкладень і дотацій, державних закупівель та ін. Податки в цьому комплексі посідають центральне місце і, як і всі економічні відносини, потребують постійного контролю.

Податковий контроль – це система заходів, що вживаються контролюючими органами з метою контролю правильності нарахування, повноти і своєчасності сплати податків і зборів, а також дотримання законодавства з питань проведення розрахункових та касових операцій, патентування, ліцензування та іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи [2].

Загальні проблеми вдосконалення податкового контролю знайшли своє відображення у працях вітчизняних вчених – В. Борейка, А. Даниленка, М. Свердан, В. Литвиненка, В. Ревуна, А. Сігаєва. Питанням податкового контролю значну увагу приділяли такі вітчизняні вчені, як: В. Вишневський, Д. Липницький, С. Каламбет, А. Крисоватий та ін.

Таким чином, метою даної статті є розкриття сутності напрямів удосконалення податкового контролю в Україні [3].

Якість податкового контролю, що включає рівень, повноту, достатність, порядок виконання податковими інспекторами як суб'єктами контролю роботи із забезпечення його цілей, реалізації окремих процедур є досить важливою умовою ефективності діяльності податкових служб. Для цього

першочергового вирішення потребують питання оптимізації процедур податкового контролю, підвищення якості проведення податкових перевірок та забезпечення контролю за роботою податкових інспекторів [4].

У Податковому кодексі зберігається існуючий поділ податкових перевірок, який не відображає суті цих перевірок і призводить до появи ще нових термінів, таких, як документальна, оперативна, зустрічна перевірки тощо. В результаті проект кодексу не вирішує проблеми з визначенням предмета перевірки. Запропонована в проекті Податкового кодексу концепція правового регулювання податкового контролю, яка побудована на запровадженні єдиних уніфікованих правил для всіх напрямів контрольної діяльності податкових органів, не дозволяє уникнути існуючих труднощів у взаємовідносинах податківців та платників податків під час проведення контролю та гарантувати свободу підприємницької діяльності [5].

Наявність прогалин у податковому контролі не дає змоги стабілізувати потреби держави у грошових і матеріальних ресурсах, тому з'явилась необхідність дослідження недоліків у контрольно-перевірочній роботі податкових органів із метою визначення подальших напрямів щодо його вдосконалення.

Податковий контроль можна розглядати з двох сторін: як функцію державного управління економікою і як особливу діяльність щодо виконання податкового законодавства України. Обидві сторони податкового контролю знаходяться в нерозривній єдності, безупинному розвитку та вдосконаленні. Якість податкового контролю, що включає рівень, повноту, достатність, порядок виконання податковими інспекторами як суб'єктами контролю роботи із забезпечення його цілей, реалізації окремих процедур є досить важливою умовою ефективності діяльності податкових служб [6].

Податковий кодекс визначає порядок організації та проведення податкового контролю органами державної податкової служби разом з іншими контролюючими органами, уповноваженими від імені держави здійснювати перевірку фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання. Зокрема встановлюється перелік контролюючих органів, які мають право здійснювати перевірки суб'єктів господарської діяльності. Визначені форми проведення податкового контролю, загальні правила проведення податкових перевірок (камеральних і виїзних), встановлені терміни тривалості податкових перевірок, закріплені права та обов'язки службових осіб податкових органів.

Актуальною проблемою сьогодні є підвищення ефективності проведення податкових перевірок, зниження кількості помилок під час проведення та прийняття вмотивованих рішень за їх результатами.

Системного вдосконалення потребує методика проведення контрольно-перевірочних дій. На відміну від існуючої практики суб'єктивно-вибіркового формування програм перевірки в діяльності податкових органів слід запровадити структурно-організаційну модель як норматив документальної перевірки, яка передбачатиме напрями контрольно-перевірочних дій, їх послідовність та перелік процедур, що мають бути виконані. Поліпшенню обслуговування платників податків сприятиме створення інформаційно-довідкової служби податкових органів, а також інституту податкових консультантів. Реалізація цих пропозицій забезпечить підтримання балансу інтересів платників податків і фіскальних органів, що сприятиме підвищенню рівня дотримання податкового законодавства, добровільності сплачування податків та ефективності податкової системи в цілому. Також має бути вдосконалена система фінансування податкових органів та оплати праці їх фахівців.

Сучасне реформування податкової служби спрямоване на європейську і світову інтеграцію економіки України. Основна його мета – створення дієвої системи отримання державою доходів на основі добровільного виконання платниками податків вимог податкового законодавства; компетентного, чесного, неупередженого адміністрування податків; сприяння розвитку підприємництва та економічному піднесенню держави. Зазначене потребує одночасного реформування податкової системи і податкового контролю, який має виконувати задекларовані цілі з адміністрування податків, профілактиці, виявленню і припиненню податкових правопорушень [7].

Ефективний податковий контроль має забезпечувати прозоре економічне адміністрування податкових відносин при оптимальному розмірі витрат на його здійснення і є необхідною умовою функціонування податкової системи. За його відсутності або малої ефективності важко розраховувати на те, що всі платники податків будуть своєчасно і в повному обсязі сплачувати податки і збори, що, у свою чергу, може поставити під загрозу економічну безпеку держави [8].

Слід зазначити, що ефективний податковий контроль за умови неефективної системи оподаткування матиме обмежену дію, що призведе до посилення його фіскальної функції та загрожує перерости у державний каральний механізм. Тому податковий контроль має бути адекватним системі оподаткування, а його реформування – відбуватись у контексті реформування податкової системи України в цілому.

Розглядаючи питання податкового контролю, варто пам'ятати про те, що однією є головна вимога його здійснення впливає з відомого принципу оподаткування – контроль повинен приносити значно більше коштів, ніж витрачається на його проведення.

Розробка урядом та виконання ним своїх головних функцій неможливі у випадку, якщо контроль буде обмежено лише проведенням перевірок платників податків і застосуванням санкцій до порушників. Без масової роз'яснювальної роботи, глибокого аналізу економічної ситуації неможливо реалізувати великий регулюючий, стимулюючий і перерозподільний потенціал оподаткування.

У час фінансової кризи потрібно приділяти велику увагу податковому контролю, тому що працівники державних органів виявляють відхилення параметрів дохідної частини бюджету від заданих умов, аналізують їх причини та визначають шляхи подальшого розвитку оподаткування.

Наук. керівн. Степанова Е. Р.

Література: 1. Бурденко І. М. Податкова система як інструмент інноваційного розвитку України / І. М. Бурденко // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 3. – С. 150–160. 2. Воронкова О. М. Контрольна й аналітична робота податкової служби України / О. М. Воронкова // Фінанси України. – 2001. – № 8. – С. 135–141. 3. Меркулова Т. В. Оцінка впливу параметрів податкового контролю на раціональну поведінку платників податків / Т. В. Меркулова, А. В. Капітанчук // Економіка і прогнозування. – 2005. – № 4. – С. 127–140. 4. Жарко Р. П. Обґрунтування функції податків на сучасному етапі розвитку продуктивних сил / Р. П. Жарко // Фінанси України. – 2007. – № 6. – С. 96–99. 5. Міщенко С. Г. Податкове стимулювання економічного росту : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. екон. наук : спец. 08.00.08 "Фінанси, грошовий обіг і кредит" / С. Г. Міщенко. – Донецьк, 2008. – 36 с. 6. Вдовиченко М. І. Про ефективність податкової системи в Україні / М. І. Вдовиченко // Фінанси України. – 2009. – № 3. – С. 99–108. 7. Васюк Ю. Про деякі практичні аспекти організації державного податкового контролю в Україні / Ю. Васюк // Економіка та держава. – 2010. – № 1. – С. 88–89. 8. Онищенко В. А. Податковий контроль (основи організації) / В. А. Онищенко. – К. : 2006. – С. 127–232.

Колесник М. О.

УДК [005.95:005.92]:657.6

Студент 4 курсу
факультету економіки і права ХНЕУ ім. С. Кузнеця

ПОНЯТІЙНО-КАТЕГОРІЙНИЙ АПАРАТ АУДИТУ ПЕРСОНАЛУ

Анотація. Розглянуто сутність поняття "аудит", уточнено визначення понять "аудит персоналу" та "система внутрішнього аудиту персоналу".

Аннотация. Рассмотрена сущность понятия "аудит", уточнены определения понятий "аудит персонала" и "система внутреннего аудита персонала".

Annotation. The essence of the concept of audit was studied. The definitions of the concepts "personnel audit" and "internal audit system of personnel" were clarified.

Ключові слова: аудит, аудит персоналу, система внутрішнього аудиту персоналу, система, персонал.

Аудит персоналу є сьогодні одним із найбільш актуальних способів контролю якості соціально-трудових процесів на підприємстві. Він необхідний ще й для оцінки ефективності системи управління кадрами в організації і сприяє виявленню помилок, які можуть спричинити фінансові втрати і завдати шкоди репутації підприємства. Аудит персоналу спрямований на становлення, розвиток та особистісне зростання кадрів, отже, підвищення кадрової незалежності підприємства. Результат аудиту полягає в скороченні плинності кадрів, підвищенні продуктивності праці, виявленні необхідності в навчанні персоналу й економії коштів на пошуки нових кадрів.

Дослідженням теоретичних основ аудиту персоналу присвятили свої наукові праці такі вчені, як: Алборов Р. А., Богомолов А. М., Бондар В. П., Дорош Н. І., Ковалева О. В., Константинов Ю. П., Петрик О. А., Понікаров В. Д. та ін. [1 – 12]. Незважаючи на це не існує єдиного підходу до формування понятійно-категорійного апарату аудиту персоналу, що й обумовлює мету дослідження.

Вчені дають різні визначення поняття аудит персоналу, про що і свідчить таблиця.

Таблиця

Трактування поняття "аудит персоналу"

Автори	Визначення
1	2
Одегов Ю. В	Аудит персоналу – це система консультаційної підтримки, аналітичної оцінки і незалежної експертизи кадрового потенціалу організації [11]

© Колесник М. О., 2014

1	2
Ніконова Т. В.	Аудит персоналу – це перевірка документації і аналіз показників, що свідчать про легітимність і ефективність діяльності організації [10]
Кібанов А. Я.	Аудит персоналу – це оцінка соціально-трудова відносин на підприємстві для виявлення основних факторів трудової мотивації і пошуку резервів удосконалення діяльності фірм із суб'єктивних позицій працівників [12]
Понікаров В. Д., Серікова Т. М.	Аудит персоналу – це визначення конкурентоспроможності підприємства в трудовій сфері, ефективності функціонування служб управління персоналом та економічної ефективності самого аудиту [8]
Авторське	Аудит персоналу – це система консультаційної підтримки, яка спрямована на перевірку документообігу, обліку та звітності з праці і заробітної плати з метою їх оцінки та пошуку резервів підвищення ефективності соціально-трудова відносин, конкурентоспроможності та ефективності праці служби апарату управління

Дослідивши тлумачення аудиту персоналу, подані в різних літературних джерелах, на думку автора, слід дослідити предметну сферу та складові елементи поняття.

Кожне з визначень має як позитивні, так і негативні сторони. Одегов В. Д. [11] дає досить поверхневе тлумачення. Ніконова Т. В. [10] розглядає аудит персоналу лише в організаційно-технологічному аспекті, Кібанов А. Я. [12] – у соціально-психологічному, а Понікаров В. Д. [8] в економічному. Необхідно узагальнити поняття і водночас урахувати всі ці аспекти (рисунок).

Рис. Понятійно-категорійний апарат аудиту персоналу

Виходячи з трактування поняття, сформовано цілі та завдання системи внутрішнього аудиту персоналу.

Метою системи внутрішнього аудиту персоналу є поліпшення діяльності кадрової служби та мінімізація ризиків, що пов'язані з не правильним веденням кадрової документації. Система внутрішнього аудиту персоналу повинна не тільки виявляти помилки у вже створених документах, а й, у першу чергу, їх попереджати.

Виходячи із мети, сформовано такі завдання:

- 1) перевірка й оцінка дотримання законодавства працівниками кадрової служби під час оформлення кадрової документації;
- 2) оцінка відповідності дій співробітників кадрової служби встановленим правилам і процедурам;
- 3) оцінка ефективності роботи кадрової служби і системи кадрового документообігу;
- 4) надання необхідної інформації керівникам і власникам підприємства.

Таким чином, науковим результатом дослідження є уточнення визначення понять "аудит персоналу" та "система внутрішнього аудиту персоналу", а перспективою подальших наукових досліджень у даному напрямі – розробка універсальної структури системи внутрішнього аудиту персоналу.

Наук. керівн. Мішина С. В.

Література: 1. Алборов Р. А. Основы аудита : учебное пособие / Р. А. Алборов, Л. И. Хоружий, С. М. Концева. – М. : Издательство "Дело и сервис", 2001. – 224 с. 2. Богомолов А. М. Внутренний аудит / А. М. Богомолов. – М. : Экзамен, 2000. – 192 с. 3. Концепція розвитку аудиту в Україні: теорія, методологія, організація / В. П. Бондар. – Житомир : ЖДТУ, 2008. – 454 с. 4. Дорош Н. І. Аудит: методологія і організація / Н. І. Дорош. – К. : Т-во Знання КОО, 2001. – 402 с. 5. Ковалева О. В. Аудит : учебное пособие / О. В. Ковалева, Ю. П. Константинов. – М. : ПРИОР, 1999. – 272 с. 6. Кужельный Н. Бухгалтерский учет и аудит: теория аудита / Н. Кужельный, Г. Давыдов. – 2006. – № 5. – С. 44–51. 7. Аудит: методологія і організація : монографія / О. А. Петрик. – К. : КНЕУ, 2003. – 260 с. 8. Понікаров В. Д. Аудит : навч. посібн. / В. Д. Понікаров, Т. М. Серікова. – Х. : ВД "ІНЖЕК", 2006. – 224 с. 9. Савченко В. Я. Аудит : навч. посібн. / В. Я. Савченко. – К. : КНЕУ, 2002. – 322 с. 10. Никонова Т. В. Управленческий аудит персонала / Т. В. Никонова, С. А. Сухарев ; ред. Ю. Г. Одегов. – М. : Экзамен, 2002. – 224 с. 11. Одегов Ю. Г. Аудит и контроллинг персонала : учебн. пособ. / Ю. Г. Одегов, Т. В. Никонова. – М. : Экзамен, 2002. – 447 с. 12. Кибанов А. Я. Управление персоналом организации : учебник / под общ. ред. А. Я. Кибанова. – 3-е изд. и перераб. – М. : ИНФРА-М, 2006. – 638 с.

Лисюк Н. А.

УДК [331.108.644.7:349.2](447)

Магістр 1 року навчання
факультету економіки і права ХНЕУ ім. С. Кузнеця

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗВІЛЬНЕННЯ ПРАЦІВНИКІВ В УКРАЇНІ

Анотація. Проаналізовано нормативно-правові підстави звільнення працівників, визначено основні підстави, що забезпечують законність звільнень в Україні.

Аннотация. Проанализированы нормативно-правовые основания увольнения работников, определены главные основания, обеспечивающие законность увольнений в Украине.

Annotation. Analysis of regulatory and legal grounds for dismissal of workers has been made. The main reasons that ensure the legality of layoffs in Ukraine have been identified.

Ключові слова: нормативно-правова база, КЗпП, ЗУ "Про зайнятість населення", МОП, конвенція, законність звільнень.

На сучасному етапі розвитку економіки в Україні значну частину видатків підприємств становлять витрати на оплату праці найманих працівників, тому багато підприємств в умовах економічної нестабільності змушені скорочувати персонал, звільняти співробітників.

Питання про порядок звільнення з роботи і його оформлення є надзвичайно важливим за раз, коли зростає правосвідомість населення. Воно важливе як для власника підприємства, організації чи установи або уповноваженого ним органу, так і для працівника. Для власника або уповноваженого ним органу – тому, що дотримання формальної процедури звільнення працівника за порушення трудової дисципліни зробить неможливим визнання судом його звільнення незаконним, і як наслідок – поновлення на роботі п'яниць, прогульників тощо. Для працівника – тому, що встановлена законодавством формальна процедура звільнення захищає його від незаконного звільнення.

Метою статті є розгляд основних нормативно-правових актів, що регулюють процеси звільнення працівників в Україні, а також визначення основних положень, що забезпечують їх законність.

Дослідженню трудової діяльності та проблем, пов'язаних зі звільненням працівників, присвячені роботи таких вчених, як: Авер'янов В. Б., Бородін І. Л., Васильєв А. С., Гусаров С. М., Калюжний Р. А., Коваленко В. В., Сидорчук Л. А., Прилипко С. М., Левченко К. Б., Ярошенко О. М., Стеценко С. Г., Болотіна Н. Б. та ін.

© Лисюк Н. А., 2014

Основними нормативно-правовими актами, що регулюють процеси звільнення працівників в Україні, є КЗпП та ЗУ "Про зайнятість населення". КЗпП регулює основні аспекти, що стосуються звільнення працюючих, а саме дає перелік законних підстав для звільнення та визначає порядок вивільнення працівників [1]. ЗУ "Про зайнятість населення" дає визначення та регулює масове вивільнення працівників з ініціативи роботодавця [2]. Також процеси звільнення працівників регулюються Конвенцією МОП № 158 "Про розірвання трудових відносин". Дана Конвенція визначає норми обґрунтування призупинення трудових відносин та визначає перелік причин, які не є законною підставою для розірвання даних відносин [3].

Законність звільнень працівників залежить не тільки від того, наскільки правильно вибрана підстава для звільнення, але й чіткого порядку припинення трудового договору. Порядок припинення трудового договору за трудовим законодавством України і Конвенцією МОП № 158 суттєво різняться. В одних позиціях більш суттєві гарантії для працівників містить національне законодавство, в інших – міжнародне. Дані відмінності наведено в табл. 1 [1 – 3].

Таблиця 1

Відмінності в розірванні трудового договору, оформленні звільнень і проведенні розрахунків зі звільненими працівниками

Законодавство України	МОП Конвенція № 158
1	2
Попередження працівника стосовно переважної більшості звільнень	
Обов'язкове попередження тільки для звільнення за п. 1 ч. 1 ст. 40 КЗпП. Так, відповідно до ч. 1 ст. 49-2 КЗпП, про наступне вивільнення працівників персонально попереджають не пізніше, ніж за 2 місяці	Будь-який працівник повинен бути заздалегідь попереджений про звільнення за винятком випадків учинення ним діянь, які перешкоджають продовженню трудових відносин, або має право на грошову компенсацію замість попередження
Порядок звільнення працівників з ініціативи роботодавця	
Трудове законодавство України обґрунтовано встановлює жорсткий порядок розірвання трудового договору у випадку порушення працівником трудової дисципліни	Трудові відносини з працівником не припиняються з причин, пов'язаних з його поведінкою або роботою доти, доки йому не нададуть можливість захищатися у зв'язку з висунутими проти нього звинуваченнями
Додаткові положення, що стосуються припинення трудових відносин	
Водночас із попередженням працівника про звільнення роботодавець доводить до відома державної служби зайнятості інформацію про наступне вивільнення працівника із зазначенням його професії, спеціальності, кваліфікації та розміру оплати праці. Повідомляють про це не пізніше, як за 2 місяці в письмовій формі державну службу зайнятості. У разі неподання або порушення строків подання цих даних стягується штраф у розмірі річної заробітної плати за кожного вивільненого працівника	Ст. 14 Конвенції МОП № 158 передбачає обов'язок роботодавця, у разі звільнення працівників з економічних або організаційних причин, повідомити про це компетентний орган держави і письмово викласти підстави звільнення, кількість і категорії працівників, яких воно може торкнутися, та строк, протягом якого це намічено здійснити
Додаткові гарантії для працівників, що вивільняються	
Норми ст. 184, 198 КЗпП передбачають додаткові гарантії щодо звільнень вагітних жінок і жінок, які мають дітей, та працівників молодше 18 років. Встановлюється значна кількість підстав для виплати працівникові вихідної допомоги та диференціюються її розміри залежно від підстав звільнення. В законі не передбачені вагомі причини для зниження розміру допомоги залежно від часу тривалості перебування особи в статусі безробітного	Передбачає загальні правила щодо виплати працівникам вихідної допомоги та надання інших видів захисту доходу. Працівники, яких вивільняють з підприємств, отримують матеріальні компенсації у вигляді вихідної допомоги і допомоги від держави. Останнє виплачується додатково до звичайної допомоги по безробіттю протягом встановленого часу
Оскарження незаконного звільнення	
У будь-якому разі в судах розглядаються заяви звільнених працівників про поновлення на роботі незалежно від підстави припинення трудового договору, зміни дати і формулювання причин звільнення, оплати за час вимушеного прогулу або виконання нижче оплачуваної роботи. Відсутність спеціальної норми, яка б містила чітке застереження про заборону звільняти працівника за подання скарги на неправомірні дії роботодавця. Суттєвіші гарантії захисту права на працю передбачають таку юридичну конструкцію, як поновлення судом строків, пропущених з поважних причин	Гарантує працівнику, який вважає, що його звільнили необґрунтовано, право оскаржити це рішення, звернувшись до відповідного юрисдикційного органу. Тягар доведення наявності законної підстави для звільнення покладається на роботодавця. Є заборона звільняти працівника за подання скарги на неправомірні дії роботодавця. Вважається, що працівник відмовився від свого права оскаржити рішення про звільнення, якщо він не скористався цим правом протягом розумного строку після припинення трудових відносин

1	2
Оформлення звільнення	
Роботодавець зобов'язаний в день звільнення видати працівникові належно оформлену трудову книжку і провести з ним розрахунки у строки, зазначені в ст. 116 КЗпП, зобов'язаний видати копію наказу про звільнення з роботи, повинен письмово повідомити працівника про нараховані йому суми перед виплатою. Встановлено відповідальність за затримку розрахунку під час звільнення	Працівник, трудові відносини з яким було припинено, має право (відповідно до національного законодавства) вимагати законного звільнення

Таким чином, можна зробити висновок, що норми українського законодавства певною мірою відповідають вимогам конвенції МОП, однак присутні певні відмінності. Згідно з Конвенцією 158 МОП роботодавці мають більшу соціальну відповідальність за прийняті ними управлінські рішення, а працівники мають більшу правову захищеність, при цьому норми трудового законодавства України встановлюють суттєвіші вимоги до роботодавця щодо дотримання порядку звільнення працівників з економічних причин.

На практиці працівники часто зіштовхуються з незаконним звільненням, пов'язаним з неправильним оформленням. Для правильного оформлення документів під час звільнення працівникові слід керуватися КЗпП [1], "ЗУ "Про оплату праці" [4] та "Інструкцією № 58" [5]. Зокрема, чинне законодавство вимагає дотримання такої процедури:

1) видати наказ про звільнення, де має бути точно зазначено дату звільнення (останній робочий день);

2) зробити запис у трудовій книжці, де обов'язково слід вказати причину звільнення, номер наказу про звільнення, має бути підпис відповідальної особи і печатка підприємства чи відділу кадрів;

3) видати трудову книжку працівнику в останній робочий день, а у наказі про звільнення треба зробити відмітку, що працівник трудову книжку отримав, зазначити дату і підпис працівника; також необхідно зробити відмітку, що працівник книжку отримав, у особовій картці працівника та в журналі реєстрації трудових книжок, якщо такий є на підприємстві;

4) на вимогу працівника роботодавець або уповноважений ним орган зобов'язаний також видати довідку про роботу працівника із зазначенням спеціальності, кваліфікації, посади, часу роботи і розміру заробітної плати.

При цьому необхідно визначити законність підстав, на основі яких відбувається звільнення. Підстави звільнень та їх відповідність нормам українського законодавства наведено в табл. 2 [1].

Таблиця 2

Підстави припинення трудових відносин

Підстави звільнення з роботи	Статті звільнення КЗпП України
Звільнення за згодою сторін (закінчення трудового договору за угодою сторін)	п. 1 ст. 36
Закінчення строкового трудового договору	п. 2 ст. 36
Невідповідності працівника займаній посаді (виконуваній роботі)	ст. 28
Призов працівника на військову службу або направлення його на альтернативну (невійськову) службу	п. 3 ст. 36
Переведення працівника за його згодою на інше підприємство, в установу, організацію або перехід на виборну посаду	п. 5 ст. 36
Відмова працівника від переведення на роботу в іншу місцевість разом із підприємством, установою, організацією, а також відмова від продовження роботи у зв'язку зі зміною істотних умов праці	п. 6 ст. 36
Звільнення за власним бажанням (розірвання трудового договору з ініціативи працівника)	ст. 38, 39
Звільнення працівника з ініціативи власника (розірвання трудового договору з ініціативи власника чи уповноваженого ним органу або на вимогу профспілкового чи іншого уповноваженого на представництво трудовим колективом органу)	ст. 40, 41
Набрання законної сили вироком суду, яким працівника засуджено (крім випадків звільнення від відбування покарання з випробуванням) до позбавлення волі або до іншого покарання, яке виключає можливість продовження даної роботи	п. 7 ст. 36
Набрання законної сили судовим рішенням, відповідно до якого працівника притягнуто до відповідальності за корупційне правопорушення	п. 7-1 ст. 36
Звільнення з роботи з підстав, які передбачені контрактом	п. 8. ст. 36

Таким чином, із проблемою звільнення зіштовхуються дуже багато підприємств. Неправильно організований процес звільнення працівників може мати негативний вплив на діяльність підприємства та на подальше працевлаштування звільненого працівника. Тому у ході організації звільнення необхідно дотримуватися норм законодавства, ефективно організувати процедуру звільнення працівників та законодавчо обґрунтувати підстави звільнення.

Наук. керівн. Сотнікова Ю. В.

Література: 1. Кодекс законів про працю України від 10 грудня 1971 року // ВВР Української РСР. – 1971. 2. Про зайнятість населення : Закон України від 05.07.2012 р. № 5067-VI // Офіційний вісник України. – 2012. – № 63. 3. Конвенція МОП № 158 про припинення трудових відносин з ініціативи роботодавця 1982 року {Конвенцію ратифіковано Постановою ВР № 3933-XII (3933-12) від 04.02.94} // ВВР. – 1994. 4. Про оплату праці : Закон України від 24 березня 1995 року // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 17. 5. Інструкція про порядок ведення трудових книжок працівників № 58 від 29.07.93 р. Зареєстровано в Міністерстві юстиції України м. Київ 17 серпня 1993 року за № 110 // ВВР. – 1993.

УДК 336.221.4

Разінькова А. О.

Студент 4 курсу
фінансового факультету ХНЕУ ім. С. Кузнеця

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК СПРОЩЕНОЇ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ СУБ'ЄКТІВ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

Анотація. Проаналізовано поняття спрощеної системи оподаткування та її вплив на ринкову економіку. Розглянуто стадії формування, історію оподаткування суб'єктів малого бізнесу, а також розроблено пропозиції щодо покращення існуючої системи оподаткування цих суб'єктів.

Аннотация. Проанализировано понятие упрощенной системы налогообложения и ее влияние на рыночную экономику. Рассмотрены стадии формирования, история налогообложения субъектов малого бизнеса, а также разработаны предложения по улучшению существующей системы налогообложения этих субъектов.

Annotation. The article analyzes the concept of a simplified tax system and the impact of the system on the market economy. The stages of formation, the history of taxation of small business are considered and proposals to improve the existing system of taxation of these entities are provided.

Ключові слова: спрощена система оподаткування, єдиний податок, податкові ставки, підприємці.

Значення малого бізнесу в ринковій економіці дуже велике. Без малого бізнесу ринкова економіка ні функціонувати, ні розвиватися не в змозі. Становлення і розвиток його – одна з основних проблем економіки. Обрана тема є актуальною, тому що система спрощеного оподаткування – основний провідник державних інтересів у ході регулювання економіки, формування доходів бюджету, обмеження зростання цін і гальмування інфляції.

Сформована економічна обстановка підриває стимули до підприємницької діяльності, що тільки і можуть привести до утворення ринкової економіки. Зрозуміло, що в сьогоденній економічній ситуації однієї ініціативи, що йде від малих підприємств, недостатньо. Повинна бути мотунтя державна підтримка малих підприємств. Тільки правильні кроки в сфері економічних реформ можуть привести до розвитку малого бізнесу і ринкової економіки в цілому.

Таким чином, метою даної статті є дослідження механізму функціонування оподаткування підприємств малого бізнесу, становлення спрощеної системи оподаткування та послідовність утворення податкових ставок.

Питання, пов'язані з розвитком та вдосконаленням спрощеної системи оподаткування, останніми роками перебувають у центрі уваги науковців, працівників органів державної виконавчої влади, місцевого самоврядування, фінансових органів, досліджуються у працях таких вчених-економістів, як: К. Бодо, П. Друкер, Ж.-Б. Сей, Р. Кантільон, Дж. Кейнс, І. Кірцнер, Дж. Кларк, Ф. Найт, Л. Мізес, Д. Рікардо, А. Сміт.

Податки – обов'язкові платежі, що стягуються з юридичних та фізичних осіб до бюджету відповідного рівня в порядку і на умовах, визначених законодавством України [1].

Збори (обов'язкові платежі) – обов'язкові платежі фізичних та юридичних осіб за послуги, надані їм державними органами.

Спрощена система оподаткування, обліку та звітності – особливий механізм справляння податків і зборів, що встановлює заміну сплати окремих податків і зборів, на сплату єдиного податку в порядку та на умовах, визначених Податковим кодексом України, з одночасним веденням спрощеного обліку та звітності.

Суб'єкти господарювання, фізичні особи-підприємці, які застосовують спрощену систему оподаткування (далі – єдинники), обліку та звітності поділяються на такі групи платників єдиного податку:

перша група – фізичні особи-підприємці, які не використовують працю найманих осіб, здійснюють виключно роздрібний продаж товарів з торговельних місць на ринках та/або провадять господарську діяльність з надання побутових послуг населенню і обсяг доходу яких протягом календарного року не перевищує 150 000 гривень;

друга група – фізичні особи-підприємці, які здійснюють господарську діяльність з надання послуг, у тому числі побутових, платникам єдиного податку та/або населенню, виробництво та/або продаж товарів, діяльність у сфері ресторанного господарства, за умови, що протягом календарного року відповідають сукупності таких критеріїв: не використовують працю найманих працівників, або кількість осіб, які перебувають з ними у трудових відносинах, одночасно не перевищує 10 осіб; обсяг доходу не перевищує 1 000 000 гривень;

третья група – фізичні особи-підприємці, які протягом календарного року відповідають сукупності таких критеріїв: не використовують працю найманих осіб або кількість осіб, які перебувають з ними у трудових відносинах, одночасно не перевищує 20 осіб; обсяг доходу не перевищує 3 000 000 гривень;

п'ята група – фізичні особи-підприємці, які протягом календарного року відповідають сукупності таких критеріїв: не використовують працю найманих осіб або кількість осіб, які перебувають з ними у трудових відносинах, не обмежена; обсяг доходу не перевищує 20 000 000 гривень [1, ст. 293] .

Першими нормативними документами, що регулювали діяльність підприємств за спрощеними системами обліку, оподаткування і звітності, стали Указ Президента "Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності" і Закон України "Про фіксований сільськогосподарський податок", що набули чинності з 1 січня 1999 року. Єдиний податок введено з 1 січня 1999 року відповідно до Указу Президента України від 3 липня 1998 року "Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва" у зв'язку із запровадженням спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності для суб'єктів малого підприємництва [2].

Упровадження даних законодавчих актів сприяло розвитку й оптимізації діяльності як малого бізнесу, так і сільськогосподарських підприємств. Замість багатьох податків сплачувався 1 або 2, розрахунок сум до сплати мав чіткий механізм і був простим для застосування, значно зменшилась кількість звітів, які необхідно було подавати контролюючим органам.

Сплата єдиного податку відбувалась щомісячно. Юридичні особи самостійно обирали одну з двох ставок оподаткування: 6 % (при сплаті ПДВ) або 10 % (без сплати ПДВ). Відсотки нараховувались на суму коштів, яка була отримана за звітний місяць на розрахунковий рахунок підприємства або в касу за реалізовану продукцію власного виробництва. Фізичні особи-підприємці, що перебували на єдиному податку, сплачували лише від 20 до 200 гривень щомісячно (залежно від виду діяльності) на рахунки Держказначейства, звідки сума розподілялась між місцевим бюджетом (43 %), Пенсійним фондом (42 %) і на обов'язкове соціальне страхування (15 %). Якщо підприємець використовував найману працю або участь у діяльності брали члени його сім'ї, то сума єдиного податку зростала на 50 % за кожну особу. Для юридичних осіб розподіл сум податку був дещо іншим: місцевий бюджет (23 %), державний бюджет (20 %), Пенсійний фонд (42 %) і на обов'язкове соціальне страхування (15 %).

Однак згодом ця діюча система почала втрачати свою ефективність і доцільність. Було це зумовлено як бажанням державних органів збільшити наповнення бюджетів і інших фондів, так і бажанням суб'єктів господарювання мінімізувати свої суми податків до сплати.

Часто виникали ситуації, коли, розвиваючи свою діяльність, суб'єкт господарювання протягом року набирив суму валового доходу, яка практично дорівнювала максимальній. Керівництво у такому випадку мало прийняти рішення з 3-х можливих варіантів:

працювати далі, а при перевищенні суми максимально допустимого доходу перейти на загальну систему оподаткування, щоб викликало збільшення як кількості звітів, що подавались, так і сум податків, які необхідно було б сплачувати в такому випадку;

призупинити діяльність задля уникнення переходу на загальну систему оподаткування. Це, в свою чергу, викликало б зменшення кількості зововлень і розрив існуючих налагоджених взаємозв'язків з іншими діючими контрагентами, а також втрата своєї частини ринку і клієнтів;

розробка і впровадження в дію схеми діяльності, яка б дозволяла залишатись платником єдиного податку, але, в той же час, і давала б змогу перевищити встановлений Указом Президента ліміт валового доходу для суб'єкта малого бізнесу [4].

Прикладом такої схеми є створення і реєстрація платником єдиного податку нового суб'єкта господарської діяльності, через якого проводилось би оформлення операцій, суми яких перевищували допустиму межу валового доходу. Таким чином, бюджети різних рівнів недотримували значні суми надходжень.

І платники єдиного податку, і представники різних бюджетів та фондів були незадоволені деякими існуючими становищами спрощеної системи. Так, суб'єкти малого бізнесу вимагали збільшення максимального розміру річного валового доходу для платника.

Податкова, в свою чергу, звертала увагу на те, що переходом на сплату єдиного податку деякі суб'єкти намагаються ухилитись від сплати податків або принаймні зменшити їх розміри. Окрім того більше 10 років залишалися незмінними фіксовані розміри сум єдиного податку для фізичних осіб – за цей час вони морально застаріли і перестали відповідати сучасним вимогам.

Зміни були необхідні і почались із упровадженням у дію в середині 2010 року Закону України "Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування". Згідно з ним суб'єкти малого бізнесу зобов'язувались додатково (крім сплати єдиного податку) нараховувати і сплачувати суми за єдиним соціальним внеском (ЄСВ) до Пенсійного фонду. Підприємці за себе і членів сім'ї, які брали участь у діяльності, сплачували від 34,7 до 38,11 % мінімальної заробітної плати щомісячно залежно від кількості видів страхування, за які проводилась оплата. Юридичні особи і підприємці за найманих працівників сплачували як і не платники єдиного податку на загальних підставах: від 36,76 % до 49,7 % від заробітної плати працівника залежно від групи ризику діяльності суб'єкта господарювання [5].

У зв'язку з цим підприємці сплачували єдиного податку лише 43 % від суми, оскільки частка, що мала бути сплачена як внески до Пенсійного фонду і Фонду соціального страхування, включалась до сум, перерахованих за ЄСВ.

Таким чином, суми коштів, які доводилось сплачувати платникам єдиного податку до бюджетів і фондів різного рівня, суттєво зросли (власне розмір єдиного податку становив приблизно лише четверту частину від усієї суми до сплати).

Згодом під час розробки проекту Податкового Кодексу суб'єкти малого бізнесу мали бути ще більш обмежені у своїй діяльності.

Планувалось юридичним особам взагалі заборонити бути платниками єдиного податку, для фізичних осіб вводились суттєві обмеження за видами діяльності, якими мав право займатись підприємець – по суті виходило, що єдинниками могли бути лише фізичні особи, що займаються роздрібною торгівлею (згідно з проектом було заборонено займатись оптовою торгівлею, однак визначення "оптової торгівлі" так наведено і не було), зменшувались максимальні річні суми доходу тощо.

Зустрівши суттєвий опір суб'єктів малого бізнесу, розробники Податкового Кодексу були змушені відправити даний розділ на доопрацювання, а сам Кодекс прийняти без нього. Працювати єдинники продовжували за законодавством, що діяло і раніше. Проте суттєво обмежити діяльність платників єдиного податку даним документом все ж змогли. Згідно з пп. 139.1.12 ПКУ заборонялось відносити на податкові витрати вартість придбаних у єдинників товарів (робіт, послуг). Тобто, продовжуючи і далі працювати з єдинниками, підприємства зіштовхувались з ситуацією значного зростання податкового навантаження у зв'язку зі збільшення суми прибутку підприємства до оподаткування. Це не могло не відобразитись на роботі суб'єктів малого бізнесу – відбувалось значне зменшення об'ємів їх діяльності. Однак при затвердженні розділу ПКУ, що стосується спрощеної системи обліку, оподаткування та звітності більшість зазначених проблем були вирішені [3]:

1) був відмінений пункт, що забороняв включати до складу податкових витрат суми придбаного у єдинників;

2) юридичні особи мали право і надалі бути платниками єдиного податку, при чому зменшили ставки (3 % + ПДВ і 5 %) і збільшили максимально допустиму суму річного доходу (5 000 000 гривень);

3) фізичні особи ділились на 3 групи (залежно від об'ємів діяльності, видів діяльності і чисельності працівників), ставки податку для 1, 2 груп прив'язувались вже до мінімальної заробітної плати, що дозволяло їм бути більш гнучкішими і реальнішими;

4) для фізичних осіб також збільшили максимально допустимі суми річного доходу і чисельності працівників – 3 000 000 гривень і 20 осіб відповідно (для 3-ї групи);

5) свідоцтво платника єдиного податку стало безстроковим (раніше його необхідно було щороку поновлювати);

6) суми єдиного податку повністю сплачуються до місцевого бюджету, що зумовлює до більш тісної і якіснішої співпраці між місцевими законодавцями і підприємцями.

Однак вагомим недоліком затверджених положень для фізичних осіб-підприємців стало те, що для 1 і 2 груп було обмежено види діяльності, якими їм можна займатись. Окрім того було обмежено коло підприємців-єдинників, які мають право здійснювати розрахунки з юридичними особами (ця заборона стосувалась підприємців 1-ї групи).

Серед основних мінусів також слід зазначити і те, що єдиний податок так і залишився "не єдиним", оскільки і надалі продовжується окрема сплата внесків за єдиним соціальним страхуванням до Пенсійного фонду. Окрім значних сум до сплати до Пенсійного фонду підприємці вимушені складати і подавати додаткові звіти, що також ускладнює ведення обліку.

З 1 січня 2012 року набув чинності Закон України від 04.11.11 № 4014-VI "Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності", який суттєво змінив для фізичних осіб-підприємців – єдинників – порядок провадження діяльності та сплати податків. Цей Закон включає у розділ XIV

Податкового кодексу України (далі — ПКУ) главу 1 "Спрощена система оподаткування, обліку та звітності", тобто спрощене оподаткування буде регламентуватися ПКУ, а не окремим законодавством. У зв'язку з набранням чинності Законом № 4014 відповідно до пункту 4 розділу XV "Перехідні положення" Конституції України припиняється дія Указу Президента України від 3 липня 1998 року № 727/98 "Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва".

Сьогодні провідну роль у створенні ефективного недержавного сектору відіграє малий бізнес. Саме малі і середні підприємства, різні комерційні структури, що належать до сфери малого бізнесу, беруть на себе ризик і працюють згідно з новими вимогами, що висуваються до ефективності. Створення широкої мережі малих підприємств у всіх галузях господарства сприятиме демонополізації та розвитку конкуренції. Але такий бажаний розвиток сектору малого бізнесу наштовкується на безліч перепон.

Розвиток малого бізнесу для держави є вигідним багатьма чинниками, а саме: формуванням середнього класу, зростанням економічної активності населення, створенням нових робочих місць, розробкою нововведень та ін.

Держава повинна забезпечити спрощення законодавства, визначити права та обов'язки суб'єктів малого підприємництва, межі втручання місцевих органів у діяльність фірми, крім використання нормативів прямої дії для функціонування суб'єктів малого бізнесу через митну, податкову, грошово-кредитну, зовнішньоекономічну систему, а також за допомогою інших заходів макроекономічного характеру.

Наук. керівн. Степанова Е. Р.

Література: 1. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua>. 2. Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва : Указ Президента України № 727/98 від 3 липня 1998 року (зі змінами та доповненнями). [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.infodisk.com.ua. 3. Воронов М. П. Державне регулювання розвитку та підтримки малого та середнього підприємництва: досвід України та ЄС / М. П. Воронов, І. В. Дихнич // Статистика України. – 2011. – № 2. – С. 88–92. 4. Про державну підтримку малого підприємництва : Закон України № 2063-III від 19 жовтня 2000 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/Laws/show/2063-14>. 5. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування : Закон України від 08.07.2010 року № 2464-VI // ВВР. – 2010. – № 7. 6. Бутенко А. І. Підвищення ефективності державної підтримки підприємництва на регіональному рівні (стан, напрямки, шляхи вирішення) : монографія / А. І. Бутенко, І. М. Сараєва, О. В. Усатов. – Одеса : Пальміра, 2010. – 140 с.

Скрипниченко Р. О.

УДК 005.336.4

Студент 3 курсу
факультету економіки і права ХНЕУ ім. С. Кузнеця

СУЧАСНИЙ СТАН СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ЗНАННЯМИ НА ПІДПРИЄМСТВАХ

Анотація. Обґрунтовано роль і місце системи управління знаннями в умовах динамічної ринкової економіки. Розкрито перешкоди і можливості для забезпечення конкурентних переваг підприємств під час упровадження цієї системи в Україні.

Анотация. Обоснована роль и место системы управления знаниями в условиях динамичной рыночной экономики. Раскрыты препятствия и возможности для обеспечения конкурентных преимуществ предприятий во время внедрения этой системы в Украине.

Annotation. The role and place of the knowledge management system in the dynamic market economy is substantiated. Obstacles and opportunities for provision of competitive advantage of enterprises in the implementation of this system in Ukraine are described.

Ключові слова: система управління знаннями, інноваційний характер бізнесу та економіки, інтелектуальний капітал, макроекономіка.

© Скрипниченко Р. О., 2014

В умовах динамічної економіки, для гострої конкурентної боротьби необхідне розуміння механізмів оволодіння знаннями, а також факторів, що перешкоджають цьому. Управління знаннями стає важливим інструментом підвищення ефективності діяльності організації.

Проблеми формування та розвитку системи управління знаннями розглянуто в роботах Т. Сакаїї, Т. Стюарта, М. Мзлуна, Л. Туроу, Х. Такеучі та ін. Серед російських вчених суттєвий внесок у дослідження сутності системи управління знаннями здійснили Л. Абалкін, В. Макаров, В. Іноземцев. В Україні проблемами формування системи управління знаннями та розвитку інтелектуального капіталу займаються такі вчені, як В. Геєць, Б. Бажал, Г. Задорожний, С. Фокін та ін.

В останні роки відбулися значні зміни в економіці та бізнесі, які стимулювали інтерес до управління знаннями. До них можна віднести такі [1]:

- знання стають основним ресурсом економічного розвитку і зростання;
- базуються на знаннях галузі стають провідними галузями;
- знання займають все більшу питому вагу в структурі вартості продуктів і послуг.

Управління знаннями є невід'ємною частиною менеджменту будь-якої організації, яка полягає у формуванні знань, їх поширенні, використанні, а також із розвитком інновацій і навчанням. Виходячи з цього, мета управління знаннями полягає у створенні нових і більш потужних конкурентних переваг підприємства в рамках освітнього потенціалу, тому воно стає провідним напрямом стратегічного менеджменту.

У рамках системи управління знаннями організації одним із головних завдань менеджера є управління інтелектуальним капіталом, який сприяє формуванню, розподілу, а також обміну знань у організації. На даний момент актуальним питанням є побудова ефективної системи мотивації, яка б сприяла активному обміну знаннями співробітників із метою підвищення рівня інтелектуального капіталу організації. Поширеною є ситуація, коли співробітники ні за яких умов не бажають ділитися своїми знаннями, вважаючи їх своєю "конкурентною перевагою", що, в свою чергу, перешкоджає процесу управління знаннями організації, а в результаті це впливає на ефективність роботи організації в цілому [2].

Таким чином, менеджер організації повинен створити такі умови й атмосферу, за яких співробітники не будуть відчувати себе конкурентами і добиватимуться процвітання організації спільними зусиллями, перетворивши тим самим підприємство в єдиний стабільно функціонуючий організм.

Одна з центральних ідей управління знаннями – використовувати більш ефективно вже існуючі знання [3].

Однією з основних небезпек під час реалізації того чи іншого проекту в рамках менеджменту знань – зайвий технократичний підхід. При технократичному підході управлінські рішення підпорядковані, насамперед, інтересам виробництва (максимізація випуску продукції, виконання плану тощо): чисельність і склад працівників визначаються виходячи з застосовуваної техніки, технологічного та операційного поділу праці, заданого ритму виробництва, внутрішньовиробничої кооперації праці і т. д. Одним із головних аспектів є не розширення інформаційної бази, а створення вільного доступу до неї і командний підхід до роботи з загальними знаннями [4].

Управління знаннями дає кожній організації можливість:

- швидше відповідати на вимоги клієнтів за допомогою більш ефективних інноваційних рішень і перешкоджати тому, щоб клієнти шукали ці рішення у конкурентів;
- оперативно впроваджувати інновації в продукти для розширення ринків збуту та номенклатури товару;
- оперативно впроваджувати інновації в продукти для розширення ринків збуту та номенклатури товару;
- використовувати інтелектуальні активи партнерів, здійснюючи спільну технічну, функціональну, галузеву експертизу;
- прискорювати навчання і передачу навичок персоналу;
- економити ресурси на основі отриманого досвіду і сформованих знань [5].

В умовах прискореного технічного розвитку виробництва особливої важливості набуває організація у великих промислових компаніях системи постійного підвищення ділової кваліфікації працівників і керівників усіх рівнів. Витрати на створення такої системи окупаються зростанням продуктивності праці [6].

Слід зазначити, що в США приділяється особлива увага розробці інноваційних технологій. Для здійснення діяльності у цьому напрямі американські компанії вкладають у розвиток інноваційних технологій значні фінансові кошти. За даними Фонду національних наук, у США на розвиток наукових досліджень та розробку інноваційних технологій в одному тільки 2010 р. було витрачено 184,4 млрд доларів. З цієї суми 113,5 млрд доларів було спрямовано промисловими компаніями на наукові дослідження, розробку, впровадження і подальший розвиток новітніх технологій [6].

В українських організаціях простежується тенденція формування, а також розвитку системи управління, що обумовлено такими причинами [7]:

- обсяг даних в інформаційних системах щорічно збільшується більш ніж у два рази;
- зростає частка тематичної складової (до 75 % інформації підприємства належить до неструктурованої інформації);
- поліпшується апаратна частина (оптоволоконні лінії зв'язку збільшують пропускну здатність мереж);
- зростає динаміка бізнесу (швидко створюються нові компанії, товари, послуги);
- проводиться реорганізація підприємств, отже, необхідно швидко реагувати на події).

Таким чином, для України необхідно зробити прорив в області виробництва знань, що полягає в зміні загального підходу (від відокремлення науково-дослідної діяльності, що розглядається як елітна, до її масового поширення, включенню як виду економічної діяльності кожної організації та кожного її співробітника). Це обумовлює постановкою таких завдань:

- вивчення менеджерами компаній нових методів управління знаннями та застосування їх на практиці;

- проведення психологічної роботи з співробітниками, а також створення ефективної системи мотивації, яка б сприяла обміну знаннями в організації.

Тому процес менеджменту знань повинен стати важливою ланкою в управлінні організацією і його ефективністю з точки зору витрачених ресурсів і одержуваних вигод.

Наук. керівн. Касьмін Д. С.

Література: 1. Марченко О. С. Управління знаннями як чинник безпеки інтеграції знань у інноваційному процесі / О. С. Марченко // Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. – 2011. – № 4. – С. 76–85. 2. Пригода В. М. Економіка знань як основа формування інформаційного суспільства / В. М. Пригода // Економіка і управління. – 2010. – № 2. – С. 13–19. 3. Пикалов В. Л. Управління знаннями як важливий фактор управління стійким розвитком соціально-економічних систем / В. Л. Пикалов, В. В. Шугурова // Європейський вектор економічного розвитку. – 2010. – № 1(8). – С. 151–161. 4. Воронкова А. Е. Стратегічне управління підприємств в умовах економіки знань / А. Е. Воронкова // Вісник Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. – 2010. – № 3(145). – С. 35–41. 5. Ларичева Г. В. Професійне навчання в аспекті побудови системи управління знаннями / Г. В. Ларичева // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. – № 6. Т. 2. – С. 76–81. 6. Коба Н. Питання впровадження управління знаннями та оцінки його економічної ефективності на підприємстві / Н. Коба // Економіст. – 2010. – № 6. – С. 10–14. 7. Мельник Л. Г. Формування економіки знань, або принципи організації майбутнього / Л. Г. Мельник // Вісник НАН України. – 2010. – № 6. – С. 19–28.

Титиевская М. А.

УДК 331.5.024.5(477)

Студент 3 курса
факультета экономики и права ХНЭУ им. С. Кузнеця

ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ РЫНКА ТРУДА УКРАИНЫ В АСПЕКТЕ ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация. Проанализированы современные тенденции развития рынка труда Украины, соответствие спроса и предложения рабочей силы, влияние системы образования на формирование набора компетентностей, которыми должен обладать выпускник. Предложены меры по усовершенствованию системы образования с целью удовлетворения спроса на рабочую силу.

Анотація. Проаналізовано сучасні тенденції розвитку ринку праці України, відповідність попиту та пропозиції робочої сили, вплив системи освіти на формування набору компетентностей, якими повинен володіти випускник. Запропоновано заходи щодо вдосконалення системи освіти з метою задоволення попиту на робочу силу.

Annotation. The current trends of the Ukrainian labor market, correspondance of labor supply and demand, the impact of education on the formation of a set of competencies that a graduate must possess are analyzed. The measures to improve the education system to meet the demand for labor are proposed.

Ключевые слова: компетенции, рабочая сила, безработица, квалификация, опыт работы.

Вопрос образования напрямую связан с последующим формированием спроса и предложения на рынке труда. Многие ученые занимались исследованиями по усовершенствованию сферы образования для удовлетворения спроса на рабочую силу. Среди них такие ученые, как Друкер П. Ф., Есинова Н. И., Волгина Н. А., Одегова Ю. Г., Бандур С. И., Пухлий В. Т., Петюх В. М.,

© Титиевская М. А., 2014

Алашеев С. Ю., Кутейниціна Т. Г. и многие другие [1 – 5]. Тем не менее, общество, как и его потребности, динамично развиваются, и потребности современного рынка труда имеют тенденцию к изменению, что требует определенных изменений в системе образования.

Целью данной статьи является изучение закономерностей распределения спроса и предложения на рынке труда в аспекте образования в Украине, обоснование рациональных мер по усовершенствованию сферы образования с целью удовлетворения потребностей работодателей.

На современном рынке труда все чаще возникает ситуация несовпадения интересов работодателей и наемных работников, вследствие чего наблюдаются следующие негативные последствия:

- высокий уровень безработицы;
- снижение динамики роста заработной платы;
- снижение уровня жизни населения;

рост неудовлетворенности наемными работниками своим местом трудоустройства, выполняемыми обязанностями, снижение динамики саморазвития. По итогам проведенного социального опроса (опрошено 50 трудоустроенных) 96 % не удовлетворены местом своей работы, 90 % считают, что не имеют доступа к развитию своих профессиональных навыков, 98 % считают, что размер их заработной платы не соответствует затраченным усилиям.

Основными причинами столь неблагоприятной ситуации на современном рынке труда можно назвать следующие:

- состояние экономики в целом по Украине;
- сложная система налогообложения для частных предпринимателей;
- недостатки в образовательной системе, а именно: не гибкость системы подготовки к рыночным требованиям квалификации; низкий уровень применения полученных знаний и навыков, то есть высокий процент теоритических знаний по отношению к практическим знаниям и навыкам, которые более необходимы выпускнику ВУЗа или техникума, попавшему на рынок труда;

высокий процент занятых в теневой экономике с целью скрыть доход от государства дабы уклониться от налогов. По оценкам Международного валютного фонда (МВФ) доля теневой экономики Украины составляет около 20 % [6].

Все большее количество фирм и частных предприятий находит возможность скрывать часть реализуемой продукции или услуг, а также часть наемных работников. Для самих работников в данной ситуации привлекательной является зарплата, которая также не облагается налогом. Однако работник становится абсолютно социально незащищенным, поскольку полностью зависит от воли не добросовестного работодателя: нет гарантии выплаты заработной платы, в полном ли объеме она будет выплачена, возможна потеря работы, отсутствие пенсионных начислений, а также страхования, защиты профсоюзов и т. д.

Тем не менее, даже при наличии столь не привлекательных перспектив для наемных работников, все больший процент предлагаемой рабочей силы согласен занимать низко оплачиваемые, социально не защищенные вакансии, и все чаще – в условиях труда, абсолютно не соответствующих современным установленным нормам (санитарно-гигиеническим, техники безопасности, тяжести и вредности труда). Связано это с несоответствием характеристик предлагаемой рабочей силы на рынке труда и предъявляемыми работодателями требованиями к ней, а также низкий уровень реальной заработной платы по сравнению с номинальным прожиточным минимумом.

Для удовлетворения спроса на рабочую силу на рынке труда Украины предлагается внести следующие изменения в системе образования.

Изучаемые процессы в рамках конкретной специальности должны рассматриваться на примере конкретных предприятий. Необходимо организовать экскурсии на предприятия (вне зависимости от формы собственности) для студентов с периодичностью 1 раз в месяц. Также возможно предоставление рабочих мест студентам старших курсов на сокращенный рабочий день, не полную рабочую неделю и прочие формы гибкой занятости. Для привлечения предприятий в данную систему возможна организация определенных льгот для него со стороны государства, или же предусмотрение наличия в штате предприятия студентов данной специальности обязательным.

Среди причин необходимости столь кардинальных изменений можно обозначить как основные:

квалификация выпускников-специалистов как правило оказывается значительно ниже необходимой на предприятии. В особенности это касается рабочих и технических специальностей, где нового работника приходится длительное время дополнительно обучать;

требуется опыт работы при приеме на достойную работу в рамках данной специальности.

Анализ рынка вакансий на примере Харьковской области показал, следующие основные требования работодателей:

- наличие средне специального образования, чаще высшего;
 - возрастные ограничения в среднем от 21 до 45 лет;
 - опыт работы 1-2 года (минимум) в данной сфере;
 - владение ПК на уровне уверенного пользователя;
 - владение иностранными языками (как правило приветствуется английский);
 - владение соответствующим программным обеспечением в рамках специальности.
- Удельный вес значимости каждого фактора приведен на диаграмме (рисунок).

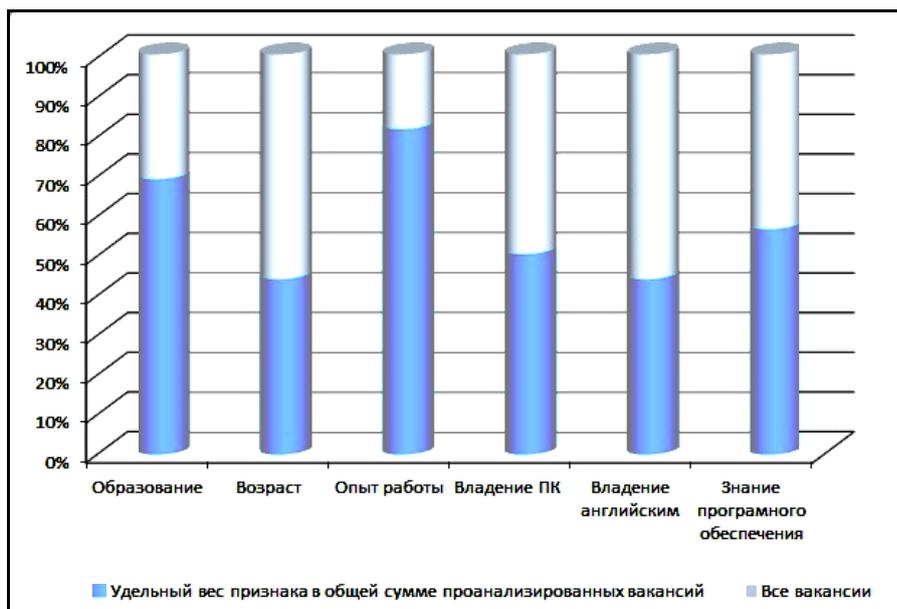

Рис. Удельный вес значимости требований работодателей к соискателям

Таким образом, выпускник по окончании ВУЗа должен иметь опыт работы 1-2 года, владеть иностранным языком и уметь решить любую поставленную перед ним задачу на ПК с помощью специализированного ПО (1С для экономистов, "Компас" для инженеров и т. д.). В то же время пунктом 2.16 Инструкции о порядке ведения трудовых книжек работников, утвержденной приказом Министерства труда Украины, Министерства юстиции Украины, Министерства социальной защиты населения № 58 от 29.07.93 период обучения вносится в трудовую книжку и считается полной занятостью при дневной форме обучения. Таким образом, студенту дневной формы обучения, очень сложно получить опыт работы 1-2 года по своей специальности к моменту получения диплома [7; 8].

Целесообразно вести гибкий, динамичный набор дисциплин для студентов с целью более адаптируемой к рыночным изменениям системы образования.

При выборе профессии абитуриент очень часто подвержен импульсивным решениям, а по окончании ВУЗа ищет работу по совершенно другой специальности. В связи с этим предлагается ввести общеобразовательные дисциплины в рамках выбранного направления (экономического, инженерного, технического, правового и т. д.). Далее на 2-3 курсах студент может самостоятельно выбирать тот набор дисциплин, которые, как он посчитает, ему необходимы.

Такая практика широко распространена за границей, например, в США. И пусть выпускники не столь разносторонне развиты, но являются высококвалифицированными профессионалами в узкой специальности. Этот дефект легко устранить набором обязательных общеобразовательных дисциплин, которые уже присутствуют в современной системе образования. Это позволит студенту более отчетливо понимать, какую специальность он хочет получить и в процессе обучения анализировать динамику изменения требований к работникам на рынке труда. Это позволит студентам без дополнительных затрат времени проходить переподготовку, самостоятельно регулировать степень своей квалификации.

Также следует отметить, что даже высококвалифицированные специалисты не всегда имеют необходимый уровень подготовки за рамками своей специальности. Например, грамотный аналитик не может четко сформулировать свою мысль, дабы убедить руководителя принять те или иные рискованные меры. Или же юридическая компания начинает работу с иностранными гражданами, а ведущие специалисты не владеют иностранными языками, вследствие чего компании необходимо нанимать переводчика, возникают дополнительные затраты времени и денежных средств.

В связи с этим предлагается ввести как обязательные для студентов престижных профессий такие дисциплины:

- ораторское искусство;
- углубленное изучение английского языка на протяжении всего периода обучения;
- дополнительный иностранный язык;
- история развития специальности, углубленное изучение методик и технологий в мировом опыте.

Таким образом, данные меры помогут студентам за период обучения сформировать не только необходимый набор компетентностей, но и получить практические знания и навыки по данной специальности, самостоятельно сформировать в себе характеристики, предъявляемые

к рабочей силе на динамично изменяющемся рынке труда. Вследствие принятых мер будет достигнуто равновесие между спросом и предложением на рынке труда, уровень безработицы снизится до естественной, повысится уровень жизни населения, возрастут объемы реального ВВП и, несомненно, последует экономический рост страны в целом.

Научн. рук. Писаревская Г. И.

Литература: 1. Кутейнищина Т. Г. Профессиональное образование и рынок труда: эффективность взаимодействия / Т. Г. Кутейнищина // Человек и труд. – 2009. – № 6. – С. 53–56. 2. Петюх В. М. Ринок праці : навчальний посібник / В. М. Петюх. – К. : КНЕУ, 1999. – 288 с. 3. Экономика труда: социально-трудовые отношения / под. ред. Н. А. Волгина, Ю. Г. Одегова. – М. : Экзамен, 2002. – 736 с. 4. Есинова Н. И. Экономика труда : учебн. пособ. / Н. И. Есинова. – Х. : Изд. "Академия", 1999. – 188 с. 5. Бандур С. І. Про відповідність підготовки кадрів вимогам інноваційної моделі розвитку економіки: стан, проблеми, перспективи та шляхи забезпечення / С. І. Бандур, В. Т. Пухлій // Зайнятість та ринок праці: методологія, розвиток та конкурентоспроможність, проблеми ефективності : [зб. ст.]. Нац. акад. наук України, Рада по вивч. продукт. сил України ; [ред. кол. В. В. Онікієнко (голова) та ін.]. – К. : РВПС України, 2008. – 199 с. 6. Материали інформаційного сайту МВФ [Електронний ресурс] / "МВФ: Доля тіньової економіки України становить близько 20 %". – Режим доступу : <http://www.rbc.ua/rus/top/show/po-otsenkam-mvf-dolya-tenevoy-ekonomiki-ukrainy-sostavlyayet-13112012141100>. – Названіє с екрана. 7. Про зайнятість населення : Закон України // Законодавство України про працю станом на 25 травня 1999 року. – К. : Устина, 1999. 8. Инструкция о порядке ведения трудовых книжек работников, утвержденной приказом Министерства труда Украины, Министерства юстиции Украины, Министерства социальной защиты населения № 58 от 29.07.1993 г. // ВВР. – 1993.

УДК 00557:004

Топорова Л. Ю.

Студент 3 курсу
факультету економіки і права ХНЕУ ім. С. Кузнеця

ЕЛЕКТРОННІ КОМУНІКАЦІЇ ЯК ФУНДАМЕНТАЛЬНІ ПРОЦЕСИ УПРАВЛІННЯ ОРГАНІЗАЦІЄЮ

Анотація. Розглянуто комунікаційні зв'язки у професійній діяльності працівників в умовах технократизації менеджменту на сучасних промислових підприємствах та технічні задачі, що виконують телеработники у дистанційній трудовій діяльності.

Аннотация. Рассмотрены коммуникационные связи в профессиональной деятельности работников в условиях технократизации менеджмента на современных промышленных предприятиях и технические задачи, которые выполняют телеработники в дистанционной трудовой деятельности.

Annotation. Communication of workers in a professional activity under the conditions of management technocracy at modern industrial enterprises and technical tasks that teleworkers fulfill in their remote activities have been studied.

Ключові слова: дистанційна трудова діяльність, телеработник, телеработодавець, комунікаційні технології.

Для сучасних умов характерно застосування дистанційної трудової діяльності та високо-ефективної системи інформації, що в Україні знаходяться на стадії зародження.

Дистанційна трудова діяльність є управлінською інформаційною системою підприємства, яка складається з сукупності інформаційних процесів для задоволення потреби в інформації різних рівнів прийняття рішень. Інформаційна система складається з компонентів обробки інформації, внутрішніх і зовнішніх каналів передачі [1].

Останнім часом поряд із простими пристроями, що полегшують управлінську працю, та засобами оргтехніки, які використовують для складання документів, їх розмноження, оброблення, зберігання, пошуку та передавання, особливої популярності набули електронні комунікаційні системи і технології. Для їх створення використовуються комп'ютери, комп'ютерні мережі, телефони та інше устаткування, а також засоби програмного забезпечення, які дають змогу автоматизувати більшість рутинних операцій.

Серед основних дослідників дистанційної трудової діяльності та інформаційних систем можна виділити таких вчених, як: Пономаренко В. С., Пушкар О. І., Балакірева С. О., Дідковська Л. Г., Стадник В. В., Йохна М. А., Яковлева Т. І., Паринов С. І., В. Чернухін, Шекшня С. В., Т. Веблен, Дж. Бернхем, Р. Арона, Д. Белл та багато інших [2].

Учасниками дистанційних трудових відносин є телепрацівник і телероботодавець. Отже, телепрацівник – це працівник, який частину або весь обсяг власних завдань професійної діяльності виконує, не знаходячись при цьому в приміщенні телероботодавця. На відміну від телепрацівника точне визначення "телероботодавець" відсутнє. Але виходячи з того, що дистанційна трудова діяльність є однією з форм традиційної трудової діяльності, то телероботодавець – це той, хто забезпечує телепрацівника роботою. Яка здійснюється останнім у режимі дистанційної трудової діяльності з метою отримання кінцевих результатів. У ролі телероботодавця від імені підприємства може виступати безпосередній менеджер телепрацівника [3].

Організація становить інформаційну систему, комплексну структуру комунікацій і сукупність взаємин між працівниками через технічні засоби зв'язку. Телепрацівник і телероботодавець взаємодіють між собою за рахунок каналів комунікацій систем управління. Тому також можна виділити суб'єкт та об'єкт управління дистанційної трудової діяльності на підприємстві. Суб'єкти управління – це керівники та спеціалісти, які виконують функції управління стосовно об'єктів управління. Об'єкт – це дистанційна трудова діяльність персоналу організації – телепрацівників.

Головною особливістю дистанційної трудової діяльності є те, що в ході телетрудової діяльності процес взаємодії суб'єктів частково або повністю відбувається шляхом застосування інформаційно-комунікаційних технологій, що, у свою чергу, дає змогу позбавитися від географічного та часового обмеження при здійсненні трудових взаємовідносин. Кожен телепрацівник виконує свою роботу. Для виконання конкретної роботи в режимі дистанційної трудової діяльності певний телепрацівник виконує завдання професійної діяльності, такі, як стереотипні, діагностичні та евристичні [4].

Стереотипні завдання діяльності, які передбачають діяльність відповідно до заданого алгоритму, що характеризується однозначним набором добре відомих, раніше відібраних складних операцій і потребують використання значних масивів оперативної та раніше засвоєної інформації. До стереотипних завдань можна віднести такі дії: складання тексту, створення баз даних, розроблення графічних об'єктів, створення електронної версії (набір тексту), редагування і переклад тексту, підготовка до друку, відповідь на телефонні дзвінки, відправлення й отримання електронних послань.

Діагностичні завдання діяльності передбачають діяльність відповідно до алгоритму, що містить процедуру часткового конструювання рішення щодо застосування відповідних операцій і потребують використання значних масивів оперативної та раніше засвоєної інформації. До діагностичних завдань відносяться: підтримка зв'язків із клієнтами та постачальниками, з громадськістю. Проведення моніторингу внутрішнього і зовнішнього середовища підприємства, надання консультацій, конструювання процесів та виробів, здійснення маркетингових досліджень, складання фінансової звітності, ведення бухгалтерського обліку.

Евристичні завдання передбачають діяльність за складним алгоритмом, що містить процедуру конструювання рішення й потребують використання великих масивів оперативної та раніше засвоєної інформації. До них можна віднести: віддання розпоряджень та наказів, координація дій індивідуальних працівників та робочої групи, проведення зборів та засідань, співбесід та тренінгів, контроль за виконанням робочих завдань підпорядкованими працівниками, підготовка аналітичних звітів із виконаної власної роботи, оцінка результатів виконання робочих завдань, підвищення власного професійно-кваліфікаційного рівня підготовки та підлеглих працівників, забезпечення оптимізації виконання управлінських функцій і праці підлеглих.

Від класу завдань професійної діяльності конкретного телепрацівника залежить склад технічного та програмного забезпечення його дистанційної трудової діяльності. Можна виділити такі групи технічного та програмного забезпечення. Аналіз та узагальнення відповідної літератури [2; 4 – 6] дозволив встановити взаємозв'язок між телероботодавцем та різними групами телепрацівників, а також склад технічного та програмного забезпечення кожного з них подано на рисунку.

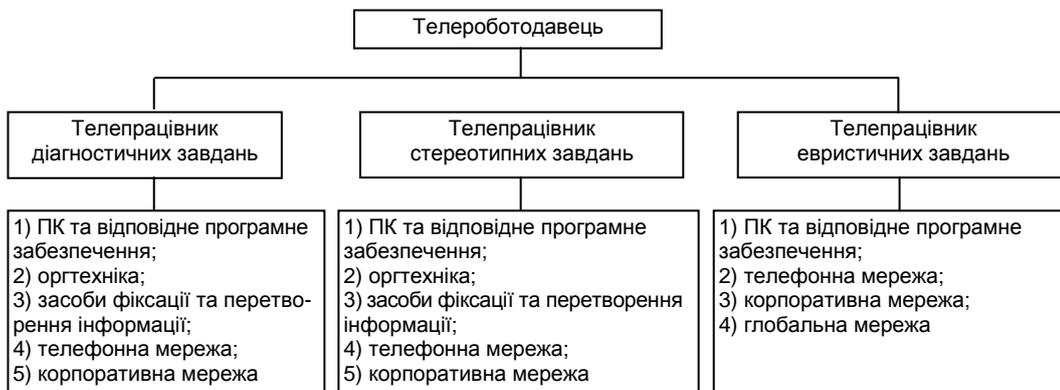

Рис. Комунікаційні зв'язки та технічні завдання для професійної діяльності для кожного класу завдань

Дистанційна трудова діяльність характеризується такими компонентами:

- 1) децентралізацією робочих місць;
- 2) гнучкою зайнятістю;
- 3) висококваліфікованою працею;
- 4) розвитком сфери послуг;
- 5) використанням інформаційно-комунікаційних технологій.

Побудова схеми комутаційних зв'язків між телероботодавцем та телепрацівниками різних груп, залежно від виконання ними завдань, а також технічне забезпечення телепрацівників на підприємстві є основою для розробки теоретико-методичного механізму застосування дистанційної трудової діяльності в умовах вітчизняних підприємств. Дистанційна трудова діяльність допомагає менеджерам скоротити витрати часу на технічні операції опрацювання інформації і тим самим збільшити їх ресурси на творчі процеси, зробити управлінську працю інтенсивнішою та результативнішою.

Наук. керівн. Касьмін Д. С.

Література: 1. Дідковська Л. Г. Менеджмент : навчальний посібник / Л. Г. Дідковська, П. Л. Гордієнко. – 2007. – С. 168–192. 2. Назарова С. О. Категоріальний аналіз предметної області дослідження дистанційної трудової діяльності персоналу підприємства / С. О. Назарова // Економічний аналіз. – 2008. – № 19. – С. 204–208. 3. Пономаренко В. С. Проблеми й перспективи розвитку інформаційних систем і технологій в економіці / В. С. Пономаренко // Управління розвитком. – 2004. – № 2. Спецвипуск. – С. 3–4. 4. Пушкар О. І. Тенденції і проблеми управління інформаційними ресурсами підприємства / О. І. Пушкар // Управління розвитком. – 2010. – № 6 (82). – С. 60–64. 5. Пушкар О. І. Систематизація та класифікація дистанційної трудової діяльності персоналу організації / О. І. Пушкар, С. О. Балакірева // Економіка розвитку. – 2007. – № 1 (41). – С. 72–76. 6. Пушкар О. І. Соціально-економічні аспекти дистанційної трудової діяльності / О. І. Пушкар, С. О. Балакірева // Економіка розвитку. – 2005. – № 4 (36). – С. 5–7.

УДК 336.221.4

Тріфонова О. К.

Студент 4 курсу
фінансового факультету ХНЕУ ім. С. Кузнеця

ЕВОЛЮЦІЯ ТЕОРІЇ ОПОДАТКУВАННЯ В УКРАЇНІ ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Анотація. Розглянуто еволюційні аспекти розвитку системи оподаткування в Україні та зарубіжних країнах з метою покращення податкової системи України. Підкреслено зміну уявлення про економічну сутність податків під впливом розвитку вчення про державу.

Аннотация. Рассмотрены эволюционные аспекты развития системы налогообложения в Украине и зарубежных странах с целью улучшения налоговой системы Украины. Подчеркнуто изменение представлений об экономической сущности налогов под влиянием развития учения о государстве.

Annotation. Evolutionary aspects of the tax system in Ukraine and foreign countries are considered aiming to improve Ukraine's taxation system. Change in the idea of the economic essence of taxes under the influence of the development of the doctrine about the state is emphasised.

Ключові слова: податкова система, теорія оподаткування, податки, оподаткування.

Актуальність даної теми полягає в тому, що в етапах розвитку теорії оподаткування можна підкреслити головні моменти та проаналізувати їх для подальшого еволюціонування системи оподаткування в Україні. Взавши це до уваги, можна покращити податкову систему України, яка на даний момент у нашій країні майже сформована, але потребує незначного втручання.

Розвиток оподаткування в Україні був передумовлений формуванням людського суспільства. Виникнення податків на початковому етапі розвитку людської цивілізації пов'язане з найпершими людськими потребами, які могли задовольнятися через усупільнену діяльність. Вагомий внесок у розвиток теорії оподаткування внесли: Адам Сміт – говорив про те, що податки для тих, хто їх сплачує, – ознака не рабства, а свободи; англійські філософи-економісти Гоббс та Локк досліджували окремі аспекти оподаткування; німецький камераліст Л. фон Секендорф вперше висловив ідею про зв'язок народного господарства, добробуту та податкоспроможності населення; К. Віксель – вніс перший внесок у розвиток оподаткування. Проблеми оподаткування знайшли відображення

у наукових працях багатьох сучасних українських вчених-економістів, а саме: В. Андрущенко, О. Василика, В. Вишневецького, М. Дем'яненка, Т. Єфіменко, Ю. Іванова, А. Крисоватого, А. Соколовської, Л. Тарангул, В. Федосова та ін.

Сьогодні найбільш поширеною є думка, що податок – це плата суспільства за виконання державою її функцій, що має форму відрахування частини вартості валового внутрішнього продукту на загальносуспільні потреби. Але такий погляд на оподаткування сформувався не так давно. Вітчизняна фінансова наука під час вивчення природи податку традиційно приділяє значну увагу дослідженню проявів конкретних функцій цієї категорії, без визначення яких неможливе розкриття суспільного призначення податків [1].

У давні часи, наприклад, у Греції податки та позики вважалися надзвичайними доходами казни. У Франції у разі введення нових податків вони реєструвалися і затверджувалися зборами громадян. Саме тут у 1439 році король Карл VII вводить перший постійний податок як засіб фінансування затяжної війни і створення хоча й невеликої, але стабільної армії. В Англії податки вводились королем за згодою парламенту. В окремих випадках він вводив їх без згоди парламенту, наприклад, у вигляді обов'язку доставляти кораблі. Графства, розміщені всередині країни, повинні були сплачувати цю повинність у грошовій формі. Проте англійський парламент до середини XVII ст. не визнавав постійних податків на загальні цілі. У 1660 році вперше були відмінені феодалські повинності. Замість них половину надходжень від акцизного збору з пива, сидру, перрі та спиртних напоїв було віддано у розпорядження короля і його спадкоємців назавжди. Поява цих податків пов'язана з необхідністю утримувати постійну армію. Завдяки саме цьому факту доменальні доходи поступилися місцем податкам не тільки в Англії, а й в інших країнах Європи. В Афінах, наприклад, існувала думка, що податки обмежують свободу та носять на собі тавро рабства. Деякі громадяни вважали їх принизливими для себе, виявляючи згоду платити добровільні внески, а данину збирати з переможених народів та зі своїх союзників. У східних слов'ян відправною точкою в оподаткуванні також були добровільна допомога і данина, що збиралася з підкорених племен. Населення "підносило" князю, що приймав владу, "дари" і "поклони". З часом ці відносини перетворюються в обов'язкові і такі, що мають періодичний характер сплати [2].

З виникненням держави (VIII – XII ст.) у Київській Русі розпочинає свою історію і податкова система (служба) на українських землях. Середньовічна, феодално-децентралізована податкова система проіснувала на Україні до середини XVII ст., а пережитки її до XIX ст.

Найдавнішою системою прямих податків у Київській Русі була данина для утримання княжого двору й дружини. Панування натурального господарства визначало, в основному, натуральний характер податкової системи. Данина сплачувалася зазвичай продуктами сільського господарства і промислів (хутро, віск, мед, хліб, шкура тощо). Збирали данину безпосередньо виїжджаючи на так зване полюддя, у вигляді різних дарів князю чи представникам його адміністрації ("поклон", "почесть", "стан"), чи "повозом", коли її привозили до Києва [3].

Саме при зборі данини проявлялися найбільш характерні, негативні риси феодално-децентралізованої податкової системи: неврегульованість розмірів та періодичності збору більшості податків, їх величезна кількість і різномірність, випадковість і свавілля поборів, збирання особами, які особливо зацікавлені у максимальному доході. Усе це на практиці призводило до значних зловживань, результатом чого були заворушення і навіть повстання [4].

В Україні запорізьке військо також мало свою систему оподаткування. Це було мито, що накладалося на шинки та купців за провіз товару, "мостове" – за провіз товару через річки, плата за охорону та конвоювання, "димовий податок" – на так званих "сиднів", тобто жонатих козаків і посполитих, які селилися біля Січі і вважалися підданими коша ("військовий оклад" – грошовий податок із посполитих). Ці податки використовувалися на потреби церкви і, переважно, військової організації. Зв'язок податків із необхідністю утримувати армію відобразився на теорії оподаткування. Спочатку вона формує уявлення про податки як засіб, до якого вдаються у разі небезпеки. Вони трактуються як плата, що вноситься кожним на захист країни [2].

Зв'язок податків із необхідністю утримувати армію відобразився на теорії оподаткування. Спочатку вона формує уявлення про податки як засіб, до якого вдаються у разі небезпеки. Вони трактуються як плата, що вноситься кожним на захист країни.

Отже, у розвитку форм і методів оподаткування можна виділити три основних етапи. На початковому етапі – від Стародавнього світу до Середньовіччя – держава не розглядає податки як основне джерело доходів і не має фінансового апарату для збору податків. Податки вводяться не системно, збір їх доручається місту або громаді. На другому етапі (XVI – початок XIX ст.) у ряді країн виникає мережа фінансових установ, і держава бере частину функцій на себе. Вона встановлює ставки, базу оподаткування, слідкує за збором податків. На третьому, сучасному, етапі держава встановлює і збирає податки, визначає правила оподаткування, відносини між центральною і місцевою владою. Відповідно, податки пройшли довгий шлях від тимчасового екстраординарного засобу до постійного джерела доходів держави.

А для України в період становлення та формування податкової системи України були такі особливості:

1) значна заплутаність норм податкового законодавства як у теоретичному тлумаченні, так і у практичному застосуванні, велика кількість податків, тобто не тільки ті, які затверджені офіційно, але й непередбачені законом податки, які носили прихований характер;

2) прийняття першого Закону Української РСР "Про систему оподаткування" (визначено перелік податків та принципи оподаткування), Закону України "Про ПДВ", "Про акцизний збір" тощо;

3) використання тривіальних для планової економіки суб'єктів оподаткування, об'єктів оподаткування, методів обчислення податкових зобов'язань, що були пристосовані до державної форми власності та базувалися на нормативних правилах бухгалтерського обліку;

4) формування системи місцевих податків та зборів, прийняття Декрету Кабінету Міністрів України "Про місцеві податки та збори" (1993 рік);

5) податкова система відзначається нестабільністю, виконує фіскальну і контрольну функцію, податкова політика має гіпертрофований фіскальний характер;

6) відсутність необхідної правової бази для ефективної діяльності суб'єктів господарювання за нових суспільно-економічних умов та розвиток підприємницької діяльності, значний податковий тиск спричиняє відтік інвестиційного капіталу [3].

В основу податкової системи України, як і в більшості розвинутих країн світу (наприклад США, ФРН, Франція, Великобританія), покладено саме еволюційну концепцію, розроблену на період до 2015 року, яка передбачає реформування шляхом послідовного вдосконалення механізму обчислення, обліку та сплати податків, у тому числі в напрямі:

- зменшення граничних ставок податків за умови одночасного розширення бази оподаткування;
- зменшення податкового тягаря на фонд оплати праці;
- підвищення ролі позитивного впливу податків на фактори виробництва (майно, землю, корисні копалини, приріст капіталу) та екологічні податки;
- розширення повноважень органів регіонального та місцевого самоврядування в стимулюванні вітчизняного товаровиробника за допомогою податкового механізму тощо.

Практика і теорія оподаткування упродовж тривалого часу залишалися досить інтуїтивними. Систематизовані концепції, які відобразилися в податковій теорії, з'явилися у середині XVI ст. в умовах досить високого рівня розвитку державності, що відбувався одночасно з розвитком різних напрямів економічної думки. Причому кожна концепція відповідала сутності та проблемам фінансової системи держави, а тому змінювалася залежно від її економічної політики. Зважаючи на те, що процес оподаткування здійснюється державою, саме під впливом розвитку вчення про державу змінювалося уявлення про економічну сутність податків.

Наук. керівн. Степанова Е. Р.

Література: 1. Електронна бібліотека [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.coolreferat.com> /Особливості оподаткування в Україні становлення та розвиток. – Назва з екрану. 2. Податкова система : навч. посібн. для студ. вищ. навч. закл. / І. О. Лютий, Л. М. Демиденко, М. В. Романюк та ін. ; за ред. І. О. Лютого. – К. : Центр учбової літератури, 2009. 3. Білик М. Д. Податкова система України : навч.-метод. посібн. для самост. вивч. дисц. / М. Д. Білик, І. А. Золотко. – К. : КНЕУ, 2000. 4. Оподаткування в Україні : навч. посібн. / Н. М. Деева, Н. І. Редіна, Т. О. Дулік та ін. ; за ред. Н. І. Редіної. – К. : Центр учбової літератури, 2009.

УДК 336.719

Чеканова Д. В.

Студент 4 курсу
фінансового факультету ХНЕУ ім. С. Кузнеця

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ГАРАНТУВАННЯ ВКЛАДІВ УКРАЇНИ НА ПРИКЛАДІ ДОСВІДУ КРАЇН ЄС

Анотація. Розглянуто систему гарантування вкладів України. Здійснено порівняння систем гарантування вкладів у країнах ЄС та Україні. Проаналізовано діяльність Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. Запропоновано заходи з удосконалення системи захисту вкладів у банках України.

Аннотация. Рассмотрена система гарантирования вкладов Украины. Проведено сравнение систем гарантирования вкладов в странах ЕС и Украине. Проанализирована деятельность Фонда гарантирования вкладов физических лиц. Предложены меры по усовершенствованию системы гарантирования вкладов в банках Украины.

Annotation. Deposit guarantee in Ukraine is studied. Deposit guarantee systems in EU countries and Ukraine are compared. The activity of the natural persons' Guarantee Fund is examined. Ways to improve the deposit guarantee system in the banks of Ukraine are proposed.

Ключові слова: гарантування вкладів, Фонд гарантування вкладів, ефективність, проблемні банки, ризики, розміщення коштів, фізичні особи, суб'єкти господарювання.

© Чеканова Д. В., 2014

Банківська діяльність вирізняється високим ступенем ризикованості, тому учасники банківських правовідносин мають імовірність несприятливих наслідків у процесі здійснення даної діяльності. Найменше погіршення в економіці країни призводить до паніки населення і масового відтоку вкладів, що провокує банківську кризу та банкрутство окремих банків, а це, в свою чергу, призводить до ланцюгової реакції та виникнення негативних явищ в економіці держави. Таким чином, одним із першочергових завдань є правове регулювання захисту банківських вкладів в Україні, яке має на меті створення передумов для стабільного функціонування банківської системи та мінімізації ризиків як для банків, з одного боку, так і для вкладників з іншого.

Проблеми правового регулювання у системі захисту банківських вкладів розглядали у своїх працях О. Дзюблик, О. Орлюк, Т. Смовженко, О. Іщенко, М. Данилюк, А. Жихарева та ін.

Метою даної публікації є розгляд правовідносин, які виникають під час гарантування захисту банківських вкладів і порівняння законодавчої бази ЄС та України, що стосується захисту прав вкладників.

Гарантування вкладів (депозитів) є однією зі складових гарантії фінансової стабільності банківського сектору економіки. Система страхування депозитів повинна захищати не тільки кошти вкладників, а й сприяти роботі з проблемними банками й, таким чином, запобігати виникненню кризових ситуацій. Гарантування вкладів – це один із компонентів системи фінансової та економічної безпеки, яка передбачає також розвинуту систему ризик-менеджменту у кредитних установах, стабільне макроекономічне середовище, ефективну грошово-кредитну політику тощо [1, с. 49].

Будь-яка система життєздатна лише тоді, коли вона розвивається. Докладати зусиль для розвитку й удосконалення системи захисту вкладів мають як банки і держава, так і вкладники. У результаті всі учасники цього процесу можуть забезпечити певні вигоди для себе. Побудова ефективної системи гарантування вкладів дасть можливість банкам одержувати додаткові ресурси для кредитування. У свою чергу, держава підвищує стійкість фінансової системи і створює умови для розширення кредитування економіки. А для вкладників вигода полягає у зниженні ризиків під час розміщення коштів у банках.

В Україні питаннями захисту вкладів населення займається Фонд гарантування вкладів фізичних осіб, створений державою як державна неприбуткова організація [2].

Фонд є державною спеціалізованою установою, що виконує функції державного управління у сфері гарантування вкладів фізичних осіб [3, с. 168].

Як зазначає О. Завода, у Радянському Союзі питання про захист заощаджень населення не розглядалося, оскільки громадяни, як правило, тримали свої кошти на рахунках в Ощадному банку, а їх виплата формально гарантувалася державою [4, с. 1].

На сьогодні ФГВФО відшкодовує вклади фізичних осіб у розмірі не більше 200 тис. грн за умови банкрутства банку. Проблема полягає в тому, що не всі банки, які неспроможні здійснювати видачу коштів вкладникам, визнають банкрутами. Так, у 2009 р. близько 20 банків мали проблеми із виплатою коштів вкладникам та у них не були запроваджені тимчасові адміністрації, тому банки не визнавалися банкрутами. Зазначені банки мали борг перед вкладниками у розмірі 7 млрд грн [5, с. 39]. Таким чином, цим вкладникам Фонд гарантування вкладів фізичних осіб не міг і не може гарантувати повернення вкладу, тому що вкладник отримує право на компенсацію з моменту недоступності вкладів. Цей момент починається з часу невиконання умов договору після призначення у банк ліквідатора. Фонд буде ефективним лише тоді, коли буде зобов'язаний відшкодовувати вклади не за фактом банкрутства банку, а за фактом неповернення депозиту.

Для аналізу ефективності Фонду слід розглянути кількісні показники його діяльності, які наведені у табл. 1. [8].

Таблиця 1

**Дані про вклади фізичних осіб
Фонду гарантування вкладів фізичних осіб протягом 2013 р.**

Дати	Суми вкладів фізичних осіб, млрд грн	Кількість вкладників, млн осіб	Середні розміри вкладу, грн	Проценти покриття кількості вкладників, %
01.01.2013 р.	338,5	44,4	7 619	99,5
01.04.2013 р.	356,3	46,7	7 628	99,5
01.07.2013 р.	377,7	47,0	8 035	99,5
01.10.2013 р.	390,8	47,2	8 282	99,4

З табл. 1 можна бачити, що сума вкладів фізичних осіб зросла на 52,3 млрд грн, одночасно зі збільшенням кількості вкладників на 2,8 млн осіб у період із 01.01.2013 по 01.10.2013 рр. Відповідно до цієї тенденції зріс середньорічний розмір вкладу на 663 грн, що може свідчити про збільшення довіри вкладників до банківської системи завдяки діяльності ФГВФО.

Систему захисту вкладів в Україні оцінюють неоднозначно. Так, Безвух С. В. вважає, що за основними показниками діяльність ФГВФО й гарантована сума відшкодування відповідають мінімальним вимогам європейської та американської практики. Проте викликає занепокоєння мінімальний розмір фонду, який є достатнім для стабільної економіки, але незадовільним у період фінансової кризи [6, с. 128].

Вивчення досвіду роботи систем гарантування вкладів в Європі показує, що система гарантування вкладів в Україні має перспективи для розвитку. Практична діяльність Фонду показує як сильні, так і слабкі сторони створеної системи гарантування вкладів, що спонукає як сам Фонд, так і Національний банк України та Уряд розглядати можливі шляхи подальшого розвитку системи гарантування вкладів. У статті проведено аналіз європейської та української систем гарантування вкладів та викладено пропозиції щодо покращення діяльності системи гарантування вкладів в Україні.

Для аналізу політики щодо захисту вкладів у країнах Євросоюзу та Україні слід розглянути умови функціонування діючих систем захисту вкладів. Для зручності порівняння систем захисту вкладів в Євросоюзі та Україні слід скласти табл. 2 [7; 8].

Таблиця 2

Порівняння систем гарантування вкладів у країнах ЄС та Україні

Ознаки	ЄС	Україна
Законодавча база	Директива 94/19/ЄС від 30.05.1994 р.	ЗУ "Про систему гарантування вкладів фізичних осіб" № 4452-VI від 23.02.2012 р.
Правовий статус регулюючого органу	Державна, приватна чи змішана установа	Юридична особа публічного права
Джерела наповнення органу	Визначають країни-члени або Фонди самостійно	Початкові, регулярні, спеціальні збори, кредити НБУ, кошти бюджету, неустойки, доходи, одержані від інвестування в державні цінні папери та інші доходи
Об'єкт захисту	Усі вклади, в тому числі фізичних осіб та суб'єктів господарювання	Банківські вклади фізичних осіб
Обмеження об'єкта захисту	Вклади інших кредитних установ, власні кошти кредитної установи, вклади пов'язані з відмиванням грошей та ін.	Кошти, передані банку в довірче управління; за вкладом у розмірі менше 10 гривень; за вкладом, підтвердженим ощадним (депозитним) сертифікатом на пред'явника; вклади пов'язаних осіб; закладами у філіях іноземних банків
Учасники	Кредитні установи (всі установи, які залучають депозити та надають кредити)	Банки, участь яких є обов'язковою
Обмеження розміру відшкодування	100 000 євро	200 000 грн
Термін виплати	Упродовж двадцяти трудових днів із моменту визнання установи неплатоспроможною	Розпочинає виплати не пізніше семи днів із дня прийняття рішення про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію банку

Отже, аналізуючи табл. 2, можна побачити, що головною відмінністю є об'єкт захисту. На відміну від країн ЄС, в Україні – це іменні вклади фізичних осіб, які не використовуються для ведення підприємницької діяльності. Проте, слід зазначити, що ресурсна база банків складається також із вкладів юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, які також потребують гарантування вкладів із боку держави. В Україні та країнах ЄС є певні обмеження щодо вкладів.

До вагомих відмінностей можна віднести перелік учасників гарантування. В Україні це лише банківські установи, в той час, як у країнах ЄС система гарантування вкладів охоплює банківські і небанківські установи, наприклад кредитні спілки, які здійснюють діяльність щодо залучення вкладів. В Україні вже було кілька спроб запровадити систему захисту вкладів кредитних спілок. Так, 07.10.2008 р. у черговий раз було подано проект Закону України "Про Фонд гарантування вкладів членів кредитних спілок" на розгляд Верховної Ради України. В Україні розроблено Законопроект "Про Фонд гарантування вкладів членів кредитних спілок", який встановлює концептуальні підходи до функціонування як самого Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, так і системи гарантування вкладів в Україні. Запропоновано створити Фонд гарантування вкладів членів кредитних спілок у організаційно-правовій формі спеціалізованої державної установи. Повноваження, якими наділено фонд, включають: збирання внесків кредитних спілок – учасників системи гарантування вкладів членів кредитних спілок; розміщення таких внесків і отримання від кредитних спілок необхідної для здійснення процесу виплат інформації про вклади [2].

Можна зазначити позитивну тенденцію щодо збільшення розміру виплат. Порівняно з докризовим періодом вони зросли у 5 та 4 разів відповідно у країнах ЄС та України і зараз становлять 100 000 євро та 200 000 грн.

Таким чином, система захисту вкладів у країнах Євросоюзу була спрямована на захист вкладів фізичних осіб та суб'єктів господарювання в банківських та небанківських фінансових установах із досить швидким строком їх відшкодування. Система захисту вкладів в Україні, спираючись на досвід розвинутих держав, динамічно розвивається на основі вітчизняних особливостей функціонування економіки. Після фінансової та економічної криз в Україні посилюється захист вкладів

вітчизняної системи гарантування вкладів у банківських установах. Проте й досі є низка питань, для вирішення яких необхідно:

1) доповнити об'єкт захисту вкладів діючої системи гарантування вкладів в Україні вкладами суб'єктів господарювання;

2) запровадити систему захисту вкладів членів кредитних спілок;

3) посилити наповненість Фонду за рахунок його учасників.

У цілому діяльність Фонду поступово набуває позитивних особливостей, але для зменшення наслідків негативного впливу сучасної фінансової кризи на банківський сектор України необхідно продовжити процес удосконалення системи гарантування вкладів.

Наук. керівн. Степанова Е. Р.

Література: 1. Бакун О. Гарантування вкладів – складова гарантії фінансової стабільності / О. Бакун // Вісник НБУ. – 2008. – № 7. – С. 48–50. 2. Офіційний сайт ФГВФО. – Режим доступу : www.fg.org.ua. 3. Грасюк О. Б. Перспективи розвитку системи гарантування вкладів фізичних осіб з огляду на міжнародний досвід / О. Б. Грасюк // Європейські перспективи. – 2011. – № 4. Ч. 1. – С. 168–171. 4. Завода Е. А. Финансово-правовые аспекты страхования банковских вкладов в Российской Федерации : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. : 12.00.14 / Е. А. Завода. – М., 2009. – 25 с. 5. Болгар Т. М. Сучасний стан і перспективи розвитку депозитної діяльності банків України / Т. М. Болгар // Академічний огляд. – 2011. – № 1(34). – С. 38–43. 6. Безвух С. В. Організація системи захисту вкладів у вітчизняній банківській системі та проблеми її розвитку / С. В. Безвух, І. В. Серветник // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2009. – № 3. – С. 126–130. 7. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб : Закон України № 4452-VI від 23.02.2012. р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4452-17>. – Назва з екрану. 8. Офіційний сайт Європейського парламенту. – Режим доступу : www.europarl.europa.eu.

Чіковані Н. Г.

УДК 336.225.673

Студент 4 курсу
фінансового факультету ХНЕУ ім. С. Кузнеця

ОРГАНІЗАЦІЯ ПОДАТКОВОГО АУДИТУ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Анотація. Досліджено особливості процесу здійснення податкового аудиту, розкрито сутність податкового аудиту, сформульовані його предмет, метод, функції. Визначено зв'язок податкового аудиту з оцінкою ефективності господарської діяльності.

Аннотация. Исследована особенность процесса осуществления налогового аудита, раскрыта сущность налогового аудита, сформулированы его предмет, метод, функции. Определена связь налогового аудита с оценкой эффективности хозяйственной деятельности.

Annotation. The article deals with peculiar features of the implementation process of tax audit, the essence of tax audit, its subject, method, functions. Connection between tax audit and assessment of the efficiency of the economic activity is identified.

Ключові слова: податковий аудит, сутність, практика, метод, функції, ефективність, аудиторська діяльність.

Одним із засобів регулювання економічних процесів господарського життя держави є податки, що слугують основою фінансової системи й основним джерелом доходної частини державного бюджету. Податковий аудит є складовою єдиного податкового механізму Державної податкової адміністрації України, основною метою якого є організація системи ефективного контролю за правильністю нарахування, повнотою та своєчасністю сплати податків та інших платежів до бюджету. Адже необхідність проведення перевірок підтверджена часом. Як свідчить міжнародний та вітчизняний досвід, рівень добровільного виконання платниками своїх податкових зобов'язань підвищується зі збільшенням ризику бути викритим і сплатити значні штрафні санкції.

© Чіковані Н. Г., 2014

На сьогодні розгляд даної теми є дуже актуальним, оскільки дуже часто про існування помилок у веденні та оформленні своєї підприємницької діяльності керівник дізнається з акта податкового органу, прийнятого за результатами податкової перевірки, або з рішення про притягнення до відповідальності. Податковий аудит дозволяє усунути помилки у податковій та бухгалтерській звітності ще до того, як прийдуть податкові органи з перевіркою.

За існуючої в Україні системи оподаткування багато підприємств відчувають суттєве податкове навантаження. Часто мінливе податкове законодавство, протиріччя деяких положень нормативних актів обумовлюють можливість випадкових помилок у розрахунках із податків. В умовах жорсткої фіскальної політики держави незнання податкового законодавства призводить до неефективного ведення бізнесу або змушує використовувати нелегальні способи відходу від сплати податків, що пов'язано з великою кількістю ризиків, починаючи від штрафів і закінчуючи повною втратою бізнесу та притягненням до кримінальної відповідальності.

Для того щоб власник або керівник організації могли швидко оцінити стан бухгалтерського та податкового обліку на підприємстві, а також виявити можливі помилки в обліку, проводиться податковий аудит. Це один із видів ініціативного аудиту, тому проводиться він не в обов'язковому порядку і не на вимогу законодавства, а за бажанням власника підприємства. Найчастіше податковий аудит проводять, щоб максимально ефективно підготуватися до податкової перевірки. Всі виявлені в ході такого аналізу податкового обліку неточності, помилки і невідповідності вчасно усуваються, і підприємство може уникнути штрафів і конфліктів з податковими органами. Саме тому податковий аудит часто називають профілактикою податкової перевірки. За своєю суттю і за методами, які використовуються під час аналізу, він дуже схожий на перевірку, що проводиться податковими органами.

Вагомий внесок у розвиток теоретичних засад і методичних підходів до вирішення проблем аудиту податків зробили такі вчені, як: В. Онищенко, О. Дестянюк, Г. Пухальська, Л. Ревуцька, М. Войнаренко, Л. Слаутіна, О. Тимченко, В. Глуценко [1 – 8].

Таким чином, метою даної статті є розкриття сутності та методи організації податкового аудиту на підприємстві.

Одним із найефективніших методів контролю з боку державних органів є податковий аудит, який здійснюється структурними підрозділами податкового аудиту. Поняття "податковий аудит" почало використовуватися не так давно. Донині не існує єдиного підходу до визначення даної категорії.

Так, М. Войнаренко [1] і Г. Пухальська [6] під податковим аудитом розуміють специфічну форму державного контролю, який вимагає значного організаційного, законодавчого, методичного та наукового обґрунтування. Податковий аудит має власну методологію і базується на організаційних принципах [1].

На думку В. Онищенко [5], податковий аудит – це процесуальні дії контролюючих органів щодо контролю за правильністю обчислення, своєчасністю та повнотою сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів, законністю здійснення операцій, пов'язаних із одержанням доходів і здійсненням розрахунків. Таким чином, мета проведення податкового аудиту – попередити порушення, а не застосувати фінансові санкції.

Проводити податковий аудит доцільно в таких випадках:

- напередодні перевірки податковими органами (для отримання впевненості у відсутності претензій з їхнього боку);
- після проведення перевірки податковими органами, щоб отримати докази, що спростовують їх претензії до діяльності підприємства, і грамотного складання позовної скарги;
- якщо на підприємстві змінюється головний бухгалтер;
- коли компанія займається кількома видами діяльності.

У ході проведення податкового аудиту вирішуються такі завдання:

- аудит податкових зобов'язань на предмет відповідності обчислюваних і сплачуваних податків нормам податкового законодавства;
- оптимізація і планування оподаткування;
- діагностика проблем оподаткування під час здійснення фінансово-господарської діяльності підприємства;
- аналіз методики обчислення податкових платежів і використання податкових пільг з урахуванням корпоративної структури і правових відносин із контрагентами;
- перевірка правильності складання декларацій і розрахунків підприємства за всіма або окремими видами податків, сплачуваних підприємством.

За підсумками проведеного податкового аудиту підприємство отримує:

- звіт із питань правильності обчислення податкової бази за період, що перевіряється;
- рекомендації щодо порядку правильності обчислення і сплати податків та зборів;
- рекомендації щодо зміни або доопрацювання схем оптимізації оподаткування, що застосовуються на підприємстві;
- аналітичну записку керівництву клієнта, в якій спеціально висвітлюються питання, які потребують уваги керівництва організації.

Правові засади здійснення аудиту, спрямованого на створення системи незалежного фінансового контролю з метою захисту інтересів власника, визначають: Закон України "Про аудиторську діяльність" [9] Національні нормативи аудиту, Кодекс професійної етики аудиторів України, інші законодавчі та нормативні акти України. Положення Закону чинні на території України і поширюються на всі господарчі суб'єкти незалежно від форм власності та видів діяльності [10]. У випадках, якщо міжнародним договором, в якому бере участь Україна, встановлено інші правила, ніж ті, що містить Закон, то застосовуються правила міжнародного договору.

Однією із основоположних норм міжнародного аудиту є (МНА) № 3, в якій вказані основні принципи, що регулюють аудит. Вони є основою всіх міжнародних нормативів аудиту, на них має ґрунтуватись аудит. Основні принципи аудиту:

- цілісність, об'єктивність і незалежність;
- конфіденційність;
- майстерність і компетентність;
- документування;
- планування;
- одержання аудиторських свідчень;
- перевірка системи обліку і внутрішнього контролю;
- суттєвість;
- аудиторський висновок і складання звіту.

Зміст принципу цілісності, об'єктивності і незалежності полягає в тому, що аудитор повинен бути відвертим, чесним, правдивим, не проявляти упередженого ставлення до клієнта, не робити спроб викривити об'єктивність. Йому має бути притаманне безстороннє відношення до об'єкта перевірки, а також до клієнтів.

Принцип конфіденційності вимагає нерозголошення інформації, одержаної в ході роботи, за винятком випадків виявлення кримінальних злочинів і недотримання податкового законодавства. Аудит повинні здійснювати особи з відповідним професійним вмінням, які мають необхідну підготовку, досвід і компетентність в аудитуванні.

Важливим принципом аудиту є документування аудиторських процедур як доказ виконання аудиту. Робочі документи є підтвердженням, що зібрані докази достатні і достовірні, що аудит був належним чином спланований і його проведення контролювалось; вони є основою для контролю за якістю виконаної у клієнта роботи аудиторами, свідченням того, чи дійсно аудитор зібрав достатньо адекватні свідчення, щоб скласти аудиторський висновок.

Аудитор повинен планувати свою роботу так, щоб мати можливість ефективно і своєчасно провести аудит. Метою планування, крім основного завдання – провести перевірку ефективно і в строк, є: визначення очікуваного рівня довіри до даних обліку; порядок координації дій, причетних до аудиту осіб, викладення у вигляді програми характеру, строків і глибини аудиторських процедур. Одним із основних є принцип одержання аудиторських доказів (свідчень) у результаті незалежних (самостійних) аудиторських процедур, що дозволяють аудитору скласти обґрунтований висновок про достовірність фінансової звітності.

Аудитор повинен глибоко вивчити систему обліку і внутрішнього контролю, на які він має опиратись у процесі визначення обсягу і напрямів аудиту та аудиторських процедур. Якщо, наприклад, аудитор переконався, що інвентаризація проводилась не формально, а відповідно до прийнятого порядку, то він може не проводити її, а довіритись даним результатам інвентаризації. За умови позитивної оцінки ведення обліку відповідних господарських операцій, внутрішнього контролю незалежні аудиторські процедури будуть виконуватись у меншому обсязі.

Принцип суттєвості впливає з того, що аудитор перевіряє фінансову інформацію вибірково. Тому він повинен вміти вибрати найбільш вагомі господарські факти, на підставі яких буде ґрунтуватись висновок аудитора.

До проблемних аспектів податкового аудиту слід віднести: недостатню кількість методичних розробок з аудиторського контролю; неефективність чинної нормативно-правової бази в питанні внутрішнього аудиту; брак достатнього досвіду аудиторської діяльності; недостатня кількість кваліфікованих аудиторських кадрів; відсутність типових форм документів з аудиту.

Перераховані проблемні аспекти розвитку податкового аудиту в Україні призводять до меншої ефективності здійснення податкового аудиту на підприємстві та до недовіри до такої системи на підприємстві.

Отже, належно організована робота податкового аудиту спонукатиме працівників підприємства дотримуватись чинного законодавства та нормативних актів, а також розробленої підприємством політики, планів, внутрішніх правил та процедур вчасно виявляти та знижувати ризик непередбачених витрат чи втрати репутації підприємством.

Наук. керівн. Степанова Е. Р.

Література: 1. Войнаренко М. П. Податковий облік і аудит : підручник / М. П. Войнаренко, Г. В. Пухальська. – К. : ВЦ "Академія", 2009. – 376 с. 2. Глушенко В. В. Вектори розвитку податкового аудиту в Україні / В. В. Глушенко, І. Є. Риженко // *Фінанси України*. – 2010. – № 1. – С. 59–63. 3. Десятнюк О. М. Кабінетний аудит як новий напрям податкового контролю в Україні / О. М. Десятнюк // *Економічний аналіз*. – 2007. – № 1(17). – С. 91–99. 4. Тимченко О. М. Ефективність податкового аудиту в Україні *Економіка і держава* : науково-практичний журнал / О. М. Тимченко. – 2009. – № 3. – С. 9–22. 5. Податковий аудит : навч. посібн. / за заг. ред. В. А. Онищенко, А. О. Чугаєва. – Ірпінь : Академія ДПС України, 2003. – 398 с. 6. Пухальська Г. В. Удосконалення організаційних та методичних засад податкового аудиту в сучасних умовах / Г. В. Пухальська // *Вісник Хмельницького національного університету*. – 2009. – № 6. – С. 177–180. 7. Ревуцька Л. В. Аналіз ефективності практики реалізації податкового аудиту в Україні / Л. В. Ревуцький // *Вісник Хмельницького національного університету*. – 2009. – № 4. – С. 104–107. 8. Слаутіна Л. Підрозділи аудиту юридичних осіб – складова частина єдиного податкового механізму / Л. Слаутіна // *Вісник податкової служби України*. – 2007. – № 39. – С. 20–21. 9. Про аудиторську діяльність : Закон України № 5463-VI (5463-17) від 16.10.2012 р. // *ВВР*. – 2012. – № 12. 10. Кодекс професійної етики аудиторів України № 73 від 18.12.1998 р. // *ВВР*. – 1998. – № 14.

Магістр 1 року навчання
факультету економіки і права ХНЕУ ім. С. Кузнеця

УДОСКОНАЛЕННЯ НОРМУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ ПРАЦІ НА ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Анотація. Розглянуто основні проблеми використання нормування управлінської праці у сучасних умовах на вітчизняних підприємствах. Запропоновано заходи щодо вдосконалення нормування праці управлінського персоналу.

Аннотация. Рассмотрены основные проблемы использования нормирования управленческого труда в современных условиях на отечественных предприятиях. Предложены мероприятия по совершенствованию нормирования труда управленческого персонала.

Annotation. The main problems of rating managerial work under modern conditions is considered with respect to domestic enterprises. Measures to improve standartization of management personnel labor are proposed.

Ключові слова: управлінська праця, фактори нормування праці, методи нормування праці, time-management, партисипативе управління.

Нормування управлінської праці у виробничій сфері вивчається і вдосконалюється протягом багатьох років, починаючи приблизно з 70-х рр. ХХ століття. Цьому значною мірою сприяв розвиток процесу автоматизації управлінської праці. Однак багато завдань у даній області ще не вирішені. Насамперед, немає комплексної системи методів (показників) нормування управлінських робіт.

В останні десятиліття діяльність у сфері нормування управлінської праці на промислових підприємствах здійснюється несистематично, в основному активізуючись у період впровадження нової техніки і застосування нових технологій. Тому актуальним сьогодні є удосконалення нормування саме управлінської праці на підприємствах.

Дослідженню управлінської діяльності у галузі нормування управлінської праці на підприємствах присвячені праці таких вітчизняних та російських вчених, як: Атаєва А. А., Анісімова О. С., Бичин В. Б., Комірцева В. В., Довгий В. І., Грейсон Д. М., Горшкова Л. Н., Гребньов Є. Т., Дятлова В. А., Омельченко І. Б., Паршина Н. М., Пашуто В. П., Пилипенко С. Н., Потуданська В. Ф. та ін.

Проте деякі питання вченими вивчені не повною мірою. На сьогоднішній день вимагають подальших досліджень і практичного вирішення такі проблеми стосовно нормування управлінської праці: застаріла нормативної та науково-методична база, відсутність методичних основ і показників нормування, а також відмова від систематичного нормування на більшості промислових підприємств України.

Метою статті є виявити основні проблеми у нормуванні управлінської праці, а також систематизувати заходи щодо вдосконалення нормування управлінської праці в Україні.

Об'єктом дослідження є управлінська праця персоналу на підприємствах.

Предмет – сукупність теоретичних та практичних підходів щодо вдосконалення управлінської праці на українських підприємствах.

Нормування у будь-якій сфері сприяє підвищенню ефективності праці персоналу, впровадженню інновацій і виступає як засіб науково-технічного прогресу.

На вітчизняних підприємствах за останні роки практично припинено роботу з підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів, що займаються питаннями нормування праці. Можливості нормування праці управлінського персоналу з метою підвищення конкурентоспроможності та розвитку підприємств у даний час майже не використовуються. Також нерационально витрачається робочий час керівників. Основну частину свого часу вони віддають вирішенню поточних справ і проблем. У результаті цього для вирішення більш важливих і перспективних питань часу майже не вистачає.

Як зазначає професор Кібанов А. Я., "40 – 60 % робочого часу керівників і спеціалістів витрачається на виконання таких функцій, які могли б виконуватися фахівцями більш низької кваліфікації" [5]. Дійсно, відсутність нормування управлінської праці може призвести до гальмування процесу виробництва, а також до значних фінансових втрат.

Діяльність управлінського персоналу змушує акцентувати увагу на факторах, що впливають на нормування його праці з різних позицій. Виділено фактори, що впливають на об'єкт нормування

праці: організаційні, інноваційні, інформаційно-комунікаційні, структурно-галузеві, техніко-технологічні, стан нормативної бази, правові та інституційні. Також слід виділити фактори, що впливають на результати праці управлінського персоналу: виконувані управлінські функції, навантаження управлінського персоналу, рівень управління, професійно-кваліфікаційний рівень управлінського персоналу [6].

Проаналізувавши сучасний стан промислових підприємств, можна виділити ряд основних проблем та причини їх виникнення у сфері нормування управлінської праці (таблиця).

Таблиця

Основні проблеми нормування управлінської праці на вітчизняних підприємствах

№ п/п	Проблеми	Причини
1	Відсутність прогресивної системи нормування управлінської праці	Слабка адаптивність інформаційних технологій, що забезпечують відповідність процесів управління постійно мінливих зовнішніх і внутрішніх умов
2	Низький рівень кваліфікації працівників, що займаються нормуванням праці	Відсутність можливості розвитку персоналу, зокрема навчання та підвищення кваліфікації
3	Відсутність застосування методів <i>time-management</i> в управлінській праці персоналу	Нераціональний розподіл функціональних обов'язків. Застарілі методи управління персоналом
4	Ігнорування більшості українських підприємств у систематичному нормуванні управлінської праці	Вплив економічного та політичного стану в країні. Складність та різнобічність управлінської праці
5	Висока напруженість роботи управлінського персоналу	Недостатнє оснащення робочих місць управлінського персоналу необхідною оргтехнікою

Поки виділені проблеми будуть "висіти" над українськими підприємствами, доти буде скорочуватись управлінський персонал та знижуватись якість їхньої роботи.

Методики нормування управлінської праці в нашій країні і за кордоном різні. Проте за кордоном наявний кращий рівень нормування праці, ніж в Україні. Тому необхідно аналізувати кожний метод нормування управлінської праці з урахуванням відмінності поставлених управлінських завдань [2].

Аналіз зарубіжного досвіду нормування праці дозволяє стверджувати, що всі методи нормування праці управлінського персоналу повинні бути засновані на ретельному вивченні витрат робочого часу. Отже, чисельність управлінського персоналу повинна розраховуватись за нормативами часу.

Таким чином, успішне функціонування підприємств багато в чому обумовлене станом нормування праці управлінського персоналу, яке в умовах ринкової економіки є засобом підвищення ефективності праці не тільки працівників, зайнятих у сфері управління, але і персоналу підприємства в цілому.

Оскільки саме керівники беруть на себе частку управлінської, розумової праці, і їх діяльність спрямована на прийняття управлінських рішень, тому дану категорію необхідно розглядати в якості управлінського персоналу. А також розробляти для даної категорії методів нормування їх праці, для досягнення більш ефективних результатів.

Отже, для удосконалення нормування управлінської праці на українських підприємствах необхідно, перш за все, встановлювати раціональні норми та приймати більш якісні управлінські рішення. Цього можна досягти за рахунок розширення можливості використання інформаційних технологій та впровадження партисипативного управління у діяльність підприємства, що дозволить ефективніше використовувати управлінський персонал.

Наук. керівн. Доровської О. Ф.

Література: 1. Кибанов А. Я. Управление персоналом организации : учебник / под ред. А. Я. Кибанова. – М. : ИНФРА-М, 2000. – 567 с. 2. Миядин А. Н. Нормирование трудовой деятельности управленческого персонала на промышленных предприятиях / А. Н. Миядин // Менеджмент : управление в социальных и экономических системах : сб. статей. Междунар. науч.-практ. конф. МНИЦ ПГСХА. – Пенза : РИО ПГСХА, 2009. – С. 169–171. 3. Веснин В. Р. Управление персоналом. Теория и практика : учебник / В. Р. Веснин. – М. : ТК Велби ; Изд-во Проспект, 2011. – 688 с. 4. Дятлов В. А. Управление персоналом : учеб. пособ. / В. А. Дятлов. – М. : ПРИОР, 2009. – 365 с. 5. Пашуто В. В. Организация и нормирование труда на предприятии : учеб. пособ. / В. В. Пашуто. – Мн. : Новое знание, 2007. – 248 с. 6. Управление персоналом : учебник / под ред. Т. Ю. Базарова, Б. Л. Еремина. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : ЮНИТИ, 2010. – 560 с.

Студент 4 курсу
фінансового факультету ХНЕУ ім. С. Кузнеця

ВПЛИВ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ НА РИНОК ПРАЦІ

Анотація. Розглянуто основні причини та фактори, що сприяють "тінізації" ринку праці. Визначено позитивні і негативні наслідки цього процесу. Запропоновано заходи для подолання негативних наслідків впливу тіньової економіки на ринок праці.

Аннотация. Рассмотрены основные причины и факторы, способствующие "тенизации" рынка труда. Определены положительные и негативные последствия данного процесса. Предложены меры для преодоления негативных последствий влияния теневой экономики на рынок труда.

Annotation. The main aspects and factors which cause the phenomenon of the shadow labor market have been researched. Its positive and negative consequences have been defined. Measures to overcome the negative consequences of the shadow economy impact on the labour market have been proposed.

Ключові слова: тіньова економіка, рівень безробіття, ринок праці, заробітна плата, податковий тиск, недобросовісна конкуренція.

Актуальність даної роботи полягає у тому, що наявність тіньового сектору економіки є розповсюдженим та суттєвим явищем в усьому світі, яке характеризується, насамперед, зниженням доходів бюджету від несплати чи мінімізації податкових зобов'язань, зниженням підтримки незахищених та малозабезпечених верств населення через дефіцит соціальних фондів, розвиток соціально небезпечної та кримінальної діяльності тощо.

Ще однією складовою тіньового сектору економіки є тіньова зайнятість, оскільки вона, зазвичай, спрямована проти працівників (позбавляє їх легального працевлаштування, оплати та охорони праці, соціального, пенсійного та медичного забезпечення тощо). Більше того, в цьому секторі створюються умови для втягування значної частини населення до протиправних дій [1].

У той же час задля збереження об'єктивності аналізу економічних процесів жоден із них не можна розглядати "однобічно", тому для підвищення рівня економічного та соціального життя населення виникає потреба у виявленні як негативних, так і позитивних сторін тіньового ринку праці.

Впливу тіньової економіки на зміну макроекономічних показників України приділено багато уваги у працях Данилишина В. І., Заглинського А. О., О. Коваленко, Стефаньків О. М., Хриплюка Б. В. Проте дослідження масштабів, причинності виникнення тіньової економіки, зокрема тіньових заробітних плат, та засоби протидії цьому явищу потребують постійного наукового вивчення та вдосконалення.

Таким чином, метою даної статті є виявлення негативних наслідків тіньового ринку праці як на макро-, так і на мікроекономічних рівнях, а також формування переліку рекомендацій щодо їх подолання.

Згідно з дослідженнями, проведеними професором Лінцького університету Ф. Шнайдером [2; 3], тіньова економіка складає в середньому 41 % у країнах, що розвиваються, 38 % – у країнах із перехідною економікою та 17 % у країнах Організації економічного співробітництва та розвитку. В Україні цей показник складає 44,1 %.

Термін "тіньова економіка" в Україні набув офіційного вжитку громадськістю у 1990 р. Виключна поширеність тіньової економіки робить її дослідження складним завданням. Тому у наукових і законотворчих колах пошук визначення змісту цього поняття триває й досі. Найбільш повно відображає зміст тіньової економіки таке визначення: тіньова економіка – це суспільні відносини з приводу легального та нелегального, систематичних чи одноразових дій фізичних та юридичних осіб, спрямованих на пряме чи опосередковане отримання доходу, іншої економічної вигоди, що не задекларована для цілей оподаткування [4].

Класичними передумовами зростання тіньової економіки є такі:

ускладнення ситуації на ринку праці в умовах фінансової і структурної кризи, що посилює розвиток малого підприємництва та стає сприятливим середовищем для тіньового сектору;

масова міграція з країн третього світу, що доповнюється внутрішньою міграцією із соціально-нестабільних регіонів;

ступінь державного втручання в економіку. Частка тіньової економіки знаходиться у прямій залежності від трьох параметрів рівня регулятивного втручання, оподаткування і масштабів корупції. Як зазначає Ф. Шнайдер: "тіньова економіка – це спосіб бізнесу звільнитись від корупції та тиску влади" [2];

збільшення конкуренції за рахунок відкриття зовнішніх ринків, що потребує зниження видатків на виробництво будь-якими способами [2; 5].

Основою тіньової економіки виступає тіньовий ринок праці. Він є своєрідним джерелом, що постачає тіньовій економіці необхідні ресурси. Саме тому існує тісний взаємозв'язок між цими двома поняттями.

Основною причиною виникнення тіньового ринку праці є наявність можливостей для певної частини економічних агентів ухилення від дотримання норм законодавства. Факторами, що сприяють розвитку даного процесу є:

низький рівень заробітної плати в державному секторі економіки;

надмірний податковий тягар, складна система оподаткування, нестабільність податкового законодавства, надмірний податковий тиск і нерівномірність податкового навантаження на суб'єктів господарювання. Наразі загальне навантаження на фонд оплати праці становить близько 56,6 %; з них 3,6 % виплачує найманий працівник, 38 % – роботодавець, до того ж із зарплати працівника відраховується 15 % податок із доходу. Близько 40 % українським підприємцям такі виплати не під силу;

низька якість державних послуг, передусім тих, що стосуються життєзабезпечення громадян. Результати дослідження сфери громадських послуг показують, що якість обслуговування населення державними установами не поліпшується. Так, лише 13 – 14 % опитаних позитивно оцінюють роботу поліклінік і лікарень, 6 – 9 % – органів правопорядку та 14 – 21 % задоволені якістю послуг, що надаються комунальними службами;

надмірне регулювання підприємницької діяльності, високий рівень корупції та некомпетентність державних службовців. В умовах поширеної адміністративної корупції державні службовці прагнуть до збільшення кількості перевірок і підвищення розмірів податків і штрафів;

відсутність довіри до державних інституцій. Саме довіра до уряду або відчуття "соціальної солідарності" спонукає людей платити податки. В Україні даний показник надзвичайно низький. За таких умов будь-які обіцянки уряду проводити ефективні реформи в обмін на сплату громадянами податків викликають спротив з боку громадян [4; 6 – 8].

Однак тіньова економіка завдає шкоди не тільки інтересам держави. Досить часто найманий працівник є економічно та соціально незахищеним. Інститут стратегічних досліджень виокремлює найбільш поширені порушення законодавства про працю, а саме:

1. Відсутність трудових договорів із працівниками і як наслідок, даних про фактичну кількість найманих працівників.

2. Укладення з працівниками договорів цивільно-правового характеру, які не передбачають перебування працівників у трудових відносинах із роботодавцем.

3. Виплата заробітної плати "в конвертах".

4. Недотримання мінімальних гарантій з оплати праці.

5. Відсутність індексації заробітної плати.

6. Значне перевищення тривалості робочого часу найманих працівників.

7. Експлуатація найманих працівників внаслідок встановлення графіків роботи, що передбачають значні обсяги робіт у понаднормовий час без відповідної компенсації [1].

У той же час розглядати наслідки функціонування тіньового ринку праці лише негативно не є коректним оскільки:

1. Тіньовий ринок праці допомагає певною мірою вирішити проблему фактичного безробіття. Саме тіньовий ринок праці, за думкою деяких експертів, дозволив Україні пережити світову фінансову кризу без загальнонаціональних бунтів, які спостерігалися в країнах Західної Європи.

2. За рахунок несплати податків, підприємства, що працюють у тіньовому секторі, можуть забезпечувати своїх працівників непоганим, а подекуди і високим заробітком.

3. Нелегальні підприємства виробляють продукцію високої якості за нижчими цінами, оскільки не сплачують певних податків і зборів. Дана продукція користується попитом серед населення з невисоким доходом [5; 9].

Таким чином, можна зробити висновок, що виникнення процесу тінізації ринку праці, обумовлюється як економічними (значний податковий тиск, низький рівень заробітної плати у державному секторі, кризові явища в економіці тощо), так і соціальними (трудова міграція, недовіра до влади в суспільстві тощо) факторами.

Негативними наслідками даного процесу на макrorівні є, насамперед, недоотримання фінансових ресурсів через несплату податків і зборів. При чому втрати бюджетів характеризуються не лише величиною несплачених коштів тіньовими підприємствами, а й падінням податкових надходжень легальних підприємств, що страждають від недобросовісної конкуренції.

На мікрорівні негатив проявляється, насамперед, у незахищеності працівників тіньового сектору від роботодавців, шкода здоров'ю споживача від недоброякісної продукції, відсутність страхового стажу для нарахування майбутньої пенсії тощо.

У той же час саме тіньовий сектор праці може "врятувати" від соціальних заворушень, коли легальні заходи є малоефективними, наприклад під час кризи. За рахунок несплати податків, тіньові підприємства можуть сплачувати своїм працівникам реальну заробітну плату вищу, ніж легальні роботодавці. Тіньові підприємства є більш конкурентоспроможними та стабільними, при цьому необов'язково їх продукція має гіршу якість.

Першочерговим кроком у ході боротьби з негативним впливом тіньової економіки на ринок праці є підвищення рівня довіри до влади. Цього можна досягти, зокрема, незалежним аудитом витратної частини бюджетів та оприлюдненням його результатів громадськості.

Другим кроком подолання тіньового сектору можна вважати:
зниження тиску на фонд оплати праці, в тому числі і за рахунок введення недержавного пенсійного забезпечення;
заборона внесення змін до податкового законодавства протягом п'яти років, що дасть можливість підприємцям планувати бізнес-цикл;
поліпшення якості послуг, що надаються державою [1; 8].

Наук. керівн. Степанова Е. Р.

Література: 1. Коваленко О. Процес подолання корупції і тіньової економіки як специфічний об'єкт соціального аудиту [Електронний ресурс] / О. Коваленко. – Режим доступу : <http://www.kbuapa.kharkov.ua>. – Назва з екрану. 2. Матюхина Н. Доля теневой экономики в Украине – рекордная в Европе [Электронный ресурс] / Н. Матюхина. – Режим доступа : <http://finforum.org/>. – Названия экрана. 3. Степанова Е. Г. Теневая экономика и показатели рынка труда [Электронный ресурс] / Е. Г. Степанова. – Режим доступа : <http://www.sworld.com.ua/>. – Название с экрана. 4. Заглинський А. О. Тіньовий ринок праці та його особливості в Україні" [Електронний ресурс] / А. О. Заглинський, Б. В. Хриплюк. – Режим доступу : <http://archive.nbuv.gov.ua>. – Назва з екрану. 5. Лундина А. А. Теневая экономика России [Электронный ресурс] / А. А. Лундина. – Режим доступа : <http://dom-hors.ru/>. – Название с экрана. 6. Податковий кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>. – Назва з екрану. 7. Про збір та облік єдиного внеску, на загальнообов'язкове державне соціальне страхування : Закон України № 2464-VI від 08.07.2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>. – Назва з екрану. 8. Данилишин В. І. Тіньові заробітні плати: причини, обсяги, шляхи детінізації [Електронний ресурс] / В. І. Данилишин, О. М. Стефанків. – Режим доступу : <http://www.eco.nomy.nauka.com.ua/>. – Назва з екрану. 9. Ринок праці України рятує тіньова економіка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vkurse.ua>. – Назва з екрану. 10. Лібанова Е. Ринок праці та соціальний захист : навч. посібн. із соціальної політики / Е. Лібанова, О. Палій. – К. : Вид. Соломії Павличко "Основи", 2006. – 491 с. 11. Мандибур В. О. Тіньова економіка України та напрямки законодавчої стратегії її обмеження / В. О. Мандибур. – К. : Парламентське вид-во, 2006. – 135 с.

УДК 657.246

Андрєєва А. С.

Магістр 1 року навчання
факультету обліку і аудиту ХНЕУ ім. С. Кузнеця

ОСОБЛИВОСТІ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ РЕЄСТРАТОРІВ ВЛАСНИКІВ ІМЕННИХ ЦІННИХ ПАПЕРІВ В УКРАЇНІ

Анотація. Висвітлено та запропоновано теоретичні підходи до ведення бухгалтерського обліку реєстраторами власників іменних цінних паперів. Розглянуто обов'язкові форми звітності. Запропоновано основні бухгалтерські проведення для відображення операцій з ведення реєстру власників іменних цінних паперів.

Аннотация. Освещены и предложены теоретические подходы к ведению бухгалтерского учета регистраторами собственников именных ценных бумаг. Рассмотрены обязательные формы отчетности. Предложены основные бухгалтерские проводки для отражения операций по ведению реестра владельцев именных ценных бумаг.

Annotation. Theoretical approaches to keeping accounts by registrars of inscribed securities holders have been elucidated and offered. Mandatory reporting forms have been considered. The basic accounting entries to reflect the operations of keeping the register of inscribed securities holders have been proposed.

Ключові слова: цінні папери, реєстратор власників іменних цінних паперів, комерційна діяльність, депозитарна система.

© Андрєєва А. С., 2014

Розвиток депозитарної системи України, створення стабільної й прозорої системи обліку прав власності на цінні папери є однією з важливих передумов поліпшення інвестиційного клімату в Україні. На сьогоднішній день існує багато проблем, пов'язаних із відсутністю централізованої системи обліку цінних паперів, що створює умови для корпоративних конфліктів, особливо тих, які пов'язані з діяльністю реєстраторів.

Метою дослідження є вивчення теоретичних основ ведення бухгалтерського обліку реєстраторами власників іменних цінних паперів.

Для досягнення мети в процесі дослідження були поставлені такі завдання: розглянути обов'язкові форми звітності та основні бухгалтерські проведення для відображення операцій з ведення реєстру власників іменних цінних паперів; запропонувати рекомендації щодо вдосконалення бухгалтерського обліку реєстраторів власників іменних цінних паперів України.

Об'єктом дослідження є процес організації бухгалтерського обліку реєстраторів власників іменних цінних паперів.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, практичних і методологічних питань, пов'язаних з організацією бухгалтерського обліку реєстраторів власників іменних цінних паперів.

Фірми-реєстратори власників іменних цінних паперів складають бухгалтерську звітність за рік наростаючим підсумком з початку звітнього року. Фінансова звітність організації складається з бухгалтерського балансу і звіту про фінансові результати [1].

Згідно з Наказом "Про організацію бухгалтерського обліку і облікову політику", Законом України "Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні" і затвердженими Положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку на підприємствах забезпечено єдині принципи, методи і процедури під час відображення поточних операцій в обліку та складання фінансової звітності [2].

Як правило, реєстратори власників іменних цінних паперів є малими підприємствами, оскільки здійснюють не більше 100 господарських операцій на місяць та виробництво їх послуг не пов'язано з великими матеріальними витратами. Завдяки цьому вони мають можливість використовувати реєстри спрощеної форми бухгалтерського обліку [3, с. 82].

У процесі фінансово-господарської діяльності у підприємств виникають розрахункові відносини з постачальниками матеріальних цінностей і послуг, із замовниками послуг і покупцями продукції, з фінансовими органами, банками, з працівниками підприємства та іншими підприємствами й особами. Всі розрахунки здійснюються безготівковим шляхом, тобто перерахуванням грошових коштів із рахунку платника на рахунок одержувача в його банку. На підприємствах порядок і форма розрахунків між платником і одержувачем засобів визначаються договором між сторонами (угодою, окремими домовленостями).

Бухгалтерський облік операцій за розрахунковим рахунком здійснюється на підставі виписки банку з розрахункового рахунку.

З поточного рахунку реєстратори власників іменних цінних паперів здійснюють операції, що забезпечують комерційну й іншу діяльність підприємства (розрахунки за запаси з постачальниками і покупцями продукції; надані й отримані послуги; одержання заробітної плати і сплату обов'язкових платежів; сплату платежів до бюджету та інших державних фондів; операції, пов'язані із забезпеченням власних потреб та інші, відповідно до статутної діяльності підприємства).

Варто розглянути стан основних засобів на підприємстві. Методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про основні засоби та інші необоротні матеріальні активи, а також розкриття інформації про них у фінансовій звітності визначає Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 "Основні засоби".

Основні засоби в бухгалтерському обліку відображають за первинною вартістю, під якою розуміють фактичну собівартість спорудження, виготовлення або придбання об'єктів основних засобів, включаючи витрати на доставку й установку на місці використання з урахуванням страхових платежів під час перевезення, державну реєстрацію та інші витрати, тобто фактичну собівартість, яку об'єкти основних засобів мали на час введення в експлуатацію.

Синтетичний облік основних засобів реєстратори іменних цінних паперів ведуть на рахунку 10 "Основні засоби", який призначений для обліку й узагальнення інформації про наявність і рух як власних основних засобів, так і одержаних за умов фінансового лізингу, а також орендованих цілісних майнових комплексів, які належать до складу основних засобів.

Особливістю відображення в бухгалтерському обліку реєстраторів іменних цінних паперів операції придбання (спорудження) основних засобів є те, що витрати підприємства на таке придбання (спорудження) вважаються капітальними інвестиціями з відповідним відображенням на рахунку 15 "Капітальні інвестиції". Після закінчення операції придбання (спорудження) і введення об'єкта в експлуатацію усі витрати, зібрані за дебетом рахунку 15, списуються в дебет субрахунків рахунку 10 чи 11. Після введення в експлуатацію основних засобів з наступного місяця починається нарахування амортизації на їхню вартість [4, ст. 93].

Витрати на придбання основних засобів (у сумі їх первісної вартості) відразу в повній сумі не відносяться на собівартість виробництва чи витрат на придбання товарів. Первісна вартість об'єктів основних засобів і інших необоротних матеріальних активів за мінусом їх ліквідаційної вартості підлягає амортизації, тобто поступовому списанню (перенесенню) у витрати виробництва відповідно до їхнього зносу, що відбувається в процесі експлуатації [4, с. 94].

Нарівні з основними засобами слід розглянути й нематеріальні активи підприємства. Оскільки реєстратори цінних паперів належать до малих підприємств України, то НМА в балансі відображаються

у складі основних засобів. Первісна вартість придбаного нематеріального активу складається з ціни (вартості) придбання (крім отриманих торговельних знижок), мита, непрямих податків, що не підлягають відшкодуванню, та інших витрат, безпосередньо пов'язаних із його придбанням та доведенням до стану, у якому він придатний для використання за призначенням.

В основному більшість реєстраторів власників іменних цінних паперів до нематеріальних активів відносять: програма "1С Підприємство 8"; операційна система Windows7; комп'ютерна система "Ліга-Закон"; програма "Облік ЦП"; телефонна лінія, Інтернет та ін.

Розрахункам за дебіторською і кредиторською заборгованістю належить чільне місце у системі бухгалтерського обліку. Розрахунки з дебіторами та кредиторами пов'язані з вхідними та вихідними фінансовими потоками. Стан цих розрахунків у певний момент часу розкривається через суми дебіторської та кредиторської заборгованості на цей момент. Таким чином, облік розрахунків з дебіторами та кредиторами полягає у визначенні сум дебіторської та кредиторської заборгованості підприємства, оцінки і класифікації їх для відображення у фінансовій звітності. Основним документом, який підтверджує розрахунки з дебіторами, є Акт надання послуг.

Оскільки фірма спеціалізується лише на наданні послуг, то автор статті пропонує розглянути бухгалтерські проводки, які ведуться на фірмі з реєстру власників цінних паперів у таблиці.

Таблиця

Проводки з ведення реєстру власників цінних паперів на ТОВ "Співдружність"

Операції	Дебет	Кредит
Перераховані кошти за ведення реєстру ОАО "Укрспецбудмонтаж"	311	361
Надано послуги ОАО "Укрспецбудмонтаж"	361	703

Через специфіку діяльності реєстраторів власників іменних цінних паперів вони не мають великого найменування товарно-матеріальних цінностей на відміну від промислових підприємств. Основну частину ТМЦ складають канцелярське приладдя.

Одним із найпоширеніших видів інвестицій є фінансові інвестиції, або інвестування у фінансові інструменти, серед яких преважують цінні папери, з метою одержання доходу (прибутку) у майбутньому.

Основні принципи оцінки та відображення в обліку фінансових інвестицій визначаються П(С)БО 12 "Фінансові інвестиції" [5].

Фінансові інвестиції визначаються як активи, які утримуються підприємством з метою: одержання доходів у вигляді дивідендів або відсотків від їх володіння; набуття вигідних відносин з іншими підприємствами або контролю над їх діяльністю; майбутні вигоди від зростання вартості здійснених інвестицій.

Поточними є інвестиції, які підприємство має намір та можливість утримувати протягом дванадцяти місяців з дати придбання або протягом операційного циклу, якщо він більше зазначеного терміну. Довгостроковими є фінансові інвестиції, які утримуються протягом терміну, який перевищує 12 місяців або операційний цикл.

Слід зазначити, що бухгалтерський облік реєстраторами власників іменних цінних паперів ведеться згідно з законодавством України. Особливістю реєстраторів є те, що вони здійснює виключний вид діяльності та ведуть спрощену систему обліку.

Науковим результатом даного дослідження є систематизація підходів до відображення операцій з реєстрації власників іменних цінних паперів. Слід наголосити, що ведення бухгалтерського обліку реєстраторами власників іменних цінних паперів – процес недосконалий. Тому перспективою подальших наукових досліджень у даному напрямі буде вдосконалення законодавчої бази з організації обліку реєстраторів власників іменних цінних паперів.

Наук. керівн. Писарчук О. В.

Література: 1. Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва : Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 25 від 25.02.2000 р. № 39 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0161-00>. – Назва з екрану. 2. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/996-14>. – Назва з екрану. 3. Дроб'язко С. І. Облік та оподаткування підприємств малого бізнесу : навч. посібн. / С. І. Дроб'язко, Т. М. Козир, С. Б. Холод ; за заг. ред. П. Й. Атамаса. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 416 с. 4. Маляревский Ю. Д. Финансовый учет : учебно-методическое пособие для самостоятельного изучения дисциплины / Ю. Д. Маляревский, П. С. Тютюнник. – Х. : Изд. дом "ИНЖЭК", 2003. – 288 с. 5. Фінансові інвестиції : Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 12 від 26.04.2000 р. № 91. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0284-00>. – Назва з екрану.

Магістр 1 року навчання
факультету обліку і аудиту ХНЕУ ім. С. Кузнеця

ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ ТА КОНТРОЛЮ РОЗРАХУНКІВ З ОПЛАТИ ПРАЦІ

Анотація. Розглянуто організацію обліку та контролю розрахунків з оплати праці. Висвітлено етапи організації обліку на підприємстві. Запропоновано заходи щодо вдосконалення організації обліку та контролю з оплати праці на підприємстві.

Аннотация. Рассмотрена организация учета и контроля расчетов по оплате труда. Освещены этапы организации учета на предприятии. Предложены меры по совершенствованию организации учета и контроля оплаты труда на предприятии.

Annotation. Organization of accounting and control of payments of wages have been considered. The stages of organization of accounting in a company have been highlighted. Suggestions on the improvement of the organization of accounting and control of wages at an enterprise have been made.

Ключові слова: заробітна плата, організація обліку та контролю оплати праці, етапи організації обліку.

Заробітна плата має важливе значення в системі обліку на підприємстві, вона є основним джерелом доходів робітників підприємств.

Проблема організації оплати праці на підприємстві є однією з найбільш гострих, оскільки в умовах спаду продажів, скорочення чисельності працівників відбуваються зміни в організації праці та її оплати. Саме тому актуальною є проблема вдосконалення організації обліку розрахунків з оплати праці.

На сьогоднішній день багато науковців досліджують питання оплати праці, проблему її організації та нормативно-правового забезпечення, документування розрахунків з оплати праці, вдосконалення організаційно-економічного механізму управління оплатою праці.

Дана проблема розглядалась в працях таких провідних вчених і практиків України, як Бутинця Ф. Ф., Кравченко М. А., Івахненко С. В., Науменко В. І., Кулішова В. В. та ін. [1 – 4]. Проте деякі питання обліку та контролю розрахунків з працівниками з оплати праці в умовах його гармонізації з міжнародною практикою досі не вирішені і потребують подальшого дослідження.

Більш детального розгляду потребує питання організації обліку нарахувань та утримань з заробітної плати працівників та автоматизація розрахунків із персоналом.

Актуальним залишається визначення основних завдань щодо вдосконалення організації розрахунків з оплати праці, проблема оптимізації використання трудових ресурсів, зменшення витрат робочого часу, підвищення продуктивності працівників.

Метою даної статті є вивчення стану організації і методики бухгалтерського обліку та внутрішньогосподарського контролю розрахунків з оплати праці на підприємстві і визначення шляхів їх удосконалення.

Об'єктом дослідження є система розрахунків з оплати праці.

Предметом дослідження є організація та методика обліку і контролю оплати праці на підприємстві в сучасних умовах господарювання.

Оплата праці є однією з найскладніших категорій, яка відображає різнобічні інтереси сторін суспільно-трудова відносин – працівників, роботодавців та держави.

Особливість оплати праці як економічної категорії полягає у вирішенні нею щонайменше двох життєво важливих проблем: по-перше, відтворення робочої сили, по-друге, мотивації до праці, а, відповідно, і зацікавленості працівників у результативності діяльності своїх організацій, а відтак – розвитку економіки регіонів, країни і суспільства в цілому.

Основним джерелом доходів найманих працівників є і надалі залишатиметься заробітна плата.

У сучасній економічній літературі відсутнє загальноприйняте визначення заробітної плати. В Законі України "Про оплату праці" заробітна плата визначається як винагорода, обчислена, як правило, у грошовому вираженні, яку за трудовим договором власник або уповноважений ним орган виплачує працівникові за виконану ним роботу [5].

Розмір заробітної плати залежить від складності й умов виконуваної роботи, професійно-ділових якостей працівника, результатів його праці та господарської діяльності підприємства, установи, організації [6].

Згідно із Законом України "Про оплату праці" держава здійснює регулювання оплати праці працівників підприємств усіх форм власності шляхом установлення розміру мінімальної заробітної плати й інших державних норм і гарантій, установлення умов і розмірів оплати праці керівників підприємств, заснованих на державній, комунальній власності, працівників підприємств, установ і організацій, які фінансуються або дотуються з бюджету, а також шляхом оподаткування доходів працівників.

Для правильної організації роботи кадрової служби та розрахункового відділу з працівниками з оплати праці на підприємствах система організації оплати праці відбувається на підставі: законодавчих та інших нормативних актів, колективних, трудових договорів, правил внутрішнього розпорядку, штатного розкладу, посадових інструкцій тощо.

Однією з умов правильної організації бухгалтерського обліку розрахунків з оплати праці є чітке документування всіх операцій та подій.

Першим етапом організації обліку розрахунків із заробітної плати є облік особистого складу працівників, який організовується в основному в відділі кадрів підприємства. Другим та найважливішим етапом є формування обліку праці та первинного обліку робочого часу. На цьому етапі відбувається вибір системи табельного обліку, розробка внутрішньої інструкції з його ведення, та відбувається контроль за його виконанням. Основним документом обліку використання робочого часу є табель, за допомогою якого отримують дані про фактично відпрацьований час, на підставі якого потім нараховується заробітна плата. Важливим етапом організації обліку є вибір первинних документів, при цьому слід ураховувати кількість документів: чим менше їх буде, тим простіше буде вести облік, тому слід застосовувати універсальні, накопичувальні документи. Основним документом, що регламентує на підприємстві розміри основної та додаткової заробітної плати, а також преміювання працівників та різні додаткові виплати є Положення про оплату праці на підприємстві. Заключним етапом організації обліку розрахунків із заробітної плати є організація виплати заробітної плати, на цьому етапі підприємство самостійно обирає для себе строки виплати заробітної плати працівникам [7].

Також однією з найголовніших складових організації обліку розрахунків з оплати праці є організація контролю, основними завданнями якого є систематичне спостереження за використанням фонду оплати праці, нарахуванням заробітної плати по кожному працівнику, а також термінами її виплати.

Облік праці та заробітної плати слід розглядати як підсистему у загальній системі обліку і контролю. Організація обліку і контролю заробітної плати складається з вибору та впровадження в практичну діяльність методів, способів, прийомів збору та обробки інформації, а також технічних засобів обліку й оргтехніки, які найбільш відповідають конкретним умовам.

З метою більш правильної організації обліку на підприємстві необхідно:

1. У Положенні про облікову політику прописати основні найбільш досконалі методи, процедури, що використовуються підприємством для ведення бухгалтерського обліку, у тому числі розрахунків з оплати праці. Прописати та обґрунтувати вибір найефективніших форм та систем оплати праці. Сприятиме підвищенню продуктивності праці, повному використанню робочого часу.

2. Розробити графік документообігу для документів, які безпосередньо пов'язані з обліком розрахунків з оплати праці. Прописати виконавців та строки складання документів, що дозволить оптимізувати час на обробку документів, та забезпечить чіткий рух документів між виконавцями облікового процесу, які безпосередньо пов'язані з обліком оплати праці. Графік документообігу дозволить чітко розподілити функції обліку між відділами бухгалтерії.

3. Що стосується удосконалення організації контролю оплати праці, то раціональним буде створення служби внутрішнього контролю, що дозволить підприємству підвищити інформаційний потенціал, забезпечити знання всіх тонкощів діяльності підприємства, а що безпосередньо стосується розрахунків з оплати праці дозволить здійснювати правильність ведення обліку цієї ділянки.

Здійснюючи побудову або вдосконалення організації обліку оплати праці, підприємства мають підходити до цього питання обґрунтовано, враховуючи доцільність, враховуючи результати наукових досліджень, передового досвіду.

Таким чином, у статті було розглянуто основні етапи обліку та контролю розрахунків з оплати праці; з метою більш правильної організації обліку розрахунків з оплати праці на підприємстві були запропоновані пропозиції щодо вдосконалення організації обліку та контролю розрахунків з оплати праці.

Перспективою подальших наукових досліджень у даному напрямі є розробка раціональної організації обліку і контролю оплати праці на підприємстві.

Наук. керівн. Писарчук О. В.

Література: 1. Мултанівська Т. В. Аудит : навч. посібн. / Т. В. Мултанівська, Т. С. Воїнова, О. О. Вороніна. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2010. – 336 с. 2. Про оплату праці : Закон України від 24 березня 1995 року № 180/95-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/108/95-%D0%B2%D1%80?test=XX7MfyrCSgkyXhRIZivwATiVNI4KYs80msh8Le6>. – Назва з екрану. 3. Кравченко М. А. Сутність оплати праці як економічної категорії / М. А. Кравченко // Бізнес навігатор. – 2010. – № 1. – С. 3–4. 4. Кулішов В. В. Мікроекономіка : основи теорії і практикум : навч. посібн. / В. В. Кулішов. – Львів : "Магнолія плюс", 2004. – 332 с. 5. Гончар Л. В. Організація внутрішньогосподарського контролю операцій з оплати праці та шляхи його вдосконалення / Л. В. Гончар // Вісник Житомирського державного технічного університету. – № 33. – 2010. – С. 59. 6. Пилипенко А. А. Організація обліку і контролю : підручник / А. А. Пилипенко, В. І. Отенко. – Х. : ВД "ІНЖЕК", 2005. – 424 с. 7. Аудит : навч.-метод. посібн. для самост. вивч. дисц. / Л. В. Дікань, Н. Ф. Четова, Ю. О. Голуб та ін. ; за заг. ред. канд. екон. наук, проф. Л. В. Дікань. – Х. : ВД "ІНЖЕК", 2009. – 276 с.

Магістр 1 року навчання
факультету обліку і аудиту ХНЕУ ім. С. Кузнеця

АВТОМАТИЗАЦІЯ ОБЛІКУ ВИРОБНИЧИХ ЗАПАСІВ

Анотація. Розглянуто проблеми організації та ведення обліку виробничих запасів на підприємстві в умовах застосування комп'ютерної техніки. Доведено необхідність та переваги використання комп'ютеризованої форми обліку виробничих запасів на сучасному етапі розвитку.

Аннотация. Рассмотрены проблемы организации и ведения учета производственных запасов на предприятии в условиях применения компьютерной техники. Доказана необходимость и преимущества использования компьютеризированной формы учета производственных запасов на современном этапе развития.

Annotation. The problems of organization and keeping records of inventory at a company in the application of computer technology have been considered. The necessity and advantages of using the computerized form of accounting inventory at the present stage of development has been proved.

Ключові слова: виробничі запаси, автоматизація обліку виробничих запасів, комп'ютерна техніка, раціональне управління, автоматизовані робочі місця.

Облік виробничих запасів є однією з найважливіших ділянок облікової роботи, оскільки питома вага вартості сировини і матеріалів у структурі собівартості виробу в середньому за промисловими підприємствами становить 50 %. Тому від правильності їх оцінки та обліку залежать показники фінансового стану підприємства, на підставі яких приймаються управлінські рішення. На сучасному етапі вдосконалення управління і поліпшення якості економічної інформації сприяє використання засобів комп'ютерної техніки для обліку, аналізу господарської діяльності та планування виробництва.

Проблеми комп'ютерних інформаційних систем бухгалтерського обліку розглядаються фахівцями кількох галузей знань: спеціалістами з інформаційних систем, бухгалтерами, менеджерами. Зокрема, ці проблеми досліджували Рапинець В. І., Терещенко Л. О., Івахненко С. В., Бутинець Ф. Ф., Васюковська Ю. М., Ситник М. М., Сопко В. В., Шквір В. Д. та інші вітчизняні, російські та зарубіжні вчені [1 – 4]. Проте такі дослідження ускладнюються тим, що потребують компетентності дослідника як у бухгалтерському обліку, так і в сучасних інформаційних системах і технологіях. Саме тому проблемами комп'ютерних систем обліку почали займатися все більше науковців і практиків.

Метою статті є доведення переваг комп'ютерної форми обліку запасів, яка допоможе: зроби́ти їх оприбуткування своєчасним і повним; правильно документувати надходження й використання запасів; покращити контроль за їх зберіганням; додержуватись встановлених норм витрат запасів та їх використання за цільовим призначенням; правильно визначати повну собівартість придбаних запасів; правильно провести інвентаризацію й виявити запаси, що не використовуються в господарстві; контролювати відображення операцій з руху запасів в облікових регістрах.

Об'єктом даної статті виступає організація та ведення обліку виробничих запасів в умовах застосування комп'ютерної техніки.

Предметом є теоретичне, методичне та практичне забезпечення ведення бухгалтерського обліку виробничих запасів.

В економічній літературі поняття "виробничі запаси" трактується як предмети праці, на що спрямована праця людини і що становлять матеріальну основу створюваного продукту [4].

У бухгалтерському обліку поняття "виробничі запаси" розглядаються як активи, які: утримуються для подальшого продажу за умов звичайної господарської діяльності; перебувають у процесі виробництва з метою подальшого продажу продукту виробництва; утримуються для споживання під час виробництва продукції, виконання робіт та надання послуг, а також управління підприємством [5].

Раціональне управління виробничими запасами потребує своєчасного оперативного обліку за їх надходженням і використанням, а це неможливо без застосування в обліку комп'ютерних технологій.

Дані проблеми значною мірою допомагають вирішити інформаційні технології (система методів і способів пошуку, збору, накопичення, зберігання й обробки інформації на основі застосування обчислювальної техніки) [1].

Використання обчислювальної (комп'ютерної) техніки та створення на цій основі автоматизованих робочих місць (АРМ) складських працівників, та працівників обліку забезпечить:

- зменшення обсягу робіт з одноманітними операціями;
- прискорення опрацювання даних первинних документів;
- автоматизацію формування звітних форм;
- деталізацію аналітичного рівня обліку запасів;
- відмову від користування типографськими бланками первинних документів і звітності [2].

Необхідно враховувати, що впровадження бухгалтерської програми буде вважатись удосконаленням обліку лише тоді, коли в результаті такого впровадження підвищиться ефективність і поліпшиться якість ведення бухгалтерського обліку на підприємстві [3].

Застосування комп'ютерної техніки вносить значні зміни до організації бухгалтерського обліку, причому з допоміжного засобу обчислювальна техніка перетворюється на визначний фактор організації обліку. Ці зміни зумовлені тим, що змінюються способи обробки даних, за яких забезпечується різна швидкість надання звітної інформації. В різних системах бухгалтерського обліку (від паперової до комп'ютерної) вона досягається, як правило, раціональною організацією облікових даних, одноразовим їх отриманням та передачею за всіма напрямками.

Автоматизація обліку вносить позитивні зміни до технології роботи бухгалтерії, операції може виконати одна людина, до того ж, тільки вона відповідає за результати своєї роботи [1].

Наявний діапазон часу введення бухгалтерських операцій за допомогою автоматизованої інформаційної системи дозволяє відразу прискорити весь процес бухгалтерського обліку. Під час внесення коректив до даних на будь-якому робочому місці результати відразу стають відкритими для всіх користувачів, які працюють у цій системі. Тому у процесі такої організації має дотримуватись сувора дисципліна користувачів і вимагається відповідна кваліфікація всіх співробітників, які вносять інформацію до загальної бази даних.

Спільна інформаційна база дає можливість спільно використовувати таку нормативно-довідкову інформацію, як довідники: зовнішніх організацій, структурних підрозділів, статей обліку, допустимої кореспонденції рахунків, номенклатури-цінника виробничих запасів; типових господарських операцій тощо [2].

У ході застосування комп'ютерних програм удосконалення обліку може виражатися в:

- упорядкуванні бухгалтерського обліку;
- збільшенні кількості інформації, одержуваної з бухгалтерського обліку;
- зниженні числа бухгалтерських помилок;
- підвищенні оперативності бухгалтерського обліку;
- підвищенні економічності бухгалтерського обліку;
- інших чинниках, що залежать від специфіки кожного конкретного підприємства.

На практиці трапляються різні варіанти організації машинної обробки інформації обліку виробничих запасів. Вони залежать від методології обліку, способів оцінки запасів, складу і групування задач, особливостей організації інформаційної бази, технічних засобів, що використовуються для обробки.

- У ході машинної обробки інформації обліку виробничих запасів задачі доцільно згрупувати так:
- облік та контроль за надходженням запасів на склади підприємства;
 - облік і контроль наявності та руху запасів на складах і в експлуатації;
 - облік та контроль вибуття запасів зі складів підприємства на сторону;
 - облік переоцінки виробничих запасів;
 - відображення операцій із виробничими запасами в облікових реєстрах.

Кожну поставлену задачу доцільно розділяти на підзадачі. При цьому повинно враховуватись, що облік виробничих запасів здійснюється на складах та в бухгалтерії підприємства.

Після придбання, відповідно до виписаних документів, виробничі запаси надходять на склад підприємства або матеріально-відповідальній особі. На складі здійснюється документоване оформлення операцій і первинне оброблення даних з обліку виробничих запасів, ведеться аналітичний облік у місцях зберігання матеріальних цінностей. Інформаційна база на цьому рівні — це складська картотека, в якій відображається рух і залишки на конкретну дату або за конкретний період часу.

Облік матеріалів у бухгалтерії ведеться в кількісному та вартісному вираженні, в аспекті матеріально-відповідальних осіб, балансових рахунків, субрахунків та облікових груп на основі зданих первинних документів зі складів та підрозділів підприємства. Також здійснюється розрахунок і формування вихідної інформації регламентного, контрольного і довідкового характеру, виконується аналіз, прогноз, аудит і прийняття управлінських рішень у цілому по підприємству або структурному підрозділу.

Технологічний процес автоматизованого оброблення даних з обліку виробничих запасів полягає у виконанні всіх потрібних операцій введення, оброблення, збереження й надання потрібної інформації, групування даних на рахунках, із метою контролю за наявністю та витратами матеріальних засобів зі своєчасним складанням звітності.

Тому для забезпечення обліку виробничих запасів можуть використовуватись окремі програмні модулі, що обслуговують їх облік у місцях зберігання та в бухгалтерії, або створюватись різні рівні робочих місць автоматизованої ділянки обліку виробничих запасів. Останній спосіб передбачає використання комплексної системи організації первинної та вихідної інформації. Єдина база бухгалтерських записів забезпечує потрібною інформацією аналітичний, синтетичний та управлінський облік, формування конкретної звітності.

Спільна інформаційна база дає можливість спільно використовувати таку нормативно-довідкову інформацію, як довідники: зовнішніх організацій; прізвищ працівників; структурних підрозділів; статей обліку; допустимої кореспонденції рахунків; номенклатура цінних виробничих запасів; типових господарських операцій; постійних даних; груп матеріалів тощо.

Для обліку матеріальних цінностей використовуються типові форми первинних документів, що утворюють вхідну інформацію: прибутковий меморіальний ордер, здавальна накладна, товарно-транспортна накладна, накладна на переміщення матеріалів, акт про приймання матеріалів, лімітно-забірна картка, вимога, накладна на відпуск матеріалів на сторону, картка складського обліку.

Вихідною інформацією складського обліку є: картка складського обліку матеріалів, оборотна відомість матеріальних цінностей, довідкова інформація, інформація про переоцінювання матеріальних цінностей, реєстр первинних документів, інвентаризаційна відомість.

А в бухгалтерії основною регламентованою вихідною інформацією з обліку матеріальних цінностей є: інвентаризаційна відомість наявності матеріальних цінностей, зведена відомість надходження матеріальних цінностей, зведена відомість витрат матеріальних цінностей, оборотна відомість матеріальних цінностей, картка підзвітної особи, відомість відображення господарських операцій з обліку матеріальних цінностей на рахунках бухгалтерського обліку, відомість переоцінювання матеріальних цінностей, відомість надходження матеріальних цінностей в аналітичному аспекті, відомість використання матеріальних цінностей, довідкова інформація обліку та аудиту матеріальних цінностей, відомість показників прибутку, отриманого від реалізації матеріальних цінностей, реєстр первинних документів, журнал обліку відпуску матеріальних цінностей, прогнозування запасів товарно-матеріальних цінностей, прогнозування використання матеріальних цінностей.

Кожне підприємство зацікавлене у створенні конкурентоспроможної продукції та її реалізації на внутрішньому та зовнішньому ринках, отримання прибутку і забезпечення стабільного фінансового становища. В досягненні цієї мети беруть участь виробничі запаси, які забезпечують безперервний процес виробництва та продажу продукції. Виробничі запаси є основною статтею оборотних коштів та основою життєдіяльності підприємства. Тому достовірний облік їх на підприємстві є невід'ємною частиною управління, без якого неможливе досягнення поточних та довгострокових цілей підприємства. Він досягається через упровадження на підприємстві комп'ютерної форми обліку запасів.

Наук. керівн. Часовнікова Ю. С.

Література: 1. Рапинець В. І. Облік виробничих запасів з використанням інформаційних технологій / В. І. Рапинець. – Тернопіль, 2010. – 502 с. 2. Терещенко Л. О. Інформаційні системи і технології в обліку : навч. посібн. / Л. О. Терещенко, І. І. Матієнко-Зубенко. – К. : КНЕУ, 2009. – 187 с. 3. Івахненко С. В. Інформаційні технології в організації бухгалтерського обліку та аудиту : навч. посібн. / С. В. Івахненко. – К. : Знання-Прес, 2003. – 349 с. 4. Бутинець Ф. Ф. Бухгалтерський фінансовий облік : підручник для студентів спеціальності "Облік і аудит" вищих навчальних закладів / Ф. Ф. Бутинець. – Житомир : ПП "Рута", 2010. – 726 с. 5. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 9 "Запаси", затверджене наказом МФУ від 20.10.1999 р. № 246, зі змінами і доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу : minfin.gov.ua. – Назва з екрану.

Котенко М. С.

УДК 336.717.3(477)

Магістр 1 року навчання
факультету обліку і аудиту ХНЕУ ім. С. Кузнеця

ВИЗНАЧЕННЯ РОЛІ ДЕПОЗИТНОЇ ПОЛІТИКИ ЯК ІНСТРУМЕНТА ПІДВИЩЕННЯ СТІЙКОСТІ ТА НАДІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ

Анотація. Визначено економічну сутність депозитної політики як складової формування ресурсної бази банків України. Проаналізовано сучасний стан вітчизняного депозитного ринку. Досліджено вплив депозитної ресурсної бази на кредитні операції банку.

Аннотация. Определена экономическая сущность депозитной политики как составляющей формирования ресурсной базы банков в современных условиях. Проанализировано современное состояние отечественного депозитного рынка. Исследовано влияние депозитной ресурсной базы на кредитные операции банка.

© Котенко М. С., 2014

Annotation. The economic nature of the deposit policy was defined as part of the resource base of banks under current conditions. The current state of the domestic deposit market was analyzed. The effect of the deposit funding base on the bank's credit operations was researched.

Ключові слова: банк, депозит, депозитна політика, вклади.

Для ефективного функціонування банківської системи необхідним є виконання її основної функції, а саме забезпечення розподілу фінансових ресурсів шляхом акумулювання грошових нагромаджень, доходів та збережень юридичних і фізичних осіб. Банки перетворюють їх у позичковий капітал, тобто в грошовий капітал, який переважно надається в позику власникам на умовах повернення за оплату у вигляді процентів. За таких умов депозитна політика повинна бути взаємопов'язаною із кредитною політикою і забезпечувати її реалізацію [1, с. 78]. Саме такий підхід на сьогодні може забезпечувати ліквідність, фінансову стійкість і одночасно прибутковість банку.

Залучення ресурсів для банку є основою його діяльності, пріоритетним завданням, яке історично відіграє первинну і визначальну роль відносно його активних операцій. Вкладні кошти є найбільш вагомою частиною ресурсної бази банків, яка в кілька разів перевищує його власні кошти. Частка залучених коштів у різних банках коливається від 75 % і вище. Одним із пріоритетних напрямів стратегії розвитку діяльності банків та вітчизняної економіки в цілому на сучасному етапі є підтримка ресурсної бази банків на достатньому для їх ефективного функціонування рівні. При цьому дуже важливим залишається питання залучення оптимального обсягу депозитних ресурсів на оптимальний строк. Саме ці факти дають змогу стверджувати, що дослідження та вдосконалення депозитної політики банків є безумовно актуальними на сучасному етапі економічного розвитку [2, с. 55].

Банківська практика характеризується великим розмаїттям вкладів, депозитів і депозитних рахунків. Це пояснюється прагненням банків в умовах сегментованого висококонкурентного ринку найповніше задовольнити попит різних груп клієнтів на банківські послуги і залучити їх заощадження та вільні грошові капітали на банківські рахунки.

Економічній сутності депозитної політики, її формуванню і напрямам удосконалення приділяється увага з боку вітчизняних науковців. Ю. Галіцейська [3, с. 56] акцентує увагу на завданнях депозитної політики, визначає фактори, які мають бути враховані під час її формування та здійснення. Могільницька М. П., Співак С. І. [3, с. 61] пропонують застосовувати певні рекомендації з метою збільшення депозитних ресурсів банків, також слід зазначити роботи В. Лагутіна, А. Мороза, М. Савлука, Р. Коцовської, В. Ричаківської [4, с. 160–170], які досліджували процес управління та контролю за депозитними операціями банку.

Питанням розробки теоретичних засад формування банківських ресурсів, одним з джерел яких є депозитні операції, приділяли достатньо велику увагу відомі українські вчені, серед яких: З. Васильченко, О. Дзюблюк, В. Кириленко, В. Лагутін, А. Мороз, М. Савлук, Р. Коцовська, В. Ричаківська, В. Стельмах, О. Лаврушин, Н. Шелудько.

Проте істотне підвищення ролі депозитної політики щодо підвищення стійкості і надійності економіки країни зумовлює необхідність подальших комплексних досліджень, особливо механізму взаємозв'язку кредитних операцій з ресурсною базою банків.

Метою даної статті є дослідження депозитних ресурсів банківських установ для визначення пропозицій щодо підвищення ефективності їх депозитної політики в умовах зростаючої конкуренції на грошово-кредитному ринку України.

Підґрунтям для реалізації поданих завдань є визначення сутності депозитної політики. Зміст депозитної політики проявляється в забезпеченні стабільності і стійкості банківської установи, її рентабельності, ліквідності та надійності, а також адекватності її діяльності потребам клієнтів [3].

Розглянувши різноманітні погляди науковців із приводу цього поняття, доцільним є зазначити найбільш змістовне: депозитна політика становить комплекс заходів банку з формування портфеля депозитних ресурсів, різноманітних форм і методів здійснення цих заходів, визначення конкурентних позицій на даному сегменті ринку і забезпечення стійкості і надійності ресурсної бази [1]. Для ефективного проведення депозитної політики необхідна чітка послідовність дій з приводу її розробки та функціонування.

Специфічність депозитних операцій полягає у визначальній ролі клієнта банку, який самостійно приймає рішення щодо виду та величини депозитного вкладу. Тобто саме клієнт вирішує, яку частку своїх доходів він може спрямувати на заощадження. Виходячи з цього, заходи впливу на поведінку потенційних вкладників в умовах конкурентної боротьби за клієнта мають зайняти вагоме місце в процесі розробки та реалізації депозитної політики банку.

Водночас, високо оцінюючи наукові здобутки та накопичений практичний досвід з даної проблематики, слід зауважити, що в умовах остаточного подолання банківської кризи існує необхідність активізації комплексних досліджень механізмів залучення коштів у вигляді депозитних ресурсів та ефективного їх використання.

Слід зазначити, що депозитні операції банків класифікують за різними ознаками [2], при цьому будь-який банк формує власну структуру депозитів, яка є для нього найбільш прийнятною. З огляду на це, аналіз структури залучених клієнтських коштів банку в умовах конкуренції за грошові

ресурси має першочергове значення для управління банком. Якість залучених ресурсів виявляється, насамперед, у їх стабільності. І чим більшою є частка стабільних ресурсів, тим, звичайно, вищою є ліквідність. Структура залучених клієнтських коштів не тільки відображає ступінь стійкості ресурсної бази банку, але й дозволяє прогнозувати потребу в ліквідних коштах для погашення зобов'язань за депозитами, отриманими кредитами. Клієнтські кошти, на обсяг яких припадає основна частина залучених ресурсів, є базисом для підтримки надійності банку [3].

Перед тим, як перейти до аналізу депозитних операцій вітчизняних банків, варто підкреслити, що коливання динаміки зростання та зменшення заощаджень клієнтів банку завжди адекватні динаміці економічного зростання або падіння. Зокрема, аналіз темпів зростання обсягів депозитів у банках України свідчать про те, що фінансова криза 2008 року стала причиною падіння економіки і, як наслідок, зменшення обсягів депозитів у банківській системі. При цьому, девальвація гривні суттєво прискорила темпи відтоку депозитних ресурсів із банківської системи.

Стабілізація ситуації протягом 2009 – 2011 років сприяли зростанню обсягів депозитних ресурсів у банківській системі України (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка обсягів депозитів в Україні у 2007 – 2012 роках [5]

Показники	2007 рік	2008 рік	2009 рік	2010 рік	2011 рік	2012 рік (10 міс.)
Депозити, залучені депозитними корпораціями, млн грн	283 875	359 740	334 953	413 851	491 756	534 280
темп зростання (%)	152,7	126,7	93,1	123,6	118,8	109,2
у тому числі: у національній валюті, млн грн	192 297	201 835	173 091	239 918	280 440	298 728
темп зростання (%)	167,0	015,0	85,8	138,6	116,9	106,3
у іноземній валюті, млн грн	91 577	157 905	161 862	173 933	211 316	235 552
темп зростання (%)	129,3	172,4	102,5	107,5	121,5	113,2

Будь-який банк розробляє власну стратегію і тактику залучення депозитних коштів. З огляду на це структура та обсяги депозитів у банках суттєво відрізняються. Аналіз інформації, наведеної у табл. 2, показує, що серед 10 найбільших банків України безумовним лідером є "Приватбанк". Другу та третю позицію займають два державних банка – "Укресімбанк" та "Ощадбанк".

Таблиця 2

Динаміка обсягів депозитів 10 найбільших банків України у 2008 – 2012 роках, млн грн [5]

Банки	2008 рік	2009 рік	2010 рік	2011 рік	2012 рік (10 міс.)
"ПриватБанк"	57 088	49 835	75 183	91 842	103 150
"Укресімбанк"	18 576	19 425	27 332	31 682	34 069
"Ощадбанк"	17 197	24 524	24 421	38 585	37 143
"Райффайзен Банк Аваль"	27 241	27 668	28 342	27 635	27 624
"Укрсоцбанк (UniCredit Bank)"	14 271	12 340	15 337	17 708	17 219
"Промінвестбанк"	15 024	14 593	19 482	16 507	13 814
"ВТБ Банк"	5 049	5 170	8 085	11 939	11 472
"ПУМБ"	7 452	5 765	8 003	20 094	17 604
"УкрСиббанк"	16 862	14 149	17 867	20 701	18 785
"Альфа-Банк"	19 148	7 421	9 653	12 174	14 435

Щодо інших фінансових установ – "ПриватБанк", "ПУМБ", "Альфа-Банк", "Укросбанк (Uni-Credit Bank)", "Промінвестбанк" та "УкрСиббанк", то коливання обсягів депозитних коштів, на думку автора, свідчить про нестійку позицію цих банків на ринку депозитних послуг.

Аналізуючи загальні обсяги депозитних ресурсів банків, варто зазначити, що ці показники не дають повної картини щодо конкретних депозитних програм окремих банків. Тому для отримання більш детальної інформації слід розглянути діяльність ПАТ "ВТБ Банк" та ПАТ "Укрсоцбанк (Uni-Credit Bank)" у сфері залучення депозитних ресурсів.

Можна зазначити, що депозитні програми ПАТ "ВТБ Банк" є ефективними, а позиція на ринку депозитних послуг – високою. У загальному обсязі депозитів переважають кошти юридичних осіб (крім 2009 та 2010 років), більша частина яких розміщена на строкових рахунках.

Щодо діяльності ПАТ "Укрсоцбанк", то цей банк має середні показники діяльності на ринку депозитних послуг. Характерним для нього є переважання депозитних вкладів фізичних осіб над вкладами юридичних осіб, що свідчить про високий рівень довіри до банку з боку пересічних громадян. Далеко не кожний банк в Україні має такий високий показник довіри населення.

Аналіз депозитних програм ПАТ "ВТБ Банк" та ПАТ "Укрсоцбанк" показує, що у ПАТ "ВТБ Банк" діють такі депозитні програми для приватних осіб: депозит "Класичний"; депозит "Цільовий накопичувальний план"; депозит "Пенсійний"; депозит "Дитячий"; депозит "Зручний"; депозитна картка "Скарбничка"; вклад до запитання [6].

Отже, аналіз тенденцій, що спостерігаються у практиці залучення тимчасово вільних коштів клієнтів банку на депозитні рахунки, та проблем дає можливість визначити напрями підвищення ефективності проведення депозитних операцій вітчизняними банками, серед яких:

надання клієнтам широкого спектру послуг, що сприятимуть мінімізації витрат часу для них; застосування досвіду зарубіжних банків щодо введення рахунків клієнтів із різноманітним режимом функціонування (NOW-рахунки);

упровадження новітніх банківських технологій та покращення за рахунок цього якості обслуговування клієнтів;

залучення кваліфікованих спеціалістів зі знанням психології для більш продуктивної роботи з клієнтами;

проведення маркетингового аналізу ринку депозитних послуг із метою виявлення кола потенційних клієнтів, врахування їх інтересів та задоволення потреб у сфері депозитного обслуговування;

розробка ефективної процентної політики, яка є основним мотивуючим чинником у процесі вибору банку клієнтом;

розповсюдження реклами, яка б містила достовірну інформацію про умови залучення вкладів з метою формування довіри у потенційних клієнтів;

забезпечення високої надійності збереження залучених банком коштів;

активне використання процентної політики як методу стимулювання розміщення коштів на різні види депозитів;

розширення спектру строкових депозитів шляхом використання коштів спеціального призначення, що перебувають на рахунках підприємств;

розповсюдження практики залучення коштів клієнтів на ощадні вклади з огляду на те, що вони є найстійкішою частиною мобілізованих банком ресурсів.

З метою забезпечення більшого надходження коштів на строкові та ощадні депозитні рахунки доцільно спростити режим функціонування відповідних рахунків, а саме порядок зарахування коштів на вклади, видачі готівки та перерахування з депозитних рахунків. Варто більш широко застосовувати строкові вклади з додатковими внесками, а також скоротити обмеження на здійснення розрахунків із використанням коштів, що містяться на депозитах.

Наук. керівн. Глебова Н. В.

Література: 1. Бюлетень НБУ. – 2013. – № 12(237). – С. 78. 2. Банківські операції : підручник / за ред. О. В. Дзюблюка. – Тернопіль : Вид-во ТНЕУ "Економічна думка", 2009. – 696 с. 3. Васюренко О. В. Банківські операції : навч. посіб. / О. В. Васюренко – К. : Знання, 2008. – 318 с. 4. Вареник В. А. Основні аспекти депозитного формування капіталу банку / В. А. Вареник // Науковий вісник. – 2007. – № 17 (6). – С. 167–170. 5. Річна фінансова звітність за 2008 – 2011 рр. ПАТ "Укрсоцбанку" [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.uni-credit.com.ua/individual_annual_reports/download/2/f.file/. – Назва з екрану. 6. Річна фінансова звітність за 2008 – 2011 рр. ПАТ "ВТБ Банк" [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.vtb.com.ua/about/information/fin_report/2008_VTB_Stat_Report_v5.Doc. – Назва з екрану. 7. Маслова Н. О. Актуальні проблеми та перспективи депозитної діяльності банків на ринку роздрібних послуг [Електронний ресурс] / Н. О. Маслова, О. І. Песляк. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/fkd/2011_1/part1/8.pdf. – Назва з екрану. 8. Біда М. Поняття й особливості договору банківського вкладу (депозиту): цивільно-правова сутність і підходи / М. Біда // Підприємство, господарство і право. – 2010. – № 10. – С. 86–89. 9. Версаль Н. І. Особливості формування депозитних ресурсів банками України / Н. І. Версаль // Фінанси України. – 2009. – № 12. – С. 89. 10. Волосович С. Особливості розвитку страхування депозитів кредитних спілок в Україні / С. Волосович // Банківська справа. – 2011. – № 4. – С. 83.

Магістр 1 року навчання
факультету обліку і аудиту ХНЕУ ім. С. Кузнеця

ОРГАНІЗАЦІЯ ПЕРВИННОГО ОБЛІКУ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ

Анотація. Висвітлено важливість первинного обліку в організації бухгалтерського обліку на підприємстві. Розглянуто наявні типові форми первинного обліку основних засобів. Запропоновано вдосконалення одного з первинних документів з обліку основних засобів, а саме Інвентарної картки.

Аннотация. Освещена важность первичного учета в организации бухгалтерского учета на предприятии. Рассмотрены имеющиеся типовые формы первичного учета основных средств. Предложено усовершенствование одного из первичных документов по учету основных средств, а именно Инвентарной карты.

Annotation. The article highlights the importance of keeping primary accounts in the accounting organization in a company. The available standard forms of primary accounting of fixed assets are reviewed. An improvement of one of the primary instruments of fixed assets accounting, such as the Inventory card is proposed.

Ключові слова: основні засоби, первинні документи, організація первинного обліку.

Достовірність інформації про основні засоби та господарські операції з ними залежить від їх первинного обліку, оскільки він є початковою стадією в системі бухгалтерського обліку. У процесі організації обліку основних засобів постає проблема, яку необхідно вирішувати. Це вдосконалення документального оформлення операції з основними засобами.

Проблеми організації документального оформлення операцій з основними засобами досліджували такі автори, як: Грачова Р. Е., Бекрєнева Т. О., Пень В. О., Гливенко В. В. [1 – 3]. Однак на сьогодні проблематика документального оформлення потребує подальшого дослідження.

Мета дослідження – запропонувати шляхи вдосконалення документального оформлення операцій з основними засобами в сучасних умовах господарювання.

Відповідно до поставленої мети визначено основні завдання, спрямовані на її досягнення:

розкрити сутність первинного обліку та первинних документів;

розглянути типові форми первинних документів з обліку основних засобів, їх складання та взаємозв'язок;

надати пропозиції щодо змін в одній із форм первинного обліку, а саме в Інвентарній картці обліку основних засобів.

Об'єктом дослідження є первинні документи з обліку основних засобів на підприємстві.

Предмет дослідження – проблеми документального оформлення операцій з основними засобами.

Первинні документи з обліку основних засобів повинні містити необхідні показники для відображення в бухгалтерському обліку господарських операцій з ними.

Важливою ланкою в організації бухгалтерського обліку є їх первинний облік, що є початковою стадією систематичного сприйняття і реєстрації окремих операцій, які характеризують господарські процеси та явища, що відбуваються на підприємстві [1]. А первинні облікові документи як результат первинного обліку – запорука інформаційного забезпечення системи бухгалтерського обліку.

Для різних господарських операцій з основними засобами існує свій набір ознак і показники документа, який повинен відповідати завданням обліку. Для різних груп таких операцій використовуються первинні документи з відповідною побудовою (форма і розміщення реквізитів, що реалізується в типових формах, виготовлених у формі бланків).

На стадії первинного обліку відомості про здійснені господарські операції реєструються в первинних документах. Первинні документи – письмові свідоцтва, які фіксують і підтверджують господарські операції, в тому числі розпорядження і дозвіл адміністрації (власника) на їх проведення [4].

Отже, за допомогою первинних документів здійснюється зв'язок між господарськими процесами і системою бухгалтерського обліку. Первинна облікова документація про наявність, склад, рух та інші операції, що здійснюються з основними засобами, затверджена наказом Міністерства статистики України від 29.12.95 № 352 [5]. Для більш повного розуміння процесу документообігу основних засобів варто розглянути ці найбільш поширені форми документів:

Форма № ОЗ-1 "Акт прийняття-передачі (внутрішнього переміщення) основних засобів". Вона є підставою для зарахування на баланс об'єктів основних засобів. Складається у трьох примірниках. Використовується для оформлення реалізації об'єктів основних засобів і їх безоплатного передавання іншим юридичним та фізичним особам. Слугує підставою для внутрішнього переміщення об'єктів основних засобів від однієї матеріально-відповідальної особи до іншої.

Форма № ОЗ-2 "Акт приймання-передачі відремонтованих, реконструйованих та модернізованих об'єктів" використовується у процесі оформлення впровадження в експлуатацію основних засобів після завершення їх капітального ремонту, реконструкції чи модернізації. Складають у трьох примірниках.

Форма № ОЗ-3 "Акт на списання основних засобів" застосовується для оформлення ліквідації окремих об'єктів (крім автотранспортних засобів) або їхніх складових частин. Складається у двох примірниках.

Форма № ОЗ-4 "Акт на списання автотранспортних засобів" використовується для оформлення списання з балансу підприємства автомобілів, причепів, напівпричепів.

Форма № ОЗ-5 "Акт про встановлення та демонтаж будівельних машин" застосовується будівельними підприємствами для оформлення демонтажу, передавання на інший будівельний об'єкт та запуску в експлуатацію будівельних машин. Складається у двох примірниках.

Форма № ОЗ-6 "Інвентарна картка обліку основних засобів" використовують для пооб'єктного обліку основних засобів. Складається в одному примірнику бухгалтерією. Підставою для оформлення даного реєстру є форми № ОЗ-1, № ОЗ-2, № ОЗ-3, ОЗ-4, дані технічної та іншої документації про цей об'єкт.

Форма № ОЗ-7 "Опис інвентарних карток з обліку основних засобів" використовується для реєстрації інвентарних карток обліку основних засобів з метою контролю за наявністю інвентарних карток.

Форма № ОЗ-8 "Картка обліку руху основних засобів". Дані карток використовуються для складання річної статистичної звітності та форми № 5 "Примітки до річної звітності".

Форма № ОЗ-9 "Інвентарний список основних засобів" використовується матеріально-відповідальною особою для пооб'єктного обліку основних засобів. Складається в одному примірнику. Списки ведуть за класифікаційними групами основних засобів.

З моменту затвердження первинних документів з обліку основних засобів внаслідок прийняття П(С)БО 7 "Основні засоби", затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 27.04.2004 р., в бухгалтерському обліку відбулися суттєві зміни. Окремі графи типових форм первинних документів втратили свій зміст і на підприємствах не використовуються [6].

У той же час, окремі показники, які передбачені П (С)БО 7, не відображені в типових формах первинного обліку. Так, наприклад, деякі складні господарські операції, а саме переоцінка основних засобів, потребують розробки окремих форм документів для відображення їх у бухгалтерському обліку. Потребують перегляду типові форми розрахунку амортизації, а саме: ОЗ-14 "Розрахунок амортизації основних засобів" (для промислових підприємств), ОЗ-15 "Розрахунок амортизації основних засобів" (для будівельних організацій), ОЗ-15 "Розрахунок амортизації з автотранспорту". Вони вже не дають можливість нараховувати амортизацію основних засобів за існуючими методами. Оскільки дія П(С)БО 7 поширюється на всі підприємства та організації України, крім бюджетних установ, то розподіл розрахунків амортизації за видами підприємств не має сенсу [7].

Оскільки на підприємстві формування первинних документів відбувається в бухгалтерській програмі, то зміни та доповнення типових форм первинного обліку можна запропонувати бухгалтеру вести самостійно до врегулювання цієї проблеми на державному рівні.

У таблиці наведені пропозиції щодо деяких змін в одній із форм первинного обліку основних засобів.

Таблиця

Пропозиції щодо змін в Інвентарній картці обліку основних засобів

Форми первинного обліку	Вилучити	Додати
1	2	3
ОЗ-6 "Інвентарна картка обліку основних засобів"	Балансова вартість (гр. 4)	Справедлива вартість (гр. 4)
	Норма амортизаційних відрахувань: на повне відновлення	Група основних засобів (гр. 6)
	на капітальний ремонт (гр. 6, 7)	Строк корисного використання (гр. 7)
	Норма амортизаційних відрахувань: на повну відбудову, капітальний ремонт (гр. 8, 9)	Метод нарахування амортизації (гр. 8)
		Ліквідаційна вартість (гр. 9)
	Поправочний коефіцієнт (гр. 10)	–
	Дата початку сплати за основні засоби (гр. 15)	–
На __ 20__ р. (гр. 22)	–	

1	2	3
	Придбання (фінансування)	Надходження
	(для державних підприємств)	–
	Добудування, доукомплектування, модернізація, індексація	Витрати на поліпшення об'єкта
	Ремонт (бухгалтерський запис)	Витрати на підтримання об'єкта в робочому стані
		Переоцінка
Вид переоцінки (дооцінка/уцінка)		

Запропоновані зміни дають змогу скоротити число граф, є більш інформативними і відповідають сучасним умовам ведення бухгалтерського обліку основних засобів.

Отже, у даній роботі були розглянуті типові форми первинної облікової документації з обліку основних засобів. Удосконалення первинного обліку основних засобів повинно відбуватися в напрямі перегляду типових форм відповідно до змін, які відбулися у бухгалтерському обліку в умовах дії П(С)БО 7 "Основні засоби". Крім цього, для підвищення інформативності первинного обліку необхідно розробити окремі форми деяких господарських операцій.

Питанню удосконалення документального оформлення операцій з основними засобами в умовах адаптації бухгалтерського обліку до Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку на державному рівні приділяється недостатньо уваги. Тому даний аспект потребує подальшого наукового обґрунтування з метою глибшого дослідження проблеми та пошуку найбільш актуальних рішень.

Наук. керівн. Писарчук О. В.

Література: 1. Грачова Р. Е. Энциклопедия бухгалтерского учета / Р. Е. Грачова. – К. : Галицкие контракты, 2004. – 832 с. 2. Бекренева Г. О. Оперативная деятельность промышленного предприятия – система управления / Г. О. Бекренева // Становлення та розвиток обліку, контролю і аналізу в Україні : тези доп. Міжнар. наук. конф., 16 – 17 березня 2006 року – К. : ХНЕУ, 2006. – С. 13–18. 3. Лень В.С., Бухгалтерський облік в Україні: основи та практика : навч. посібн. / В. С. Лень, В. В. Гливенко. – 3-тє видання. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 608 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.twirpx.com/file/280253/>. – Назва з екрану. 4. Положение о документальном обеспечении записей в бухгалтерском учете, утвержденное приказом Минфина от 24.05.95 № 88 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.liga.net. – Название с экрана. 5. Про затвердження типових форм первинного обліку : Наказ Міністерства статистики України від 09.10.95 № 253 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/FIN691.html. – Назва з екрану. 6. П(С)БУ 7 "Основні засоби" [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>. – Назва з екрану. 7. Белоусов А. Удосконалення документального оформлення операцій з основними засобами в умовах застосування П(С)БО 7 "основні засоби" / А. Белоусов // Бухгалтерський облік і аудит. – 2006. – № 3. – С. 49–55.

Пальоха Т. М.

УДК 336.717.061:657.44

Магістр 1 року навчання
факультету обліку і аудиту ХНЕУ ім. С. Кузнеця

ОБЛІК КРЕДИТНИХ ОПЕРАЦІЙ ЯК СКЛАДОВА ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ

Анотація. Розглянуто теоретичні аспекти бухгалтерського обліку кредитних операцій у комерційних банках України. Виявлено основні проблеми обліку кредитних операцій та запропоновано рекомендації з удосконалення діючої на сьогодні в Україні процедури відображення бухгалтерського обліку даних.

Анотация. Рассмотрены теоретические аспекты бухгалтерского учета кредитных операций в коммерческих банках Украины. Выявлены основные проблемы учета кредитных операций и предложены рекомендации по совершенствованию действующей на сегодня в Украине процедуры отражения бухгалтерского учета данных.

Annotation. The theoretical aspects of accounting credit operations of commercial banks in Ukraine have been considered. The basic problems of credit transactions have been revealed and recommendations have been given to improve the procedure of accounting data now in force in Ukraine.

Ключові слова: кредит, кредитні операції, пролонгований кредит, кредитний портфель, методика.

За останні роки завдяки значному розвитку банківської сфери і збільшенню попиту на банківські послуги облік кредитних операцій відіграє значну роль у наданні кредитних послуг, що значно впливає на економіку України. Кредитні операції є прибутковим видом банківської діяльності, які зумовлюються низкою проблем, пов'язаних з недосконалістю і нестабільністю законодавчої бази, збільшенням проблемної заборгованості і високим рівнем ризику.

Актуальність проблеми полягає в тому, що облік кредитних операцій є найважливішою частиною структури ринкової економіки і тому сьогодні в Україні, через наявну банківську кризу і недовіру до безпечності банку, вирішення цієї проблеми є дуже актуальним.

Теоретичні основи механізму обліку кредитних операцій комерційного банку є в працях таких зарубіжних вчених, як: В. Беті, П. Блан, Ж. Фігуру, Р. Дале, Дж. Маккензі, Дж. Хітчінс та ін. Проблемами організації та методології бухгалтерського обліку в українських банках, у тому числі і відносно обліку кредитних операцій, займалися такі вітчизняні вчені та фахівці, як: Андросова О. Ф., Герасимович А. М., Кіндрацька Л. М., Кириленко В. Б., Ричаківська В. І. [1].

Метою даної роботи є дослідження методології обліку кредитних операцій банку та визначення особливостей відображення в обліку кредитного портфеля.

Завданням дослідження є визначення сутності кредитних операцій, виявлення основних проблем обліку наданих кредитів та шляхів їх удосконалення.

Об'єктом дослідження є облікові процедури з відображення кредитних операцій комерційних банків України.

Предметом дослідження є технологія відображення кредитних операцій банку та її вдосконалення.

Економічний зміст кредитування досліджується як складний і багатогранний процес із його принципами, умовами та методами. Кредитні відносини між банком і позичальником будуються на засадах партнерства. Це означає, що всі питання, пов'язані з процесом кредитування, сторони вирішують на договірній основі, укладаючи кредитний договір [2].

У загальному плані під кредитною операцією розуміють вид активних банківських операцій, пов'язаних із розміщенням залучених банком коштів шляхом їх надання в тимчасове користування або прийняттям зобов'язань про надання коштів у тимчасове користування на певних умовах, а також надання гарантій, поручительств, акредитивів, акцептів, авалів, розміщення депозитів, проведення факторингових операцій, фінансового лізингу, видача кредитів у формі врахування векселів, у формі операцій репо, будь-яке продовження строку погашення боргу, яке надано в обмін на зобов'язання боржника щодо повернення заборгованої суми, а також на зобов'язання на сплату процентів та інших зборів з такої суми (відстрочення платежу) [3].

Здійснення кредитних операцій супроводжується виконанням таких облікових операцій: реєстрація і відкриття особового кредитного рахунку позичальнику; операції з видачі кредиту; операції з обліку документів, які супроводжують кредитну операцію; операції з погашення кредиту; операції з нарахування та використання резерву на покриття кредитних ризиків; операції зі списання з балансу безнадійних кредитів і балансовий облік боргів за цими кредитами; зберігання і ведення картотек документів; відображення кредитних операцій у балансі банку, складання звітності за кредитними операціями [4].

Основною проблемою банківської системи сьогодні залишається недостатня ліквідність, яка, у свою чергу, є наслідком розходжень між термінами повернення пасивів (депозити фізичних та юридичних осіб) та термінами отримання платежів навіть за строковими кредитами (прострочені і сумнівні до повернення недоцільно враховувати, оскільки вони в момент виникнення вже впливають на стан ліквідності) [5].

Можна зазначити, що питома вага пролонгованих кредитів (строк повернення за яким перенесено на прохання позичальника на пізнішу дату) зростає, а в бухгалтерському обліку такий стан активів не відображається, оскільки операції з продовження строку дії (пролонгації) кредитних договорів обліковується за такими ж рахунками з короткостроковою або довгостроковою заборгованістю відповідно до Плану рахунків банків України залежно від строку, що визначається від дати пролонгації договору до дати їх погашення. Тобто в обліку пролонговані кредити відображаються як строкові, тим самим збільшений потенційний ризик неповернення кредитів, прихованих від користувачів, які бажають проаналізувати звітність банку й отримати інформацію про його кредитний ризик [6].

Не менш заслуговує на увагу відображення у бухгалтерському обліку кредитів за термінами надання, які в бухгалтерському обліку відображаються на рахунках короткотермінових (до одного року) і довготермінових (більше одного року) кредитів. Це свідчить про недосконалість механізмів обліку кредитних операцій, оскільки будь-яка фізична особа не може на основі фінансової звітності банку правильно проаналізувати його ліквідність.

Ураховуючи сьогодишню ситуацію щодо стану ліквідності значної кількості банків в Україні, суспільство для відновлення довіри до банківських установ буде вимагати набагато більшого обсягу

інформації про їх діяльність [7]. Цього можна досягти завдяки розробленню рекомендацій з удосконалення методики обліку кредитних операцій як банків, так і інших суб'єктів господарювання на основі проаналізованого у статті матеріалу, а саме:

необхідно запровадити методику обліку відстроченої (пролонгованої) заборгованості за кредитними операціями, передбачивши в Плані рахунків банків України рахунки для обліку пролонгованої заборгованості залежно від терміну її виникнення;

розширити облік кредитних операцій за термінами надання, отримання шляхом передбачення в Плані рахунків банків України рахунків для обліку короткотермінової (до 1 року), середньотермінової (від 1 до 3 років) та довготермінової заборгованості (більше 3 років).

Таким чином, на підставі дослідження можна зробити висновок, що кредитні операції є невід'ємною ланкою банківської діяльності, а тому налагодження дій у цій сфері (підвищення довіри до банківських структур, зниження ставок за кредитом) буде сприяти відновленню усієї банківської системи України. Тому для успішного кредитування, підвищення дохідності кредитних операцій банки мають здійснювати зрозумілу та гнучку систему управління власним кредитним портфелем. Рішення щодо зазначених питань буде сприяти не тільки вдосконаленню бухгалтерського обліку, але й підвищенню ефективності управління кредитним портфелем банку, що є необхідною умовою його діяльності. Перспективою подальших досліджень у даному напрямі є розробка заходів щодо підвищення ефективності управління кредитним портфелем.

Наук. керівн. Глебова Н. В.

Література: 1. Жадан М. І. Кредитні операції комерційного банку та необхідність удосконалення їх бухгалтерського обліку / М. І. Жадан, А. О. Хоменко // Економічний простір. – 2010. – С. 121–122. 2. Національний банк України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>. – Назва з екрану. 3. Скаско О. Удосконалення механізмів обліку кредитних операцій банку / О. Скаско // Формування ринкової економіки в Україні. – 2009. – Вип. 19. – С. 430–433. 4. Спьяк Г. Відображення кредитних операцій у бухгалтерському обліку та фінансовій звітності банку: методика і практика / Г. Спьяк // Вісник НБУ. – 2007. – № 6. – С. 36–38. 5. Крупка М. І. Тенденції та проблеми формування ринку кредитних послуг в Україні / М. І. Крупка, О. І. Скаско // Вісник національного банку України. – 2007. – № 11. – С. 31–32. 6. Банківські операції : підручник / А. М. Мороз, М. І. Савлук, М. Ф. Пуховкіна. – К. : КНЕУ, 2000. – 384 с.

Півень Я. В.

УДК 657.21(477)

Магістр 1 року навчання
факультету обліку і аудиту ХНЕУ ім. С. Кузнеця

КЛАСИФІКАЦІЯ ТА СУТНІСТЬ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ В УКРАЇНІ

Анотація. Розглянуто економічну сутність дебіторської заборгованості та її виникнення у сучасних умовах господарювання. Наведено класифікацію на основі різних ознак і внесено пропозиції щодо управління дебіторською заборгованістю на підприємстві.

Аннотация. Рассмотрена экономическая сущность дебиторской задолженности и ее возникновения в современных условиях хозяйствования. Приведена ее классификация на основе различных признаков и внесены предложения по управлению дебиторской задолженностью на предприятии.

Annotation. The paper deals with the economic substance of receivables and their occurrence in the current economy. Classification of receivables is given based on different attributes. Proposals are made as to accounts receivable management at an enterprise.

Ключові слова: дебіторська заборгованість, неплатежі, класифікація, управління.

Актуальність дослідження полягає в тому, що розвиток ринкових відносин в Україні супроводжується посиленням конкурентної боротьби: швидко зростає номенклатура та обсяги виробництва товарів і послуг, збільшується кількість суб'єктів господарювання, вітчизняні підприємства виходять на міжнародні ринки товарів та послуг тощо. З метою забезпечення зростання прибутку у цих умовах суб'єкти господарювання використовують різноманітні механізми розширення клієнтської бази і збільшення обсягів реалізації, що, у свою чергу, призводить до зростання розміру дебіторської заборгованості. Дебіторська заборгованість є одним з негативних явищ в економіці будь-якої країни. Велика сума заборгованостей, які існують між українськими підприємствами, призводить

© Півень Я. В., 2014

до неплатежів, гальмують розвиток ринків, на яких працюють дані підприємства (внаслідок недоотримання грошових коштів, які б підприємства могли вкладати у свій подальший розвиток), платіжна криза становить одне з найбільших негативних явищ у національній економіці в цілому.

Дослідженням даної теми займалися такі автори, як Бланк І. А., Бутинець Ф. Ф., Голов С. Ф., Завгородній В. П., Чумаченко М. Г. [1 – 5].

Предметом дослідження є сутність, класифікація й облік дебіторської заборгованості.

Метою даного дослідження є розгляд економічної сутності дебіторської заборгованості та її виникнення у сучасних умовах господарювання, регулювання та класифікація на основі різних ознак. При цьому, в першу чергу, необхідно з'ясувати сутність дебіторської заборгованості.

Облік дебіторської заборгованості регулює Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 "Дебіторська заборгованість" (П(С)БО 10). Дане П(С)БО визначає методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про дебіторську заборгованість та порядок її відображення в обліку [6].

Відповідно до П(С)БО 10, дебіторська заборгованість – сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату [6].

Варто зауважити, що не існує окремого міжнародного стандарту, який регламентує питання відображення в обліку дебіторської заборгованості. Облік дебіторської заборгованості здійснюється відповідно до Міжнародного стандарту фінансової звітності (МСФЗ) 7 "Фінансові інструменти: розкриття інформації", МСФЗ 32 "Фінансові інструменти: подання" та Міжнародного стандарту бухгалтерського обліку МСБО 39 "Фінансові інструменти: визнання та оцінка", тобто дебіторська заборгованість відноситься у міжнародній практиці до фінансових активів. При цьому у названих міжнародних стандартах не дається чіткого визначення поняття дебіторської заборгованості. В п. 9 МСБО 39 [7] зазначено: "позики та дебіторська заборгованість – це непохідні фінансові активи із фіксованими платежами, які підлягають визначенню та не мають котирування на активному ринку". Таке тлумачення поняття дебіторська заборгованість є ширшим порівняно з тлумаченнями, наведеними у національних стандартах.

Облік дебіторської заборгованості, крім з'ясування сутності, потребує також здійснення її класифікації. Серед науковців щодо цього немає єдиного погляду.

Слід наголосити, що за наявності різних ознак класифікацій дебіторської заборгованості групування її найчастіше здійснюється за однією певною ознакою в межах рахунків відповідно до єдиного Плану рахунків [1].

З метою складання фінансової звітності дебіторська заборгованість класифікується за такими ознаками:

зв'язок із нормальним операційним циклом;

терміном погашення;

об'єктами, щодо яких виникли зобов'язання дебіторів;

своєчасністю оплати боржником дебіторської заборгованості.

Залежно від терміну погашення дебіторську заборгованість у балансі поділяють на довгострокову і короткострокову:

довгострокова дебіторська заборгованість: довгострокова дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги; довгострокові векселі одержані; інша довгострокова заборгованість;

короткострокова дебіторська заборгованість: короткострокова дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги; короткострокові векселі одержані; інша короткострокова дебіторська заборгованість.

Така класифікація статей дебіторської заборгованості в балансі враховує рівень ліквідності статей, корисніша для користувачів фінансової звітності щодо оцінки фінансового стану підприємства, надає повнішу інформацію про рівень дебіторської заборгованості й можливість перетворення фінансових зобов'язань у гроші.

Важливого значення набуває поділ заборгованості за термінами. У реєстрах обліку відображення очікуваного й реального термінів погашення заборгованості немає [1].

Доцільніше було б за реальним строком погашення поділити дебіторську заборгованість на термінову, прострочену і відстрочену, що в обліку знаходить відображення на відповідних аналітичних рахунках, де контролюється виконання договорів [5].

Під час визначення сумнівності заборгованості для обліку важливим є поділ заборгованості за забезпеченістю (гарантія, застава, порука, вексель). Також слід окремо виділяти заборгованість забезпечену і незабезпечену.

З наведеного було узагальнено та систематизовано класифікацію дебіторської заборгованості, яка наведена в таблиці.

Таблиця

Класифікація дебіторської заборгованості

Класифікаційна ознака	Види дебіторської заборгованості
1	2
1) за способом виникнення	а) товарна; б) інша
2) за терміном погашення а) очікуваний термін погашення б) реальний термін погашення	а) короткострокова; б) довгострокова а) термінова; б) прострочена; в) відстрочена
3) за забезпеченістю	а) забезпечена; б) незабезпечена

1	2
4) за контрагентами	а) вітчизняних дебіторів; б) іноземних дебіторів
5) за формою погашення	а) монетарна; б) немонетарна

Така класифікація розкриває економічну природу різних видів дебіторської заборгованості й дасть змогу глибше провести фінансовий аналіз.

Втручання держави у здійснення бухгалтерського обліку нормативним способом є необхідним, тому що ринкова економіка не може самостійно саморегулюватись. З метою недопущення хаосу у здійсненні бухгалтерського обліку, а також пристосування його до міжнародних стандартів породжує втручання державних органів.

Незважаючи на значний вплив дебіторської заборгованості на фінансовий стан підприємств, більшість з них виявляються неспроможними ефективно управляти дебіторською заборгованістю, яка займає вагомий частку в оборотних активах, що, у свою чергу, спричиняє кризу неплатежів. Саме тому сьогодні великого значення й особливої актуальності набувають питання розробки шляхів ефективного управління дебіторською заборгованістю [2].

Управління дебіторською заборгованістю – це інтегрований процес планування, організації, координації, мотивації та контролю за станом дебіторської заборгованості, який необхідний для досягнення цілей підприємства [2].

Здійснюючи підприємницьку діяльність підприємства стикаються з досить типовими проблемами: немає достовірної інформації про терміни погашення зобов'язань компаніями-дебіторами; не регламентована робота з простроченою дебіторською заборгованістю; відсутні дані про зростання витрат, пов'язаних зі збільшенням розміру дебіторської заборгованості і часу її оборотності; не проводиться оцінка кредитоспроможності покупців і ефективності комерційного кредитування; функції збору грошових коштів, аналізу дебіторської заборгованості й ухвалення рішення про надання кредиту розподілені між різними підрозділами.

Таким чином, можна зробити висновок, що вміле управління дебіторською заборгованістю дасть змогу раціонально використовувати наявні фінансові ресурси та зміцнити економічну безпеку підприємства.

Наук. керівн. Писарчук О. В.

Література: 1. Бланк И. А. Финансовый менеджмент / И. А. Бланк. – 2-е изд., перераб. и доп. – К. : Эльга, Ника-центр, 2004. – 656 с. 2. Бутинець Ф. Ф. Бухгалтерський словник / Ф. Ф. Бутинець. – Житомир : ПП "Рута", 2001. – 224 с. 3. Голов С. Ф. Бухгалтерський облік за міжнародними стандартами: приклади та коментарії : практ. посібн. / С. Ф. Голов, В. М. Костюшенко. – К. : Лібра, 2001. – 670 с. 4. Завгородній А. Г. Фінансовий словник / А. Г. Завгородній, Г. Л. Вознюк, Т. С. Смовженко. – 4-те вид., випр. та доп. – К. : Т-во "Знання", КОО; Львів : Вид-во Львів. банківського ін-ту НБУ, 2002. – 566 с. 5. Економічний аналіз : навч. посібн. / М. А. Болух, В. З. Бурчевський, М. І. Горбаток та ін. ; за ред. акад. НАНУ, проф. М. Г. Чумаченка. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : КНЕУ, 2003. – 556 с. 6. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 "Дебіторська заборгованість" : затв. Наказом Міністерства Фінансів України від 08.10.1999 р. № 237 зі змінами і доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу : minfin.gov.ua. – Назва з екрану. 7. Міжнародний (стандарт) бухгалтерського обліку 39 "Фінансові інструменти: визнання та оцінка" [Електронний ресурс]. – Режим доступу : minfin.gov.ua. – Назва з екрану.

Пуголовкіна М. О.

УДК 657.471

Магістр 1 року навчання
факультету обліку і аудиту ХНЕУ ім. С. Кузнеця

СУТНІСТЬ ВИРОБНИЧИХ ВИТРАТ ТА ЇХ ОБЛІК НА ПІДПРИЄМСТВІ

Анотація. Розглянуто трактування поняття "запаси" вітчизняними та іноземними науковцями. Трактуються об'єднано у декілька напрямів. Уточнено зміст категорії. Досліджено методику управління виробничими запасами на підприємствах. Розглянуто автоматизацію обліку сировини й матеріалів на підприємстві.

Аннотация. Рассмотрены трактовки понятия "запасы" отечественными и иностранными учеными. Трактуются объединены в несколько направлений. Уточнено содержание категории. Исследована методика управления производственными запасами на предприятиях. Рассмотрена автоматизация учета сырья и материалов на предприятии.

Annotation. Interpretation of the concept of reserves by domestic and foreign scholars is considered. The interpretations are united in several types. The content of the category is specified. Industrial stocks management techniques in companies are studied. Automation of raw materials and stock accounting at an enterprise is considered.

Ключові слова: виробничі запаси, облік виробничих запасів, автоматизація обліку виробничих запасів.

Функціонування підприємств різноманітних видів діяльності та форм власності базується на використанні ресурсів (фінансових, матеріальних, сировинних, технологічних, трудових тощо). Для забезпечення діяльності їх наявність обов'язкова. Проте необхідне забезпечення деякими ресурсами, які не є власністю підприємства, вимагає їх певного накопичення на підприємстві для уникнення ризиків та простоїв. Формування ресурсів на підприємстві для подальшого використання у майбутньому та для забезпечення безперервності процесу діяльності слід розуміти як запаси.

Становлення і розвиток ринкової економіки в Україні нерозривно пов'язані з пошуком принципово нових методів організації й управління виробництвом для підвищення ефективності господарської діяльності підприємств. Розвиток виробництва неможливий без виготовлення конкурентоспроможної продукції та її реалізації на внутрішніх і зовнішніх ринках збуту. Водночас необхідною передумовою здійснення виробничого процесу є наявність та використання значної кількості виробничих запасів, які становлять основу готових виробів.

Об'єктом є облік запасів на підприємстві.

Предметом є методичні аспекти обліку запасів на підприємстві.

Метою статті є уточнювання сутності запасів та шляхи введення обліку запасів на підприємстві.

Завданням статті є розгляд трактування поняття "запаси" та розкриття теоретичних основ обліку виробничих запасів.

Дослідженням теоретичної розробки організації і ведення бухгалтерського обліку виробничих запасів присвячена достатньо велика кількість праць вчених-економістів та фахівців у галузі обліку, таких, як: Зінь Е. А., Савкович В. А., Давидов Г. М., Нашкерська Г. В., Райзберг Б. А., Лозовський Л. Ш., Стародубцева Е. Б., Посилкіна О. В., Глібка О. В., Рибалко О. М., Пушкар С. С., Василенко В. О., Ткаченко Т. І., Мочерний С. В.

Проте, незважаючи на ряд публікацій, питання обліку виробничих запасів на підприємствах залишаються актуальними та потребують нагального вирішення.

Трактування науковцями поняття запаси як економічної категорії наведено в таблиці.

Таблица

Трактування сутності запасів різними авторами

Автори	Визначення сутності запасів
Большой экономический словарь [1]	Запаси – матеріали та продукція, складова частина оборотних фондів підприємства, що відображаються в активі балансу (включає сировину, допоміжні матеріали, напівфабрикати, готову продукцію тощо), які не використовуються в даний момент у виробництві, зберігаються на складах або в інших місцях і призначені для подальшого використання
Василенко В. О., Ткаченко Т. І. [2]	Трактують запаси як "резерви матеріальних ресурсів підприємства"
Давидов Г. М. [3]	Запаси – це активи, які: 1) утримуються для подальшого продажу за умов звичайної господарської діяльності; 2) перебувають у процесі виробництва з метою подальшого продажу продукту виробництва; 3) утримуються для споживання під час виробництва продукції, виконання робіт та надання послуг, а також управління підприємством
Зінь Е. А. [4]	Запаси – це будь-які ресурси підприємства, що призначені для використання, але тимчасово не використовуються (сировина, матеріали, паливо, обладнання, машини, товари, електроенергія тощо)
П(С)БУ 9 [5]	Виробничі запаси – сировина, основні матеріали, що комплектують вироби й інші матеріальні цінності, призначені для виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг, обслуговування виробництва й адміністративних потреб
Бутинець Ф. Ф. [6]	Виробничі запаси — активи, які використовуються для подальшого продажу, використання під час виробництва продукції, виконання робіт і надання послуг, а також управління підприємством

Проаналізувавши погляди сучасних економістів на економічну категорію "виробничі запаси" можна зробити висновок, що виробничі витрати – це активи, які підлягають подальшій переробці на підприємстві або утримуються для іншого споживання в ході операційного циклу.

Облік виробничих запасів є одним із основних об'єктів бухгалтерського обліку на підприємствах, виробничі запаси є частиною оборотних засобів підприємства й, відповідно, їх вартість впливає

на собівартість готової продукції та рівень рентабельності виробництва. Враховуючи високу матеріаломісткість продукції більшості виробничих підприємств, слід враховувати, що від ступеня ефективності використання запасів залежить підвищення ефективності виробництва і господарювання в цілому. Тому питання удосконалення обліку виробничих запасів в умовах ринкової економіки надзвичайно актуальне.

Важливою передумовою раціональної організації обліку виробничих запасів, а отже, і процесами управління є економічно обґрунтована їх класифікація. Найбільш поширеною є типова класифікація за функціональною ознакою й призначенням у виробництві. Відповідно до таких ознак запаси поділяються на основні та допоміжні. Заслугує на увагу й класифікація виробничих запасів залежно від їх ролі в процесі виробництва. Для цього запаси на підприємстві рекомендується класифікувати на три групи. До першої групи необхідно віднести матеріали, що постійно споживаються, від яких залежить безперервність виробничого процесу.

Ті види матеріалів, які використовуються постійно, але безпосередньо не пов'язані з виготовленням продукції, доцільно віднести до другої групи. Решту матеріалів, потреба в яких виникає епізодично, потрібно віднести до третьої групи. В окрему групу слід відносити та розглядати можливі варіанти використання відходів виробництва. Оскільки та їх частина, яка зберегла певні споживчі властивості, може бути використана на тому ж підприємстві як вихідна сировина для виробництва інших виробів чи може бути продана, що безпосередньо забезпечить збільшення доходу та прибутку [6].

Для того щоб визначити як запаси відображаються в бухгалтерському обліку, їх оцінюють за найменшою з двох оцінок: первісною вартістю або чистою вартістю реалізації. Придбані (отримані) або вироблені запаси зараховують на баланс підприємства за первісною вартістю. Нею є собівартість запасів, яка включає різні фактичні витрати. У разі, якщо на момент оприбуткування запасів неможливо достовірно визначити їхню первісну вартість, такі запаси можна оцінювати та відображати за справедливою вартістю з наступним коригуванням до первісної вартості.

За чистою вартістю реалізації відображаються запаси у разі переоцінення, тобто якщо на дату балансу їхня ціна знизилась або вони зіпсовані, застаріли, або іншим чином втратили первісно очікувану економічну вигоду. Чиста вартість реалізації запасів – очікувана ціна реалізації запасів в умовах звичайної діяльності за вирахуванням очікуваних витрат на завершення їхнього виробництва та реалізацію.

Сума, на яку первісна вартість запасів перевищує чисту вартість їхньої реалізації, та вартість повністю втрачених (зіпсованих або тих, що не вистачає) запасів списують на витрати звітного періоду. Справедлива вартість – сума, за якою може бути здійснений обмін активу, або оплата зобов'язання в результаті операції між обізнаними, зацікавленими та незалежними сторонами [7].

Запаси, які відпускають, та послуги, що виконують, для спеціального замовлення і проектів, а також запаси, які не замінюють одне одного, оцінюють за ідентифікованою собівартістю. Цей метод використовують у ході незначної номенклатури матеріалів на підприємстві. Облік їх та відпуск здійснюють за конкретними видами або партіями.

Оцінювання за середньозваженою собівартістю проводять щодо кожної одиниці запасів діленням сумарної вартості залишку таких запасів на початок звітного місяця і вартості одержаних у звітному місяці запасів на сумарну кількість запасів на початок звітного місяця і одержаних у звітному місяці запасів.

Оцінювання запасів за методом FIFO (перший надійшов, перший пішов) базується на припущенні, що запаси використовують у тій послідовності, у якій вони надходили на підприємство (відображені в бухгалтерському обліку), тобто запаси, які першими відпускають у виробництво (продаж та інше вибуття) оцінюють за собівартістю перших за часом надходження запасів [8].

Оцінювання за нормативними затратами (англ. *standart cost*) полягає у застосуванні норм витрат на одиницю продукції (робіт, послуг), які встановлені підприємством з урахуванням нормальних рівнів використання запасів, праці, виробничих потужностей і діючих цін. Для забезпечення максимального наближення нормативних затрат до фактичних норми затрат і ціни потрібно регулярно у нормативній базі перевіряти і переглядати. Цей метод передбачає оцінювання запасів, що вибувають, за нормативними цінами, які потім коригують до фактичних цін.

Якщо під час коригування нормативні ціни вищі за фактичні, то бухгалтер методом "червоне сторно" віднімає за дебетом і кредитом відповідних рахунків необхідну суму. Якщо нормативні ціни дорівнюють фактичним (це ідеальний варіант, який зустрічається рідко), то бухгалтер ніяких додаткових записів не проводить. Коли ж нормативні ціни нижчі за фактичні, то бухгалтер додатковим проведенням записує різницю в дебет і кредит відповідних рахунків.

Оцінювання запасів за нормативними затратами доцільно проводити шляхом обліку запасів за обліковими (фіксованими) цінами з урахуванням відхилень від цих цін. Суть цього методу полягає в тому, що на підприємстві ведуть облік запасів за фіксованими цінами і на окремому субрахунку відображають відхилення від цих цін.

Відхилення від облікових цін щодо надходження цінностей вираховують шляхом оцінювання матеріалів за постійними цінами і зіставлення одержаних сум із даними рахунків постачальників. Одержані відхилення списують у розрізі каналів руху матеріалів за відсотком, який складається в конкретних умовах.

Для всіх одиниць бухгалтерського обліку запасів, що мають однакове призначення та однакові умови використання, застосовують тільки один із наведених методів. На одному підприємстві можливе використання кількох методів одночасно. Застосування різних методів відповідно формує різні показники собівартості виробництва, наданих послуг [9].

Таким чином, досягнення стратегічних цілей підприємства в майбутньому вже сьогодні потребують обґрунтування ефективних рішень щодо залучення необхідних ресурсів. Формування

ресурсного потенціалу підприємства – це виявлення стратегічних можливостей та ресурсів, здатних підвищити конкурентоспроможність підприємства; визначення резервів розвитку його потенціалу. Майбутнє завжди невизначене, тому витрачання ресурсів завжди супроводжується тим чи іншим рівнем ризику. Розробляючи ресурсні стратегії, треба обґрунтовувати можливий та допустимий рівні ризику, що його бере на себе керівництво за використання ресурсів із максимально можливою віддачею.

Отже, для підвищення ефективності діяльності підприємств у цілому, оптимізації процесів формування та використання їх ресурсного потенціалу, забезпечення можливостей розвитку, слід не лише впроваджувати заходи із раціонального використання виробничих запасів, встановлення обґрунтованих норм витрат, але також організації ефективної системи обліку та контролю за використанням виробничих запасів, що, у свою чергу, може бути забезпечене лише у тісному взаємозв'язку з нормуванням, аналізом і системою стимулювання економії ресурсів.

Наук. керівн. Часовнікова Ю. С.

Література: 1. Большой экономический словарь / под ред. А. Н. Азриляна. – [7-е изд., доп.]. – М. : Институт новой экономики, 2007. – 1472 с. 2. Василенко В. О. Виробничий (операційний) менеджмент : навч. посібн. / О. В. Василенко, І. Т. Ткаченко. – К. : ЦУЛ, 2007. – 532 с. 3. Давидов Г. М. Аудит : підручник / Г. М. Давидов. – К. : Знання, 2004. – 511 с. 4. Сук Л. К. Організація бухгалтерського обліку : підручник / Л. К. Сук, П. Л. Сук. – К. : Каравела, 2009. – 624 с. 5. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9 "Запаси" затверджено наказом Міністерства фінансів України від 20.10.1999 р. № 246, із змінами і доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу : minfin.gov.ua. – Назва з екрану. 6. Кужельний М. В. Організація обліку : підручник / М. В. Кужельний, С. О. Левицька. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 352 с. 7. Довбенко В. І. Потенціал і розвиток підприємства / В. І. Довбенко, В. М. Мельник. – Львів : Вид. нац. ун-ту "Львівська політехніка", 2010. – 232 с. 8. Білова Н. Справжній бухоблік / Н. Білова, А. Бобро, Д. Винокуров. – 3-тє вид., перероб. і доп. – Х. : Фактор, 2008. – 1264 с. 9. Швеєц І. Б. Управление производственными запасами на предприятии : монография / И. Б. Швеєц, И. А. Бондарева; НАН Украины. Ин-т экономики пром-ти. – Донецк, 2003. – 182 с. 10. Економічна енциклопедія : у 3-х т. Т 1 / за ред. С. В. Мочерного. – К. : Видавничий центр "Академія", 2000. – 864 с. 11. Бутинець Ф. Ф. Бухгалтерський управлінський облік : навч. посібн. для студентів спец. 7050106 "Облік і аудит" / Ф. Ф. Бутинець, Л. В. Чижевська, Н. В. Герасимчук. – Житомир : ЖІТІ, 2000. – 448 с.

УДК 005.963

Сторонкина М. С.

Магистр 1 года обучения
факультета экономики и права ХНЭУ им. С. Кузнеця

ОРГАНИЗАЦИЯ ОБУЧЕНИЯ ПЕРСОНАЛА НА ПРЕДПРИЯТИИ

Аннотация. Проанализированы условия изменения экономической и политической ситуации в стране. Рассмотрены ситуации усиления конкуренции в рыночной среде и развития технологий. Подчеркнута необходимость в адаптации предприятий. Предложена организация постоянного обучения персонала предприятий и организаций, повышения их квалификации и уровня компетентности.

Анотація. Проаналізовано умови зміни економічної та політичної ситуації в країні. Розглянуто ситуації посилення конкуренції в ринковому середовищі і розвитку технологій. Підкреслено необхідність в адаптації підприємств. Запропоновано організацію постійного навчання персоналу підприємств і організацій, підвищення його кваліфікації та рівня компетентності.

Annotation. The conditions of changes in the economic and political situation in the country have been analysed. The situation of increased competition in the market environment and the development of technology has been considered. A need to adapt the companies is emphasised. Organization of constant training of personnel at enterprises and organizations, improvement of their skills and competence is proposed.

Ключевые слова: обучение персонала, методы обучения персонала, традиционные методы обучения, методы активного обучения, методы обучения на рабочем месте, показатели эффективности обучения.

© Сторонкина М. С., 2014

Сегодня очень быстро изменяются как внешние условия (экономическая политика государства, законодательство и система налогообложения, появляются новые конкуренты и т. п.), так и внутренние условия функционирования организации (реструктуризация предприятий, стратегии и организационная структура многих компаний, технологические изменения, появление новых рабочих мест и др.), что ставит большинство компаний перед необходимостью подготовки персонала к работе в новых условиях [1, с. 7].

Данным вопросом занимались следующие зарубежные и отечественные специалисты: К. Аргирис, М. Армстронг, Кибанов А. Я., Курбатова М. Б., Магура М. И., М. Пул, М. Уорнер [1 – 4].

Цель исследования – выявить существующие методы обучения персонала предприятия и оценить эффективность обучения персонала.

Объектом исследования являются квалификационный уровень и компетентности персонала.

Предметом исследования является персонал предприятия.

Обучение персонала – это развитие профессиональных знаний, умений и навыков сотрудников с учетом целей соответствующих подразделений, которые в свою очередь определяются стратегией компании. Благополучная, стабильная организация думает о своем будущем, готова вкладывать в него деньги.

Знания, полученные работниками в высших учебных заведениях, стремительно устаревают, нарастает необходимость их существенного обновления. В США существует даже понятие "период полураспада компетентности". Это промежуток времени, за который половина приобретенных знаний устаревают. Поэтому все большее распространение в западных и отечественных компаниях получает идея создания системы непрерывного образования сотрудников (концепция "обучающейся организации") [1, с. 8].

Как указывает К. Аргирис, "обучение это не просто овладение новым пониманием или новой идеей. Обучение имеет место, когда мы предпринимаем эффективное действие, когда мы обнаруживаем и исправляем ошибку. Как вы узнаете, что вы что-то знаете? – Когда вы можете сделать то, что, как вы считаете, вы знаете" [2, с. 478–483].

Методы обучения персонала – это способы, при которых достигается овладение знаниями, умениями, навыками обучающихся.

Сегодня человечество сталкивается с огромным многообразием учебных программ, предназначенных для самых разных категорий работников – от рядового персонала до высшего руководства. Все многообразие используемых при этом методов обучения можно разбить на три большие группы:

- традиционные методы обучения;
 - методы активного обучения;
 - методы обучения на рабочем месте.
- К традиционным методам обучения относятся:
- лекции;
 - семинары;
 - учебные кино- и видеофильмы.

Эти методы используются наиболее часто при передаче и закреплении самых разнообразных знаний. Многие поколения студентов учились и продолжают учиться, в основном получая знания во время лекций и семинаров, и то, что именно эти методы обучения на сегодняшний день остаются преобладающими, доказывает их достаточно высокую эффективность [1, с. 101].

В настоящее время наиболее распространенными являются следующие методы активного обучения:

- тренинги;
- программированное обучение;
- компьютерное обучение;
- групповые обсуждения;
- деловые и ролевые игры;
- ролевое моделирование;
- разбор практических ситуаций;
- баскет-метод [1, с. 111–112].

Методы профессионального обучения характеризуются тем, что обучение проводится не в аудиториях, а в процессе выполнения обучающимися профессиональной деятельности.

К наиболее распространенным методам профессионального обучения относятся:

- обучение на рабочих местах;
- наставничество;
- стажировки;
- рабочая ротация [1, с. 138].

Анализ потребностей в обучении затрагивает расхождения между тем, что происходит, и тем, что должно происходить. Именно эта ниша должна быть заполнена с помощью обучения, то есть должна быть ликвидирована разница между тем, что работники знают и могут делать, и тем, что они должны знать и уметь [3, с. 876–883].

Показатели эффективности обучения и методы их расчета представлены в таблице [1, с. 165–166].

Показатели эффективности обучения и методы их расчета

Направления оценки	Показатели	Методы расчета
Расходы на обучение	Доля расходов на обучение	Отношение расходов на обучение к общим расходам
	Расходы на одного работника	Расходы на обучение, поделенные на число обученных работников
	Расходы на обучение в расчете на час занятий	Общие расходы на обучение, поделенные на общее время обучения
Отдача на вложения в обучение	Достигнутая экономия по отношению к затратам на обучение	Общая экономия за счет использования неиспользованных ранее ресурсов или предотвращения потерь, поделенная на сумму расходов на обучение
	Процент улучшения производственных показателей после обучения в расчете на один курс	Процент работников, улучшивших производственные показатели (разница в показателях до и после обучения), для каждой группы усредненный по всем протестированным группам
	Доход в расчете на одного работника за год	Общий доход или объем продаж, поделенный на общее число работников
	Прибыль в расчете на одного сотрудника в год	Общая годовая прибыль до выплаты налогов, поделенная на общее число работников
Обеспеченность квалифицированными специалистами	Число сотрудников отдела обучения и развития персонала на 1 000 работников компании	Численность отдела обучения и развития кадров, поделенное на общее число работников x 1 000
Оценка работы отдела обучения	Удовлетворенность со стороны потребителей услуг отдела обучения и развития персонала	Отношение числа потребителей услуг отдела обучения и развития персонала, давших оценку "хорошая работа" или "эффективная работа", к общему числу потребителей, заполнивших оценочные листы
Эффективность научения	Средний процент научения в расчете на одну программу	Процент научения (разность между результатами тестирования до и после обучения) для каждой группы, усредненный по всем группам, прошедшим тестирование

Делая вывод можно сказать, что для успешной работы и функционирования организации необходимо уделять время и затраты на обучение персонала, выбрать при этом необходимый и подходящий метод обучения и оценить эффективность проводимого обучения.

Научн. рук. Часовникова Ю. С.

Литература: 1. Курбатова М. Б. Организация обучения персонала компании / М. Б. Курбатова, М. И. Магура. – М. : Интел-Синтез, 2003. – 264 с. 2. Армстронг М. Практика управления человеческими ресурсами / М. Армстронг ; пер. с англ. под ред. С. К. Мордовина. – 8-е изд – СПб. : Питер, 2005. – 832 с. 3. Управление человеческими ресурсами : энциклопедия ; пер. с англ. ; под ред. М. Пула, М. Уорнера. – СПб. : Питер, 2002. – 1198 с. 4. Управление персоналом организации : учебник / под ред. А. Я. Кибанова. – 3-е изд., доп. и перераб. – М. : ИНФРА-М, 2005. – 638 с.

Магістр 1 року навчання
факультету обліку і аудиту ХНЕУ ім. С. Кузнеця

УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Анотація. Розглянуто сутність основних засобів та основні положення їх обліку. Досліджено сучасний стан організації обліку основних засобів на підприємствах України, виявлено критичні питання в організації облікового процесу та сформульовано можливі шляхи його вдосконалення.

Анотация. Рассмотрена сущность основных средств и основные положения их учета. Исследовано современное состояние организации учета основных средств на предприятиях Украины, выявлены критические вопросы в организации учетного процесса и сформулированы возможные пути его совершенствования.

Annotation. The paper considers the nature of fixed assets and basic provisions of their accounting. The current state of accounting of fixed assets at enterprises in Ukraine has been researched. Critical issues in the organization of the accounting process have been identified and possible ways of its improvement have been formulated.

Ключові слова: основні засоби, об'єкт основних засобів, первинні документи, бухгалтерський облік, організація обліку, документообіг, інвентарна картка.

Проблеми організації обліку основних засобів в умовах реформування економіки України набувають зараз особливої актуальності. Основними протиріччями в процесі організації обліку і складання звітності за основними засобами є недосконалість методичної та нормативно-правової бази, формування підприємствами необґрунтованої облікової політики щодо основних засобів. Організації і правильному відображенню основних засобів у звітності підприємств повинна приділятися першочергова увага. Саме за обсягом акумульованих основних засобів можна зробити висновки відносно масштабів діяльності підприємства, про його потенційні можливості та перспективи розвитку.

Вивченню проблемних аспектів обліку основних засобів і методів їх вирішення присвячено низку праць як зарубіжних, так і вітчизняних вчених-економістів. Особливо слід виділити роботи таких провідних економістів, як Панасенко А. П., Островерхої Р. Е., Пушкар М. С. [1 – 3] та ін.

Метою дослідження є виявлення критичних питань у сфері обліку основних засобів та надання рекомендацій щодо вдосконалення організації облікового процесу основних засобів на підприємствах України.

Завдання дослідження: оцінити сучасний стан облікового процесу основних засобів в Україні; виявити критичні моменти в організації процесу обліку; розробити шляхи вирішення існуючих проблем.

Об'єкт дослідження – облік основних засобів.

Предмет дослідження – організація обліку основних засобів.

У сучасних ринкових умовах вміла і ретельна організація бухгалтерського обліку на підприємстві переростає у суттєвий фактор ефективного використання основних засобів суб'єктами господарювання. Це, у свою чергу, призводить до того, що міра раціональності облікового процесу набуває першочергового значення в рамках забезпечення успішного розвитку підприємства.

Оскільки бухгалтерський облік є орієнтованим на практику, він і сам безпосередньо формується під тиском практичних потреб, а головним завданням бухгалтера при цьому є не механічна реєстрація фактів, а вирішення завдань, що виникають у процесі господарської діяльності [4, с. 15].

Організація обліку основних засобів визначається як "процес цілеспрямованого вибору та безперервного упорядкування способів і прийомів збирання, обробки та видачі достовірної та своєчасної вихідної інформації про наявність, рух, збереження та використання основних засобів із метою прийняття управлінських рішень" [5, с. 135].

Інформаційною основою усіх облікових, аналітичних і контрольних процедур є саме облікова інформація, тому головним завданням удосконалення організації обліку є визначення складу та змісту показників, котрі доцільно відображувати в документації, обробляти та узагальнювати у системі обліку.

На сучасному етапі розвитку бухгалтерського обліку в Україні сформувалося коло певних проблем, які пов'язані як з обліковою системою безпосередньо, так і з її організацією. Основною проблемою в організації обліку основних засобів є відсутність "золотої середини". Дослідження

змісту первинних документів і реєстрів з обліку основних засобів [2] свідчить про те, що, з одного боку, вони містять застарілі показники, які не формують підсумкової інформації, а разом із цим у них відсутні показники, необхідні для складання звітності в умовах застосування П(С)БО 7 "Основні засоби" [6], тому носії інформації з обліку основних засобів потребують удосконалення як за складом, так і за змістом.

Наступною проблемою є те, що у процесі введення в експлуатацію або у ході ліквідації об'єкта основних засобів не завжди враховуються їх індивідуальні специфічні особливості. Для професійного і якісного виконання робіт із приймання та списання об'єктів доцільно розроблювати робочу інструкцію з визначенням робіт і порядку їх здійснення для кожного члена комісії, визначаючи при цьому їхню міру відповідальності.

Створення спеціалізованих комісій із працівників, які будуть безпосередньо експлуатувати об'єкти, стимулює приймання лише корисних для їх підрозділів основних засобів, функціональні можливості яких відповідають зазначеним у технічній документації. Так само під час списання основних засобів необхідно детально обґрунтувати доцільність ліквідації об'єкта, що унеможливить використання ліквідаційної процедури у корисливих цілях окремих осіб [2].

Що стосується упорядкування руху документів та їх своєчасного надходження до бухгалтерії, то з цією метою доцільно використовувати графіки документообігу для облікових робіт, в яких зазначалась би кількість примірників кожного документа для оформлення тієї чи іншої господарської операції; відповідальні особи та терміни виконання.

Графіки, розроблені для кожного документа, та графіки роботи бухгалтера конкретно з обліку основних конкретизують зведений графік і допомагають визначити оптимальний склад виконавців і підрозділів, зайнятих створенням кожного документа; забезпечують мінімальні терміни його знаходження у відповідному структурному підрозділі підприємства, що сприятиме зростанню ефективності облікової роботи та посиленню контрольних функцій [3, с. 31].

Отже, організація обліку основних засобів повинна будуватися із урахуванням таких основних факторів: 1) довготривалого терміну використання об'єктів, протягом якого їх необхідно обліковувати; 2) технічно складної та багатокомпонентної будови, яку необхідно детально відображувати в облікових реєстрах; 3) необхідність проведення ремонтів, реконструкції, модернізації основних засобів призводить до зміни їх первісних характеристик, які потрібно своєчасно відображувати у реєстрах обліку; 4) коштовність об'єктів вимагає адекватної організації процесів їх приймання, списання, а також обліку наявності, які б забезпечували їх збереження у робочому стані.

Для забезпечення збереження основних засобів, унеможливлення їх розбирання, псування та передчасне виведення з ладу, необхідно організувати [2]:

- 1) присвоєння кожному об'єкту основних засобів інвентарного номера;
- 2) ведення інвентарних карток обліку основних засобів та їх зберігання у систематизованій картотеці;
- 3) реєстрацію інвентарних карток в опису, що забезпечує їх збереження;
- 4) закріплення об'єктів за матеріально відповідальними особами;
- 5) облік основних засобів за місцями їх експлуатації в інвентарних списках.

Організація обліку основних засобів повинна бути цілісною, єдиною системою взаємопов'язаних, взаємоузгоджених способів і методів обліку, які охоплюють увесь комплекс облікових процедур з виявлення, вимірювання, реєстрації, накопичення, узагальнення, зберігання та передачі інформації, тому основними шляхами її удосконалення визначені такі [2, с. 135]: вибір оптимальної облікової інформації; розробка та запровадження удосконалених форм носіїв облікової інформації, найбільш адаптованих до структури, змісту та характеру інформації; розробка та запровадження раціональних схем документообігу; розробка та запровадження раціональної технології вирішення облікових завдань.

Критерієм вибору оптимального обсягу та складу інформації, яка формується у системі обліку, повинен стати економічний ефект, який отримано від використання цієї інформації, тобто її важливість, цінність, корисність для процесу управління, тому у ході формування показників документів необхідно виходити із завдань, поставлених суб'єктами господарювання та системи звітності, у формах якої відображається інформація щодо основних засобів. Документування операцій з руху основних засобів, облікову реєстрацію та складання звітності необхідно організувати як систематизовану послідовність взаємопов'язаних між собою операцій облікового процесу, забезпечивши при цьому єдність підходів під час формування облікових реєстрів та звітних форм.

Надзвичайно важливим у процесі організації обліку основних засобів є вибір облікових показників. Перш за все, інформація в облікових даних повинна бути за змістом достатньою для забезпечення не тільки потреб обліку, а й інших функцій управління (планування відновлення основних засобів, аналізу використання об'єктів і контролю за їх збереженням). Проте при цьому перенасичення надлишковою інформацією збільшує вартість облікових робіт і перевантажує облік не завжди потрібними показниками. Це певною мірою уповільнює одержання необхідної інформації і ускладнює розробку оптимальних рішень, тому "факти господарського життя підлягають реєстрації лише у тому обсязі, який дозволяє здійснювати управлінський вплив на господарські процеси" [7, с. 33].

Таким чином, основним напрямом подальшого дослідження та вдосконалення є максимальне пристосування теоретичних засад організації обліку основних засобів до практичних потреб суб'єктів підприємницької діяльності, що виникають у процесі прийняття управлінських рішень щодо руху

основних засобів та ефективності їх використання. Основними шляхами вдосконалення організації обліку основних засобів є раціоналізація не лише всіх форм документів та облікових реєстрів, а й методів і способів збирання, обробки й узагальнення облікової інформації, котрі були б адаптованими до сучасних економічних умов.

Наук. керівн. Писарчук О. В.

Література: 1. Панасенко А. П. Проблеми основних засобів у бухгалтерському обліку / А. П. Панасенко // Держава та регіони. – 2008. – № 3. – С. 407–410. 2. Островерха Р. Е. Шляхи удосконалення організації обліку основних засобів [Електронний ресурс] / Р. Е. Островерха // Науковий вісник НУ ДПС України (економіка, право). – 2009. – № 4 (47). – Режим доступу до журн. : http://archive.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvndpsu/2009_4/Oblik/Ostroverha.pdf. 3. Пушкар М. С. Тенденції та закономірності розвитку бухгалтерського обліку в Україні (теоретико-методологічні аспекти) : монографія / М. С. Пушкар. – Тернопіль : Економічна думка, 1999. – 423 с. 4. Соколов Я. В. Основы теории бухгалтерского учета / Я. В. Соколов. – М. : Финансы и статистика, 2000. – 496 с. 5. Шмигель А. Д. Организация бухгалтерского учета в промышленности / А. Д. Шмигель. – К. : Изд. объедин. "Вища школа", 1978. – 208 с. 6. Основні засоби : Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 ; затв. наказом Міністерства фінансів України із змінами і доповненнями від 9 грудня 2011 року № 1591 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0288-00>. – Назва з екрану. 7. Соколов Я. В. Основы теории бухгалтерского учета / Я. В. Соколов. – М. : Финансы и статистика, 2000. – 496 с.

Чернорук Ю. А.

УДК 336.228.32

Магістр 1 года обучения
факультета экономики и права ХНЭУ им. С. Кузнеця

НЕСОВЕРШЕНСТВО РЕГУЛИРОВАНИЯ БЮДЖЕТНЫХ ВОЗМЕЩЕНИЙ КАК ФАКТОР, СДЕРЖИВАЮЩИЙ ИНВЕСТОРОВ

Аннотация. Рассмотрено несовершенство законодательной политики в сфере бюджетных возмещений как один из важных факторов, сдерживающих инвесторов. Проведен анализ инвестиционной привлекательности украинских предприятий в разрезе налоговых выплат с позиции иностранных инвесторов.

Анотація. Розглянуто недосконалість законодавчої політики у сфері бюджетних відшкодувань як один з важливих факторів, що стримують інвесторів. Проведено аналіз інвестиційної привабливості українських підприємств у розрізі податкових виплат з позиції іноземних інвесторів.

Annotation. The article deals with the imperfection of the legislative policy of budgetary compensation as one of the important factors constraining investors. The investment attractiveness of Ukrainian enterprises was analyzed in the context of tax payments from the standpoint of foreign investors.

Ключевые слова: возмещение, бюджет, инвестор, привлекательность, налог, обязательства, кредит.

Кажде предприятие обязано платить налоги и сборы в порядке и размерах, установленных законом. Но в то же время каждый, кто излишне уплатил налоги, имеет право на их возмещение. Как правило, для предприятия довольно сложно получить из бюджета сумму чрезмерно уплаченного налога на добавленную стоимость.

Согласно Налоговому Кодексу Украины [1], бюджетное возмещение налога на добавленную стоимость – это сумма, подлежащая возвращению из бюджета налогоплательщику в связи с чрезмерной уплатой налога. Данное определение также соответствует общему понятию возмещения, как компенсации понесенных расходов. Бюджетному возмещению подлежит часть отрицательного значения НДС, которая равняется сумме налога, фактически уплаченного поставщикам товаров (услуг) в предыдущих налоговых периодах. Принявший решение о получении полной суммы

© Чернорук Ю. А., 2014

бюджетного возмещения (и имеющий на это право) налогоплательщик подает соответствующему налоговому органу заявление о возврате полной суммы бюджетного возмещения и налоговую декларацию с указанием этой суммы.

Важное значение для обеспечения инвестиционной привлекательности экономики имеет построение налоговой системы с учетом принципа соблюдения стабильности условий осуществления инвестиций, который означает, что любые изменения налоговой системы не должны распространяться на инвестиционные проекты, реализация которых начата до момента вступления указанных изменений в силу в случае, если данные изменения ухудшают условия инвестиционной деятельности.

Цель исследования – выявить существующие недостатки функционирования системы бюджетного возмещения налога на добавленную стоимость и определить их влияние на инвестиционную привлекательность предприятий Украины. Объектом исследования выступают предприятия с чрезмерной уплатой налога. Предметом исследования является законодательная база по возмещению налога на добавленную стоимость.

Такие ученые, как Питерская Л. Ю., Погодаева И. В., Шиянов С. Е. в теории налогообложения выделяют экономическую функцию налогов. Они считают, что налоги как активный инструмент перераспределительных отношений и процессов оказывают существенное влияние на производство, стимулируя или сдерживая его темпы, усиливая или ослабляя накопление капитала, расширяя или уменьшая платежеспособный спрос населения [2].

Проанализировав таких авторов, как Зглюй Т. В., Корчагин Ю. А., можно сделать вывод, что налоговый механизм может оказывать стимулирующее либо сдерживающее влияние на инвестиционную деятельность. Он является одним из основных факторов, оказывающих влияние на инвестиционную активность региона, так как от налогового механизма напрямую зависит величина всех источников финансирования инвестиционной деятельности: собственных, привлеченных и государственных (бюджетных). Величина налогов и сборов существенно определяет инвестиционную привлекательность региона. Капитал идет туда, где ниже издержки и выше прибыль. То есть туда, где, в том числе, ниже налоги [3].

Подсистема установленных налогов оказывает влияние на уровень инвестиционной привлекательности экономики посредством установления общего уровня налогообложения, который в свою очередь, является одним из основных показателей относительной экономической эффективности инвестиций [4].

Так же необходимо отметить, что InvestUkraine [5], подразделение Госинвестпроекта, провело опрос среди иностранных инвесторов, исследуя причины низкой инвестиционной привлекательности Украины. Среди основных негативных факторов 22,8 % опрошенных иностранных инвесторов назвали проблему во взаимоотношениях с налоговой службой.

Если компания имеет большую сумму налогового кредита по НДС, но она неправильно задекларирована (что, в принципе, не лишает организацию этого кредита), необходимо быть очень внимательными. На практике налоговая инспекция законным путем при камеральной проверке обнаруживает занижение показателя строки "Сумма бюджетного возмещения на счет плательщика в банке" и переносит в строку "Сумма бюджетного возмещения в счет уменьшения налоговых обязательств с НДС в следующих налоговых периодах". Мотивируются эти действия тем, что компания как бы добровольно отказалась от возмещения на расчетный счет. Для организации это означает забыть о денежном возмещении и иметь "переплату" НДС на лицевом счете в налоговой.

В идеале для компании это не принципиально, если она осуществляет налогооблагаемые операции по НДС и начисляет сейчас или в будущем НДС к уплате в бюджет. Но проблема возникает у организаций, которые не осуществляют налогооблагаемые операции по НДС, или еще долгое время остаются (или планируют оставаться) убыточными, или у экспортеров, у которых налоговые обязательства не будут больше налогового кредита и соответственно не будут перечислены суммы НДС в бюджет. А это прямой ущерб компании и потеря собственных денежных средств.

Некоторых налогоплательщиков останавливает тот факт, что если, имея очень большой налоговый кредит (дебет НДС), было принято решение о бюджетном возмещении, то задекларировав это решение к возмещению, компания вынуждена будет уплатить текущие налоговые обязательства в следующем периоде (после декларирования), имея при этом большую сумму накопленного налогового кредита.

Таким образом, можно сделать вывод, что существенным преимуществом в борьбе за бюджетные деньги с фискальными органами является наличие знаний. Они дают веские основания для получения права на государственные финансы. В случае возникновения споров с налоговыми органами по доначислениям НДС или отказу/не подтверждению/уменьшению бюджетного возмещения, каждый плательщик НДС сможет предоставить работникам налоговых органов достаточные аргументы для сохранения права на бюджетное возмещение и права на налоговый кредит в полном объеме, показав тем самым свою осведомленность в этом вопросе.

Из изложенного следует, что несовершенство налоговой политики в сфере регулирования бюджетных возмещений является одним из главных сдерживающих факторов зарубежных и отечественных инвесторов.

Научн. рук. Часовникова Ю. С.

Литература: 1. Налоговый кодекс Украины : кодекс Украины от 13.11.2013 г., 657-18 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>. – Название с экрана. 2. Питерская Л. Ю. Инвестиционная деятельность в отраслях региона: вопросы теории и практики / Л. Ю. Питерская, И. В. По-

годаева, С. Е. Шиянов. – Ставрополь, 2009 – 180 с. 3. Зглой Т. В. Налоговая составляющая инвестиционной привлекательности / Т. В. Зглой // Сайт "Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект" [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum%20Prvs/2011_1/tom1/140.pdf. – Название с экрана. 4. Корчагин Ю. А. Инвестиционная и налоговая политика в регионах / Ю. А. Корчагин, М. В. Пигунова // Сайт "Центра исследований региональной экономики" [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.lerc.ru/?part=bulletin&art=3&page=30>. – Название с экрана. 5. Инвестиционная привлекательность Украины // Сайт "Инвестиционный портал" [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://inventure.com.ua/news/ukraine/nizkaya-investicionna-ya-privlekatelnost-ukrainy-vyzvana-problemami-s-nalогоvoi>. – Название с экрана.

Ваховська А. С.

УДК 658.14:005.52-028.68

Студент 4 курсу
фінансового факультету факультету ХНЕУ ім. С. Кузнеця

ЗАСТОСУВАННЯ ТАКСОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ ДЛЯ ОЦІНКИ СТРУКТУРИ КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

Анотація. Розглянуто застосування таксономічного аналізу для оцінки оптимальності структури капіталу ПАТ "Житомирський маслозавод". За допомогою даного підходу проведено аналіз динаміки показників діяльності підприємства, що характеризують оптимальну структуру капіталу.

Аннотация. Рассмотрено применение таксономического анализа для оценки оптимальности структуры капитала ПАО "Житомирский маслозавод". С помощью данного подхода проведен анализ динамики показателей деятельности предприятия, характеризующих оптимальную структуру капитала.

Annotation. The possibility of using taxonomic analysis to estimate the optimal capital structure of the company "Zhytomyr Dairy Factory" was considered. Using this approach, the analysis of the company performance dynamics indices characterising the optimal capital structure was made.

Ключові слова: оптимальна структура капіталу, коефіцієнт таксономії, вектор-еталон, коефіцієнт автономії, коефіцієнт маневреності власного капіталу, коефіцієнт фінансової стійкості, коефіцієнт довгострокового залучення коштів, величина власних обігових коштів.

Для того щоб підприємство ефективно функціонувало, необхідно дотримуватись оптимальної структури капіталу, яка полягає у пошуку оптимального взаємозв'язку між власним капіталом і позиковими джерелами фінансування.

Метод багатовимірних порівнянь набув широкого застосування в економіці підприємства, зокрема в оцінці структури капіталу. Але застосування цього методу досить складне у зв'язку з багатогранністю та неоднозначністю досліджуваних економічних явищ і процесів, тому неможливо дати цілісну оцінку вказаних явищ за допомогою одного показника. Саме таксономічні методи мають потужний арсенал алгоритмів та систематизації, а також можливою є побудова узагальнюючої оцінки складного об'єкта або процесу.

Метою написання статті є застосування методу таксономії для визначення інтегрального показника оптимальності структури капіталу та проведення його аналізу.

Дослідженням питання використання таксономічного аналізу для обґрунтування економічних явищ займалися такі вітчизняні дослідники, як: Айвазян С. А., Бажаєв З. І., О. Кожушко, В. Плюта, Сабліна Н. В. та ін. [1 – 4].

Для оцінки оптимальності структури капіталу за певний період часу за допомогою методу таксономії можна об'єднати значення декількох показників, що характеризують стан структури капіталу підприємства протягом декількох років та розрахувати таксономічний показник. Таксономічний показник розраховується за класичним алгоритмом таксономічного аналізу (рис. 1) [3].

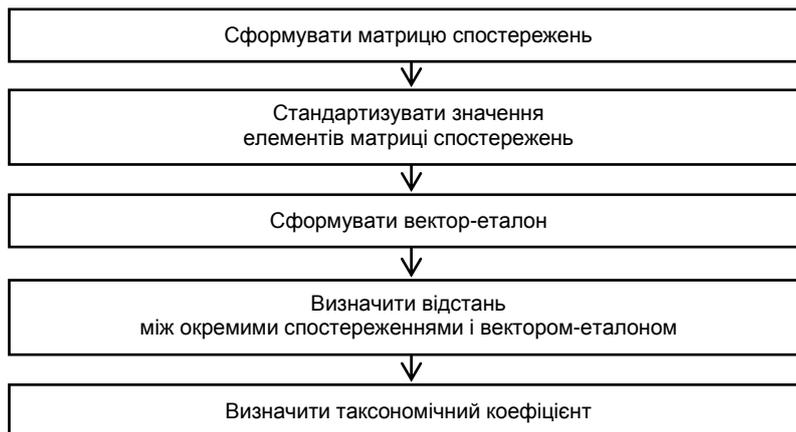

Рис. 1. Алгоритм таксономічного аналізу [3]

Таксономічний показник може набувати значення в інтервалі [0; 1] та мати при цьому таку інтерпретацію: окремий об'єкт (процес) у даному періоді тим більше розвинутий, чим ближче значення узагальнюючого показника до одиниці. З його допомогою можна оцінити досягнутий у деякий період або момент часу "середній" рівень значення ознак, що характеризують явище чи процес [4].

Вихідними даними для оцінки оптимальності структури капіталу підприємства в динаміці стали показники: коефіцієнт автономії, коефіцієнт маневреності власного капіталу, коефіцієнт фінансової стійкості, коефіцієнт довгострокового залучення коштів, величина власних обігових коштів, які тим чи іншим чином характеризують структуру капіталу підприємства ПАТ "Житомирський маслозавод" за п'ять років (табл. 1).

Таблиця 1

Вихідні дані для розрахунку таксономічного показника оптимальності структури капіталу

Роки	Коефіцієнт автономії (X1)	Коефіцієнт маневреності власного капіталу (X2)	Коефіцієнт фінансової стійкості (X3)	Коефіцієнт довгострокового залучення коштів (X4)	Величина власних обігових коштів (X5)
2008	0,6375	-0,00444	0,637529	0	-615
2009	0,6926	0,096411	0,692629	0	16 648
2010	0,5522	0,16706	0,758934	0,272431	33 897
2011	0,6851	0,071464	0,698718	0,019559	20 365
2012	0,7208	0,120544	0,732546	0,016043	42 208

Першим кроком у побудові таксономічного показника є з формування матриці спостережень (X), яка наведена у вигляді табл. 2.

Таблиця 2

Матриця спостережень

X	0,6375	-0,00444	0,637529	0	-615
	0,6926	0,096411	0,692629	0	16 648
	0,5522	0,16706	0,758934	0,272431	33 897
	0,6851	0,071464	0,698718	0,019559	20 365
	0,7208	0,120544	0,732546	0,016043	42 208

Для проведення подальших розрахунків необхідна стандартизація (табл. 3), яка дозволяє вирівняти значення ознак [2].

Стандартизувати показники можна за формулою:

$$Z_{ij} = \frac{X_{ij} - X_{\text{сер}}}{\sigma_i}, \quad (1)$$

де Z_{ij} – стандартизоване значення кожного показника;

X_{ij} – значення j -ї ознаки для i -го об'єкта;

$X_{\text{сер}}$ – середньоарифметичне значення j -ї ознаки;

σ_i – середньоквадратичне відхилення j -ї ознаки.

Для цього слід визначити середнє значення та середнє квадратичне відхилення за кожним показником: $X1_{\text{сер.}} = 0,66$; $X2_{\text{сер.}} = 0,09$; $X3_{\text{сер.}} = 0,7$; $X4_{\text{сер.}} = 0,06$; $X5_{\text{сер.}} = 22500,6$; $\sigma_1 = 0,07$; $\sigma_2 = 0,06$; $\sigma_3 = 0,05$; $\sigma_4 = 0,12$; $\sigma_5 = 16518,2$.

Таблиця 3

Матриця стандартизованих значень

Z	-0,30407	-1,4884	-1,45136	-0,52122	-1,3994
	0,529186	0,097534	-0,24956	-0,52122	-0,35431
	-1,5948	1,208586	1,196626	1,783676	0,68993
	0,414591	-0,29478	-0,11676	-0,35574	-0,12929
	0,9551	0,477056	0,621059	-0,38549	1,193072

Наступним кроком є побудова вектора-еталона. Основою його побудови є розподіл ознак на стимулятори і дестимулятори. Стимулятори – це показники, збільшення яких покращує загальну оцінку роботи об'єкта дослідження. В даному випадку – це коефіцієнт автономії, коефіцієнт маневреності власного капіталу, коефіцієнт фінансової стійкості, величина власних обігових коштів. А дестимулятори навпаки спричиняють погіршення оцінки роботи – коефіцієнт довгострокового залучення коштів [3].

Елементи цього вектора мають координати X_{0i} і формуються із значень показників: якщо показник є стимулятором, то $X_{0i} = \max X_i$, якщо ж дестимулятором – $X_{0i} = \min X_i$.

Виходячи з цього, змінні матриці розподілились таким чином: $X1$, $X2$, $X3$ та $X5$ – стимулятори; $X4$ – дестимулятор.

Отже, для підприємства ПАТ "Житомирський маслозавод" вектор-еталон має такі координати: $P_0 = (0,955; 1,209; 1,197; -0,521; 1,193)$.

Наступним етапом розрахунку таксономічного показника є визначення відстані між окремими спостереженнями і вектором-еталоном за формулою (2):

$$C_{i0} = \sqrt{\sum_{j=1}^m (Z_{ij} - Z_{0i})^2}, \quad (2)$$

де Z_{ij} – стандартизоване значення j -го показника;

Z_{0i} – стандартизоване значення j -го показника в еталоні.

Відстань між окремими спостереженнями і вектором-еталоном є початком для розрахунку показника таксономії за формулою (2):

$$K_i = 1 - \frac{C_{i0}}{C_0}, \quad (3)$$

де

$$C_0 = \bar{C}_0 + 2S_0, \quad (4)$$

$$\bar{C}_0 = \frac{1}{m} \sum_{i=1}^m C_{i0}, \quad (5)$$

$$S_0 = \sqrt{\frac{1}{m} \sum_{i=1}^m (C_{i0} - \bar{C}_0)^2}. \quad (6)$$

Отримані результати розрахунку інтегрального показника оптимальності структури капіталу та проміжні показники відображені в табл. 4.

Таблиця 4

Елементи розрахунку коефіцієнта таксономії

C_1	22,592	S_1	171,403	K_1	0,074
C_2	5,902	S_2	12,947	K_2	0,758
C_3	12,068	S_3	6,594	K_3	0,505
C_4	6,053	S_4	11,879	K_4	0,752
C_5	0,885	S_5	74,219	K_5	0,964

Коефіцієнт таксономії може набувати високих значень за умови великих значень стимуляторів, та навпаки – низьких значень при низьких значеннях стимуляторів. На рис. 2 зображена динаміка інтегрального показника, щоб наочно подивитися на його зміни.

Рис. 2. Динаміка змін коефіцієнта таксономії

Як видно на рис. 2, коефіцієнт таксономії ПАТ "Житомирський маслозавод" різко зріс з 2008 по 2009 рік з 0,074 по 0,758. Такі зміни відбулися через зростання власного капіталу. В 2010 році відбулося зниження коефіцієнта до 0,505. Це свідчить про зниження ефективності використання джерел ресурсів підприємством, тому для запобігання подальшого зниження існує потреба в розробці ефективності формування структури капіталу підприємства. З 2011 року спостерігається збільшення показника 0,964 у 2012 році. На таке зростання вплинуло зростання всіх стимуляторів та зниження всіх дестимуляторів.

Таким чином, чим ближче коефіцієнт таксономії до одиниці, тим оптимальніше структура капіталу підприємства. Отже, найоптимальніша структура капіталу ПАТ "Житомирський маслозавод" спостерігається в 2012 році, оскільки коефіцієнт найближчий до 1.

Отже, в проведеному аналізі був визначений інтегральний показник структури капіталу підприємства за допомогою методів таксономічного аналізу. Було виявлено позитивну тенденцію зміни рівня таксономічного показника протягом 2008 – 2012 років. Це свідчить про те, що обрана підприємством стратегія щодо покращення структури капіталу є достатньо ефективною, тому завданням підприємства є розробка такої стратегії, за якої буде зберігатися оптимальна структура капіталу.

Наук. керівн. Кузенко Т. Б.

Література: 1. Кожушко О. Використання методу таксономії для оцінки рівня захисту інтелектуального капіталу промислових підприємств / О. Кожушко // Економічний аналіз. – 2010. – № 7. – С. 286–289. 2. Плюта В. Сравнительный многомерный анализ в эконометрическом моделировании / В. Плюта ; пер. с польск. В. В. Иванова. – М. : Финансы и статистика, 1989. – 175 с. 3. Репіна І. М. Таксономічний аналіз ефективності формування та використання активів підприємства / І. М. Репіна // Формування ринкової економіки. – 2011. – № 26. – С. 440–457. 4. Сабліна Н. В. Использование метода таксономии для анализа внутренних ресурсов предприятия / Н. В. Сабліна, В. А. Теличко // Бизнес-Информ. – 2009. – № 3. – С. 78–82.

УДК 330.14

Гриців Є. В.

Студент 4 курсу
фінансового факультету ХНЕУ ім. С. Кузнеця

ВИЗНАЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СУТНОСТІ КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА ТА ЙОГО ФУНКЦІЙ

Анотація. Розглянуто поняття "капітал" на основі узагальнення різних підходів до розуміння його економічної сутності. Виділено та проаналізовано основні функції капіталу та визначено його роль в діяльності підприємства.

Аннотация. Рассмотрено понятие "капитал" на основе обобщения различных подходов к пониманию его экономической сущности. Выделены и проанализированы основные функции капитала и определена его роль в деятельности предприятия.

© Гриців Є. В., 2014

Annotation. The concept of capital is considered using different approaches to understanding its economic essence. Basic functions of capital and its role in enterprise activity are described and analysed.

Ключові слова: капітал підприємства, функції капіталу, інвестиційний ресурс, капіталоутворення.

Капітал є основною категорією ринкового суспільства, яка постійно перебуває у русі. Капітал у процесі свого функціонування забезпечує інтереси держави, власників і персоналу, виступає головною економічною базою створення і розвитку підприємства. Він характеризує загальну вартість у грошовій, матеріальній і нематеріальній формах, інвестовану у формування його активів. Розуміння сутності капіталу у сучасних умовах розвитку дозволяє підприємству досягти конкурентних переваг та завоювати лідируючі позиції на ринку, що підтверджує важливість та актуальність дослідження даної теми.

Теоретичним та практичним питанням аналізу сутності капіталу присвячені роботи таких вітчизняних вчених, як: Бережний В. М., Бланк І. В., Клименко С. М. та ін. [1 – 3]. Серед зарубіжних авторів слід зазначити праці Бем-Баверка Ойгена та Бріггема Е. Ф. [4; 5]. Більшість економістів на сьогоднішній день розглядають капітал у матеріальному аспекті, не особливо беручи до уваги переваги нематеріальних видів капіталу, які стають все більш актуальними в сучасних умовах розвитку інформаційної економіки.

Метою даної статі є визначення економічної сутності поняття "капітал" та тієї ролі, яку він відіграє в діяльності будь-якого суб'єкта господарювання.

Первісне тлумачення терміна "капітал" означає головний, основний. Перше наукове визначення поняття капіталу дав Арістотель [6], визначаючи його сутність як багатство, основне джерело багатства, абсолютну форму багатства.

На сьогоднішній день існує багато визначень поняття "капітал", які подані в роботах таких вчених, як: Бланк І. О., Ковальов В. В., Воробйов Ю. М., Балабанов І. Т., Шевчук Н. І. та ін. За результатами аналізу економічної літератури вітчизняних та зарубіжних вчених [1 – 11] виділено підходи щодо розуміння сутності поняття "капітал", які наведені в таблиці.

Таблиця

Підходи до визначення поняття "капітал підприємства"

Автори	Підходи	Визначення сутності
Бланк І. О. [6]	Вартість коштів	Загальна вартість коштів у грошовій, матеріальній та нематеріальній формах, інвестованих у формування його активів
Потій В. З. [7]		Сума вартісної оцінки майна і коштів підприємця, які він може використати на господарські потреби
Шевчук Н. І. [3]		Фінансові кошти підприємства, відображені в пасиві його бухгалтерського балансу
Швиданенко Г. О. [8]	Ресурси	Частина фінансових ресурсів, задіяних фірмою в оборот, а також доходи, що вони приносять від цього обороту
Балабанов І. Т. [9]		Частина фінансових ресурсів, грошові кошти, вкладені в підприємницьку діяльність з метою отримання прибутку
Зборовська Ю. О. [1]	Благо	Запас економічних благ у формі грошових коштів, ресурсів та засобів, що накопичений шляхом заощаджень і залучається його власником до економічного процесу як інвестиційний ресурс і фактор виробництва з метою отримання прибутку, які функціонують в економічній системі на підставі ринкових принципів і пов'язані з фактором часу, ризику і ліквідності
Дж. Робінсон [10]		Капітальні блага, що існують у даний момент часу, тобто всі блага, які існують в цей момент
Ганієв А. В. [4]	Відносини	Певне вираження фінансових відносин, що виникають між акціонерним товариством (корпорацією) та іншими суб'єктами господарювання з приводу його формування та використання
Савицька Г. В. [2]	Засіб	Засоби, які є в розпорядженні суб'єкта господарювання для здійснення діяльності з метою одержання прибутку
Д. Рікардо [11]		Частина багатства країни, яка вживається у виробництві і складається з їжі, одягу, інструментів, сирих матеріалів, машин тощо, необхідних, щоб привести в рух працю
Зятковський І. В. [3]	Вклад	Вкладення в активи, що перебувають в розпорядженні підприємства і достатні для виконання господарської та фінансової діяльності та отримання прибутків

Як видно з таблиці, в науково-економічній літературі існує велика кількість підходів до трактування поняття капіталу, які доповнюють одне одного. Одна група визначень, представниками якої є Швиданенко Г. О., Балабанов І. Т., зосереджує свою увагу на фінансовому боці [8; 9]. В той же час, інший підхід до розуміння сутності капіталу, якого дотримуються Савицька О. Г., Д. Рікардо, перш за все ґрунтується на натуральній сутності капіталу [2; 11].

На основі виділених підходів до розуміння поняття "капітал", встановлено, що капітал є сукупністю матеріальних та нематеріальних, грошових активів суб'єкта господарювання, які створюються за рахунок різних джерел і використовуються в інвестиційному та виробничому процесах із метою отримання доходу та збільшення ринкової вартості підприємства.

За результатами аналізу економічної літератури [1 – 11] виділено та узагальнено основні функції капіталу, які безпосередньо пов'язані з його роллю на підприємстві, що наведено на рисунку.

Однією з ключових функцій капіталу є здатність виступати джерелом доходу, що, в свою чергу, є одним із найважливіших засобів формування добробуту власників цього капіталу та суспільства в цілому. Дохід виступає у формі відсотків та залежить від витрат на залучення та використання капіталу в господарському обороті підприємства. Він тісно пов'язаний з управлінням процесом формування та використання капіталу на всіх рівнях.

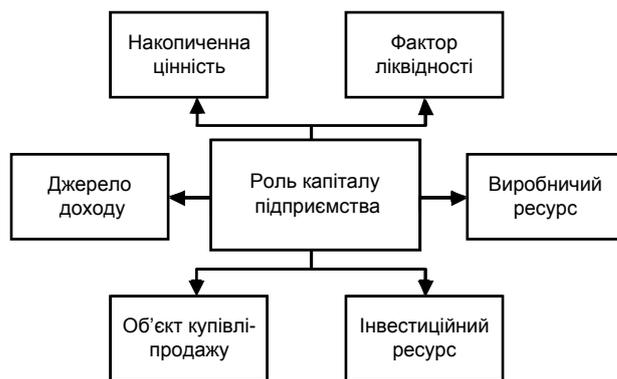

Рис. Основні функції капіталу підприємства

У сучасних умовах капітал розглядається як накопичена цінність у формі запасів, що утворилися в усіх секторах економіки. На підприємствах капітал виступає у формі запасів основних засобів, нематеріальних та оборотних активів, ринкових цінних паперів тощо.

Також капітал виступає фактором ліквідності, що визначає його здатність бути реалізованим за своєю реальною ринковою вартістю. Ця характеристика забезпечує можливість переливу капіталу між секторами економіки та безпосередньо між підприємствами. Ліквідність капіталу для суб'єктів господарювання визначається можливостями швидкої конверсії його у грошову форму без втрати реальної ринкової вартості. Абсолютно ліквідним є капітал безпосередньо в грошовій формі. Від реальної наявності такого капіталу та його обсягів залежить рівень ліквідності підприємств, що вимірюється індикаторами загальної, швидкої та абсолютної ліквідності.

Капітал входить до групи із чотирьох факторів виробництва разом із землею, працею та підприємницькими здібностями, а тому посідає одне з центральних місць у процесі організації розширеного відтворення. Він кардинально впливає на результати виробництва та процес нагромадження виробничих потужностей.

Під час процесів інвестування, реінвестування, дезінвестування відбувається рух капіталу, тобто він виступає інвестиційним ресурсом. Це створює для суб'єкта господарювання основу для чистого капіталоутворення. Під цим терміном слід розуміти різницю між обсягом валових інвестицій капіталу та амортизацією. Завдяки чистому капіталоутворенню стає можливим зростання виробничого потенціалу підприємств і суспільства загалом. При цьому чисте капіталоутворення забезпечується завдяки використанню капіталу як інвестиційного ресурсу лише в реальному секторі економіки – промисловості, сільському господарстві, торгівлі.

З розвитком ринкових відносин сформувався особливий ринок – ринок капіталу, який характеризується попитом, пропозицією, вартістю, а також особливими відносинами купівлі-продажу капіталу. Попит на капітал дає можливість визначити загальні потреби його придбання як інвестиційного ресурсу і фактора виробництва. Монетарна політика та стан розвитку фондового ринку країни відіграють важливу роль при задоволенні попиту на капітал.

Таким чином, виходячи з наведених визначень і характеристик капіталу як економічної категорії, слід зазначити, що капітал – це всі фінансово-економічні ресурси суб'єкта господарювання, втілені в його майно, яке використовується для розширеного відтворення з метою отримання прибутку. У процесі здійснення фінансово-господарської діяльності підприємства капітал використовують як інвестиційний та виробничий ресурс і при цьому він виступає носієм аналітичної інформації з метою управління підприємством на основі кругообігу капіталу.

Наук. керівн. Слущка О. В.

Література: 1. Бережний В. М. Історія економічних вчень : [підручник] / В. М. Бережний, В. С. Кушнір, Л. С. Сухомлин. – Х. : Еспада, 2007. – 320 с. 2. Бланк И. А. Управление формированием капитала / И. А. Бланк. – К. : "Ника-Центр", 2008. – 656 с. 3. Катан Л. І. Фінансовий менеджмент [текст] : навч. посібн. / Л. І. Бровко,

Н. П. Дуброва, Н. В. Бондарчук. – Суми : Довкілля, 2009. – 184 с. 4. Бем-Баверк Ойген фон. Избранные труды о ценности, проценте и капитале / Ойген фон Бем-Баверк ; [предисл. Й. А. Шумпетер ; пер. с нем. Л. И. Форберга, А. Санина ; пер. с англ. Н. В. Автономовой ; пер. с лат. А. А. Россиуса]. – М. : Эксмо, 2009. – 912 с. 5. Брігхем С. Ф. Основи фінансового менеджменту [текст] : навч. посібн. / С. Ф. Брігхем. – К. : Центр навчальної літератури, 2008. – 560 с. 6. Бідник, О. І. Поняття капіталу підприємства та його еволюція [Електронний ресурс] / О. І. Бідник // Науковий вісник. – 2007. – Режим доступу до журн. : http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvntu/17_2/131_Vidnyk_17_2.pdf. 7. Юшко С. В. Критичний аналіз економічної сутності поняття "капітал підприємства" / С. В. Юшко, А. А. Лугова // Вісник економіки, транспорту і промисловості. – 2011. – № 36. – С. 234–238. 8. Економічна теорія : [підручник] / за ред. В. Д. Базилевича. – [3-тє вид., перероб. і доп.]. – К. : Знання-Прес, 2004. – 615 с. 9. Клименко С. М. Управління конкурентоспроможністю підприємства : навч. посібн. / С. М. Клименко. – К. : КНЕУ, 2008. – 520 с. 10. Економічна енциклопедія : у 3-х т. – Т. 3 / під ред. С. В. Мочерного. – К. : Видавничий центр "Академія", 2002. – 952 с. 11. Економічна теорія : [навч.-метод. посібн.] / [Л. Білецька, О. Білецький, І. Земляков та ін.]. – Івано-Франківськ : ІМЕ, 2002. – 220 с.

Кібкало А. О.

УДК 658.15:519.216.3

Студент 4 курсу
фінансового факультету ХНЕУ ім. С. Кузнеця

ПРОГНОЗУВАННЯ ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА НА ОСНОВІ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ ЕКСТРАПОЛЯЦІЇ

Анотація. Розглянуто методичні аспекти прогнозування фінансових показників підприємства, виявлено залежність величини власного капіталу підприємства від часу та здійснено прогноз зміни обсягу власного капіталу на майбутнє за допомогою екстраполяції його тренда.

Аннотация. Рассмотрены методические аспекты прогнозирования финансовых показателей предприятия, выявлена зависимость величины собственного капитала предприятия от времени и осуществлен прогноз изменения объема собственного капитала на будущее с помощью экстраполяции его тренда.

Annotation. The article considers the methodological aspects of the company financial data forecast, identifies the equity capital's dependence on the time and makes a forecast of change in the amount of equity capital in the future through its trend extrapolation.

Ключові слова: фінансове прогнозування, прогноз, математична екстраполяція, тренд, власний капітал.

Одна з найскладніших проблем системи управління – передбачити майбутнє і віднайти ефективні рішення в умовах невизначеності. Інструментом мінімізації невизначеності слугує прогнозування, а прогнозом називають науково обґрунтований висновок про майбутні події, про перспективи розвитку процесів та можливі наслідки управлінських рішень [1].

Фінансове прогнозування є невід'ємною частиною управління підприємницькою діяльністю, спрямованою на забезпечення необхідних і оптимальних умов для розвитку бізнесу. Отримання інформації про майбутнє, передбачення можливих або бажаних змін фінансового стану сучасних підприємств є необхідним елементом формування їх ринкової стратегії. Прогнозування виступає основою розробки довго- та середньотермінових прогнозів щодо економіки підприємства в цілому та його окремих структурних підрозділів. У системі управління підприємствами прогнозування посідає особливе місце, оскільки надає можливість отримання науково обґрунтованого висновку про їх можливий фінансовий стан, термін досягнення бажаного стану, альтернативні шляхи розвитку фінансово-економічної діяльності [2].

На етапі прогнозування зокрема вирішуються завдання оптимізації капіталу підприємства: забезпечення нормального відтворювального процесу необхідними довгостроковими джерелами фінансування, з дотриманням, при цьому, фінансових інтересів акціонерів та інших інвесторів.

Вибір фінансових джерел утворення капіталу, обґрунтування раціональної їх структури є факторами істотного впливу на рівень фінансової стійкості та прибутковості підприємства у довго-

строковому періоді. Тому визначення на прогностичний період цільових орієнтирів розвитку капіталу у вигляді конкретних кількісних показників є важливою передумовою ефективності діяльності підприємства [3].

Питанням аналізу і прогнозування фінансового стану підприємства присвятили свої праці такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як: Е. Альтман, Бланк І. О., Касьяненко В. О., Клементьєва О. Ю., Коваленко О. Ю., Любенко Н. М., Савицька Г. В., Старченко Л. В., Р. Тоффлер та ін.

Метою статті є обґрунтування доцільності та визначення прогностичного значення власного капіталу підприємства на основі вивчення методу екстраполяції.

Застосування прогнозування припускає, що закономірність розвитку, яка діє в минулому (в середині ряду динаміки), збережеться і в прогнозованому майбутньому, тобто прогноз заснований на екстраполяції, яка в методичному плані є основним інструментом будь-якого прогнозу. Сутність екстраполяції полягає у вивченні стійких тенденцій розвитку об'єкта прогнозу, що склалися в минулому і в сьогоденні, та перенесенні їх на майбутнє. Цей метод ґрунтується на припущенні, що незмінні фактори при розвитку даного явища в минулому будуть діяти й у майбутньому. Під час формування прогнозу за допомогою екстраполяції виходять з тенденцій зміни тих чи інших кількісних характеристик об'єкта [4].

Екстраполяційні методи є одними з найпоширеніших і найбільш розроблених серед всієї сукупності методів прогнозування. Основу екстраполяційних методів прогнозування складає вивчення емпіричних рядів.

В економічному прогнозуванні найпоширенішим способом моделювання тенденцій часового ряду є саме математична екстраполяція, що означає поширення закону зміни функції з області її спостереження на область, що лежить поза відрізком спостереження. Функція є найпростішою математично-статистичною моделлю, яка відображатиме залежність об'єкта прогнозування (економічного показника) від часу.

Операцію екстраполяції в загальному вигляді можна подати у вигляді обчислення значення функції (1):

$$\hat{Y}_{t+l} = f(y_t), \quad (1)$$

де \hat{Y}_{t+l} – екстраполююче значення рівня;

l – період попередження, тобто відрізок часу від моменту, для якого є останні статистичні дані про досліджуваний об'єкт, до моменту, до якого відноситься прогноз;

y_t – рівень, прийнятий за базу екстраполяції.

У даному дослідженні пропонується використати однофакторні прогнозуючі функції – це такі функції, в яких прогнозований показник залежить тільки від одної факторіальної ознаки.

У науково-технічному та економічному прогнозуванні в якості головного чинника аргументу зазвичай використовують час. Цілком очевидно, що не хід часу визначає величини прогнозованого показника, а дія численних факторів, що на нього впливають. Однак кожному моменту часу відповідають певні характеристики всіх цих факторіальних ознак, які з часом тією чи іншою мірою змінюються. Таким чином, час можна розглядати як інтегральний показник сумарної дії всіх факторіальних ознак.

Найбільш поширеним методом прогнозування є екстраполяція тренда явища (процесу) за минулий період.

Під трендом розуміється характеристика основної закономірності руху в часі, виключаючи випадкові коливання, тобто тривала тенденція зміни економічних показників. У ході розробки моделей прогнозування тренд виявляється основною складовою прогнозованого часового ряду, на яку вже накладаються інші складові. Результат при цьому пов'язується виключно з ходом часу. Допускається, що через час можна висловити вплив усіх основних факторів.

Виявити основну тенденцію аналітичним методом – означає надати досліджуваному процесу однакового розвитку впродовж усього часу спостереження. Тому для цих методів важливо обрати оптимальну функцію детермінованого тренда \hat{y}_t (кривої зростання), яка згладжує ряд спостережень y_t (2) [5]:

$$y_t = \hat{y}_t + E_t, \quad t=1,2,\dots,n, \quad (2)$$

де \hat{y}_t – функція тренда (крива зростання);

E_t – невідомі випадкові похибки.

Виходячи з теоретичних міркувань, крива зростання може описуватися будь-якою математичною функцією Y_t . Оцінювання цієї функціональної залежності здійснюють за вибірковими спостереженнями $\{t, y_t\}$, $t = 1, 2, \dots, n$, а вибір методу оцінювання залежить від виду кривої й стохастичного походження випадкових похибок ε_t .

Для відображення економічних процесів існує велика кількість видів кривих зростання. Щоб правильно підібрати найдоцільнішу криву для моделювання й прогнозування економічного явища, необхідно знати особливості кожного виду кривих. Криві зростання описують різні тенденції економічних процесів, наприклад, життєвий цикл товару, процес нагромадження капіталу, маркетингові зусилля фірм тощо [5].

Найбільш часто застосовуються під час прогнозування функції, показані в табл. 1. У них фактор-аргумент позначений символом t .

Таблиця 1

Однофакторні прогнозуючі функції

Назви функцій	Математичні функції
лінійна (поліном першого ступеня)	$\hat{y}_t = a_0 + a_1 t$
степеневий поліном	$\hat{y}_t = a_0 + a_1 t + a_2 t^2 + \dots a_n t^n$
експоненціальна (проста)	$\hat{y}_t = a_0 e^{a_1 t}$
логарифмічна	$\hat{y}_t = a_0 + a_1 \ln t$
степенева	$\hat{y}_t = a_0 t^{a_1}$
гіперболічна (першого типу)	$\hat{y}_t = a_0 + \frac{a_1}{t}$
гіперболічна (другого типу)	$\hat{y}_t = \frac{1}{a_0 + a_1 t}$
гіперболічна (третього типу)	$\hat{y}_t = \frac{t}{a_0 + a_1 t}$
S-подібна	$\hat{y}_t = e^{a_0 + a_1 t}$
логістична (сигмоїдальна)	$\hat{y}_t = \frac{a_0}{1 + a_1 e^{-a_2 t}}$
функція Конюса	$\hat{y}_t = t (a_0 + a_1 \ln t)$
функція Торнвіста	$\hat{y}_t = \frac{a_0 t}{a_1 + t}$
функція Гомперця	$\hat{y}_t = a_0 a_1 e^t$

Слід розглянути більш детально деякі з вищенаведених функцій.

Степеневий поліном може описати будь-які процеси зміни показника \hat{y}_t залежно від значень t . Його доцільно застосовувати для аналізу великого набору даних нестабільної величини, які поперемінно зростають і зменшуються. Кореляційне відношення для степеневих поліномів, що слугує мірою тісноти кореляційного зв'язку в нелінійних моделях, наближається до одиниці в міру збільшення числа ступенів полінома до числа рівнів часового ряду. Одночасно лінія регресії наближається до фактичних рівнів показника за минулий час, що не дозволяє встановити його тренд і екстраполювати його на перспективу, тому отримані в такий спосіб функції згладжування відображатимуть випадкові відхилення, а не детерміновану складову, що суперечить поняттю тенденції. Таким чином, в якості прогнозуючої функції доцільно використовувати лише три окремих випадки степеневих поліномів: лінійну модель, параболу і поліном третього порядку [3].

Експонента першого порядку (показникова функція) передбачає постійний щорічний темп зростання, рівний $100 e^{a_1}$ відсотків (тобто геометричну прогресію). Степенева функція відповідає випадку прискореного при $a_1 > 1$ або уповільненого при $a_1 < 1$ зростання абсолютного щорічного приросту. Логарифмічна функція висловлює випадок скорочення абсолютного щорічного приросту, а функції Торнвіста і Конюса – його затухаюче зростання. Логістична (сигмоїдальна) крива є модифікованою геометричною прогресією, в якій зростання затухає у міру наближення до певної межі. Гіперболи характерні для тих випадків, коли в початковій стадії абсолютні рівні показника різко скорочуються, а на наступних етапах цей процес скорочення поступово згасає.

Правильно встановити вид кривої, тобто вид аналітичної залежності значення показника від часу – одне з найважливіших завдань.

В основі вибору кривої лежить теоретичний аналіз сутності економічного явища, зміни якого відображаються часовим рядом.

Слід проаналізувати вихідні дані щодо обсягів власного капіталу ПАТ "Миргородський завод мінеральних вод" (табл. 2) для вибору оптимальної функції для екстраполяції тренда за період 2002 – 2013 рр. з метою подальшого прогнозування обсягу аналізованого показника на 2014 р.

**Обсяг власного капіталу
ПАТ "Миргородський завод мінеральних вод" за період 2002 – 2013 рр.**

Роки	Власний капітал, тис. грн	Приріст власного капіталу, тис. грн
2002	28 723,8	–
2003	33 554,6	4 830,8
2004	41 219,7	7 665,1
2005	60 731,7	19 512
2006	60 615,5	-116,2
2007	72 317	11 701,5
2008	48 762	-23 555
2009	57 275	8 513
2010	74 849	17 574
2011	100 078	25 229
2012	126 958	26 880
2013	171 076	44 118

Як видно з табл. 2, обсяги власного капіталу підприємства протягом аналізованого періоду мали як позитивні, так і негативні прирости, тому для екстраполяції буде доцільним використати поліноміальну функцію, яка може описати будь-які процеси зміни показника \hat{y}_t залежно від значень t . Слід скористатись поліномом 2-го ступеня.

Обравши необхідну функцію, треба виконати екстраполяцію тренда обсягів власного капіталу підприємства (рисунок).

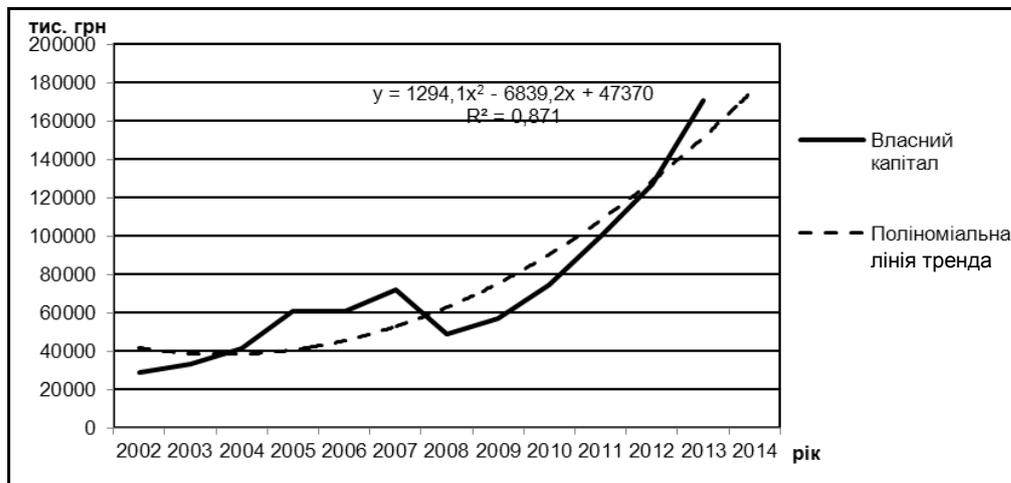

Рис. Динаміка та лінія тренда власного капіталу підприємства на прикладі ПАТ "Миргородський завод мінеральних вод"

У результаті можна виразити рівняння, що описує лінію тренда (3):

$$\hat{y}_t = 1294,1t^2 - 6839,2t + 47370. \quad (3)$$

З даного рівняння можна бачити, що розмір абсолютного щорічного приросту власного капіталу з кожним роком збільшується в середньому на 1 294,1 тис. грн.

Проте варто оцінити адекватність та статистичну значимість отриманої моделі. Розрахувавши необхідні показники, можна зробити висновок, що модель є адекватною, оскільки отриманий коефіцієнт детермінації становить 0,871, що свідчить про наявність тісного зв'язку між величиною капіталу і часом. Коефіцієнт показує, що змінність величини власного капіталу на 87,1 % залежить від часу. Фактичне значення критерію Фішера становить 67,52, більше ніж табличне – 4,96. Це свідчить про статистичну значимість та надійність побудованої моделі. Дане твердження підтверджується розрахунком критерію Ст'юдента. Його фактичне значення 8,22 також перевищує табличне (2,23) при рівні значимості 0,05.

Отже, за допомогою отриманого рівняння можна прогнозувати рівень обсягу власного капіталу підприємства на 2014 р., який становить 177 163 тис. грн. Виявлена тенденція розвитку обсягів власного капіталу протягом 2002 – 2013 рр. дозволяє припустити, що в 2014 році величина його збільшиться на 6 087 тис. грн.

Здійснення надійного та адекватного прогнозу є ефективним інструментом у плануванні діяльності підприємства, воно дозволяє своєчасно реагувати на зміни в структурі капіталу та акумулювати його із зовнішніх джерел фінансування для дотримання його оптимальної структури.

Наук. керівн. Берест М. М.

Література: 1. Єріна А. М. Статистичне моделювання та прогнозування : навч. посібн. / А. М. Єріна. – К. : КНЕУ, 2001. – 170 с. 2. Коваленко О. Ю. Методические основы прогнозирования финансового состояния предприятия / О. Ю. Коваленко // Ученые записки Таврического национального университета имени В. И. Вернадского. Серия: Экономика и управление. – 2011. – № 1. – С. 78–91. 3. Любенко Н. М. Методичні аспекти фінансового прогнозування в управлінні основним капіталом підприємства / Н. М. Любенко // Вісник КНУДТ. – 2012. – № 4. – С. 208–212. 4. Прогнозування в рамках державного регулювання економіки : конспект лекцій [Електронний ресурс] // Донбаська державна машинобудівна академія. – Режим доступу : <http://www.dgma.donetsk.ua/metod/et/sce/sce013.pdf>. – Назва з екрану. 5. Присенко Г. В. Прогнозування соціально-економічних процесів : навч. посібн. / Г. В. Присенко, Є. І. Равікович. – К. : КНЕУ, 2005. – 378 с.

Кондратенко А. О.

УДК 658.016.8

Студент 4 курсу
фінансового факультету ХНЕУ ім. С. Кузнеця

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДІАГНОСТИКИ КРИЗОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА

Анотація. Досліджено особливості проведення діагностики кризового стану підприємства, проаналізовано існуючі підходи різних авторів до діагностування кризових явищ на підприємстві, узагальнено наявні методи та розроблено завершено методика для діагностики кризового стану підприємства.

Аннотация. Исследованы особенности проведения диагностики кризисного состояния предприятия, проанализированы существующие подходы различных авторов к диагностированию кризисных явлений на предприятии, обобщены существующие методики и разработана завершенная методика для диагностики кризисного состояния предприятия.

Annotation. The article examines the diagnostics features of a company crisis condition, analyzes current approaches of some authors to the diagnosis of crisis phenomena at a plant, generalizes current methods and provides a complete methodology developed for the diagnosis of the crisis state of an enterprise.

Ключові слова: банкрутство, діагностика кризового стану, методика, ймовірність.

У сучасних умовах функціонування вітчизняних підприємств проблема банкрутства, виникнення кризових явищ та збитковості залишається актуальною. На діяльність підприємства в цілому впливають безліч факторів та чинників – як зовнішніх, так і внутрішніх. Для підвищення рівня виробництва, оздоровлення фінансового стану підприємства, відновлення його фінансової стійкості та платоспроможності необхідно своєчасно приймати відповідні управлінські рішення. Тому перумовою вирішення таких завдань для суб'єкта господарювання є, перш за все, реалізація ефективною та своєчасною діагностики неплатоспроможності та можливих існуючих кризових явищ на підприємстві.

Розгляд особливостей проведення діагностики кризового стану підприємства займає належне місце у працях багатьох вітчизняних науковців, таких, як: Подольська В. О., Шморгун Н. П., Квасницька Р. С., Андрушко О. Б., Терлецька Ю. О., Кордонець І. М., Майборода О. Є. Проте на даний

© Кондратенко А. О., 2014

час не визначено єдиної доскональної методики проведення діагностики кризового стану підприємств, тому дана проблема вимагає подальших додаткових досліджень.

Оскільки для покращення фінансового стану підприємства, запобігання виникненню кризових явищ та можливості банкрутства є проведення своєчасної та ефективної діагностики неплатоспроможності, головною метою статті є визначення особливостей та етапності методики проведення діагностики банкрутства підприємства, а також узагальнення існуючих моделей діагностики кризового стану.

З метою уникнення та попередження кризових явищ на підприємстві, а також визначення факторів впливу на фінансовий стан, що можуть призвести до виникнення банкрутства, виникає необхідність запровадження системи організаційно-методичних заходів запобігання фінансовій кризі на підприємстві.

Аналіз літературних джерел показав, що на сьогодні не існує єдиного підходу до визначення поняття "діагностика кризового стану". Так, Л. Лігоненко визначає діагностику кризового стану як діагностику проблем, що виникли у процесі функціонування підприємства та можуть зумовити негативні наслідки у його життєдіяльності [1].

Ремньова Л. М., Коваленко О. Л. під діагностикою банкрутства підприємства розуміють використання сукупності методів аналізу для своєчасного розпізнання симптомів фінансової кризи на підприємстві й оперативного реагування на неї на початкових стадіях з метою зменшення ймовірності повної фінансової неспроможності суб'єктів господарювання [2].

Найсуттєвішим недоліком більшості із запропонованих визначень, на думку Квасницької Р. С., є ототожнення поняття "діагностика" з поняттям "аналіз". Проте такий підхід до розуміння сутності діагностики є хибним, оскільки в процесі аналізу визначаються лише видимі ознаки проблеми (симптоми), що самі по собі не можуть пояснити ні причину, ні наслідок [3].

Н. Єршова визначає поняття "діагностики банкрутства" як процес визначення фінансового стану підприємства та оцінка можливості його змін [4].

Таким чином, діагностику кризового стану підприємства можна визначити не лише як етап проведення комплексного аналізу оцінки фінансового стану, а як цілісний підхід до визначення існуючих кризових явищ та загроз з подальшим розробленням заходів впливу та їхнього подолання. Також діагностику кризового стану суб'єкта господарювання слід розглядати в аспекті антикризового управління.

На сьогодні існує досить велика кількість різноманітних методик щодо проведення діагностики кризового стану підприємств. Так, Р. Федорович, О. Загородна, В. Серединська визначають проведення діагностики в аспекті семи етапів, а саме:

- аналіз фінансових результатів діяльності підприємства;
- аналіз активів підприємства;
- аналіз джерел активів підприємства;
- аналіз вартості капіталу;
- аналіз фінансової стійкості, платоспроможності та ділової активності підприємства;
- аналіз грошових потоків підприємства;
- аналіз потенційного банкрутства суб'єктів господарювання [5].

За даною методикою можна провести лише фінансовий аналіз підприємства, проте для повної діагностики кризового стану такого аналізу недостатньо.

Для діагностики кризового стану Майборода О. Є. та Костіна О. М. пропонують використовувати багатофакторні моделі або порівняльний аналіз на базі оцінних показників [6]. Проте, на сьогодні, для українських підприємств не існує досконалої методики, зокрема багатофакторної, для точного виявлення загрози банкрутства. Найбільш адаптованою для українських підприємств є модель О. Терещенка, проте вона також має свої недоліки. Загалом використовуються найбільш відомі методики, розроблені вітчизняними та зарубіжними авторами, які не відображають дійсне становище для українських підприємств.

Даніч В. М., Пархоменко Н. О. пропонують проводити діагностику кризового стану підприємства в такій послідовності: аналіз ймовірності вияву кризи на підприємстві; оцінка очікуваних витрат від наслідків кризи; аналіз ресурсних можливостей запобігання кризі; вироблення антикризової стратегії для підприємства [7]. Проте за даною моделлю автори також пропонують проводити аналіз ймовірності банкрутства з використанням багатофакторних моделей (Альтамана, Бівера).

М. Жежера рекомендує проводити діагностику кризового стану підприємства, що складається з семи етапів: аналіз фінансових результатів діяльності підприємства; аналіз рентабельності; аналіз собівартості продукції; аналіз складу і джерел утворення майна підприємства; аналіз фінансової стійкості підприємства; аналіз ліквідності балансу; комплексний аналіз і рейтингове оцінювання фінансового стану підприємства [8].

Таким чином, можна зробити висновок, що на сьогодні розроблено достатню кількість методик для діагностики кризового стану підприємств. Проте незважаючи на велику кількість наявних методик та моделей, найбільш завершеної та ефективної не існує. Більшість моделей або не враховують деяких етапів для проведення повноцінної діагностики, або не враховують методів визначення заходів подолання кризового стану для відповідного суб'єкта господарювання. Так, Квасницька Р. С. зазначає врахування досить важливого етапу під час діагностики банкрутства, такого, як діагностика ранніх ознак кризового стану підприємства. Даний етап можна визначити як один

із перших у ході проведення діагностики, та не менш важливий, адже за умови ранніх ознак кризи на підприємстві її не так складно подолати.

Отже, підсумовуючи розглянуті методики щодо діагностики кризового стану, необхідно розробити узагальнену та завершену методику для ефективного діагностування банкрутства підприємства та його своєчасного запобігання. Тому відповідна методика повинна включати ряд послідовних етапів, що дають змогу визначити схильність підприємства до банкрутства, загрози, що найбільш суттєво впливають на його поточний фінансовий стан, достатність на підприємстві ресурсного потенціалу для подолання наявних загроз та можливої кризи, виявлення заходів щодо запобігання банкрутства підприємства, системи підвищення фінансової стійкості та платоспроможності. При цьому важливо, щоб на підприємстві здійснювався постійний моніторинг його фінансової безпеки, а також аналіз ранніх ознак ймовірності банкрутства, навіть якщо фінансова стійкість суб'єкта господарювання не є порушеною. Це є важливим етапом для здійснення ефективної виробничої діяльності підприємства та задля запобігання можливим кризам, адже аналіз фінансової безпеки дозволяє оцінити рівень захищеності підприємства від можливих загроз – як внутрішніх, так і зовнішніх, а також зберігати досягнутий рівень розвитку.

Далі наведено модель діагностики кризового стану підприємства (рисунок).

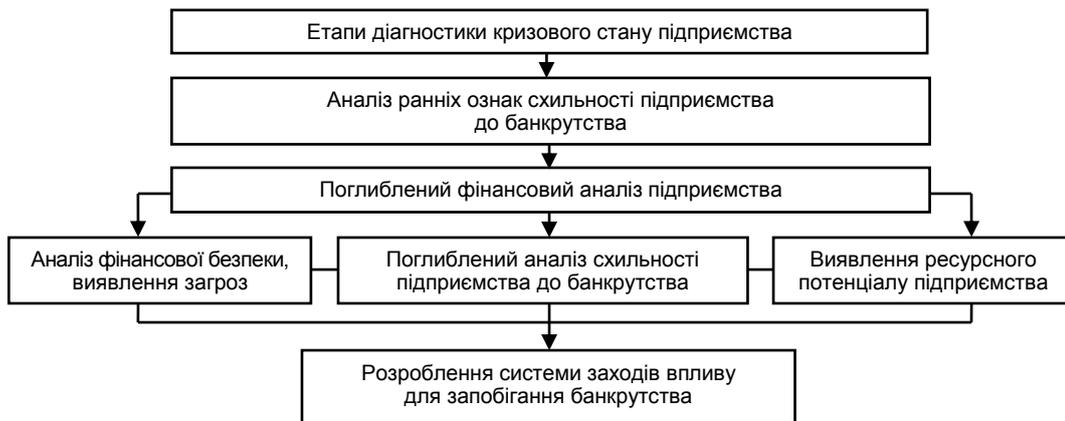

Рис. **Модель діагностики кризового стану підприємства** (розроблено автором на основі [3])

Згідно з запропонованою моделлю, першим етапом є діагностика ранніх ознак схильності підприємства до банкрутства. Даний етап був розроблений Квасницькою Р. С. та Кордонцем І. М., на цьому етапі автори пропонують проводити аналіз якісних показників, а також застосовувати метод Скоуна, за допомогою якого знаходяться відповіді на ряд запитань, ось перелік деяких з них: чи компанії менше п'яти років; чи компанія працює в циклічній галузі; чи компанія переїжджає або має намір переїхати; чи використовує компанія "творчий" бухгалтерський облік; чи не змінила компанія останнім часом банк, аудиторів, директорів; чи не є облік і звітність надмірно докладними або поданими в нестандартному форматі? Якщо більше ніж на п'ять із цих запитань відповідь "так", то компанія переживає ускладнення. Якщо відповідь на більше ніж вісім запитань позитивна, то фінансовий стан надто важкий [3]. У ході виявлення наявності схильності підприємства до банкрутства слід проводити поглиблений аналіз фінансового стану.

На другому етапі проведення діагностики кризового стану підприємства необхідно здійснювати поглиблений фінансовий аналіз, а саме проводити аналіз груп коефіцієнтів, які характеризують ліквідність, платоспроможність, фінансову стійкість, ділову активність підприємства, стан його дебіторської та кредиторської заборгованостей, рентабельність, аналіз фінансових результатів. Аналіз відповідних коефіцієнтів дає змогу виявити наявні порушення загального фінансового стану підприємства для використання їх під час розроблення системи заходів запобігання виникнення банкрутства.

Далі здійснюється аналіз фінансової безпеки для виявлення наявних загроз, що можуть найбільш впливати на поточний фінансовий стан підприємства з метою їх усунення чи адаптації.

Наступним етапом є здійснення поглибленої діагностики схильності підприємства до банкрутства. На даному етапі важливим є підбір відповідної моделі для найбільш точної діагностики. Оскільки для українських підприємств складно використовувати наявні дискримінантні моделі, кожен із суб'єктів господарювання має розробити власну модель, підібрану під кожне підприємство окремо. Проте, можна запропонувати використання таких моделей, як: дискримінантна модель діагностики банкрутства для малих підприємств, розроблена вченими Гриценко Л. Л., Боярко І. М., Губар А. А. [9], та дискримінантну модель, розроблену Матвійчук А. В., яка найбільш точно враховує специфіку українських підприємств [10].

Аналіз ресурсного потенціалу здійснюється задля виявлення можливостей підприємства щодо протидії кризовим явищам або для виходу з кризи.

Останнім етапом здійснення діагностики кризового стану підприємства є розроблення заходів запобігання банкрутства підприємства. За виявленими раніше порушеннями на підприємстві за допомогою проведення фінансового аналізу, аналізу фінансової безпеки, методи запобігання банкрутства для кожного підприємства будуть різними, залежно від виявлених показників фінансового стану.

Отже, можна зробити висновок, що дослідження наявних моделей діагностики кризового стану підприємства дало змогу виявити наявні недоліки та розробити узагальнену модель яка може застосовуватись для виявлення схильності підприємств до банкрутства. Така модель є лише узагальненням вже існуючих моделей, тому це вказує на необхідність подальшого розроблення відповідних методик для можливості найбільш точного діагностування кризового стану серед вітчизняних підприємств.

Наук. керівн. Кузенко Т. Б.

Література: 1. Лігоненко Л. О. Антикризове управління підприємством: теоретико-методологічні засади та практичний інструментарій / Л. О. Лігоненко. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2001. – 580 с. 2. Коваленко Л. О. Фінансовий менеджмент : навч. посібн. / Л. О. Коваленко, Л. М. Ремньова. – К. : Знання, 2008. – 483 с. 3. Квасницька Р. С. Етапність проведення діагностики кризового стану та ймовірності банкрутства підприємства / Р. С. Квасницька, І. М. Кордонєць // Вісник Хмельницького національного університету. – 2011. – № 2. – С. 130–135. 4. Єршова Н. Ю. Діагностика у системі антикризового управління машинобудівним підприємством : автореф. на здоб. наук. ступ. канд. екон. наук (08.00.04.) / Н. Ю. Єршова ; НАН України ; Харківський політехнічний університет. – Харків, 2009. – 20 с. 5. Федорович Р. В. Фінансовий аналіз : [навч.-метод. посібн.] / Р. В. Федорович, О. М. Загородна, В. М. Серединська. – Тернопіль : ТАНГ, 2001. – 149 с. 6. Костіна О. М. Методи та моделі діагностики кризового стану підприємства / О. М. Костіна, О. Є. Майборода // Вісник СумДУ. – 2012. – № 4. – С. 91–97. 7. Даніч В. О. Визначення кризового стану підприємства / В. О. Даніч, Н. О. Пархоменко // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2013. – № 4. – С. 208–216. 8. Жежера М. Порівняльна характеристика методики проведення аналізу фінансового стану підприємств в Україні та закордоном / М. Жежера // Економіка, фінанси, право. – 2007. – № 5. – С. 5–8. 9. Гриценко Л. Л. Дискримінантна модель діагностики банкрутства малих підприємств / Л. Л. Гриценко, І. М. Боярко, А. А. Губар // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 5. 10. Матвійчук А. В. Нечіткі, нейромережеві та дискримінантні моделі діагностики можливості банкрутства підприємств / А. В. Матвійчук // Нейро-нечіткі технології моделювання в економіці. – 2013. – № 2.

УДК 658.155

Чернега І. І.

Студент 4 курсу
фінансового факультету ХНЕУ ім. С. Кузнеця

ПРИБУТОК НА ПІДПРИЄМСТВІ ТА ФАКТОРИ, ЩО НА НЬОГО ВПЛИВАЮТЬ

Анотація. Розглянуто визначення економічної сутності прибутку, встановлено його роль у розвитку підприємства та вплив різних факторів. Визначено фактори, які можуть бути використані для подальшого зростання прибутку.

Аннотация. Рассмотрено определение экономической сущности прибыли, установлена его роль в развитии предприятия и влияние различных факторов. Определены факторы, которые могут быть использованы для дальнейшего роста прибыли.

Annotation. The article provides a definition of the economic essence of profit, identifies its role in enterprise development and influence of various factors. The factors that may be used to further increase profits have been studied.

Ключові слова: фінансовий результат, підприємство, прибуток, фактори.

В умовах ринкової економіки функціонування суб'єкта господарювання пов'язане з одержанням фінансових результатів. Визначення фінансового результату передбачає співставлення доходів і витрат. Якщо доходи перевищують витрати, то з'являється позитивний фінансовий результат, тобто прибуток, а перевищення затрат над доходами є негативним результатом (збитком). Розрахунок фінансових результатів визначаються за допомогою фінансової звітності.

Науковці приділяють багато уваги до визначенню сутності фінансових результатів, а саме прибутку та факторів, що на нього впливають. Цим питанням присвячені роботи таких авторів, як: Цал-Цалко Ю. С., Іванієнко В. В., Поддєрьогін А. М., Білик М. Д., Івахненко В. М., Горбатюк М. І., Ковальов А. П.

Прибуток відіграє важливу роль для підприємства, тому що це основне джерело формування фінансових ресурсів, котрі забезпечують розвиток підприємства та захист від загрози банкрутства [1].

Згідно з іншою точкою зору прибуток – це головна мета підприємницької діяльності, а також він впливає на збільшення ринкової вартості об'єкта господарювання, тому на сьогоднішній день тема прибутку є актуальною.

Основною метою статті є визначення сутності прибутку та факторів, що впливають на його формування.

У науковій літературі доведено [1 – 9], що фінансовий результат – це підсумковий показник, який виглядає як збільшення чи зменшення вартості власного капіталу підприємства. З величини фінансових результатів можна побачити, як працює підприємство. Прибуток чи збиток підприємства накопичує у собі результати виробництва та реалізації продукції, ефективність використання ресурсів та його ділову активність.

Прибуток як економічна категорія є предметом пильної уваги економістів. Вивчаючи роботи зарубіжних і вітчизняних вчених, слід зазначити, що єдності у визначення прибутку немає.

П. Самуельсон подав прибуток як "надзвичайно різносторонню категорію". Він обрав джерелом прибутку дохід від усіх факторів виробництва, винагороду за підприємницьку діяльність та введення технічних нововведень [2, с. 16].

Х. Андерсен і Д. Колдуел розглядають прибуток як збільшення капіталу у результаті ведення господарської діяльності [3, с. 45].

Інший погляд має Бланк І. О., який у своїх працях визначає сутність прибутку та пов'язує його з ризиком. Він робить висновок, що "прибуток становить виражений чистий дохід підприємця у грошовій формі на вкладений капітал, що характеризує його винагороду за ризик здійснення підприємницької діяльності", який є різницею між сукупним доходом та сукупними витратами у процесі здійснення цієї діяльності [4].

Зокрема Гетьман О. О. і Шаповал В. М. дотримуються думки, що прибуток є різницею між ціною реалізації та собівартості продукції (товарів, робіт, послуг), між обсягом отриманої виручки та сумою витрат на виробництво та реалізацію продукції [5].

Таким чином, розглядаючи перелічені тлумачення прибутку, слід зазначити, що прибуток є найважливішим узагальнюючим фінансовим показником підприємницької діяльності та виступає частиною грошових засобів, яка реалізована та готова до подальшого розподілу.

Кожне підприємство ставить перед собою мету отримати прибуток. Прибуток є джерелом фінансування витрат для подальшого виробничого та соціального розвитку. Створений прибуток призначений для задоволення фінансових потреб самого підприємства та фінансування суспільних фондів споживання, розвитку науки. Його повинно бути достатньо для досягнення різних цілей, наприклад виконання зобов'язань перед бюджетом, банками та іншими підприємствами й організаціями. Також слід зазначити, що за прибутком визначається рівень віддачі авансованих коштів та дохідність вкладень у активи підприємства.

Прибуток досить чутливий до різноманіття внутрішніх та зовнішніх факторів впливу, а також до інвестиційної, податкової і кредитної політики. На величину прибутку впливають внутрішні фактори, безпосередньо пов'язані з підприємцем, а також зовнішні, до котрих належить фінансова політика держави. Окрім цього на формування прибутку як фінансового показника впливає порядок формування доходів та витрат за сферами діяльності підприємства, встановленими державою. Слід зазначити, що в економічній літературі погляди науковців щодо класифікації факторів різноманітні.

Наприклад, О. Бородіна розподіляє фактори на залежні та незалежні від діяльності підприємства. До залежних факторів відносить рівень господарювання, компетентність працівників, конкурентоспроможність продукції, організацію виробництва та праці, продуктивність праці, стан та ефективність фінансового планування.

До незалежних факторів належать: кон'юнктура ринку, рівень цін на матеріально-сировинні та паливно-енергетичні ресурси, норми амортизаційних відрахувань [6, с. 67].

Економісти Л. Донцова та Н. Нікіфорова також розподіляє фактори на залежні й незалежні. До незалежних (зовнішніх) вони відносять стан ринку, ціну та тарифи на паливо, енергію, норми амортизації, систему оподаткування, обсяг та якість природних ресурсів. До залежних (внутрішніх), на їх думку, відносяться обсяг та якість продукції, рівень собівартості та інших затрат, рівень організації праці, економічна зацікавленість працівників та рівень виробництва [7].

С. Івашковський виділяє три групи факторів прибутку, а саме у сфері виробництва, тобто обсяг та якість продукції, асортимент, рівень оптових цін: сфера звернення – організація реалізації продукції, взаємозв'язок зі споживачами та фактори, котрі не залежать від діяльності підприємства, а саме перебої у матеріально-технічному постачанні, проблеми з транспортом для відвантаження готової продукції.

Кожна з концепцій є досить наочною, але у кожній є свої недоліки. Класифікації за О. Бородіною та Л. Донцовою не враховують, що обсяг збуту залежить від ситуації на конкретному ринку. Недоліком концепції С. Івашковського є те, що вона не дозволяє оперативно оцінити становище підприємства на ринку.

Виходячи з перерахованих факторів впливу на прибуток, можна доповнити їх ще рядом факторів. До зовнішніх факторів відносяться порушення дисципліни з боку партнерів, сприятливі або несприятливі соціальні та інші умови. А додаткові внутрішні фактори подані у вигляді технічного рівня виробничих фондів, також рівня освіти та кваліфікації кадрів.

Отже, на величину прибутку впливають різні фактори, вони пов'язані з фінансово-господарською діяльністю підприємства. Одні безпосередньо впливають на прибуток, їх можна визначити за допомогою методів факторного аналізу. Інші мають непрямий вплив у вигляді яких-небудь показників.

Збільшення прибутку є важливим аспектом для підприємства, тому для ефективності використовуються різні фактори, котрі залежать та не залежать від підприємницької діяльності. Вивчено, що зростання прибутку залежить від збільшення обсягів виробництва та реалізації продукції, зниження її собівартості, покращення якості продукції.

Ці фактори можуть сприяти розвитку, якщо є стабільні економічні рівні господарювання. В умовах спаду виробництва, зростання цін та інфляційних процесів фінансовий результат може бути непередбачуваним. У якості прикладу розглянуто ситуацію, якщо збільшуються витрати на виробництво продукції та спад виробництва, то прибуток може збільшуватися лише за рахунок постійного зростання цін [7].

Для того, щоб ефективно управляти прибутком підприємства, необхідно сформувати систему управління, яка складається з визначення цілей, принципів і завдань управління, методів аналізу прибутку, організації роботи працівників, контролю за виконанням плану з прибутку. Методи управління займають провідне місце у процесі регулювання прибутку, є способами впливу на управлінську систему. Вони дозволяють виробити та реалізувати план з управління процесом формування, збільшення та розподілу прибутку, що тісно пов'язано зі зростанням та розвитком підприємства.

Роблячи висновок, слід зазначити, що прибуток є джерелом фінансових ресурсів на мікротамакrorівні, він показує зв'язок між державними інтересами, розвитком виробничої сфери та отримання доходу. Фактори по-різному впливають на прибуток кожного підприємства. Головним є ціна на продукцію, вплив держави та конкурентів, а також рівень постійних та змінних витрат, отриманих у процесі господарської діяльності. Для збільшення прибутку підприємство повинне зменшити витрати. Також досить важливим фактором є підбір кваліфікованих працівників та зацікавленість їх у роботі. Якщо врахувати всі перелічені фактори, то таким чином можна вплинути на зростання прибутку на підприємстві та захистити від його ризику банкрутства.

Наук. керівн. Сабліна Н. В.

Література: 1. Нестерова С. В. Методика розподілу прибутку на підприємствах власності працівників / С. В. Нестерова // Вісник Технологічного університету Поділля. Економічні науки. – 1998. – № 3. – С. 38–42. 2. Юров В. Ф. Прибыль в рыночной экономике: вопросы теории и практики / В. Ф. Юров. – М. : Финансы и статистика, 2001. – 232 с. 3. Нидлз Б. Принципы бухгалтерського учета / Б. Нидлз. – М. : Финансы и статистика, 1993. – 496 с. 4. Бланк И. А. Управление прибылью / И. А. Бланк. – [2-е изд.]. – К. : Ника-Центр, Эльга, 2002. – 752 с. 5. Гетьман О. О. Економіка підприємства : навч. посібн. / О. О. Гетьман, В. М. Шаповал. – К. : Центр навч. літератури, 2006. – 488 с. 6. Бородіна Е. Финансы предприятий / Е. Бородіна. – М. : Банки и биржи ЮНИТИ, 2005. – 355 с. 7. Отпущеннікова О. Н. Вибір методів управління прибутком / О. Н. Отпущеннікова // Економіка. Менеджмент. Підприємництво. Зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. – Вип. 9. – Луганськ : СХУ ім. В. Даля, 2002. – С. 37–43. 8. Поддєрьогін А. М. Финансы підприємств : підручник / А. М. Поддєрьогін, М. Д. Білик, Л. Д. Буряк. – [5-те вид., перероб. та доп.]. – К. : КНЕУ, 2005. – 286 с. 9. Ширягіна О. Є. Прибуток підприємства: історичний аспект / О. Є. Ширягіна // Формування ринкових відносин в Україні. – 2007. – № 12. – С. 156–159. 10. Корінев В. Л. Обґрунтування прибутку підприємства з урахуванням рівня ціни на продукцію / В. Л. Корінев // Актуальні проблеми економіки. – 2005. – № 3(45). – С. 97–103. 11. Іванієнко В. В. Финансовий аналіз : навч. посібн. / В. В. Іванієнко. – 2-ге вид. – Х. : "ІНЖЕК", 2003. – 176 с. 12. Финансовий аналіз : [навч. посібн.] / М. Д. Білик, О. В. Павловська, Н. М. Притуляк та ін. – К. : КНЕУ, 2005. – 592 с. 13. Цал-Цалко Ю. С. Финансовий аналіз : підручник / Ю. С. Цал-Цалко. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 566 с.

Студент 4 курсу
фінансового факультету ХНЕУ ім. С. Кузнеця

ФОРМУВАННЯ ДЕПОЗИТНОЇ ПОЛІТИКИ БАНКУ

Анотація. Визначено економічну сутність депозитної політики у широкому та у вузькому значеннях, а також як складової формування ресурсної бази банків у сучасних умовах. Уточнено етапи формування депозитної політики банку.

Анотация. Определена сущность депозитной политики банка в широком и узком смысле, а также как составной формирования ресурсной базы банков в современных условиях. Уточнены этапы формирования депозитной политики банка.

Annotation. The economic essence of the deposit policy of a bank is defined in the broad and narrow sense, and as a component of formation of the resource base of banks under modern conditions. The stages of the deposit policy formation of a bank are specified.

Ключові слова: банк, депозитна політика, депозитні операції, ресурси банку.

У сьогоденних умовах функціонування банківської системи важливою основою діяльності банків України є формування достатнього обсягу ресурсної бази для здійснення комерційної діяльності та отримання прибутку. Основна частина банківських ресурсів є залученою та утворюється у процесі здійснення депозитних операцій банку.

Тому актуальності в сучасних умовах набуває формування банками ефективної депозитної політики, за якої інтереси як банку, так і його клієнтів були б задоволені, а також досягнуто оптимальне поєднання взаємних інтересів.

Дослідженню теоретико-методологічних основ формування депозитної політики банку присвячені численні наукові праці як зарубіжних, так і вітчизняних вчених, а саме: Васюренка О. В., Версаль Н. І., Дмитрієвої О. А., Коробова Ю. І., Курилова Р. Е., Маркової О. М., Мельнікової І. М., Сімонової О. Л., Тавасієва А. М., Тютюнника А. В. та ін. [1 – 10]. Аналіз наукових досліджень цих авторів виявив відсутність єдиного підходу до визначення сутності депозитної політики банку, форм та методів її формування і реалізації в сучасних умовах, що в кінцевому результаті впливає на якість залучених ресурсів банку.

Незважаючи на те, що на даний час існує велика кількість ґрунтовних наукових розробок з проблематики формування депозитної політики банку, слід зауважити, що існує потреба в подальшому дослідженні цього питання. Наявний механізм формування депозитної політики банку є досить загальним і потребує деталізації.

Тому метою статті є дослідження існуючого механізму формування депозитної політики банку і внесення пропозицій щодо його деталізації.

Депозитна політика є складним економічним явищем, її суть необхідно розглядати як у широкому, так і у вузькому значеннях.

Шульков А. С. стверджує, що у широкому – депозитна політика комерційного банку характеризується як стратегія і тактика банку під час здійснення ним діяльності щодо залучення ресурсів із метою повернення, а також при організації та управлінні депозитним процесом [11]. Під депозитною політикою у вузькому значенні розуміється стратегія і тактика банку в частині організації депозитного процесу з метою забезпечення його ліквідності.

При цьому російський вчений-економіст Лаврушин О. І. в широкому значенні депозитну політику банку розглядає як діяльність банку, що пов'язана із залученням коштів вкладників та інших кредиторів, а також визначенням (регулюванням) відповідної комбінації джерел коштів. У вузькому значенні – це дії, що спрямовані на задоволення потреби банку в ліквідності шляхом активного пошуку та залучення коштів, у тому числі і запозичених [12]. Таким чином, можна зробити висновок, що депозитна політика банку є складовою частиною банківської стратегії і тактики щодо залучення ресурсів у ході організації та управління депозитним процесом, а також є діяльністю, завданням якої є залучення коштів із подальшим їх поверненням і має на меті забезпечення ліквідності банку.

Депозитна політика окремого банку об'єднує комплекс заходів із формування депозитного портфеля, а також різноманітні форми та методи реалізації конкурентних позицій на ринку депозитних послуг із метою забезпечення необхідних обсягів депозитних ресурсів [13].

У процесі розробки депозитної політики автори [14] виділяють чотири основні етапи: визначення позицій банку на депозитному ринку; формування мети і завдань депозитної політики; розроблення моделі поведінки банку на депозитному ринку; підготовка програми розвитку банку.

Але, на думку автора, з огляду забезпечення кінцевої мети за рахунок досягнення проміжних результатів у реалізації конкретних механізмів досягнення ефективної політики банку у сфері формування ресурсної бази, вони потребують подальшої деталізації. Формування депозитної політики банку здійснюється послідовно, кожен із етапів є логічним продовженням попереднього (рисунок).

Рис. Етапи формування депозитної політики (авторська розробка)

З рисунка можна побачити, що кожен етап формування депозитної політики банку тісно пов'язаний з іншими і, на думку автора, є обов'язковим для формування оптимальної депозитної політики та правильної організації депозитного процесу.

Отже, депозитна політика має на меті залучення коштів для забезпечення банку необхідними ресурсами. Головним її завданням є досягнення максимального прибутку для банку та задоволення потреб клієнтів.

Було запропоновано більш детальний перелік етапів формування депозитної політики, з якого видно, що всі етапи є тісно пов'язаними між собою. За умови правильної розробки депозитної політики та ефективної її реалізації на кожному із описаних на рисунку етапів можливе задоволення

потреб клієнтів та, як наслідок, забезпечення прибуткової діяльності банку, що є основною метою депозитної політики у складі загальної банківської політики.

Наук. керівн. Литовченко О. Ю.

Література: 1. Васюренко О. В. Депозиты как основной источник привлечения средств коммерческими банками / О. В. Васюренко // *Фінанси України*. – 2006. – С. 88–92. 2. Версаль Н. І. Особливості формування депозитних ресурсів банками України / Н. І. Версаль // *Фінанси України*. – 2009. – № 12. – С. 95. 3. Дмитрієва О. А. Оптимізація депозитної діяльності комерційного банку / О. А. Дмитрієва // *Фінанси України*. – 2008. – № 5. – С. 15–17. 4. Коробов Ю. И. Банковский портфель-2 / Ю. И. Коробов, Ю. Б. Рубин, В. И. Солдаткин. – М.: "СОМИНТЭК", 1994. – 325 с. 5. Курилов Р. Е. Оптимизация ресурсной политики коммерческих банков в условиях кризиса: диссертация ... кандидата экономических наук: 08.00.10 / Р. Е. Курилов. – Москва, 2009. – 178 с. 6. Маркова О. М. Коммерческие банки и их операции : учебн. пособ. / О. М. Маркова, Л. С. Сахарова, В. Н. Сидоров. – М.: ЮНИТИ, 1995. – С. 19–20. 7. Мельникова І. М. Маркетингові аспекти формування депозитної бази комерційного банку / І. М. Мельникова // *Банківська справа*. – 2005. – № 3. – С. 40–41. 8. Сімонова О. Л. Модель управління якістю депозитних послуг комерційного банку / О. Л. Сімонова // *Банківська система України: теорія і практика становлення. Збірник наукових праць. Т. 2.* – Суми : Ініціатива, 2007 – С. 520–528. 9. Тавасиев А. М. Банковское дело. Управление и технологии : учебник / А. М. Тавасиев. – М.: ЮНИТА-ДАНА, 2005. – 269 с. 10. Тютюнник А. В. Банковское дело / А. В. Тютюнник, А. В. Турбанов. – М.: Финансы и статистика, 2005. – 353 с. 11. Аналіз банківської діяльності : підручник / [А. М. Герасимович, М. Д. Алексеенко, І. М. Парасій-Вергуненко та ін. ; за ред. А. М. Герасимовича]. – К.: КНЕУ, 2004. – 599 с. 12. Лаврушин О. И. Банковское дело [Текст] : учебник / О. И. Лаврушин. – М.: Финансы и статистика, 2003. – 672 с. 13. Марцин В. С. Формування взаємовідносин банківських структур із підприємствами на ринку фінансових послуг : монографія / В. С. Марцин. – К.: УБС НБУ, 2012. – 698 с. 14. Сало І. В. Фінансовий менеджмент банку : навч. посібн. / І. В. Сало, О. А. Криклій. – Суми : ВТД "Університетська книга", 2007. – 314 с.

Водолазський О. Ю.

УДК 630.47.31

Студент 4 курсу
фінансового факультету ХНЕУ ім. С. Кузнеця

АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ НЕДЕРЖАВНИХ ПЕНСІЙНИХ ФОНДІВ В УКРАЇНІ

Анотація. Проаналізовано діяльність недержавних пенсійних фондів в Україні, визначено проблеми їх розвитку та запропоновано шляхи вирішення визначених проблем.

Аннотация. Проанализирована деятельность негосударственных пенсионных фондов в Украине, определены проблемы их развития и предложены пути решения поставленных проблем.

Annotation. The article gives the analysis of the activity of private pension funds in Ukraine, identifies the problems of their development, offers ways to their solution.

Ключові слова: недержавний пенсійний фонд, пенсійні виплати.

Роль недержавних пенсійних фондів в Україні поступово зростає за останні роки. Це проявляється у стабілізації кількості таких фінансових посередників, динаміці обсягів їх активів, диверсифікації напрямів їх вкладення в різні фінансові інструменти.

Поряд із цим існує ряд проблем, пов'язаних із тим, що нарощування кількісних показників не завжди супроводжується якісними зрушеннями. Наприклад, українські НПФ за 2011 рік показали значно менші темпи зростання (порівняно із попередніми роками). Проблемним залишається і той факт, що фізичні особи самостійно не беруть активну участь в системі недержавного пенсійного забезпечення, а більша частина внесків надходить від роботодавців. Сумарні показники активів є незначними порівняно із іншими інституційними інвесторами та банками. Подібна ситуація вимагає з'ясування причин такого становища із залученням досвіду інших країн світу, порівняння показників розвитку НПФ в Україні і за кордоном.

© Водолазський О. Ю., 2014

Значний внесок у дослідження діяльності НПФ внесли такі вітчизняні вчені, як: Надто-чій Б. О., Нечай А. А., Тивончук О. І., Юрій С. І., Науменкова С. В., Бойко М. Д., Бурак В. Я., Санд-лер Д. М., Синчук С. М., Сирота І. М., Скрипник А. В., Ліхтенштейн Л. А., Сташків Б. І., Юрій С. І., Ярошенко І. С. та ін.

Метою даного дослідження є аналіз діяльності недержавних пенсійних фондів в Україні, ви-значення проблем, що перешкоджають їх розвитку, а також надання рекомендацій для вирішення визначених проблем.

В Україні недержавні пенсійні фонди (НПФ) з'явилися досить нещодавно, а саме: завдяки впровадженню пенсійної реформи, яка почалася в 1998 році. 1 січня 2004 року набрав чинності За-кон України "Про недержавне пенсійне забезпечення", який і дав старт діяльності НПФ. Основою недержавного пенсійного забезпечення є недержавний пенсійний фонд.

Недержавний пенсійний фонд (НПФ) – це юридична особа, яка має статус неприбуткової організації (непідприємницького товариства), функціонує та провадить діяльність виключно з ме-тою накопичення пенсійних внесків на користь учасників пенсійного фонду з подальшим управлін-ням пенсійними активами, а також здійснює пенсійні виплати учасникам зазначеного фонду. Серед-ня кількість НПФ за період 2007 – 2011 років складала близько 102, що відображено на рис. 1.

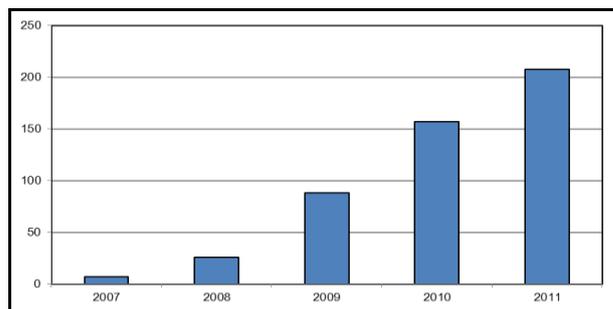

Рис. 1. Динаміка кількості зареєстрованих НПФ

У період з 2007 по 2011 роки обсяг активів НПФ стрімко зріс, що говорить про розвиток да-ного виду фінансових компаній. Про зростання свідчать дані, зведені в діаграму, яка демонструє динаміку зміни активів НПФ. Діаграму наведено на рис. 2.

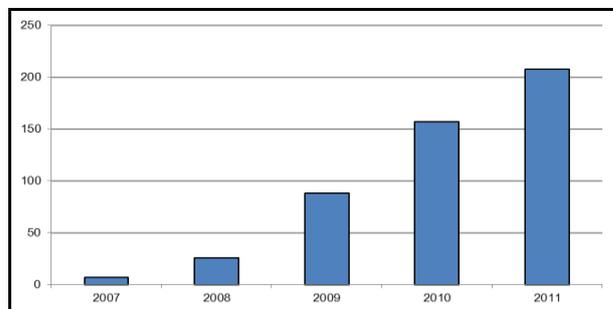

Рис. 2. Динаміка обсягу активів НПФ з 2007 по 2011 роки

Щодо динаміки розмірів суми пенсійних виплат НПФ України за аналізований період, то у 2011 році спостерігається значне зростання пенсійних виплат порівняно з 2007 роком. Динаміка суми пенсійних виплат наведена на рис. 3.

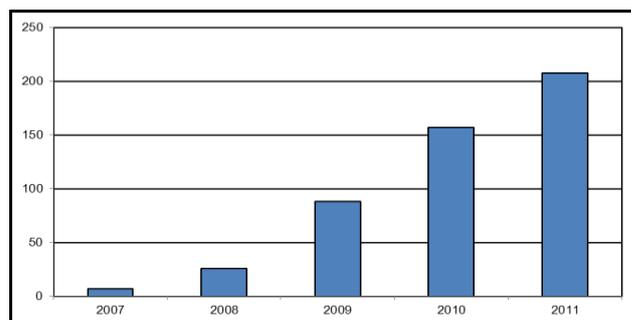

Рис. 3. Динаміка суми пенсійних виплат у 2007 – 2011 роках

Наведені цифри і графіки говорять про те, що недержавне пенсійне забезпечення в Україні вже реально працює, і, виходячи з динаміки за 5 років, показує непогані результати, але все ж цього терміну не достатньо, щоб робити якісь об'єктивні висновки, тому що накопичення на пенсію вимагає терміну більше п'яти років.

Останні роки стали серйозним випробуванням для фондового ринку. Економічна криза та її наслідки захопили не тільки підприємства, фінансові установи, а майже кожного українця. Падіння вітчизняного фондового ринку продовжується і несе суттєві загрози для інвесторів. Недосконалість законодавчої бази, нерозвиненість організованого ринку цінних паперів, низький рівень фінансової обізнаності населення посилюють вплив кризових явищ на діяльність недержавних пенсійних фондів. Захист пенсійних накопичень та їх примноження за рахунок інвестиційного прибутку з метою здійснення майбутніх пенсійних виплат учасникам знаходиться в руках фінансових установ, які здійснюють управління активами НПФ. Отже, саме від того, як працюють ці установи, як будують відносини з фондом і як контролюються, значною мірою залежить спроможність фонду здійснювати пенсійні виплати.

Є дві групи проблем, які гальмують хід пенсійної реформи, формування накопичувальної пенсійної системи та недержавного пенсійного забезпечення. Перша – в корпоративному середовищі, куди входять НПФ, КУА тощо, друга – в державному.

Щодо корпоративних проблем, то, хоча ринок послуг НПФ ще зовсім невеликий, і водночас простір для дій неймовірно широкий для всіх та й інтереси нібито у всіх спільні, але єдності серед його учасників недостатньо.

Крім того, слід приділити увагу й збільшенню пропозиції якісних інструментів інвестування для пенсійних фондів. Оскільки їхні активи мають довгостроковий характер, а акції більш стійкі до інфляції, ніж боргові інструменти, варто дозволити підвищити частку акцій в портфелі НПФ принаймні до 50 відсотків.

Збільшення активів НПФ та запровадження обов'язкової накопичувальної системи потребують підвищення якості акцій, які Фонд держмайна виставляє на біржу. ПФ можуть інвестувати лише в акції елітних емітентів, тоді як Фонд майна пропонує сьогодні для продажу через біржу низькоякісні цінні папери.

Треба також дозволити пенсійним фондам купувати цінні папери ICI. В усьому світі є така практика, бо тим самим зменшуються ризики управління коштами. До того ж ці фонди диверсифіковані і з них завжди НПФ може вийти.

Протягом останніх років замість комплексного розвитку всієї пенсійної системи йде однобоке нарощування ресурсів Пенсійного фонду. Та грошей у фонді не вистачає. Отже, пенсійна політика має орієнтуватися на помірне зростання державної пенсії при випереджаючих темпах збільшення пенсій із накопичувальної пенсійної системи і, особливо – з її приватної складової.

Шляхи вдосконалення системи НПЗ:

- необхідно вдосконалити відповідну регуляторну базу, спираючись на вже отриманий досвід запровадження НПФ;
- досягнення оптимального для учасників фондів співвідношення між рівнями ризиків і прибутковістю в інвестиційних портфелях НПФ шляхом внесення урядових змін до регуляторної бази в рамках ширшої програми розвитку ринків капіталу;
- слід скасувати регуляторні обмеження на операції з валютою і розглянути можливість запровадження управління ризиками та розважливого вкладання коштів, підпорядкованого детальніше розробленому регулюванню, що має передбачати інвестування в ліквідні інструменти з низьким рівнем ризику, які перебувають в обігу на розвинутих ринках;
- регулятори повинні дозволити здійснювати інвестиції лише в такі активи, для яких можна застосовувати методи оцінювання вартості, єдині для всіх фондів;
- підвищення рівня управління інвестиційним портфелем фонду завдяки: дозволу вкладання коштів у деривативи лише у перспективі і з метою хеджування; запровадженню в законодавстві загальних положень про управління ризиками та завдяки накладенню обмежень на частки акціонерного капіталу, які може утримувати НПФ.

Наук. керівн. Андрійченко Ж. О.

Література: 1. Про недержавне пенсійне забезпечення : Закон України № 1057-IV від 09.07.2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1057-15>. – Назва з екрану. 2. Тенденції розвитку недержавних пенсійних фондів в Україні і світі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.eco.pompu.pauka.ua/?op=1&z=1254>. – Назва з екрану. 3. Офіційний сайт Національної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України. – Режим доступу : <http://www.nfp.gov.ua/>. – Назва з екрану. 4. Українська асоціація інвестиційного бізнесу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uaib.com.ua>. – Назва з екрану.

Магістр 2 року навчання
 фінансового факультету ХНЕУ ім. С. Кузнеця

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ МЕТОДІВ ДЛЯ МІНІМІЗАЦІЇ РИЗИКУ ЛІКВІДНОСТІ БАНКУ

Анотація. Обґрунтовано особливості оцінки ліквідності банку. Розглянуто проблеми застосування важелів захисту незбалансованості ліквідності у діяльності вітчизняних банків із метою підвищення фінансової стійкості та ефективності функціонування банківської системи в Україні.

Аннотация. Обосновано особенности оценки ликвидности банка. Рассмотрены проблемы применения рычагов защиты несбалансированности ликвидности в деятельности отечественных банков с целью повышения финансовой устойчивости и эффективности функционирования банковской системы в Украине.

Annotation. The article is devoted to features in assessing the bank liquidity. The problems of application of liquidity imbalance protection instruments are considered in banks activities in order to increase financial stability and efficiency of the banking system in Ukraine.

Ключові слова: банк, ліквідність банку, нормативи ліквідності, достатня ліквідність банку, надлишок ліквідності, управління ліквідністю.

Банківська ліквідність відіграє життєво важливу роль як у діяльності окремого банку, так і всієї банківської системи держави. Науковці серед методів, які використовуються у ході оцінки ліквідності, виділяють методи внутрішньої та зовнішньої оцінки ліквідності.

Питанням оцінки ліквідності банку присвячені роботи багатьох вітчизняних та іноземних науковців, таких, як: Е. Сапрунович, О. Деревська, Герасимович А. М., Стельмах В. С., Міщенко В. І., Крилова В. В., Оконська О. О. та ін. [1 – 8].

Метою дослідження є узагальнення теоретичних положень комплексної оцінки ліквідності банку.

До методів внутрішньої оцінки ліквідності належать: коефіцієнтний аналіз ліквідності балансу та аналіз грошових потоків (як різновид – оцінка величини чистого вибуття зобов'язань банку). До методів зовнішньої оцінки ліквідності належать: оцінка зміни характеристики платоспроможності банку та оцінка величини чистого вибуття зобов'язань банку (таблиця) [3].

Таблиця

Методи оцінки ризику ліквідності банку

Метод	Суть методу	Застосування
1	2	3
Внутрішні методи		
Коефіцієнтний аналіз ліквідності балансу	Розрахунок співвідношення залишків ліквідних активів і зобов'язань банку, які відображаються на балансі	1. Під час управління ліквідністю у великих банках і банках, де відсутня можливість проводити аналіз платіжних потоків. 2. У ході внутрішнього аналізу – органами контролю, рейтинговими агентствами
Аналіз грошових потоків	Розрахунок на дату, яка аналізується, всіх вхідних і вихідних грошових потоків	1. У процесі управління більшістю банків, здатних організувати в себе моніторинг і оцінку грошових потоків, що проводяться банком. 2. Під час зовнішнього аналізу застосовується рідко, оскільки в офіційній звітності банку немає всієї необхідної інформації

1	2	3
Зовнішні методи		
Оцінка величини чистого вибуття зобов'язань банку	Розраховується обсяг ліквідних коштів, які потрібні банку в разі максимального зменшення його зобов'язань	1. У ході управління ліквідністю середніми банками, які здійснюють велику кількість операцій, за неможливості використати метод аналізу платіжних потоків. 2. У процесі зовнішнього аналізу використовується так само активно, як і коефіцієнтний метод
Оцінка зміни характеристики платоспроможності банку	Оцінюються сигнали з ринку, які свідчать про погіршення платоспроможності банку	1. Під час управління ліквідністю як самостійний метод використовується дуже рідко, застосовується лише як додатковий індикатор. 2. У ході зовнішнього аналізу найчастіше використовують клієнти банку

З таблиці видно, що найуживанішою методикою проведення аналізу ліквідності є коефіцієнтний метод. Сутність даного методу полягає в застосуванні великої кількості коефіцієнтів, що з різних боків характеризує стан ліквідності кожного банку.

Різні коефіцієнти переважно розраховуються як співвідношення між обсягами активів і відповідних зобов'язань. Розрахунок коефіцієнтів ліквідності у вигляді економічних нормативів входить до складу обов'язкової звітності банків і використовується регуляторами для контролю за рівнем ліквідності кредитних організацій.

Виділяють три основні групи коефіцієнтів:

1. Коефіцієнти для розрахунку обсягу і структури зобов'язань банку.
2. Коефіцієнти для визначення обсягу і структури ліквідних коштів, що знаходяться на балансі банку.
3. Коефіцієнти, що дають можливість визначити здатність виконання банком своїх зобов'язань за рахунок ліквідних активів.

Як правило, визначається один (або декілька) основних коефіцієнтів для оцінки ліквідності. Інші є додатковими (допоміжними), які допомагають детальніше дослідити той чи інший аспект оцінки ліквідності.

Найбільш вживаним і основним коефіцієнтом є коефіцієнт миттєвої ліквідності. Використання усіх перелічених та інших допоміжних показників допомагає всебічно аналізувати потреби й стан ліквідності, а також точніше оцінювати ризик незбалансованої ліквідності банку.

Однак коефіцієнтний аналіз не дає інформації щодо строкової структури активів і зобов'язань.

Для розроблення інших додаткових коефіцієнтів необхідно корегувати активи та пасиви на можливий притік і відтік коштів з урахуванням ризику втрати вкладень.

Ризик втрати вкладень банку вираховують за допомогою коригування обсягу активів на суму проблемних активів, при цьому ступінь ризику втрати вкладень банк оцінює самостійно, враховуючи вимоги регулятора щодо формування резервів на випадок можливих втрат банку [8].

Подібний невикористаний потенціал залучення грошових коштів і прогнозний відтік банківських ресурсів включається до розрахунку коефіцієнтів ліквідності.

Також існує інший метод оцінки ризику незбалансованої ліквідності – структурний метод, що полягає в оцінці структури активів і пасивів. До основних завдань цього методу відносять:

- визначення частки ліквідних активів і нестабільних пасивів банку;
- визначення їх співвідношення і частки надлишкової або недостатньої ліквідності;
- виявлення інших факторів ризику незбалансованої ліквідності, за допомогою поглиблення певних ланок вивчення в структурі активів і пасивів банку.

Застосування даного методу необхідно для тактичних управлінських рішень щодо управління ліквідністю банку.

Для характеристики структурного методу оцінки ризику найбільше значення має, яким чином здійснюється структуризація активів і пасивів банку і наскільки об'єктивну картину ризику вона дає.

Зазвичай структуризацію можна здійснювати двома шляхами:

- на підставі усереднених показників (середньомісячних, середньоквартальних тощо);
- на підставі щоденних даних.

Сутність першого підходу визначає ефективність стратегії банку з управління ризиком ліквідності, а другий орієнтований на прийняття рішень у режимі реального часу.

Під час класифікації активів і пасивів банку враховуються строки, які залишилися до погашення відповідних зобов'язань. Для обліку й аналізу співвідношення вкладень і зобов'язань різних строків банки складають календарі платежів. Визначення співвідношення активів і пасивів банку відповідних строків дозволяє виявити наявність ризику недостатньої або надлишкової ліквідності і визначити рівень ризику. Якщо обсяг активів перевищує обсяг відповідних за строком пасивів, то банк наражається на ризик надлишкової ліквідності, навпаки – на ризик недостатньої ліквідності [2].

Перевагою структурного методу є можливість прийняття рішення з управління поточною, середньостроковою та довгостроковою ліквідністю та ризиків, що пов'язані з нею. Ефективність цього методу вища, ніж нормативного, оскільки під час застосування останнього аналізується співвідношення окремих статей, а у ході структурного – вивчаються всі статті балансу. Структурний метод оцінки ризику на відміну від нормативного дозволяє крім нормативів миттєвої, поточної та довгострокової ліквідності розраховувати співвідношення активів і пасивів банку з строком погашення до 7 днів, від 7 до 30 днів, понад 30 днів, неліквідних активів і постійних пасивів, а також будь-яких інших статей балансу банку. Таким чином, дані аналізу структурного методу оцінки ризику незбалансованої ліквідності доповнюють результати коефіцієнтного методу [5].

Тим самим використання результатів отриманих двома методами: нормативним та структурним, дозволяє найточніше визначити величину ризику незбалансованої ліквідності, а також виявити найбільш впливові фактори та виробити систему заходів щодо їх зниження.

До основного якісного чинника ліквідності відносять види залучених депозитів, їхні джерела і стабільність. Тому аналіз депозитної бази є відправним моментом в аналізі ліквідності банку до підтримки його надійності [1].

Оцінка ліквідності банку шляхом аналізу грошових потоків банку ґрунтується на дослідженні його вхідних і вихідних грошових потоків.

Показником, який характеризує стан ліквідної позиції банку, є розрив ліквідності (GAP) – різниця між сумою надходжень і сумою використаних коштів. Якщо наявні ліквідні засоби за обсягом перевищують їх використання, то існує додатний розрив ліквідності ($GAP > 0$). Це той надлишок ліквідних засобів, який необхідно швидко інвестувати в дохідні активи до виникнення потреби в грошових коштах. Коли потреба в ліквідних засобах за обсягом перевищує їх наявність, то банк має від'ємний розрив (дефіцит) ліквідності ($GAP < 0$) і перед ним постає завдання пошуку найдешевших і найдоступніших джерел поповнення коштів [8].

Пропозиція готівкових коштів формується за рахунок тимчасово вільних коштів окремих банків на міжбанківському кредитному ринку, нових депозитних внесків клієнтів банку, поповнення вже існуючих рахунків, доходів тощо. Завданням керівництва банку є задоволення попиту на готівку в повному обсязі, тобто підтвердження платоспроможності банку [4].

Для задоволення попиту на ліквідні кошти банк використовує деякі з потенційних джерел пропозиції, найважливішим з яких є надходження депозитів від клієнтів (включаючи поповнення вже існуючих вкладів). Цьому джерелу пропозиції ліквідних коштів притаманна сезонність. Надходження на рахунки клієнтів інтенсивніші на початку місяця і в середині. Погашення клієнтами раніше виданих кредитів надає додаткові кошти для задоволення нових потреб у ліквідних коштах разом із продажем активів банком (таких, як ліквідні цінні папери з інвестиційного портфеля) [4].

Тому для збалансування попиту та пропозиції ліквідності має бути враховане її основне функціональне призначення, що полягає у вирішенні таких завдань, як:

- задоволення попиту на кредитні ресурси;
- виконання вимог за депозитними операціями;
- обмеження неприбуткового продажу активів;
- оптимізація вартості залучених ресурсів на фінансовому ринку;
- оптимізація дохідності банківських операцій і загальної прибутковості банку.

Отже, для гармонійного розвитку діяльності банку необхідно на належному рівні дотримуватися усіх визначених нормативів, аналізувати вплив чинників, які впливають на стан ліквідності та розробляти ефективну політику управління як активами, так і пасивами, при цьому дотримуючись усіх встановлених постанов та законів НБУ.

Для побудови ефективної системи управління ліквідністю необхідним є врахування таких особливостей: існування різних підходів до визначення ліквідності, що призводить до виникнення значної кількості методів (способів) її оцінки; наявність тісного взаємозв'язку між ліквідністю та дохідністю.

Оцінка ліквідності банку на основі коефіцієнтів є найбільш доступною і поширеною. Суть цього методу полягає в розрахунку низки коефіцієнтів, що характеризують ліквідність балансу, стабільність зобов'язань банку і потреби банку в додаткових ліквідних коштах.

Найбільш поширеним основним коефіцієнтом є коефіцієнт миттєвої ліквідності, за яким може здійснюватися факторний аналіз.

Для задоволення попиту на ліквідні кошти банк використовує деякі з потенційних джерел пропозиції, найважливішим з яких є надходження депозитів від клієнтів (включаючи поповнення вже існуючих вкладів).

У ході розробки стратегії управління ліквідністю має бути враховане її основне функціональне призначення, що полягає у вирішенні таких завдань: задоволення попиту на кредитні ресурси; виконання вимог за депозитними операціями; обмеження неприбуткового продажу активів; оптимізація вартості залучених ресурсів на фінансовому ринку; оптимізація дохідності банківських операцій і загальної прибутковості банку.

Наук. керівн. Костюк О. М.

Література: 1. Герасимович А. М. Коефіцієнтний аналіз ліквідності балансу банку / А. М. Герасимович // Вісник КЕФ КНЕУ імені В. Гетьмана. – 2011. – № 1. – С. 17–26. 2. Деревська О. Активно-пасивні операції та управління ліквідністю банківської установи / О. Деревська // Вісник НБУ. – 2010. – № 7. – С. 44–55.

3. Ликвідність банку: окремі аспекти управління та світовий досвід регулювання і нагляду : науково-аналітичні матеріали. Вип. 11 / В. С. Стельмах, В. І. Міщенко, В. В. Крилова та ін. – К. : ЦНД НБУ, 2008. – 220 с. 4. Муравьев В. В. Определение потребности банка в ликвидных средствах на основе "теории спроса на деньги" [Электронный ресурс] / В. В. Муравьев. – Режим доступа : <http://www.bankclub.ru/>. – Название с экрана. 5. Оконська О. О. Банківська ліквідність: оцінка, регулювання та оптимізація : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.04.01 / О. О. Оконська. – Тернопіль : Тернопільський держ. економічний ун-т, 2005. – 20 с. 6. Про порядок регулювання діяльності банків в Україні : Інструкція, затверджена Постановою Національного банку України від 28.08.2001 р. № 368 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?code=z0841-01>. – Назва з екрану. 7. Про регулювання Національним банком України ліквідності банків України : Положення Національного банку України від 30.04.09 № 259 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z1120-06>. – Назва з екрану. 8. Сапрунович Е. Управление риском ликвидности / Е. Сапрунович // Банковское дело. – 2009. – № 7. – С. 17.

Кравець Н. А.

УДК 368.2

Студент 4 курсу
фінансового факультету ХНЕУ ім. С. Кузнеця

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ РИНКУ ДОБРОВІЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ НАЗЕМНОГО ТРАНСПОРТУ В УКРАЇНІ

Анотація. Розглянуто основні тенденції розвитку ринку добровільного страхування наземного транспорту в Україні. Проаналізовано позитивні та негативні тенденції розвитку. Надано рекомендації щодо підвищення економічного ефекту страхових операцій.

Аннотация. Рассмотрены основные тенденции развития рынка добровольного страхования наземного транспорта в Украине. Проанализированы позитивные и негативные тенденции развития. Даны рекомендации по повышению экономического эффекта страховых операций.

Annotation. The article considers key market trends of voluntary insurance of land transport in Ukraine. Positive and negative features of the market development trends have been analysed. Recommendations have been given to raise the economic effect of insurance operations.

Ключові слова: страхування КАСКО, страхові премії, рівень виплат КАСКО.

У сучасних умовах автомобіль є найпоширенішим видом транспорту, а учасниками дорожнього руху є практично всі члени суспільства, тому можна стверджувати, що автомобільне страхування є суспільно необхідним видом. Популярність добровільного страхування наземного транспорту (КАСКО) в Україні за останні роки пов'язана з соціальними та економічними змінами, що відбулися внаслідок масової автомобілізації, зростання інтенсивності дорожнього руху. Отже, особливої актуальності набуває проблема аналізу динаміки розвитку вітчизняного ринку автострахування, потребами у своєчасному та повному відшкодуванні шкоди потерпілим особам унаслідок ДТП, а також у захисті майнових інтересів власників і користувачів автотранспортних засобів.

Значний внесок у розробку теоретичних та методичних підходів щодо розвитку та функціонування автострахування здійснили дослідження багатьох зарубіжних та вітчизняних авторів: Внукова Н. М., Залєтов О. М., Кнейслер О. В., Стецюк В. М., Толстенко О. Ю., Вовчак О. Д. та ін. [1 – 3]. Водночас страхування КАСКО безпосередньо не ставало предметом окремого дослідження.

Тому метою дослідження є з'ясування основних тенденцій розвитку ринку страхування КАСКО в Україні шляхом здійснення аналізу динаміки та структури показників страхової діяльності з даного виду страхування протягом 2009 – 2013 рр.

Предметом страхування КАСКО є майнові інтереси страхувальника, що не суперечать закону, пов'язані з володінням, користуванням і розпорядженням транспортним засобом, який пройшов реєстрацію в уповноважених органах МВС України і належить йому на правах власності, повного господарського володіння, оперативного управління або на інших законних підставах [1, с. 57].

Страхування КАСКО є одним із найперспективніших видів страхування в Україні. Цей вид страхування має найбільшу питому вагу в надходженнях страхових платежів із добровільних видів страхування на вітчизняному страховому ринку: у 2009 р. частка страхових премій КАСКО становила

22,48 %, у 2010 р. – 18,87 %, у 2011 р. – 19,63 %, у 2012 р. – 21,66 %, у 2013 р. – 16,58 % [4]. Цьому також сприяє позитивна тенденція збільшення автомобільного парку України, який за даними Асоціації автовиробників України з 2009 р. збільшився на 6 % та у 2013 р. становив 8 903,5 тис. транспортних засобів [5].

На даний момент ринок страхування КАСКО знаходиться на стадії формування, що підтверджується рівнем охоплення страхуванням наземного транспорту, який розраховується як співвідношення між кількістю укладених договорів КАСКО та кількістю всіх зареєстрованих в Україні автотранспортних засобів. Він становить: 2009 р. – 8,20 %, 2010 р. – 6,78 %, 2011 р. – 6,16 %, 2012 р. – 5,54 %, 2013 р. – 6,07 %.

З наведених показників видно, що рівень охоплення автомобільного транспорту страхуванням є досить низьким і має тенденцію до зменшення, що обумовлено такими факторами, як нерозуміння клієнтами необхідності страхового захисту водіїв та транспортних засобів, низький рівень платоспроможності автовласників, девальвація національної грошової одиниці, нав'язування страхування КАСКО під час отримання кредиту на придбання автомобілів.

Оскільки основним показником якості страхових послуг є виконання страховиком прийнятих на себе зобов'язань, тобто відшкодування збитків, доречно проаналізувати співвідношення кількості укладених договорів до кількості страхових випадків, за якими прийнято рішення про виплату страхового відшкодування (рис. 1) [6]. Це дає змогу визначити частоту настання страхових випадків (рівень аварійності автотранспортних засобів).

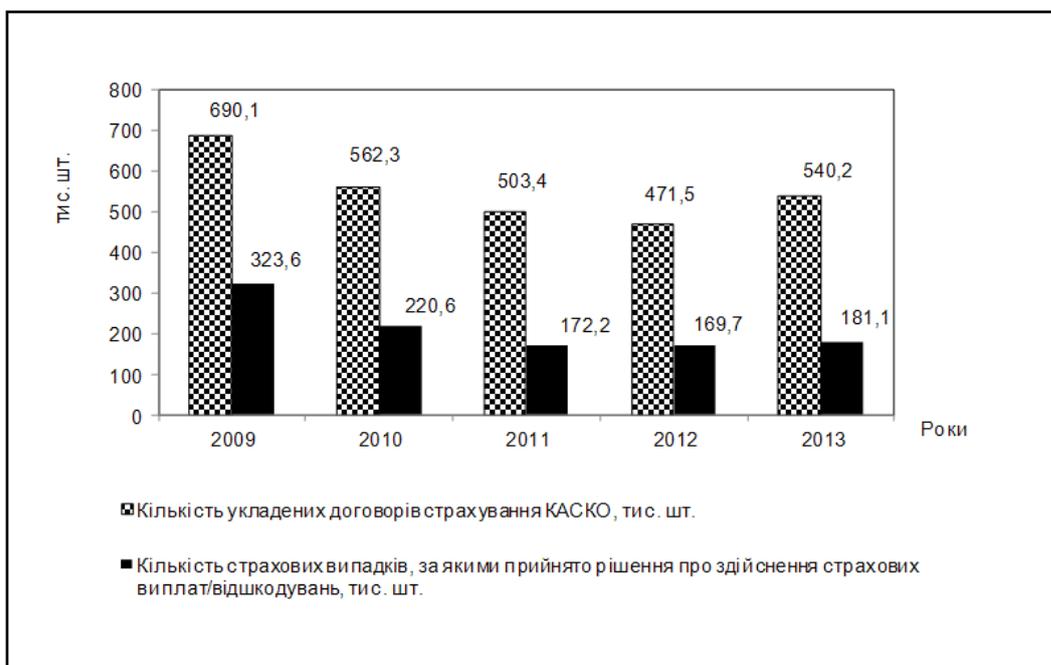

Рис. 1. Динаміка кількості укладених договорів страхування та страхових випадків, за якими прийнято рішення про здійснення страхових виплат

Відповідно до рис. 1, можна зробити висновок про зменшення частоти настання страхових випадків серед застрахованих транспортних засобів, так у 2009 р. він становив – 46,9 %, у 2010 р. – 39,2 %, у 2011 р. – 34,2 %, у 2012 р. – 36,0 %, у 2013 р. – 33,5 %. Однак ця тенденція в основному пояснюється зменшенням кількості застрахованих транспортних засобів, що, в свою чергу, зменшує ймовірність настання страхових випадків.

Ще одним кількісним показником, що характеризує сучасний стан страхування КАСКО, є обсяг надходження страхових платежів, одержаних страховими компаніями. Цей показник упродовж 2009 – 2012 рр. мав тенденцію до зменшення, що обумовлене наслідками фінансової кризи (дестабілізації роботи банків, девальвації національної грошової одиниці, скорочення програм кредитування фізичних та юридичних осіб на придбання автомобілів). Однак у 2013 р. обсяг страхових премій по КАСКО збільшився на 6,4 % порівняно з попереднім періодом. Передумовою для збільшення надходжень страхових платежів може стати зростання доходів громадян та розвиток автокредитування, а також подолання наслідків фінансової кризи.

Далі слід проаналізувати структуру валових страхових премій за КАСКО, яка наведена на рис. 2 [6].

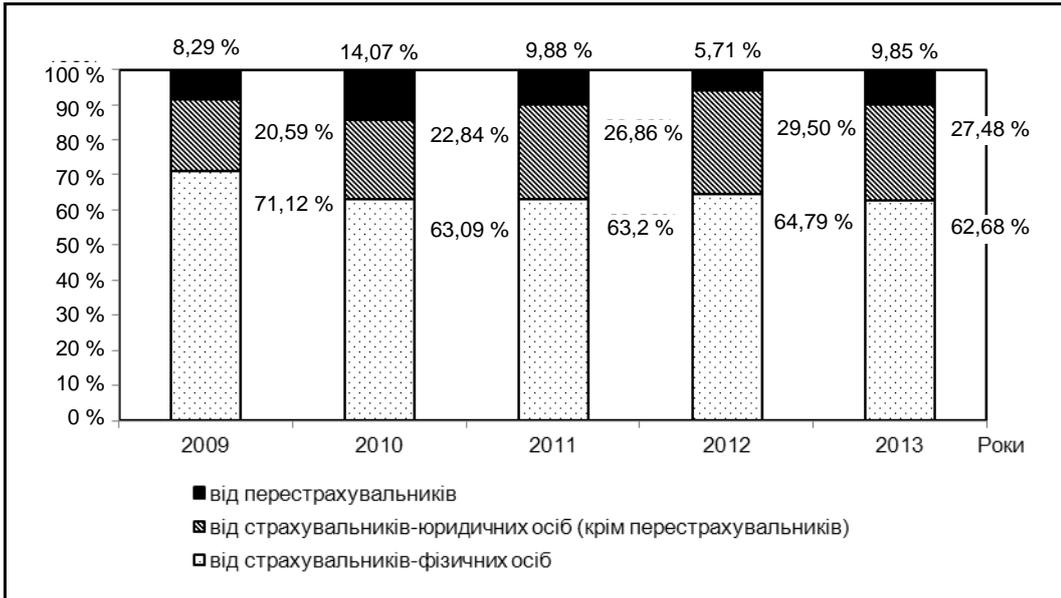

Рис. 2. Структура страхових премій за КАСКО

Відповідно до рис. 2, у валових надходженнях страхових платежів найбільшу питому вагу мають премії, отримані від фізичних осіб, однак цей показник має тенденцію до зменшення, що може пояснюватися економічним спадом у країні, погіршенням життєвого рівня населення, зменшенням темпів продажу автомобілів. Навпаки, питома вага одержаних премій за КАСКО від юридичних осіб має тенденцію до зростання, що свідчить про збільшення попиту на КАСКО серед даної групи страховальників.

Наступним показником, що характеризує рівень розвитку ринку страхування КАСКО є показник середнього платежу на один договір страхування. Середній страховий платіж за КАСКО впродовж 2009 – 2013 рр. збільшився на 23,38 %, у 2013 р. він становив 7 145 грн. Тенденція збільшення середнього страхового платежу КАСКО пов'язана зі збільшенням кількості автомобілів закордонного виробництва, ціни на які встановлюються в умовних одиницях і зі зміною курсу долара, що спричинило збільшення розміру страхових сум. Середній страховий платіж, сплачений фізичними особами становив у 2013 р. 6 213 грн, а юридичними особами – 7 034 грн. Більший розмір страхових платежів серед страховальників юридичних осіб порівняно з середнім платежем фізичних осіб, свідчить про те, що у володінні юридичних осіб знаходиться більше дорогих автомобілів, ніж у власності громадян.

Наступним етапом дослідження є аналіз витрат страховиків, основними з яких є страхові виплати (рис. 3) [6].

Рис. 3. Динаміка страхових платежів та виплат за КАСКО

З рис. 3 видно, що динаміка страхових премій та виплат по КАСКО не співпадає, що може пояснюватися зміною рівня частоти настання страхових випадків упродовж аналізованого періоду. Загалом, починаючи з 2011 р. страхові виплати за КАСКО мають тенденцію до зростання. Показник середньої виплати на один страховий випадок у 2013 р. становив 8 544 грн.

Наступним етапом дослідження є аналіз рівня виплат, бо даний показник відіграє важливу роль при виборі страховальником страховика. Він повинен бути не нижче 40 % і не вище 75 %. Якщо рівень виплат перевищує 75 %, то в майбутньому в страховика можуть виникати труднощі з виконанням своїх зобов'язань [3].

Таким чином, рівень виплат становить за 2009 р. – 62,23 %, за 2010 р. – 46,86 %, за 2011 р. – 37,60 %, за 2012 р. – 40,71 %, за 2013 р. – 40,09 %. З наведених показників видно, що спостерігається негативна тенденція до зменшення рівня виплат, що може стати причиною підвищення рівня недовіри страховальників до страховиків, який на сьогодні і так є досить низьким.

Найбільш ефективним способом досягнення позитивних фінансових результатів від страхових операцій є перестраховування. Адже в процесі перестраховування забезпечується не лише захист портфеля страховика від надмірних виплат за окремими страховими ризиками, а й досягається розподілення виплат серед багатьох страховиків [2]. Динаміка суми страхових платежів зі страхування КАСКО, сплачених перестраховикам, наведена у таблиці [6].

Таблиця

Суми страхових платежів КАСКО, сплачених перестраховикам

Показники	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.
Обсяг страхових платежів, які сплачуються перестраховикам, млн грн у тому числі	554,6	697,9	531,9	365,0	577,0
перестраховикам – нерезидентам, млн грн	114,8	102,2	114,8	108,8	112,2
перестраховикам – резидентам, млн грн	439,7	595,7	417,1	256,2	464,8
Питома вага платежів, сплачених перестраховикам – нерезидентам, %	20,71	14,65	21,59	29,81	19,45
Питома вага платежів, сплачених перестраховикам – резидентам, %	79,29	85,35	78,41	70,19	80,55

Відповідно до таблиці можна зробити висновок, що впродовж 2009 – 2012 рр. спостерігалася тенденція до зменшення частки платежів, сплачених перестраховикам резидентам, що свідчить про недостатній рівень розвитку вітчизняного ринку перестраховування та недовіри до вітчизняних перестраховиків. У 2013 р. частка платежів, сплачених перестраховикам резидентам збільшилася на 10,14 %, що свідчить про зростання довіри до вітчизняних страхових компаній.

За даними Insurance TOP лідером зі страхування КАСКО в Україні протягом 2009 – 2013 рр. була страхова компанія "АХА Страхування". Сукупний обсяг зібраних премій з КАСКО за 2013 р. склав 508 836 тис. грн, а обсяг виплат по КАСКО – 265 899 тис. грн.

Проведений аналіз вітчизняного ринку страхування КАСКО дозволяє визначити позитивні і негативні тенденції його розвитку.

У 2009 – 2013 рр. спостерігалися такі позитивні тенденції:

збільшення кількості укладених договорів страхування КАСКО та зростання розміру страхових сум за договорами КАСКО, що, в свою чергу, зумовило збільшення розміру середнього страхового платежу на один договір страхування;

зростання обсягу страхування КАСКО серед юридичних осіб;
активізація у 2013 р. операцій з перестраховування, особливо на внутрішньому ринку;
зменшення частоти настання страхових випадків.

Існують і негативні тенденції, серед яких можна назвати:

недовіра до вітчизняних страховиків із боку страховальників;
низька платоспроможність власників транспортних засобів;
відсутність маркетингових досліджень на ринку автострахування;
зменшення рівня охоплення страхуванням наземного транспорту;
зменшення порівняно з 2009 р. валових надходжень страхових премій по КАСКО, та зменшення питомої ваги даного виду страхування в загальному обсязі страхових премій з добровільних видів страхування;

зменшення рівня виплат за договорами КАСКО;

перевищення питомої ваги платежів, що надійшли від страховальників фізичних осіб над часткою платежів, що надійшли від страховальників юридичних осіб.

Таким чином, страховий ринок України порівняно зі страховими ринками інших країн дуже молодий. Тому страховикам, які здійснюють страхування КАСКО, для того, щоб проведення страхових операцій мало економічний ефект як для страховиків, так і для страховальників потрібно

оперативно реагувати на зміни: вводити нові страхові продукти, проводити раціональну тарифну політику, чітко роз'яснювати умови страхування та виконувати взяті на себе зобов'язання.

Наук. керівн. Внукова Н. М.

Література: 1. Автомобільне страхування в системі безпеки дорожнього руху : монографія / О. М. Залетов, О. В. Кнейслер, В. М. Стецюк та ін. – К. : Міжнародна агенція "BeeZone", 2012. – 508 с. 2. Вовчак О. Д. Страхування : навчальний посібник / О. Д. Вовчак. – 2-ге видання, виправлене. – Львів : "Новий Світ-2000", 2005. – 480 с. 3. Страхування: теорія та практика / Н. М. Внукова, В. І. Успенко, Л. В. Временко ; за заг. ред. д.е.н., проф. Н. М. Внукової. – Х. : Бурун книга, 2009. – 656 с. 4. Інтернет журнал зі страхування [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.forINSURER.com>. – Назва з екрану. 5. Офіційний сайт Асоціації автовиробників України. – Режим доступу : <http://ukrautoprom.com.ua/uk>. – Назва з екрану. 6. Офіційний сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. – Режим доступу : <http://www.dfp.gov.ua>. – Назва з екрану. 7. Страховий рейтинг "Insurance TOP" [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://insurancetop.com>. – Назва з екрану.

Малючков М. А.

УДК 368.03:005.935

Студент 4 курсу
фінансового факультету ХНЕУ ім. С. Кузнеця

ТЕХНОЛОГІЯ НАДАННЯ ПОСЛУГ ФІЗИЧНИМ ОСОБАМ ІЗ АВТОТРАНСПОРТНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

Анотація. Наведено основні різновиди автотранспортного страхування фізичних осіб в Україні і технологію надання даних послуг. Сформовано консолідовану схему надання послуг з автотранспортного страхування фізичним особам.

Аннотация. Приведены основные разновидности автотранспортного страхования физических лиц в Украине и технология предоставления данных услуг. Сформирована консолидированная схема предоставления услуг автотранспортного страхования физическим лицам.

Annotation. The basic types of automobile insurance of individuals and their accommodation mechanism are presented. A consolidated scheme of giving the services of automobile insurance to individuals is formed.

Ключові слова: автотранспортне страхування, страхування фізичних осіб, механізм автотранспортного страхування, КАСКО, зелена картка, страхування цивільної відповідальності.

У зв'язку зі стрімким реформуванням економічних відносин в Україні сталися значні зміни у такому важливому секторі економічних та фінансових відносин, як страхування. Це надає особливої важливості вирішенню питань страхового захисту фізичних осіб у сфері автотранспорту. Саме розвиток раціональної та ефективної страхової системи як у цілому, так і в сфері автотранспортного страхування, є питанням, яке Україні буде необхідно вирішити в найближчі роки.

Автотранспортне страхування завжди є однією із найрозвиненіших та найбільш розповсюджених галузей страхування. Оскільки в Україні на тисячу людей приходить 175 автомобілів (за даними на 2013 рік, можна впевнено стверджувати, що цей різновид страхування має жорсткий соціальний прошарок серед населення, що формує на нього попит) [1].

Метою статті є обґрунтування технології надання фізичним особам послуг із автотранспортного страхування в Україні.

Страхування автотранспортних засобів потрібно розглядати в двох аспектах, а саме як різновид обов'язкового та відповідно добровільного страхування.

Одними з найважливіших та розповсюджених серед фізичних осіб автотранспортного страхування в Україні є обов'язкові (обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників

наземних транспортних засобів, зелена картка) та добровільні (КАСКО, добровільне страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів) [2].

Страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів – один із найпоширеніших і найпопулярніших видів страхування відповідальності в усьому світі.

Об'єктом цього виду страхування є цивільна відповідальність власників наземних транспортних засобів, яку вони несуть перед законом як власники джерела підвищеної небезпеки для оточуючих, тобто третіх осіб. При цьому до моменту настання страхового випадку, коли вона набуває цілком конкретний матеріальний зміст, ця відповідальність для власника транспортного засобу виступає в абстрактній формі [3].

Обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності здійснюється для забезпечення відшкодування шкоди, заподіяної життю, здоров'ю та/або майну потерпілих внаслідок дорожньо-транспортної пригоди та захисту майнових інтересів страхувальників.

Суб'єктами обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності є страхувальники та інші особи, відповідальність яких застрахована, страховики, Моторне (транспортне) страхове бюро України (далі – МТСБУ), потерпілі [4].

Страховим випадком є дорожньо-транспортна пригода, що сталася за участю забезпеченого транспортного засобу, внаслідок якої настає цивільно-правова відповідальність особи, відповідальність якої застрахована, за шкоду, заподіяну життю, здоров'ю та/або майну потерпілого [5].

Розмір страхового платежу (внеску, премії) встановлюється страховиком самостійно шляхом добутки розміру базового страхового платежу та значень відповідних коригуючих коефіцієнтів.

Розмір базового страхового платежу, перелік, значення коригуючих коефіцієнтів та порядок їх застосування затверджуються уповноваженим органом за поданням МТСБУ [2].

Для заохочення безаварійної експлуатації транспортних засобів, при укладанні договорів обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності більше ніж на півроку, страховики мають право застосовувати коригуючий коефіцієнт залежно від наявності чи відсутності страхових випадків із вини осіб, відповідальність яких застрахована, в період дії попередніх договорів обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності (бонус-малус).

Добровільне страхування цивільної відповідальності дозволяє збільшити ліміти страхових виплат, передбачених обов'язковим страхуванням, за збиток заподіяний у результаті ДТП.

Договір добровільного страхування укладається як доповнення до обов'язкового договору. Та у випадку необхідності забезпечує покриття відповідальності, що перевищує умови базового договору.

Страхування КАСКО – найпопулярніший вид автострахування, який допомагає автовласникові захистити своє майно від можливих збитків.

Об'єктами страхування КАСКО є засоби наземного транспорту – вантажні, легкові, спеціальні автомобілі, мотоцикли, причепа та деякі інші транспортні засоби, що належать юридичним або фізичним особам, у тому числі додаткове обладнання й устаткування, які належать страхувальнику на правах власності, користування чи розпорядження.

Страхові тарифи і вартість КАСКО залежать від ряду факторів і у різних страхових компаній розрізняються залежно від обраних умов і додаткових опцій, наприклад, страхової суми, обраних страхових ризиків, умов зберігання і експлуатації транспортного засобу. Страхова сума зазвичай не може перевищувати ринкової вартості автомобіля.

За полісом автокаско страхові компанії беруть на себе витрати з транспортування машини з місця ДТП, витрати на відновлювальний ремонт, а також відшкодування вартості автомобіля в разі його викрадення [1].

Зелена картка – страховий сертифікат єдиної форми, що застосовується в країнах – членах міжнародної системи автомобільного страхування "Зелена картка".

У разі виїзду транспортного засобу, зареєстрованого в Україні, до країн-членів міжнародної системи автомобільного страхування "Зелена карта" власник такого транспортного засобу зобов'язаний мати чинний договір міжнародного страхування, посвідчений відповідним уніфікованим страховим сертифікатом "Зелена картка".

Страхова компанія забезпечує відшкодування шкоди, заподіяної потерпілим – третім особам унаслідок дорожньо-транспортної пригоди, що сталася під час дії цього полісу і винуватцем якої був водій транспортного засобу, зазначеного цьому полісі.

Наприклад, якщо громадянин України придбав поліс обов'язкового страхування відповідальності в українській страховій компанії, то він є чинним в усіх країнах-членах "Зеленої карти". Тобто якщо цей українець стане винним у ДТП у Німеччині, то потерпілий німець отримає відшкодування від української компанії, в якій українець купував "Зелену карту".

Варто зазначити, що у 2013 році дещо скоротилися обсяги премій з автотранспортного страхування відносно попереднього року. Тим не менше автотранспортне страхування в країні значно розвинулося порівняно з перехідним періодом [1].

Варто зазначити, що в Україні лідерами з автотранспортного страхування є одні з найрозвинутіших страхових компаній. Тобто саме автотранспортне страхування фізичних осіб, адже вони створюють значний попит на дані страхові послуги, займає найбільш вагоме місце в страхових портфелях найбільших страхових компаній України. За обов'язковим страхуванням цивільної відповідальності лідерами є страхова компанія "Провідна" та страхова компанія "Українська пожежно-страхова компанія". Страхові компанії "АХА", "Українська страхова група" та "Уніка" є лідерами за преміями КАСКО. Найбільшу кількість премій від добровільного страхування цивільної відповідальності найбільшу кількість премій отримали страхові компанії "ІНГО Україна" та "ПЗУ".

Технологія надання послуг автотранспортного страхування наведена на рисунку.

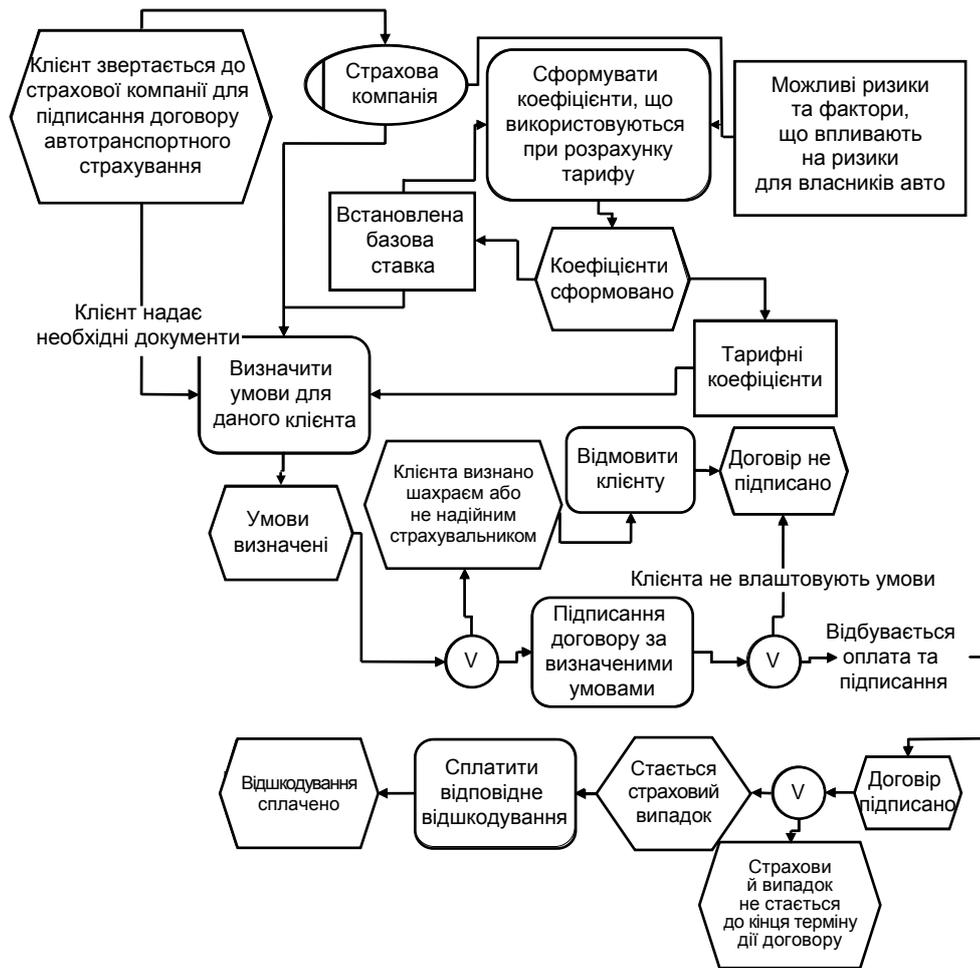

Рис. Технологія надання послуг автотранспортного страхування

Як видно з рисунка, наведено порядок дій страхової компанії під час підписання договору автотранспортного страхування, що включає декілька етапів.

Спочатку відбувається визначення тарифів для даного клієнта, залежно від базової ставки, терміну дії договору. Залежно від виду страхування існують певні державні регулювання даної стадії та в цілому характер його виконання залишається незмінним.

Після цього відбувається підписання договору за визначеними умовами. Саме на цьому етапі відбувається сплата страхових премій.

Далі, якщо відбувається страховий випадок у період дії договору, настає стадія виплат страхового відшкодування. За якої після перевірок, залежно від характеру страхових випадків, відбувається виплата.

Отже, автотранспортне страхування фізичних осіб є одним із найбільш розповсюджених видів страхування в Україні. В умовах зростання кількості автовласників, попит на даний вид страхування завжди зростатиме, а наявність обов'язкових різновидів страхування надає страховим компаніям упевненості в наявності попиту саме на ці страхові послуги. Що, в свою чергу, приводить до подальшого розвитку автотранспортного страхування фізичних осіб в Україні. Даний різновид страхування в найближчі роки має широкі перспективи для розвитку. Адже його існування тісно пов'язане з існуванням та використанням автотранспортних засобів.

Наук. керівн. Ачкасова С. А.

Література: 1. Страховой новостной портал "Фориншурер" [Електронный ресурс]. – Режим доступа : <http://forinsurer.com>. – Назва з екрану. 2. Ассоциация страхователей Украины [Електронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.insurhelp.org.ua>. – Назва з екрану. 3. Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів : Закон України № 5090-VI від 05.07.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1961-15>. – Назва з екрану. 4. Про страхування : Закон України № 85/96-ВР від 07.03.1996 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://zakon.rada.gov.ua/laws>. – Назва з екрану. 5. Мухіна О. В. Страховий ринок України: стан та проблеми розвитку / О. В. Мухіна // Інвестиції : Практика та досвід. – 2010. – № 3. – С. 50–52.

Студент 4 курсу
фінансового факультету ХНЕУ ім. С. Кузнеця

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ "ІНТЕРНЕТ-БАНКІНГ"

Анотація. Розглянуто сучасні зарубіжні та вітчизняні підходи до визначення сутності поняття Інтернет-банкінгу як банківської послуги. Проведено аналіз поняття Інтернет-банкінгу в аспекті його властивостей за різними підходами.

Аннотация. Рассмотрены современные зарубежные и отечественные подходы к определению сущности понятия Интернет-банкинга как банковской услуги. Проведен анализ понятия Интернет-банкинга в разрезе его характеристик в соответствии с различными подходами.

Annotation. The current foreign and domestic approaches to defining the essence of Internet banking as banking services are considered and the concept of Internet banking in the context of its performance in accordance with the different approaches is analyzed.

Ключові слова: Інтернет-банкінг, клієнт – Інтернет – банк, дистанційне банківське обслуговування, електронний банкінг, онлайн-банкінг, віддалений банкінг.

На сучасному етапі розвитку техніки та технологій успішно розвиваються нові банківські продукти та послуги. Одним із найбільш перспективних напрямів розвитку у банківській діяльності є розвиток Інтернет-банкінгу. Впровадження та розвиток Інтернет-банкінгу обумовлено зростанням потреб у новітніх технологіях суб'єктів фінансового ринку, поширенням використання Інтернету у цілому і активним Інтернет-просуванням банків на ринку банківських послуг. Надання послуги Інтернет-банкінгу обумовлено тим, що на сучасному етапі розвитку банківських послуг збільшується кількість банків, що надають доступ до систем Інтернет-банкінгу та зростає популярність даного сервісу серед клієнтів вітчизняних банків. Окрім того, схвалена у 2013 році Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні одним із важливіших напрямів визначає розвиток електронної економіки та комерції, зокрема дистанційних банківських послуг.

На сучасному етапі розвитку банківського сектору проблемою дослідження Інтернет-банкінгу є відсутність єдиного підходу до визначення сутності Інтернет-банкінгу як банківської послуги, що створює складності у законодавчому закріпленні цього аспекту.

Дослідженням сутності поняття Інтернет-банкінгу займалися такі зарубіжні та вітчизняні вчені, як: Авраменко О. М., Брижко В. М., Базанов Ю. К., Швець М. Я., Гайдай І. Ю., Кулініч О. А., Мороз Л. В., Новицький А. М., Новицька Н. Б., Позняков С. П., Страхарчук А. Я., Шалига Т. С., К. Ф'юстр, В. Ланг, Д. Ноул [1 – 8].

Метою даного дослідження є теоретичне обґрунтування поняття Інтернет-банкінгу.

В Україні законодавчо закріплено, що Інтернет-банкінг (система "клієнт – Інтернет – банк") є елементом дистанційного банківського обслуговування. Поняття дистанційного банківського обслуговування розглядається у п. 11.1. Постанови НБУ від 21.01.2004 р. № 22 "Про затвердження Інструкції про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті": системи дистанційного банківського обслуговування дозволяють здійснювати оперативне ведення клієнтом своїх рахунків у банку та обмін технологічною інформацією, визначеною в договорі між банком та клієнтом. Дистанційне обслуговування рахунку клієнт може здійснювати за допомогою систем "клієнт – банк", "клієнт – Інтернет – банк", "телефонний банкінг" тощо [1]. Недоліком є те, що нормативно не закріплені основні риси таких сервісів, а також не розглянуто особливості організації надання цих послуг.

У міжнародній та вітчизняній практиці існують різні підходи до визначення поняття "Інтернет-банкінг", при цьому варто зазначити, що найчастіше даний банківській Інтернет-сервіс поєднують з іншими формами дистанційного банківського обслуговування. Тому є необхідним надати узагальнюючу характеристику поняттю "Інтернет-банкінг" та визначити його характерні риси.

Для того, щоб визначити сутність даного економічного терміна, необхідно розглянути класифікацію підходів зарубіжних та вітчизняних вчених до визначення поняття "Інтернет-банкінг". Результати класифікації підходів наведені у табл. 1.

Підходи до визначення поняття "Інтернет-банкінг"

Родове поняття	Визначення поняття, що аналізується	Вчені
Канал віддаленого зв'язку	Канал віддаленого зв'язку для надання банківських послуг, включаючи такі традиційні та нові послуги, як відкриття депозитного рахунку, переведення коштів з одного рахунку на інший, виставлення електронного рахунку, його оплата, які дозволяють клієнтам банку отримувати та сплачувати рахунки за допомогою мережі Інтернет та офіційного веб-сайта банку	К. Ф'юрст, В. Ланг та Д. Ноул
	Альтернативний канал дистанційного банківського обслуговування, що реалізується з використанням технологій Інтернет на засадах абсолютної віддаленості акту продажу та обслуговування банківського продукту від об'єкта його створення та обліку	Т. Шалига
Система дистанційного банківського обслуговування	Система дистанційного банківського обслуговування клієнта – проведення фінансових операцій (платежів) за допомогою засобів Інтернет	В. Брижко, Ю. Базанов, М. Швець
	Система дистанційного обслуговування клієнтів, яка дає змогу оперативно за допомогою мережі Інтернет одержувати необхідну для клієнта інформацію і здійснювати ряд операцій з банківськими інструментами без відвідування філій банку	І. Гайдай, Р. Гайдай
	Система дистанційного банківського обслуговування, яка забезпечує надання доступу банківських клієнтів до рахунків і загальної інформації про банківські продукти і послуги за допомогою персонального комп'ютера або іншого пристрою з процесором через мережу Інтернет	А. Страхарчук
Різновид банківської діяльності	Діяльність банку з надання комплексу послуг клієнтам за допомогою мережі Інтернет або послуги, які надають банки своїм клієнтам і які полягають у можливості здійснювати через мережу Інтернет усі стандартні банківські операції, що можуть бути виконані клієнтом в офісі банку, за винятком операцій з готівкою	О. Кулініч, О. Авраменко
"Домашній" банкінг	Дистанційне управління рахунком, один із різновидів домашнього банкінгу (home banking), основною характеристикою якого є проведення банківських операцій через мережу Інтернет	Н. Решетніков

Як можна побачити з табл. 1, більшість вчених дотримуються думки, що Інтернет-банкінг є різновидом дистанційного банківського обслуговування. Але варто зазначити спорідненість у поняттях "система дистанційного банківського обслуговування", "канал дистанційного банківського обслуговування", "домашній банкінг", "віддалений банкінг" та "віртуальний банкінг". Деякі вчені зазначають, що "домашній банкінг", "віддалений банкінг" та "віртуальний банкінг" є синонімами Інтернет-банкінгу, також відрізняють Інтернет-банкінг як один з елементів цих понять.

Т. Шалига розглядає Інтернет-банкінг як один з елементів дистанційного обслуговування, але акцентує увагу на тому, що Інтернет-банкінг – це саме альтернативний канал взаємодії банку та клієнта [2].

А. Страхарчук зазначає, що необхідно модифікувати поняття "домашнього банкінгу" у поняття "віддалений банкінг" або "дистанційне банківське обслуговування", оскільки клієнти банку можуть здійснювати операції не тільки з домашніх персональних комп'ютерів, а з будь-якого комп'ютера з доступом до мережі Інтернет [3].

Найбільш широко розглядають Інтернет-банкінг такі вітчизняні вчені, як О. Кулініч та О. Авраменко. Вони розглядають дане поняття як діяльність банку з надання комплексу банківських послуг, відокремлюючи Інтернет-банкінг від інших банківських послуг та продуктів за допомогою посилання на головну його характеристику – банківські операції здійснюються у мережі Інтернет [4; 5].

Для того, щоб сформулювати перелік властивостей Інтернет-банкінгу, що відрізняють його від родових понять, необхідно розглянути підходи вчених до цього питання (табл. 2).

Аналіз поняття "Інтернет-банкінг"

	О. Кулініч	О. Авраменко	В. Брижко	Т. Шалига	Н. Решетніков	А. Страхарчук	І. Гайдай	К. Фюрст
Канал віддаленого зв'язку								+
Використання технологій (засобів) Інтернету	+	+	+	+	+	+	+	+
Віддаленість акту продажу та віддалене обслуговування банківського продукту				+				
Дистанційне управління рахунком					+			
Оперативність одержання інформації та отримання банківських послуг						+	+	
Альтернативний канал (система) дистанційного банківського обслуговування			+	+			+	+
Надання доступу банківських клієнтів до рахунків						+		
Без відвідування філій банку							+	+

Виходячи з табл. 2, слід зазначити такі особливості економічної категорії "Інтернет-банкінг", що відмічені у визначеннях даного поняття:

- 1) надання послуги Інтернет-банкінгу здійснюється за допомогою технологій Інтернет-мережі;
- 2) віддаленість між місцем продажу/використання банківського продукту та місцем його створення й обліку;
- 3) Інтернет-банкінг є різновидом дистанційного банківського обслуговування;
- 4) дистанційне управління рахунком, оперативність одержання інформації незалежно від місцезнаходження та часу;
- 5) отримання банківських послуг клієнтами без відвідування філій банків.

Узагальнюючи ці характеристики, поняття "Інтернет-банкінгу" визначається як канал (система) дистанційного банківського обслуговування, що дозволяє клієнтам за допомогою мережі Інтернет здійснювати перелік визначених операцій з власними рахунками, не відвідуючи відділення банку.

Таким чином, найчастіше у вітчизняній практиці Інтернет-банкінг визначається як самостійний елемент дистанційного банківського обслуговування або каналу віддаленого зв'язку. Проблемним питанням залишається, чи є онлайн-банкінг більш широким поняттям порівняно з поняттям "Інтернет-банкінг" та чи виступає поняття "віддалений зв'язок" більш відповідним сучасним класифікаціям банківських послуг. Це є перспективами подальших досліджень.

Наук. керівн. Андрійченко Ж. О.

Література: 1. Про затвердження Інструкції про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті : Постанова НБУ від 21.01.2004 р. № 22 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0377-04>. – Назва з екрану. 2. Шалига Т. С. Дистанційне банківське обслуговування роздрібних клієнтів : монографія / Т. С. Шалига. – Ніжин : Аспект-Поліграф, 2013. – 412 с. 3. Страхарчук А. Я. Інформаційні системи і технології в банках : навч. посібн. / А. Я. Страхарчук, В. П. Страхарчук. – К. : Знання, 2010. – 516 с. 4. Кулініч О. А. Інтернет-банкінг в Україні як складова розвитку мережної інфраструктури / О. А. Кулініч // Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг : зб. наук. пр. – Х. : ХДУХТ, 2011. – Вип. 2 (14). – С. 421–429. 5. Авраменко О. М. Інтернет-банкінг: особливості та перспективи розвитку банківської системи України / О. М. Авраменко // Економіка: проблеми теорії та практики : зб. наук. пр. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2010. – С. 707–712. 6. Furst K. Internet Banking: Developments and Prospects [Electronic resource] / K. Furst, W. W. Lang, D. E. Nolle. – Access mode : <http://www.occ.gov/publications/publications-by-type/occ-working-papers/2008-2000/wp2000-9.pdf>. 7. Брижко В. М. Електронний банкінг у контексті захисту персональних даних / В. М. Брижко, Ю. К. Базанов, М. Я. Швець. – К. : НДЦПІ АПрН України, 2008. – 140 с. 8. Гайдай І. Ю. Зарубіжний досвід упровадження Інтернет-банкінгу та перспективи його використання в Україні [Електронний ресурс] / І. Ю. Гайдай, Р. Ф. Гайдай, Д. В. Меркушева. – Режим доступу : http://archi-ve.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum./VDie/2011_1/files/47.pdf. – Назва з екрану.

Студент 1 курса
факультета экономики и права ХНЭУ им. С. Кузнеця

ТЕНЕВОЙ СЕКТОР ЭКОНОМИКИ УКРАИНЫ И ПУТИ ЕЕ ДЕТЕНИЗАЦИИ

Аннотация. Рассмотрены причины и особенности формирования теневой экономики Украины. Представлен анализ современных методов детенизации в контексте мировой практики. Предложены основные способы уменьшения доли теневого сектора.

Анотація. Розглянуто причини та особливості формування тіньової економіки України. Подано аналіз сучасних методів детінізації в контексті світової практики. Запропоновано основні способи зменшення частки тіньового сектору.

Annotation. The article discusses the causes and features of the formation of the shadow economy in Ukraine. An analysis of modern techniques in the context of world deshadowing practice is presented. Basic ways to reduce the share of the informal sector are provided.

Ключевые слова: теневой сектор экономики, детенизация, коррупция, последствия тенезации экономики.

На современном этапе экономического развития в Украине обострились проблемы коррумпированности, нелегального производства и сбыта продукции, фиктивных сделок и денежных операций. Возросшие масштабы теневой экономики, по мнению многих ученых [1 – 4], стали следствием адаптации предпринимателей к отечественным условиям ведения бизнеса и проявлением своеобразного компромисса между бизнесом и властью.

Как известно, проявления тенезации экономики присущи (в большей или меньшей степени) всем странам. Однако сегодня проблема существования теневого сектора в трансформационной экономике Украины актуальна как никогда ранее. Экономисты десятки лет изучают нелегальную или теневую экономику, пытаются найти способы ее регулирования, но никому еще не удалось найти способ ее искоренения. К проблеме тенезации экономики и преодолению ее негативных последствий обращались многие отечественные и зарубежные ученые, среди них: З. Варналий, Ю. Лагов, А. Ткаченко, М. Мельник, Д. Кауфман, Л. Хофман. В своих работах они акцентировали внимание на условиях формирования и развития теневого сегмента экономики. Но, невзирая на многочисленные публикации, по-прежнему актуальным остается вопрос о путях детенизации отечественной экономики.

В этом контексте целью данной статьи является исследование причин возникновения теневого сектора в экономике Украины, а также анализ детенизационных мер государства.

Достижение этой цели, по мнению автора, прежде всего, связано с анализом особенностей тенезации украинской экономики.

Как установлено в ходе исследования, действующее законодательство Украины способствует "отмыванию" денежных средств. Причем некоторые его положения не только не соответствуют, но и противоречат международной практике по этим вопросам. И хотя существующие законодательные акты Украины приписывают ответственным должностным лицам информировать правоохранительные органы о крупномасштабных операциях и представлять финансово-хозяйственные документы по требованию правоохранительных органов, но эти нормы носят декларативный характер [1].

Теневой сектор обладает огромным влиянием на всю экономику страны в целом. Однако процесс регулирования теневой экономики должен заключаться в поэтапном внедрении государством определенных реформ.

Ключевыми предпосылками высокого уровня тенезации экономики есть неэффективный институциональный базис регулирования предпринимательства и неудовлетворительные условия ведения предпринимательской деятельности. Исходя из этого, первым и основным методом борьбы с тенезацией экономики необходимо назвать усовершенствование действующего законодательства Украины. Очевидно, что следует "откорректировать" действующее законодательство, опираясь не только на собственный, но и международный опыт. В Украине на данный момент проведен ряд детенизационных мер: снижение ставки налога на прибыль, уменьшение ставки НДС с 2014 г., внедрение автоматической системы возмещения НДС, снижение налоговой нагрузки на фонд оплаты труда и т. п. Однако, к сожалению, эффективность данных мер слишком мала [2].

Большинство введенных запретов по-прежнему носят декларативный характер, и обойти их не составляет труда. К примеру, НБУ ввел запрет на покупку товара за наличные, стоимостью свыше 150 тыс. грн. Таким образом пытаюсь контролировать наличный оборот и перевести расчеты в безналичную форму, под автоматический контроль банков. Но обойти этот запрет не составляет труда. Покупая автомобиль за 900 тыс. грн по-прежнему платят наличными, но в рассрочку – по 150 тыс. грн шестикратно.

Большое значение для регулирования экономики имеет международная согласованность в законодательстве и государственном регулировании, так как зачастую субъекты теневой экономики пользуются различиями в законодательствах стран для получения дохода.

Очень важной является согласованность и внутри страны – между различными государственными органами. Совместные, целенаправленные и своевременные действия обеспечат эффективность действий по детенизации экономики. Следует не просто легализовать теневую экономику, необходимо повысить эффективность государственного регулирования в целом. Кроме того, для легализации теневого сектора нужно радикально изменить подходы по трем ключевым направлениям. Первое – защита прав собственности. Второе – независимое правосудие. Третье – введение и развитие института страхования бизнес-рисков.

Многие экономисты предлагают решить проблему тенизации украинской экономики внесением изменений в Налоговый кодекс Украины. Необходимо также понимать, что уменьшение налогов не будет иметь никакого стимулирующего эффекта без радикального упрощения администрирования налогов, ограничения вмешательства контролирующих и проверяющих органов в хозяйственную деятельность субъектов предпринимательства.

Из этого следует, что Украине необходим абсолютно новый подход к налоговой системе. Так как, к примеру, в экспортно ориентированной экономике совершенно неуместен налог на добавленную стоимость. Во-первых, налог в 20 % платит все население, в том числе пенсионеры, бедные люди, а возмещение получают единицы олигархов. Во-вторых, практически во всех развитых странах мира существует налог на имущество предприятий. В украинском законодательстве такого не предусмотрено. Очевидно, что данная ситуация выгодна малой части населения, находящейся у власти. То есть всего лишь 2 % всего населения [3].

Одной из особенностей тенизации украинской экономики, по словам научного сотрудника Института мировой экономики и международных отношений НАНУ В. Степанюка, является тот факт, что главными "теневидами" являются крупные корпорации, олигархи, которые часть своих доходов оставляют за пределами страны. По сравнению с теми деньгами, которые выводят олигархи из страны, мелкие предприниматели не играют особой роли в данном процессе. Экономист подчеркивает, что для того, чтобы урегулировать теневую экономику, в стране необходимо начать борьбу с коррупцией и максимально дистанцировать бизнес от чиновников [4].

Также следует снизить налоги и упростить лицензирование. В то же время нельзя смягчать административную и уголовную ответственность, снижать штрафы и допускать вседозволенность, так как это чревато возрастанием криминального сектора.

В мировой практике наиболее действенными мерами, которые могут дать результат в краткосрочной перспективе, являются: увеличение объемов безналичных расчетов, установление лимитов на наличные расчеты, постепенное и поэтапное введение кассовых аппаратов. Но без борьбы с коррупцией, без снижения фискального и административного давления на бизнес эти меры не будут эффективными.

В нынешней ситуации в Украине такие меры трудно применимы. Предположим, что на законодательном уровне будет решено использовать кассовые аппараты на всех без исключения предприятиях. Для предпринимателей харьковского рынка "Барабашово" это означает, что все они будут обязаны использовать кассовые аппараты. Не трудно предположить, что такие действия со стороны государства будут расцениваться предпринимателями весьма отрицательно и вызовут жесткий конфликт. Поэтому борьба с "тенью" в Украине чревата острым социальным кризисом или даже бунтом.

Также для обеспечения согласованности и целостности внутрисударственных программ по детенизации, необходимо обратиться к опыту зарубежных стран. К примеру: Грузия еще в 2007 г. занимала лидирующую позицию в рейтинге стран с наиболее коррумпированной экономикой. Но благодаря экономическим реформам и упрощению условий ведения бизнеса теневой сектор грузинской экономики стал прозрачным. Государство выбрало путь стимулирования уплаты налогов через механизм лотерей по кассовым чекам. После внедрения этой инициативы объем налоговых поступлений вырос в 2,7 раза, а количество зарегистрированных налогоплательщиков увеличилось на 86 % [5].

Во время всемирного экономического кризиса 2007 – 2008 гг. бизнес в Европе активно уклонялся от уплаты налогов, особенно, используя оффшорные юрисдикции и т. п. Но вскоре после кризиса власти европейских государств, в условиях возросшего дефицита госбюджета стали тщательнее заниматься "экономической тенью" и этим достигли увеличения налоговых поступлений.

Нельзя не отметить и общей статистики теневого сектора мировой экономики. В целом в "тени" функционирует от 9 до 18 % мировой экономики. Хотя абсолютно точных данных об объеме теневой экономики в Украине нет, Министерство экономического развития и Министерство доходов недавно обнародовали информацию о приблизительном размере теневого сектора. Минэкономразвития подсчитало, что его объем составляет 34 % от ВВП, или около 500 млрд грн. Оценка Миндоходов еще оптимистичнее – 350 млрд грн. Иностранные исследователи, и в том числе Ф. Шнайдер из Боннского института, считают уровень тенизации украинской экономики самым

высоким в Европе и оценивают его в 44 % ВВП, или 647 млрд грн. Большинство отечественных экономистов так же склоняются к диапазону в 40 – 50 % от ВВП.

В частности, диаграмма, представленная на рисунке, отражает доли теневой части экономики в 162 странах мира, согласно расчетам специалистов Всемирного банка. Анализ данной диаграммы позволяет сделать вывод о том, что доля теневой экономики от официального ВВП в Украине самая высокая в Европе – 46,8 %. В тройку европейских лидеров по уровню тенизации входят Беларусь (43,3 %) и Молдова (44,3 %), тогда как Россия занимает четвертое место (40,6 %). В развитых странах, по оценкам экспертов Всемирного банка, этот показатель составляет 10 – 15 % (в Германии – 12 %, США – 8,8 %, Швейцария – 8,6 %, Австрия – 9,8 % и т. п.) [6].

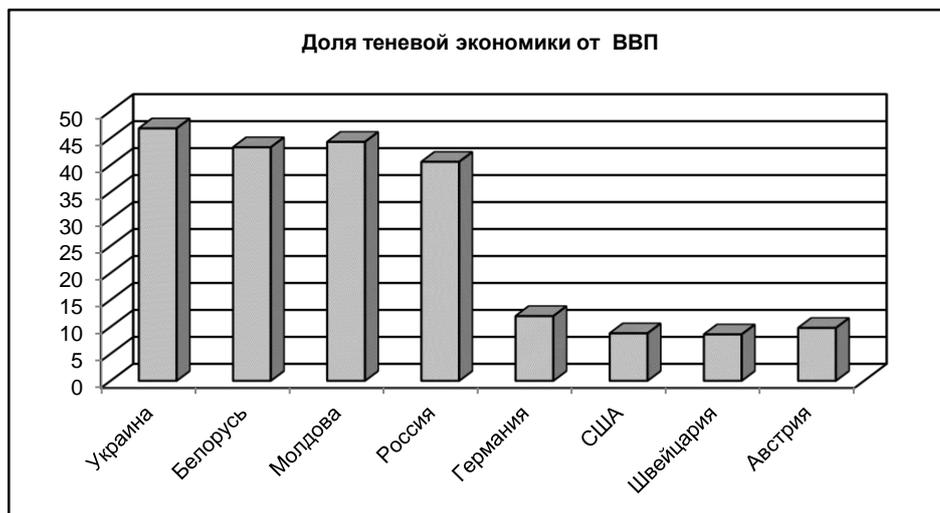

Рис. Доля теневой экономики от официального ВВП по данным Всемирного банка за 1999 – 2007 гг.

Исходя из этого, при разработке государственной экономической политики Украины, при составлении статистических отчетов и прогнозов, теневую экономику нельзя не учитывать. Тем более, что она по некоторым оценкам составляет около половины всей отечественной экономики, а ее влияние, как положительное, так и отрицательное – очень велико [7].

Существующее положение страны невозможно регулировать только с помощью изменения законодательства, ведь большинство законодательных актов не учитывает интересы мелкого и среднего бизнеса, а направлено на удовлетворения потребностей крупных предпринимателей и олигархов. Анализ литературы по проблеме исследования показывает, что в Украине на данном этапе наиболее тенизированными являются отрасли торговли, общепита, сервисных услуг (ремонт автомобилей, строительство, ЖКХ). Удельный вес теневого (неофициального) сектора также велик на рынках недвижимости и промышленности. Теневые обороты присутствуют в таких сферах деятельности, как игорный бизнес, средства массовой информации, торговля подакцизными товарами (табачные и ликероводочные изделия) [8].

Чтобы подтвердить необходимость корректировки действия правительства по отношению к теневому сектору, следует рассмотреть простой пример. Известно, что зарплата "в конвертах" и другие способы неофициальной оплаты труда характерны для всех отраслей экономики и существуют достаточно давно. И можно предположить, что теневая экономика – реакция реального бизнеса на неадекватные решения и действия правительства. В данном случае государство установило слишком высокие начисления на заработную плату – предприятия нашли способ их обойти.

Однако, к сожалению, часто нарушение законодательства и тенизация деятельности являются единственным способом выживания для мелких и средних предприятий. Конечно, не следует понимать это утверждение как защиту коррупции, которая деформирует мораль, искажает правила конкуренции и бьет по официальной экономике.

Учитывая изложенное, можно установить, что коррупцию, теневую экономику, как и уголовную преступность, невозможно полностью искоренить. Но государству необходимо довести их уровень до безопасного для общества. В США, например, теневой сектор экономики составляет менее 10 % ВВП.

Следует отметить, что в новейшей истории Украины был период с 2002 г. до начала кризиса в 2008 г., когда доля теневого сектора экономики постепенно сокращалась. Это происходило вследствие постепенного улучшения предпринимательской среды – легально работать становилось проще, что, в свою очередь, стимулировало субъектов хозяйствования выходить из "тени". Однако с ухудшением социальной и экономической ситуации в стране часть бизнеса вернулась к теневой экономике.

Из этого следует то, что теневая экономика может развиваться только в условиях коррумпированного общества. Если ситуация с уровнем коррупции в Украине останется неизменной, любые меры по борьбе с "тенью" будут неэффективными.

Оставив в прошлом тоталитаризм с его командной, вручную управляемой экономикой, сталкиваются прежде всего с процессом трансформации общественного сознания на уровне менталитета, с постепенным изменением функционирования социальных институтов, которое происходит достаточно медленно.

Важнейшим условием преодоления этого переходного периода является не что иное, как доверие. Именно доверие является тем императивом, вокруг которого следует выстраивать коммуникации между властью и бизнесом.

Научн. рук. Колесниченко И. М.

Литература: 1. Прутська О. О. Заходи державної протидії тіньовій економічній діяльності в Україні [Електронний ресурс] / О. О. Прутська, І. Б. Юрчик. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_gum/arper/2009_5_1/55.pdf. – Назва з екрану. 2. Ткаченко А. В. Тіньова економіка та її вплив на економічну систему / А. В. Ткаченко // БІЗНЕС-ІНФОРМ. – 2012. – № 10. – С. 47–51. 3. Рябошлик В. Тіньові схеми через малі фірми з великими оборотами / В. Рябошлик // Економіст. – 2006. – № 12. – С. 69–73. 4. Степанюк В. В тени находится около половины экономики Украины [Электронный ресурс] / В. Степанюк. – Режим доступа : http://gazeta.ua/ru/articles/economics/_v-teni-nahoditsya-okolo-poloviny-ekonomiki-ukrainy-ekspert/470109?mobile=true. – Название с экрана. 5. Антикризисное управление : материалы Междунар. науч.-практ. конф. (9 – 10 дек. 2007 г.) / [редкол. : Н. П. Макаркин (отв. ред.) и др.]. – Саранск : Изд-во Мордов. ун-та, 2008. – 165 с. 6. Friedrich S. Shadow Economies all over the World: New Estimates for 162 Countries from 1999 to 2007 [Electronic resource] / S. Friedrich. – Access mode : http://www.econ.jku.at/members/Schneider/files/publications/LatestResearch2010/SHADOWECO NOMIES_June8_2010_FinalVersion.pdf. 7. Кормишкіна Л. А. Теневая экономика : [учеб. пособ. для вузов] / Л. А. Кормишкіна, О. М. Лизина. – Саранск : Изд-во Мордов. ун-та, 2009. – 136 с. 8. Дудін М. М. Вплив тіньової економіки України на її економічну безпеку / М. М. Дудін // БІЗНЕС-ІНФОРМ. – 2011. – № 12. – С. 4–14.

УДК 339.922:330.341.1

Жумаев Э.

Магистр 1 года обучения
факультета международных экономических отношений ХНЭУ им. С. Кузнецца

ВЛИЯНИЕ СОВРЕМЕННЫХ ИНТЕГРАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ НА РАЗВИТИЕ ЭКОНОМИКИ УКРАИНЫ

Анотація. Отражены особенности интеграции Украины в мировую хозяйственную систему. Обоснована и обобщена необходимость усовершенствования интеграционных процессов для оздоровления национальной экономики.

Анотація. Відображено особливості інтеграції України у світову господарську систему. Обґрунтовано й узагальнено необхідність удосконалення інтеграційних процесів для оздоровлення національної економіки.

Annotation. The features of Ukraine's integration into the world economic system are described. The need to improve the integration process for the recovery of the national economy is substantiated and generalized.

Ключевые слова: мировая хозяйственная система, интеграция, интеграционные процессы, глобализация, качество жизни.

Глобализация является жизненно необходимой и по сути безальтернативной стратегией продвижения человечества к более полному раскрытию собственных возможностей и резкому улучшению качества жизни.

© Жумаев Э., 2014

101

"Управління розвитком", № 11 (174) 2014

На сегодня Украина недостаточно вовлечена в суть глобализационных процессов, так как она значительно отстает от ведущих государств мира в области развития информационных технологий, не уделяет должного внимания координации своей внешнеэкономической политики, имеет слабые внешние позиции, находится лишь в начале формирования собственных ТНК, конкурентоспособных на глобальном уровне.

Крайне важно осмыслить координаты, место, роль и позицию Украины в глобализационных процессах. По мнению Ю. Пахомова, глобализация – это ярчайшее проявление прогресса, которое несет бесчисленные экономические и социальные инновации.

Под влиянием глобализации люди осознают, что мир меняется, а это побуждает искать новые пути для его познания и осмысления, восприятия или отторжения. Перед человеком стоит проблема интеграции в новый мир с учетом всех предыдущих достижений [1, с. 27].

По рейтингам международных экономических организаций Украина по уровню конкурентоспособности занимает одно из последних мест. Курс правительства на либерализацию внешних отношений не оправдал возложенных на него надежд и не реализовал конкурентные преимущества Украины. Целесообразность либерализации внешнеэкономических отношений должна быть исследована на первых этапах открытия границ, поскольку далеко не одинаковые условия и разногласия обуславливали существенное различие между экономическими системами Украины и высокоразвитыми странами. Показатели развития украинской экономики по сравнению с крупнейшими торговыми партнерами свидетельствуют о неуместности безоговорочного открытия границ. Так, по данным Всемирного банка, ВВП на душу населения в Украине является одним из самых низких в мире (она занимает 135 место). Производственно-промышленный комплекс Украины способен адаптироваться к спросу на мировом рынке, о чем свидетельствует достаточно низкий ВВП на душу населения [2].

Влияние глобализации на национальную экономику достаточно сложный и противоречивый. Существуют как положительные, так и отрицательные стороны. Положительные стороны очевидны: во-первых, это возможность активно участвовать в обсуждении режимов регулирования международных экономических отношений, во-вторых, происходит сокращение расходов на осуществление внешнеэкономических операций, что очень важно, поскольку общее повышение ценной конкурентоспособности украинских производителей актуальный вопрос современности. Этим Украина выполнит одно из главных условий углубления отношений с Европейским союзом и получит возможность защиты интересов Украины и ее предприятий в соответствии с международными формами и процедурами, минимально завися от колебания политических отношений с той или иной страной.

Обеспечение инвестиционной привлекательности Украины для иностранных инвесторов за счет присоединения страны к общепринятым в мире регулятивным нормам также является одной из положительных сторон, поскольку современное положение государства является нестабильным. Позиция, которую сейчас поддерживает Украина, приведет к увеличению возможностей вхождения страны в крупные международные кооперационные проекты, которые в перспективе могут обеспечить существенное повышение конкурентоспособности и расширить возможности более свободного доступа к зарубежным рынкам за счет уменьшения тарифных и нетарифных препятствий. К сожалению, на сегодня Украина недостаточно вовлечена в эти процессы, поскольку она:

значительно отстает от ведущих государств мира в области информатизации и развития информационных технологий;

находится только в начале формирования собственных ТНК, конкурентоспособных на глобальном уровне и способных к осуществлению глобальной стратегии развития;

достаточно непоследовательно вводит экономическую либерализацию.

Поэтому, с другой стороны, глобализация вызывает серьезные негативные последствия – она угрожает будущему человеческой цивилизации, негативно влияет на климат, ухудшает качество и уровень жизни. Возникает угнетение развития отдельных отраслей (секторов) национальной экономики, которые оказываются не готовыми к полноценной международной конкуренции, замещение их импортом.

В условиях глобализации наблюдается снижение роли национального государства, потеря государственной идентичности, целостности. Для национальных производителей нет достаточной внутренней мотивации для применения инноваций, что позволяет иностранным конкурентам использовать противоречия внутреннего законодательства для уничтожения контрагентов на внутреннем рынке. В такой ситуации интеграция сказывается на разрушении целых отраслей. В настоящее время Украина не использует все свои конкурентные преимущества (дешевая рабочая сила, достаточная ресурсообеспеченность некоторыми видами сырья, использование выгодного геоэкономического расположения), поскольку официальный сектор экономики неэффективен. А конкуренты Украины широко применяют высокие и запатентованные технологии, стимулируют производство уникальных товаров, всесторонне используют новейшие научные разработки, кредитуют инновации [3, с. 345–350].

По мнению автора, главной задачей инновационной политики государства в эпоху распространения глобализационных процессов должно стать обеспечение сбалансированного взаимодействия научного, технического и производственного потенциалов, совершенствование механизма активизации инновационной деятельности субъектов предпринимательства, распространения инноваций во всех сферах экономики. Итак, таким образом, усиливается необходимость целенап-

равленного, системного управления этим процессом, согласованного взаимодействия ученых и специалистов разных областей знаний для поиска и разработки необходимых технологических процессов, определение оптимальных режимов работы, создания оборудования.

Учитывая эти проблемы целью исследования в данной работе является изучение и анализ динамики глобализации в Украине, определение целенаправленных мер для перспективного развития интеграционных процессов.

Проанализировав результаты глобализационных процессов в Украине, можно заметить, что первоначальным есть вопрос реформирования внешнеэкономического сектора Украины, интеграции ее хозяйственной системы в международную экономику, создание разветвленной инфраструктуры, которая бы обеспечивала быструю реализацию рыночных преобразований, прежде всего, во внешнем секторе экономики. Таким образом, все это позволяет сделать вывод, что от трансформации внешнего сектора экономики Украины зависят дальнейшее экономическое развитие страны, эффективность и результативность предпринимательской деятельности, место Украины в системе мирового хозяйства.

На сегодняшний день Украина полностью готова к глобальной интеграции и международной конкуренции. Но государство с таким потенциалом не может оставаться изолированным. Поэтому его приоритетной задачей должно стать приближение отечественной экономики к уровню ведущих стран мира путем активизации инновационного процесса, повышения стимулов к труду, улучшения инвестиционного климата, адаптации законодательства к современным условиям хозяйствования, всесторонней поддержки предпринимательства.

Научн. рук. Степаненко В. А.

Литература: 1. Глобальні трансформації сучасності. Т. 1 / під ред. Ю. М. Пахомова, Ю. В. Павленко. – К. : Наукова думка, 2006. – 686 с. 2. Васильченко З. М. Банківська діяльність в умовах глобалізації економіки / З. М. Васильченко // *Фінанси України*. – 2004. – № 5. – С. 124–130. 3. Соціально-економічний стан України: наслідки для народу та держави : національна доповідь / за заг. ред. В. М. Гейця. – К. : НВЦ НБУВ, 2009. – 687 с. 4. Клочко В. Глобалізація та її вплив на країни з перехідною економікою / В. Клочко // *Економіка України*. – 2001. – № 10. – С. 51–58.

УДК 338.48(477)

Лазарєв М. В.

Студент 1 курсу
факультету економіки і права ХНЕУ ім. С. Кузнеця

РОЗВИТОК ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗИ В УКРАЇНІ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Анотація. Досліджено наявні проблеми туристичної галузі України. Проаналізовано пропозиції та попит на ринку туристичних послуг. Розглянуто історико-культурні об'єкти як можливі перспективні шляхи поліпшення загальної соціально-економічної ситуації в країні.

Аннотация. Исследованы актуальные проблемы туристической отрасли Украины. Проанализированы предложения и спрос на рынке туристических услуг. Рассмотрены историко-культурные объекты как возможные перспективные пути улучшения общей социально-экономической ситуации в стране.

Annotation. Current problems of the tourist industry of Ukraine have been researched. Supply and demand in the market of tourist services have been analysed. The historical and cultural sites have been considered as possible promising ways of improving the general socio-economic situation in the country.

Ключові слова: туризм, туристичні потоки, екотуризм, природно-ресурсний комплекс, туристична інфраструктура.

© Лазарєв М. В., 2014

103

"Управління розвитком", № 11 (174) 2014

Туризм – це доволі специфічна галузь, яка останнім часом динамічно розвивається та посідає високі позиції у світовій економіці за показниками працевлаштування, швидкості обігу капіталу, обсягу експорту послуг, прибутку національних бюджетів. Частка туризму становить близько 10 % світового ВВП, 7 % загального обсягу інвестицій, 11 % світових споживчих витрат, 5 % усіх податкових надходжень і третину світової торгівлі послугами. Рівень споживання послуг сфери туризму став одним із елементів визначення якості життя [1].

Але попри зростання інтересу як закордонних, так і вітчизняних науковців до проблем туристичної галузі, кількість ґрунтовних досліджень щодо її розвитку в Україні залишається недостатньою. Згідно з аналізом публікацій українських дослідників, ситуацію виправляють роботи, присвячені соціальним, економічним, державним та іншим аспектам розвитку туризму в Україні. Наприклад, вітчизняні науковці, які здійснили компетентнісний та структурний аналіз органів державної влади у сфері туризму: Бухаріна Л. М., Гурбик Ю. Ю., Гуслякова О. Ю.; дослідили нормативно-правове забезпечення розвитку галузі туризму – Бухаріна Л. М.; систематизували категоріальний апарат за тематикою дослідження – Бойко М. Г., Соловійова О. В., Шупік Б. Б.; виклали можливі шляхи вдосконалення механізмів державного регулювання туризму в Україні: Бутко М. П., Гаман П. І., Захарова С. Г. У цьому контексті метою даної статті є дослідження проблем туристичної галузі та пошук шляхів їх вирішення на прикладі Харківського регіону. Досягнення цієї мети, на погляд автора, безпосередньо пов'язане з аналізом ринку туристичних послуг, дослідженням туристичного потенціалу міста Харкова на прикладі Савкіного яру.

По-перше, встановлено, що рівень державної підтримки цієї галузі обумовлює масштаби туристичних потоків та їхнє спрямування (позитивне чи негативне сальдо міжнародних туристів). Дані, наведені у табл. 1, характеризують динаміку туристичних потоків до України та з України за період з 2000 до 2012 рр.

Таблиця 1

Динаміка туристичних потоків до України та з України (2000 – 2012 рр.) [2]

Роки	Кількість громадян України, які виїжджали за кордон	Кількість іноземних громадян, які відвідали Україну	Кількість туристів, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності України	Із загальної кількості туристів:		
				іноземні туристи	туристи-громадяни України, які виїжджали за кордон	внутрішні туристи
2000	13 422 320	6 430 940	2 013 998	377 871	285 353	1 350 774
2001	14 849 033	9 174 166	2 175 090	416 186	271 281	1 487 623
2002	14 729 444	10 516 665	2 265 317	417 729	302 632	1 544 956
2003	14 794 932	12 513 883	2 856 983	590 641	344 332	1 922 010
2004	15 487 571	15 629 213	1 890 370	436 311	441 798	1 012 261
2005	16 453 704	17 630 760	1 825 649	326 389	566 942	932 318
2006	16 875 256	18 935 775	2 206 498	299 125	868 228	1 039 145
2007	17 334 653	23 122 157	2 863 820	372 455	336 049	2 155 316
2008	15 498 567	25 449 078	3 041 655	372 752	1 282 023	1 386 880
2009	15 333 949	20 798 342	2 290 097	282 287	913 640	1 094 170
2010	17 180 034	21 203 327	2 280 757	335 835	1 295 623	649 299
2011	19 773 143	21 415 296	2 199 977	234 271	1 250 068	715 638
2012	21 432 836	23 012 823	3 033 647	269 969	1 956 483	807 195

Як свідчить аналіз табл. 1, кількість іноземних громадян, які відвідали Україну за останнє десятиріччя, збільшилась більше, ніж у 3 рази. Безумовно, цьому посприяв вагомий фактор піднесення туристичної галузі – "Євро-2012", але тенденція зростання зацікавленості зберігається й надалі.

По-друге, вчені вказують, що подальший розвиток туристичної галузі дозволить поліпшити загальну соціально-економічну ситуацію в країні. Як зазначає Герасименко В. Г., "сфера туризму підтримує майже 50 суміжних галузей та може створити велику кількість додаткових робочих місць. Створення одного робочого місця в туризмі в 20 разів дешевше, аніж у промисловості. Тому факт розвитку туристичної галузі є одним із реальних шляхів наповнення державного бюджету, що перебуває у критичному стані" [3]. Результати аналізу проблем розвитку інфраструктури туристичної галузі наведені в табл. 2.

Кількість санаторно-курортних та оздоровчих закладів України [4]

Роки	Санаторії та пансіонати з лікуванням		Санаторії-профілактиї		Будинки і пансіонати відпочинку		Бази та інші заклади відпочинку		Дитячі оздоровчі табори	
	усього	у них ліжок, тис.	усього	у них ліжок, тис.	усього	у них місць, тис.	усього	у них місць, тис.	усього	у них місць, тис.
2000	549	151	377	31	266	63	2 010	238	7 615	227
2001	555	151	357	29	273	61	2 015	236	8 578	221
2002	544	151	334	28	290	63	1 982	236	10 890	231
2003	536	147	325	27	292	62	2 005	236	14 961	228
2004	531	147	311	25	302	62	2 033	231	19 443	256
2005	524	145	291	23	321	65	2 016	233	18 366	236
2006	520	148	277	23	301	63	1 976	232	18 238	231
2007	523	143	269	21	302	64	1 934	224	18 363	226
2008	518	142	262	21	302	64	1 916	221	18 672	218
2009	513	141	252	21	296	62	1 907	216	17 379	198
2010	510	141	234	19	290	60	1 920	217	17 342	196
2011	508	141	224	19	280	59	1 947	216	17 703	194

Отже, протягом останнього десятиріччя за різними пунктами кількісні показники, що характеризують інфраструктуру туристичної галузі, переважно від'ємні, на відміну від зростаючої кількості туристів, що свідчить про нездатність держави забезпечити належне обслуговування туристичних потоків. До того ж загальний рівень якості обслуговування у більшості закладів ще й досі залишається низьким. Єдиний вихід із цієї ситуації, на думку автора, – посилення уваги як вчених, так і фахівців-практиків до розвитку туризму на території України.

По-третє, історико-культурні туристичні ресурси є невід'ємною складовою національно-культурного та, можливо, потенційно економічного спадку держави. Ця теза доведена на прикладі Савкіного яру. Досліджуваний об'єкт знаходиться у західній частині міста Харкова. Існує багато легенд щодо історії будинка № 5 на вулиці Чистоклетівській. Питання проживання Сквороди Г. С. у будинку на Лисій горі та факт зустрічі із Катериною II частково розглядали такі дослідники, як: Данилевський Г. П., І. Пігулько, Ковалівський А. П. Але ґрунтовні дослідження цієї легенди обмежуються лише пошуками Ніженець А. М., яка прокоментувала діяльність створеної експертної комісії: "обстежили, обміряли всі деталі хати – вона зроблена без єдиного гвіздка і, без усякого сумніву, збудована не пізніше середини XVIII ст. Був складений відповідний акт, який тепер зберігається в архіві Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР" [5].

По-четверте, аналіз природно-ресурсних комплексів (ПРК) держави, в яких природно-рекреаційний потенціал є одним із визначальних в їх подальшому функціонуванні та розвитку (що відображається в самій назві типу (з підтипами) ПРК природних регіонів) дозволяє виявити такі закономірності. В межах України за співвідношенням основних видів природних ресурсів у природно-ресурсному поєднанні простежується 21 тип природно-рекреаційних комплексів. Для дослідження обрано тільки один – земельно-рекреаційно-водний низькопродуктивний тип [6]. Земельно-рекреаційно-водний низькопродуктивний, продуктивний і високопродуктивний типи виявлені у 29 фізико-географічних районах України (понад 20 % з 144 районів, що розглядаються).

По-п'яте, для ефективного використання туристично-рекреаційного потенціалу Харківського регіону слід, насамперед, здійснити комплексну оцінку всіх його складових.

У науковій літературі сформувалося декілька підходів щодо класифікації туристичних ресурсів. Найбільшого поширення набули класифікації польського економіста М. Труаси (1963) і французького економіста П. Дефера (1972) [7]. Оцінку туристично-рекреаційного потенціалу Савкіного яру здійснено за характеристикою природних даних, що відносять до першої групи та включають оцінку кліматичних умов, особливостей рельєфу, географічне положення, природно-ресурсний потенціал, зокрема характеристики бальнеологічних ресурсів. Другу групу складають економічні фактори. В цьому контексті береться до уваги наявна туристична інфраструктура, транспортне забезпечення регіону, наявність суб'єктів ліцензіатів, що здійснюють туристичну діяльність, популярність, розрекламованість регіону. Третя група показників визначає своєрідність та унікальність регіону за такими складовими: оцінка історико-культурних об'єктів, наявність традицій, етнографічні можливості, екзотичність регіону, можливість організації різноманітного відпочинку.

Аналізуючи туристичний об'єкт за такими пунктами, автор доходить висновку, що кліматичні ресурси Харківської області вельми сприятливі для літніх видів рекреаційної діяльності, адже тривалість сприятливого періоду становить 130 днів у північній частині області і 150 – 158 днів у центральній і південно-східній частинах. На території майже 10 га знаходиться водосховище.

Рельєф місцевості, де знаходиться яр, не завдасть серйозних проблем під час будівництва комплексів (музею, будинку Сковороди, санаторію), але глинистий ґрунт збільшить витрати у середньому на 20 – 25 % через будівництво фундаменту на палях для забезпечення високої стійкості до деформації будівель. Досліджуваний об'єкт має історичну цінність, у його збереженні та захисті була зацікавлена велика кількість міжнародних організацій, що може означати і зацікавленість інвесторів. Савкін яр знаходиться у межах міста, тому електрифікація та каналізаційна система, транспортні перевезення пасажирів не є проблемою. Досвід багатьох країн світу засвідчує, що історико-культурні об'єкти можуть бути визначальними у формуванні попиту на туристичні ресурси і впливати на отримання значних доходів. У таких країнах, як США, Іспанія, Франція, Італія, Великобританія, Австрія пам'ятки історії та культури знаходяться під охороною, добре впорядковані й постійно реставруються, що дозволяє вміло використовувати їх на ринку туристичних послуг. Слід зазначити, що Савкін яр за своїм потенціалом перевищує "Фельдман Екопарк" (середня кількість відвідувань за день у 2013 році – 6 000 [8]), адже велика площа території, водосховище, історична цінність та можливість створення зони відпочинку у сукупності роблять це місце надзвичайно привабливим для туристів.

Отже, враховуючи зазначене, можна визнати, що: 1) в Україні історико-культурні об'єкти практично не мають відповідної підтримки, розвитку та захисту, яка існує в багатьох країнах світу. На жаль, більшість визначних пам'яток не включена у туристичні маршрути, що приводить до їх використання в обмежених масштабах; 2) під час дослідження встановлена тенденція підвищення попиту на послуги туристичної галузі та зазначено інтерес до об'єктів зони екотуризму у Харківській області; 3) розглянувши можливості залучення нерозвинутого потенційного туристичного об'єкта у Савкіному яру Харківського регіону, було встановлено, що вітчизняний туристичний бізнес поки що не використовує свій соціально-економічний потенціал; 4) тому результати дослідження мають стати основою бізнес-плану освоєння даного туристичного об'єкта.

Наук. керівн. Колесніченко І. М.

Література: 1. Костюк О. М. Туризм і його розвиток в Україні [Електронний ресурс] / О. М. Костюк. – Режим доступу : <http://tourism-book.com/books/book-34/chapter-1367>. – Назва з екрану. 2. Туристичні потоки (2000 – 2012 рр.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/tyr/tyr_u/potoki2006_u.htm. – Назва з екрану. 3. Герасименко В. Г. Концепція сталого розвитку туризму: етапи становлення і сучасний зміст : зб. наук. праць "Туристична освіта в Україні: проблеми і перспективи". Вип. 1. / В. Г. Герасименко. – К. : Тонар, 2007. – С. 17–23. 4. Санаторно-курортні та оздоровчі заклади [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/tyr/tyr_u/skz2006_u.htm. – Назва з екрану. 5. Ніженець А. Спогади // Від бароко до постмодерну: збірник праць кафедри української та світової літератури [Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди]. – Х., 2005. – Т. III. – 374 с. – С. 270–311. 6. Географічні аспекти розвитку туризму (на прикладі України і Польщі) : монографія / В. Г. Явкін, В. П. Руденко, В. М. Андрейчук та ін. – Чернівці : Чернівецький національний університет, 2010. – 344 с. 7. Мальська М. П. Міжнародний туризм і сфера послуг : підручник / М. П. Мальська, Н. В. Антонюк, Н. М. Ганич. – К. : Знання, 2008. – 661 с. 98. 8. Международный благотворительный фонд "Фонд Александра Фельдмана" [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <https://www.facebook.com/feldmanfund.org>. – Название с экрана.

Потябін М. Ю.

УДК 658.8.036.3

Студент 1 курсу
факультету економіки і права ХНЕУ ім. С. Кузнеця

ДИНАМІКА КУПІВЕЛЬНОЇ СПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО СПОЖИВАЧА

Анотація. Досліджено динаміку купівельної спроможності споживача в умовах зміни цін споживчого кошика і заробітної плати українців за останні 11 років. Запропоновано ідеї щодо визначення купівельної спроможності споживача за допомогою реальної заробітної плати.

Аннотация. Исследована динамика покупательной способности потребителя в условиях изменения цен потребительской корзины и заработной платы украинцев за последние 11 лет. Предложены идеи по определению покупательной способности потребителя с помощью реальной заработной платы.

© Потябін М. Ю., 2014

Annotation. The article investigates the dynamics of the consumer's purchasing power in terms of price change of the consumer basket and wages of Ukrainians in the last 11 years. Ways to measure the purchasing power of consumers with the help of the real salary are suggested.

Ключові слова: динаміка, купівельна спроможність, реальна заробітна плата, номінальна заробітна плата, статистика ukrstat, індекс цін, індекс реальної заробітної плати.

Після першої фінансово-економічної кризи 2008 року минуло вже шість років, тому зараз можна почути думки експертів і політиків, які стверджують, що Україна вже пододала більшість її негативних наслідків. Щоб визначити, наскільки подібне твердження можна вважати виправданим для простих громадян, потрібно дослідити, як за цей період змінилася їх заробітна плата.

Загальновідомо, що, по-перше, вимірювання реальної заробітної плати є не тільки ключовою проблемою статистики реальних доходів та кінцевого споживання населення, але і важливим інструментом оцінювання соціально-економічного стану окремих груп населення, забезпечення орієнтирів для отримання всебічних і взаємопов'язаних даних про заробітну плату в зв'язку з іншими соціально-економічними показниками. По-друге, динаміка реальної заробітної плати в країні характеризує динаміку дійсного рівня життя населення, яке живе на заробітну плату. Індекси реальної заробітної плати дають можливість встановити її взаємозв'язок з іншими економічними показниками, наприклад, зайнятістю, виробництвом, доходом та споживанням. Вони використовуються також для аналізу економічних циклів, економічного планування, прогнозування і тощо.

Тому закономірно, що ця проблематика знаходиться у центрі уваги наукових дискусій, їй присвячено численні публікації таких зарубіжних вчених, як: І. Фішер, М. Фрідман, також вітчизняних вчених, таких, як: Гішкаєва Л. Л., Алієв І. М., Горелов Н. А., Савченко П. В., Кокіна Ю. П. та ін. Їх праці висвітлюють питання грошей та змін їх купівельної спроможності. Але, на погляд автора, актуальною залишається проблема купівельної спроможності вітчизняного споживача. Враховуючи це, метою даної статті є дослідження тенденцій зміни купівельної спроможності українського споживача під впливом часу.

У ринковій економіці ціни на товари та послуги постійно змінюються, але переважає в цьому процесі тенденція до зростання цін. Періодично змінюється і грошова заробітна плата. Отже, змінюються й кількість товарів і послуг, які може оплатити робітник своєю заробітною платою. На цій основі виділяють номінальну і реальну заробітну плату. Важливо розрізняти ці поняття. Номінальна заробітна плата – це сума грошей, яку одержує працівник за годину, день, місяць. Реальна заробітна плата виражається в кількості товарів і послуг, які працівник може придбати за свою грошову (номінальну) заробітну плату. Динаміка реальної заробітної плати залежить від зміни номінальної заробітної плати та зміни цін на товари та послуги. Індекс руху реальної заробітної плати визначається як відношення індексу грошової (номінальної) заробітної плати до індексу цін [1]:

$$\text{Індекс реальної з.п.} = \frac{\text{Індекс номінальної з.п.}}{\text{Індекс цін}} \times 100\%.$$

Розмір та структура заробітної плати у грошовій формі (номінальна заробітна плата) визначається відповідно до Інструкції зі статистики заробітної плати [2].

Для визначення тенденцій зміни номінальної та реальної заробітної плати українського споживача були проаналізовані офіційні статистичні дані *ukrstat* (результати дослідження наведені в табл. 1 [3] та на рис. 1).

Таблиця 1

Динаміка середньомісячної заробітної плати в Україні у 2002 – 2013 роках

Динаміка середньомісячної заробітної плати в Україні у 2002 – 2013 роках (у розрахунку на одного штатного працівника, грн)	
Роки	Гривень
2002	376
2003	462
2004	590
2005	806
2006	1 041
2007	1 351
2008	1 806
2009	1 906
2010	2 239
2011	2 633
2012	3 026
2013	3 265

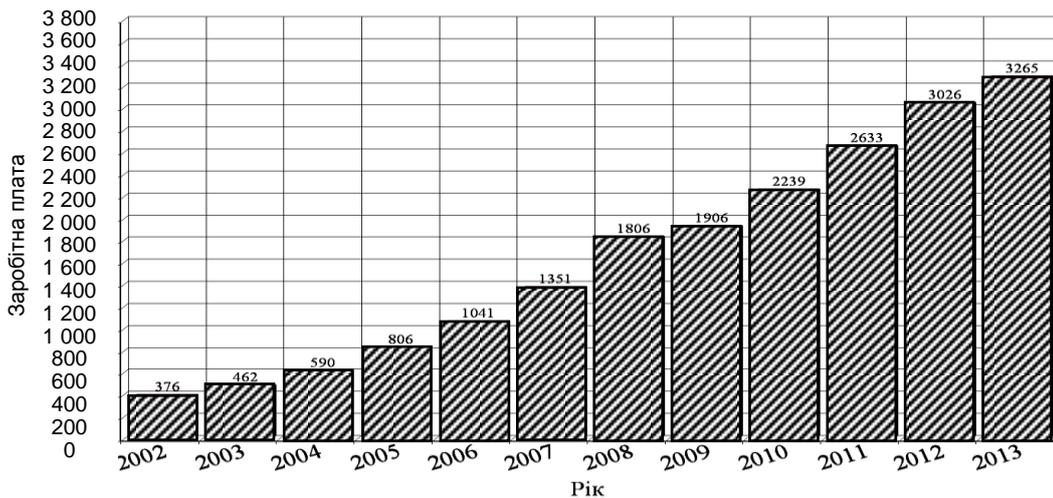

Рис. 1. Діаграма динаміки номінальної заробітної плати українця за період 2002 – 2013 років

Аналіз даних табл. 1 та рис. 1 дозволяє встановити сталу тенденцію зростання рівня заробітної плати у досліджуваному періоді (у 2013 році у 8 разів більша, ніж у 2002 році). Проте, щоб дізнатися, на скільки змінилася її купівельна спроможність, треба визначити індекс цін за кожен рік, а потім побудувати графік реальної заробітної плати.

Результати динаміки індексу споживчих цін (ІСЦ) в Україні згідно з офіційними статистичними даними наведені в табл. 2 [3].

Таблиця 2

Індекси споживчих цін на товари та послуги у 2002 – 2013 роках

Індекси споживчих цін на товари та послуги у 2002 – 2013 роках (до попереднього року, відсотків)	
Роки	ІСЦ
2002	100,8
2003	105,2
2004	109,0
2005	113,5
2006	109,1
2007	112,8
2008	125,2
2009	115,9
2010	109,4
2011	108,0
2012	100,6
2013	99,7

Слід зобразити співвідношення ІСЦ в Україні графічно (рис. 2).

Рис. 2. Лінія відсоткового співвідношення ІСЦ в Україні за період 2002 – 2013 років (у % до попереднього року)

Аналіз даних табл. 2 та рис. 2 дозволяє відстежити тенденцію зміни ІСЦ базисного року до попереднього, що характеризує зміну в часі загального рівня цін на товари і послуги, які купує населення для особистого споживання. Зміна ціни споживчого кошика може пояснюватися тим, що була змінена ціна на товари, які до нього входили. Тобто ІСЦ досить точно виражає інфляційний процес [4].

Щоб дослідити динаміку реальної заробітної плати, треба визначити відсоткове співвідношення номінальної заробітної плати до відсоткового співвідношення ІСЦ. Для цього слід знайти відсоткове співвідношення номінальної заробітної плати до попереднього року (табл. 3).

Таблиця 3

Індекси номінальної заробітної плати у 2002 – 2013 роках

Індекси номінальної заробітної плати у 2002 – 2013 роках (до попереднього року, відсотків)	
2002/2001	= 376/311 x 100 % ≈ 120,9 %
2003/2002	= 462/376 x 100 % ≈ 122,9 %
2004/2003	= 590/462 x 100 % ≈ 127,7 %
2005/2004	= 806/590 x 100 % ≈ 136,6 %
2006/2005	= 1041/806 x 100 % ≈ 129,2 %
2007/2006	= 1351/1041 x 100 % ≈ 129,8 %
2008/2007	= 1806/1351 x 100 % ≈ 133,7 %
2009/2008	= 1906/1806 x 100 % ≈ 105,5 %
2010/2009	= 2239/1906 x 100 % ≈ 117,5 %
2011/2010	= 2633/2239 x 100 % ≈ 117,6 %
2012/2011	= 3026/2633 x 100 % ≈ 114,9 %
2013/2012	= 3265/3026 x 100 % ≈ 107,9 %

Результати розрахунків відсоткового співвідношення номінальної заробітної плати споживача за період 2002 – 2013 роки в Україні варто використати для побудови лінії відсоткового співвідношення номінальної заробітної плати (рис. 3).

Рис. 3. Лінія процентного співвідношення номінальної заробітної плати в Україні за період 2002 – 2013 років (у % до попереднього року)

Аналіз даних табл. 3 та рис. 3 дозволяє відстежити тенденцію зміни номінальної заробітної плати базисного року до попереднього.

Отримавши дані індекси номінальної заробітної плати та індекси цін, можна перейти до визначення реальної заробітної плати. Для цього слід скористатися наведеною формулою. Тоді буде отримано дані табл. 4.

Індекси реальної заробітної плати у 2002 – 2013 роках

Індекси реальної заробітної плати у 2002 – 2013 роках (до попереднього року, відсотків)	
Ірзп(2002)	= 120,9/100,8 = 119,9 %
Ірзп(2003)	= 122,9/105,2 = 116,8 %
Ірзп(2004)	= 127,7/109,0 = 117,1 %
Ірзп(2005)	= 136,6/113,5 = 120,3 %
Ірзп(2006)	= 129,2/109,1 = 118,4 %
Ірзп(2007)	= 129,8/112,8 = 115 %
Ірзп(2008)	= 133,7/125,2 = 106,8 %
Ірзп(2009)	= 105,5/115,9 = 91 %
Ірзп(2010)	= 117,5/109,4 = 107,4 %
Ірзп(2011)	= 117,6/108,0 = 108,8 %
Ірзп(2012)	= 114,9/100,6 = 114,2 %
Ірзп(2013)	= 107,9/99,7 = 108,2 %

Отримані дані варто використати для побудови графіка "Динаміка купівельної спроможності українського споживача" (рис. 4).

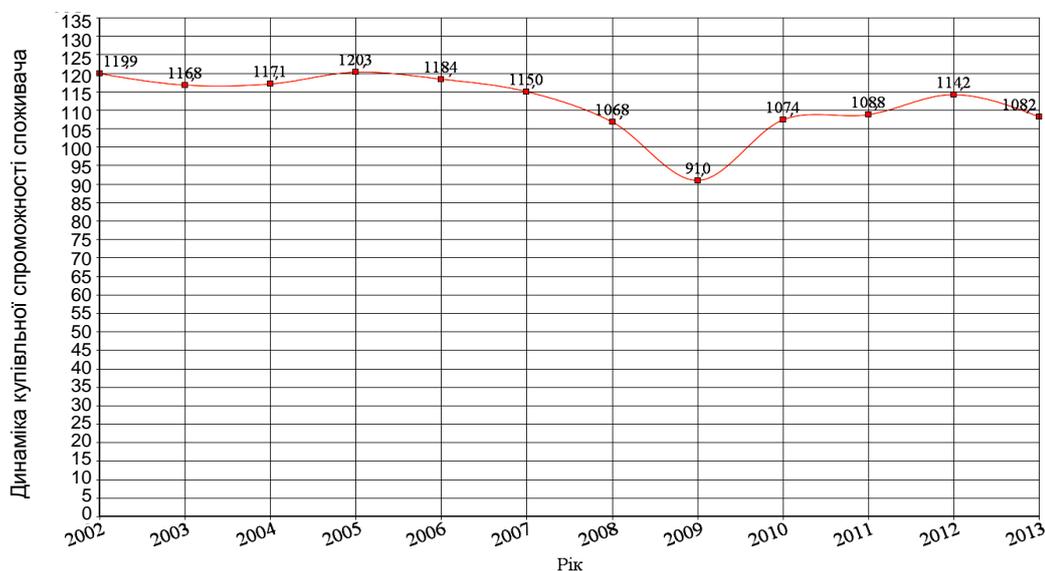

Рис. 4. Динаміка купівельної спроможності українського споживача за період 2002 – 2013 років (у % до попереднього року)

Аналіз даних табл. 4 та рис. 4 дозволяє дослідити зміну реальної заробітної плати українця, тобто купівельну спроможність номінальної заробітної плати.

Ураховуючи зазначене, слід визнати, що кожен проміжок часу для українського споживача характеризувався певною кількістю грошей, яку робітник міг отримати, працюючи де-небудь. Попри постійну зміну кількості грошей, змінювалися також ціни на товари, котрі робітник хотів би придбати задля забезпечення свого життя. Ці зміни яскраво просліджуються у купівельній спроможності кожного українця. Завдяки цьому дослідженню є змога визначити тенденції зміни купівельної спроможності українського споживача під впливом часу.

Наук. керівн. Колесніченко І. М.

Література: 1. Ажнюк М. О. Основи економічної теорії : [навчальний посібник] / М. О. Ажнюк, О. С. Передрій. – Ужгород : Гражда, 2008. – 204 с. 2. Інструкція за статистики заробітної плати : Інструкція, затверджена наказом Міністерства статистики України від 11.09.2012 р. № 378 // ВВР. – 2012. 3. Статистика України : науковий журнал [Електронний ресурс]. – Режим доступу до журн. : www.ukrstat.gov.ua. 4. Коваленко Д. І. Фінанси, гроші та кредит : [навчальний посібник] / Д. І. Коваленко. – К. : Центр навчальної літератури, 2013. – 578 с.

Студент 1 курса
факультета экономики и права ХНЭУ им. С. Кузнеця

ОЦЕНИВАНИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ ИНВЕСТИЦИОННЫХ ПРОЕКТОВ

Аннотация. Рассмотрена актуальная проблема оценивания эффективности инвестиционных проектов. Обобщена теоретико-методическая база исследования. Определена суть, фазы жизненного цикла и роль инвестиционных проектов в современной экономике. Обобщены существующие методики оценивания эффективности инвестиционных проектов.

Анотація. Розглянуто актуальну проблему оцінювання ефективності інвестиційних проєктів. Узагальнено теоретико-методичну базу дослідження. Визначено сутність, фази життєвого циклу та роль інвестиційних проєктів у сучасній економіці. Узагальнено існуючі методики оцінювання ефективності інвестиційних проєктів.

Annotation. Evaluation of the effectiveness of investment projects was investigated. The theoretical and methodological base of the research was summarized. The essence, life cycle and the role of investment projects in the modern economy were identified. Current methods of evaluation of the effectiveness of investment projects were summarized.

Ключевые слова: инвестиционный проект, общественная эффективность, коммерческая эффективность, статистический метод, дисконтирование, срок окупаемости.

В современной экономике фирмы, стремясь максимизировать прибыль, хотят создавать новые продукты и диверсифицировать вложение капитала в разные отрасли. Но возникает вопрос, как правильно рассчитать затраты на тот или иной проект, стоит ли вкладывать капитал именно в эту отрасль, каков срок окупаемости капитала? С этими и другими вопросами сталкивается подавляющее большинство фирм. Как известно, решение подобных проблем связано с использованием инструментария инвестиционного менеджмента, а также бизнес-планированием и оценкой эффективности инвестиций. Инвестиционной проблематике посвящены многочисленные работы таких зарубежных и отечественных ученых-экономистов, как: Ю. Блех, У. Гетце, С. Шмидт, Бирюков В. М., Ковалев В. В., Сергеев И. В. Однако, на взгляд автора, актуальность оценивания эффективности инвестиционных проектов для украинских предприятий по-прежнему велика. Поэтому целью статьи является определение роли инвестиционных проектов в современной экономике, а также подчеркнуть, что благодаря анализу, оцениванию и отбору инвестиционных проектов фирма имеет возможность рассчитать все затраты и риски и вести успешную деятельность.

Анализ литературы по теме исследования позволил уточнить сущность понятия "инвестиционный проект". Инвестиционный проект – это планируемая и осуществляемая система мероприятий по вложению капитала в создаваемые материальные объекты, а также в различные виды предпринимательской деятельности в целях ее сохранения [1].

Инвестиционные проекты имеют многообразные формы и содержание. Инвестиционные решения, рассматриваемые при анализе проектов, могут относиться, например, к приобретению недвижимого имущества, капиталовложениям в оборудование, научным исследованиям, опытно-конструкторским разработкам, освоению нового месторождения, строительству крупного производственного объекта или предприятия. Однако разработка любого инвестиционного проекта – от первоначальной идеи до эксплуатации – может быть представлена в виде цикла, состоящего из трех фаз: преинвестиционной, инвестиционной и эксплуатационной (производственной). Суммарная продолжительность трех фаз составляет жизненный цикл инвестиционного проекта [2].

Фаза 1 – преинвестиционная, предшествующая основному объему инвестиций, не может быть определена достаточно точно. В этой фазе проект разрабатывается, изучаются его возможности, проводятся предварительные технико-экономические исследования, ведутся переговоры с потенциальными инвесторами и другими участниками проекта, выбираются поставщики сырья и оборудования.

Фаза 2 – инвестиционная, когда происходит инвестирование или осуществление проекта. В данной фазе предпринимаются конкретные действия, требующие гораздо больших затрат и носящие необратимый характер.

Фаза 3 – эксплуатационная (или производственная). Она начинается с момента ввода в действие основного оборудования (в случае промышленных инвестиций) или приобретения недвижимости либо других видов активов.

Сами по себе инвестиционные проекты неделимы и уникальны. Это подтверждается тем, что, как правило, они ориентированы на использование новых знаний и технологий, учитывают

меняющуюся ситуацию на рынках, что, в свою очередь, мотивирует участников развивать аналитическое мышление, предугадывать и рассчитывать степень прибыльности и рискованности каждого проекта.

Согласно работе [3], инвестиционный проект позволяет решать следующие вопросы: формирование (или экономический анализ существующего) спроса и определение потенциальной емкости рынка; выявление ключевых факторов, лежащих в основе успеха будущего бизнес проекта и определяющих основную идею проекта; детальное описание продукта с точки зрения удовлетворения потребности.

Эффективность – категория, отражающая соответствие проекта целям и интересам его участников. Существуют несколько видов эффективности:

1. Эффективность проекта в целом оценивается с целью определения потенциальной привлекательности проекта для возможных участников.

Показатели *общественной эффективности* учитывают социально-экономические последствия осуществления инвестиционного проекта для общества и результаты проекта.

Показатели *коммерческой эффективности* учитывают финансовые последствия для реализатора инвестиционного проекта при условии, что он производит все необходимые для реализации проекта затраты и пользуется всеми его результатами.

2. Эффективность участия в проекте осуществляется для проверки реализуемости инвестиционного проекта и заинтересованности в нем.

Основные принципы оценивания эффективности:

- 1) рассмотрение проекта на протяжении всего жизненного цикла (расчетного периода);
- 2) моделирование денежных потоков;
- 3) принцип положительности эффекта – эффект от реализации положительный;
- 4) учет фактора времени – динамичность параметров; разрыв во времени или лаги между производством продукции и поступлением ресурсов и их оплатой;
- 5) учет только предстоящих затрат и поступлений;
- 6) учет наиболее существенных последствий – учет экономических и неэкономических последствий;
- 7) учет наличия разных участников проекта – необходимость учета их интересов;
- 8) многоэтапность оценки – на разных этапах эффективность определяется заново с различной проработкой;
- 9) учет влияния инфляции;
- 10) учет влияния неопределенности и рисков [3].

Следует отметить, что для полного оценивания как коммерческой, так и общественной эффективности инвестиционных проектов используют различные методики, позволяющие оценить и просчитать проект с учетом сопровождающих его затрат, рисков и доходов. Обобщенный обзор методов оценки эффективности инвестиционных проектов приведен в таблице.

Таблица

Методы оценки эффективности инвестиционных проектов
[составлено автором с использованием источников [1; 4]]

Название метода	Расчетная формула	Преимущества	Недостатки	Сфера применения
1	2	3	4	5
<i>Простые методы (статистические)</i>				
Коэффициент общей экономической эффективности капитальных вложений	$\Xi = П / К$, П – годовая прибыль; К – капитал	простота расчетов, позволяет оценить прибыльность проекта	не учитывается временной аспект стоимости денег	заключение о целесообразности проекта, самая ранняя стадия
Показатель сравнительной экономической эффективности, основанный на минимизации приведенных затрат	$П_3 = С + (E_n \times K)$, С – себестоимость; E_n – нормативный коэффициент эффективности капитальных вложений; К – капитал			
Срок окупаемости	$T = К / П$	простота расчетов, оценка ликвидности и рискованности проекта	не учитывается стоимость денег во времени	выбор проектов в условиях высокой инфляции
<i>Динамические (методы дисконтирования)</i>				
Чистая текущая стоимость доходов	$ЧТСД = ПД - ПР$, ПД – суммарные доходы; ПР – затраты по проекту	ориентирован на увеличение состояния инвесторов	трудности в объективности выбора между несколькими объектами	всегда можно использовать

1	2	3	4	5
Ставка доходности (коэффициент рентабельности) проекта	СДП = Доходы / расходы	относительный показатель и позволяет судить о безопасности проекта	субъективность выбора	изменяется при сравнении независимых проектов с различными инвестициями
Внутренняя ставка доходности проекта	Доходы / расходы = ВСДП. Если ВСДП = max, то проекты безубыточны. Необходимы таблицы дисконтирования	нацелен на увеличение доходов инвесторов	сложные вычисления, возможно множественное значение ставки	используется при формировании инвестиционного портфеля предприятия
Дисконтированный срок окупаемости	$ДСО = \frac{\sum_{i=1}^{\infty} t_i}{ДПОГ}$, ДПОГ – денежные потоки в течение года окупаемости	учитывает стоимость денег во времени и возможность реинвестирования получаемых доходов	субъективный характер, игнорирования срока проекта за пределами срока окупаемости	используется для выбора проектов в условиях высокой инфляции и нестабильности при дефиците

Результаты исследования позволили сделать некоторые выводы.

Во-первых, инвестирование является одним из наиболее важных аспектов деятельности любой динамично развивающейся организации, руководство которой отдает приоритет рентабельности с позиции долгосрочной, а не краткосрочной перспективы. Вместе с тем успешная деятельность фирм, осуществляющих подобную инвестиционную политику, зависит от того, как организован процесс анализа и отбора инвестиционных проектов.

Во-вторых, реализация целей инвестирования предполагает формирование инвестиционных проектов, которые обеспечивают инвесторов и других участников проектов необходимой информацией для принятия решений об инвестировании.

В-третьих, инвестиционные проекты обеспечивают определение оптимального варианта вложения капитала фирмы, в их рамках осуществляется расчет всех возможных затрат, они способствуют процессам поиска источников финансирования и привлечения инвесторов.

Научн. рук. Колесниченко И. М.

Литература: 1. Экономика предприятия (в схемах, таблицах, расчетах) : учебн. пособ. / под ред. проф. В. К. Скляренко, В. М. Прудникова. – М. : ИНФРА-М, 2002. – 256 с. 2. Роль инвестиционных проектов как особой значимости для развития экономики [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://vk.com/away.php?to=http%3A%2F%2Fotherreferats.allbest.ru%2Fbank%2F00063673_0.html. – Название с экрана. 3. Оценка эффективности инвестиционных проектов : учебн. пособ. / сост. А. Н. Ткаченко ; НФИ КемГУ. – Новокузнецк, 2003. – 78 с. 4. Непомнящий Е. Г. Инвестиционное проектирование : учебное пособие / Е. Г. Непомнящий. – Таганрог : ТРТУ, 2008. – 262 с. 5. Файншмидт Е. Оценка эффективности инвестиционных проектов : учебн. пособ. / Е. Файншмидт. – М. : Вече, 2012. – 185 с.

УДК 343.531

Фальченко О. Є.

Студент 1 курсу
факультету економіки і права ХНЕУ ім. С. Кузнеця

ПРОБЛЕМИ ЗЛОВЖИВАННЯ МОНОПОЛЬНИМ СТАНОВИЩЕМ НА РИНКУ

Анотація. Розглянуто особливості чинного антимонопольного законодавства України. Досліджено проблеми зловживання монопольним (домінуючим) становищем на ринку, що порушують права окремих споживачів. Зроблено спробу пошуку вирішення проблем на практиці.

Анотация. Рассмотрены особенности действующего антимонопольного законодательства Украины. Исследованы проблемы злоупотребления монопольным (доминирующим) положением на рынке, нарушающие права отдельных потребителей. Сделана попытка поиска решения проблем на практике.

Annotation. The article discusses the features of the current antitrust legislation in Ukraine. Problems of abuse of the monopoly (dominant) position, which violate the rights of consumers were studied. An attempt to find solutions to the problems in practice was made.

Ключові слова: монопольне становище суб'єкта на ринку, монопольна влада, зловживання монопольним становищем, антимонопольне законодавство.

Монопольне становище є складним поняттям, що включає до своєї структури два елементи, а саме – володіння часткою на ринку, яка перевищує 35 % (за загальним правилом в Україні), а також наявність монопольної влади. Загальновідомо, що саме наявність монопольної влади дозволяє суб'єктам господарювання диктувати ціни на ринку і використовувати інші заборонені прийоми та способи гарантування своєї надвисокої прибутковості. Тому саме зловживання монопольною владою вважається однією з ключових проблем більшості країн, у тому числі й України.

Українськими й нестабільними є показники практики застосування норм, які закріплюють адміністративну відповідальність за зловживання монопольним (домінуючим) становищем на ринку. В зв'язку з цим актуальності набувають пошуки напрямів визначення зловживання монопольною владою та підвищення ефективності антимонопольної політики та чинного антимонопольного законодавства [1].

Важливий внесок у дослідження цього питання зробили вітчизняні вчені, зокрема: Авер'янова В. Б., Берлача А. І., Битяка Ю. П., Гаращука В. М., Гіжевський В. К., Голосніченко І. П., Грохольський В. Л., Додін Є. В., Колпаков В. К., Копейчиков В. В., Коржанський М. Й., Курінний Є. В., Курило В. І., Навроцький В. О., Нижник Н. Р., Остапенко О. І., Сташис В. В., Тацій В. Я. та ін. У процесі написання статті було використано наукові доробки таких відомих російських фахівців, як: Алексєєв С. С., Бахрах Д. М., Козлов Ю. М., Кудрявцев В. М., Корєєв А. П. та ін. Але не зважаючи на численні публікації щодо діяльності Антимонопольного комітету України [2] та практики застосування відповідного законодавства, на погляд автора, уваги дослідників вимагає проблема застосування санкцій за зловживання монопольним становищем в Україні. Виходячи з цього, метою статті є узагальнення особливостей чинного антимонопольного законодавства України та спроби визначення існуючих шляхів підвищення його ефективності на практиці.

Протягом 2004 – 2013 років органи Антимонопольного комітету України порушили лише 134 справи за ознаками адміністративного проступку, передбаченого ст. 166-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП). І тільки у 45 % випадків розгляд відповідних справ завершився прийняттям судового рішення про накладення на порушника адміністративного стягнення. Загальна сума штрафів за вчинення відповідних адміністративних проступків не перевищує 0,8 тис. грн на рік.

Так, згідно з ч. 1 ст. 12 Закону України "Про захист економічної конкуренції" суб'єкт господарювання займає монопольне (домінуюче) становище на ринку товару, якщо:

1) на цьому ринку у нього немає жодного конкурента;

2) не зазнає значної конкуренції внаслідок обмеженості можливостей доступу інших суб'єктів господарювання щодо закупівлі сировини, матеріалів та збуту товарів, наявності бар'єрів для доступу на ринок інших суб'єктів господарювання, наявності пілг чи інших обставин.

Монопольним (домінуючим) вважається становище суб'єкта господарювання, частка якого на ринку товару перевищує 35 %, якщо він не доведе, що зазнає значної конкуренції. Монопольним (домінуючим) також може бути визнане становище суб'єкта господарювання, якщо його частка на ринку товару становить 35 % або менше відсотків, але він не зазнає значної конкуренції, зокрема, внаслідок порівняно невеликого розміру часток ринку, що належать конкурентам.

Кожен із двох чи більше суб'єктів господарювання займає монопольне (домінуюче) становище на ринку товару, якщо стосовно певного виду товару між ними немає конкуренції або є незначна конкуренція і щодо них, разом узятих.

Монопольним (домінуючим) вважається також становище кожного з кількох суб'єктів господарювання, якщо стосовно них виконуються такі умови:

- сукупна частка не більше ніж трьох суб'єктів господарювання, яким на одному ринку належать найбільші частки, перевищує 50 %;

- сукупна частка не більше ніж п'яти суб'єктів господарювання, яким на одному ринку належать найбільші частки, перевищує 70 %.

Зловживанням монопольним (домінуючим) становищем на ринку визнається:

- встановлення таких цін чи інших умов придбання або реалізації товару, які неможливо було б встановити за умов існування значної конкуренції на ринку;

- застосування різних цін чи різних інших умов до рівнозначних угод із суб'єктами господарювання, продавцями чи покупцями без об'єктивно виправданих на те причини;

- обумовлення укладання угод прийняттям суб'єктом господарювання додаткових зобов'язань, які за своєю природою або згідно з торговими та іншими чесними звичаями у підприємницькій діяльності не стосуються предмета договору;

- обмеження виробництва, ринків або технічного розвитку, що завдало чи може завдати шкоди іншим суб'єктам господарювання, покупцям, продавцям;

- часткова або повна відмова від придбання або реалізації товару за відсутності альтернативних джерел реалізації товару;

- суттєве обмеження конкурентоспроможності інших суб'єктів господарювання на ринку без об'єктивно виправданих на те причин;

- створення перешкод доступу на ринок (виходу з ринку) чи усунення з ринку продавців, покупців, інших суб'єктів господарювання.

Відповідно до законодавства України власне наявність у суб'єкта господарювання монопольного становища не є протиправною. Особливістю порушення законодавства про захист економічної конкуренції є здійснення суб'єктом господарювання, який займає монопольне становище на ринку, таких дій, що були б неможливі в умовах ефективної конкуренції на ринку. Це, зокрема, отримання прибутку, зумовленого неефективністю діяльності або високою продуктивністю, а неправомірним використанням свого домінуючого становища на ринку, або утримання чи посилення такого становища шляхом усунення з ринку конкурентів чи обмеження їхнього доступу на ринок.

Запобігання, виявлення та припинення зловживань монопольним (домінуючим) становищем є напрямом роботи Антимонопольного комітету України, що за сучасних умов забезпечує найбільшій безпосередній соціально-економічній ефект.

Зловживанням монопольним становищем вважаються: нав'язування таких умов договору, які ставлять контрагентів у нерівне становище, або додаткових умов, що не стосуються предмета договору, включаючи нав'язування товару, який не є потрібним контрагенту; обмеження або припинення виробництва, а також вилучення товарів із обороту з метою створення або підтримки дефіциту на ринку чи встановлення монопольних цін; інші дії, вчинені з метою створення перешкод доступу на ринок (виходу з ринку) суб'єкту господарювання.

Зловживання монопольним становищем на ринку – це один із видів порушень антимонопольно-конкурентного законодавства, що полягає у діях чи бездіяльності суб'єкта господарювання, який посідає монопольне становище на ринку.

Дії, що призводять до обмеження конкурентоспроможності, дістають вияв у встановленні цін чи інших умов придбання або реалізації товару; застосуванні різних цін чи різних інших умов до рівнозначних угод із суб'єктами господарювання.

Дії, що призводять до притиснення інтересів суб'єктів господарювання, полягають в обмеженні виробництва, ринків або технічного розвитку; суттєвому обмеженні конкурентоспроможності інших суб'єктів господарювання на ринку без об'єктивно виправданих причин;

створенні перешкод для доступу на ринок (виходу з ринку) чи усуненні з ринку продавців, покупців, інших суб'єктів господарювання [4].

У свою чергу, бездіяльність суб'єкта господарювання, який посідає монопольне становище на ринку, полягає у частковій або повній відмові від придбання або реалізації товару за відсутності альтернативних джерел реалізації чи придбання.

Слід зазначити, що зловживання монопольним становищем не спрямоване на створення нових компонентів ринкових відносин, які забезпечують перевагу над суперниками (нова продукція, нова технологія або організація виробництва) на зміну існуючої структури попиту та пропозиції.

Найбільш поширеним видом у структурі зловживань є цінові зловживання, тобто встановлення дискримінаційних цін, які порушують права окремих споживачів, і встановлення монопольних цін, що призводить або може призвести до порушення прав споживачів. Встановлення монопольних цін є результатом монопольної влади суб'єктів господарювання, правила поведінки яких на ринку істотно відрізняються від відповідних правил конкуруючих суперників на ринку.

У свою чергу, дії у вигляді обмеження обсягу випуску продукції призводять до підвищення цін та переносу прибутку від споживачів до виробників (монопольних утворень), що в результаті сприяє одержанню монопольного прибутку, викликаючи негативні для економіки наслідки. Скорочення випуску продукції може також призвести до того, що монополіст використовуватиме свою владу з метою усунення суперників із ринку не конкурентними засобами, а шляхом використання нечесних прийомів і способів для набуття або зберігання значної переваги на ринку. Такі дії вважаються протиправними [5].

Слід урахувати, що скорочення випуску продукції не може бути кваліфіковано як правопорушення в тому разі, якщо це правомірні, розумні та раціональні дії суб'єкта господарювання, який має владу на ринку і прагне до максимізації прибутку, що є природним прагненням. Монополіст може відмовитись від реалізації або закупівлі товару, якщо існують законні й розумні, з точки зору розвитку конкуренції, причини для такої відмови.

В якості перешкод можуть виступати будь-які обставини, що заважають суб'єкту господарювання в рівних умовах конкурувати з іншими суб'єктами, які діють на відповідному ринку. Слід зазначити, що перешкоди обов'язково мають бути наслідком зловживання суб'єктом господарювання на певному ринку своїм монопольним становищем. Отже, ці перешкоди повинні бути наслідком правопорушення, а не інших причин (державної цінової або кредитної політики, ліцензування окремих видів діяльності, квотування тощо).

Створенням перешкод слід, на думку автора, вважати встановлення таких обставин економічного або технологічного характеру, що протидіють можливості суб'єктів господарювання діяти на певному ринку [6]. При цьому необхідно зауважити, що, на відміну від економічних, адміністративних та інших перешкод, які запроваджуються на ринку за допомогою державної політики або встановлюються органами державної влади, місцевого самоврядування, адміністративно-господарського управління та контролю під час здійснення ними функцій державного регулювання та контролю, ці перешкоди створюються суб'єктами господарювання, що мають монопольне становище на ринку, під час здійснення ними господарської діяльності на певному ринку.

Треба враховувати, що норми антимонопольно-конкурентного законодавства, які визначають склади порушень у вигляді зловживання монопольним становищем на ринку, можуть бути застосовані до суб'єктів господарювання незалежно від того, чи включено їх до переліку підприємств, які займають монопольне становище на ринку, та чи попереджався суб'єкт про його монопольне становище.

Аналіз особливостей вітчизняного антимонопольного законодавства показує, що зловживання монополієм (домінуючим) становищем сьогодні є предметом двох видів юридичної відповідальності: господарсько-правової та адміністративної. Узагальнення сучасного стану юридичної відповідальності за зловживання монополієм (домінуючим) становищем на ринку дозволило обґрунтувати конкретні пропозиції щодо усунення виявлених в процесі дослідження перешкод для системної і безпомилкової кваліфікації адміністративно-деліктних зловживань монополієм (домінуючим) становищем на ринку.

Наук. керівн. Колесніченко І. М.

Література: 1. Про Антимонопольний комітет України : Закон України від 26 листопада 1993 року // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 50. – Ст. 472. 2. Річні звіти Антимонопольного комітету України за 2009 рік, 2010 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.amc.gov.ua/amc/control/uk/index>. – Назва з екрану. 3. Про захист економічної конкуренції : Закон України від 11 січня 2001 року // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 12. – Ст. 64. 4. Бица Л. Р. Административная ответственность за нарушения антимонопольного законодательства : дис. канд. юрид. наук / Л. Р. Бица. – К., 1996. 5. Мельник С. Б. Монопольне (домінуюче) становище суб'єкта господарювання на ринку : дис. канд. юрид. наук / С. Б. Мельник; 12.00.04 Одеська національна юридична академія. – Одеса, 2001. – 192 с. 6. Стороженко О. М. Адміністративно-правова кваліфікація зловживань монополієм (домінуючим) становищем на ринку : дис. канд. наук / О. М. Стороженко. – К., 2008.

Шевцов І. В.

УДК 336.748(477)

Студент 2 курсу

факультета міжнародних економічних відносин ХНЭУ ім. С. Кузнеця

ОСОБЕННОСТИ КОЛЕБАНИЯ КУРСА ГРИВНЫ В УКРАИНЕ

Аннотація. Розглянуто основні фактори формування валютного курсу. Проведено аналіз стану, основних тенденцій і кон'юнктури валютного ринку України. Визначено вплив Національного банку України на формування валютного курсу.

Анотация. Розглянуто основні фактори формування валютного курсу. Проведено аналіз стану, основних тенденцій і кон'юнктури валютного ринку України. Визначено вплив Національного банку України на формування валютного курсу.

Annotation. The article describes the main factors of the exchange rate formation. The analysis of the state and major trends of the foreign exchange market of Ukraine was made. The influence of the National Bank of Ukraine on the formation of the exchange rate was pointed out.

Ключевые слова: валютный рынок, валютный курс, валютная система, валюта, колебания курса.

Проблема колебания курса национальной денежной единицы является крайне важной и актуальной не только для Украины, а и для любой другой страны. В ходе активной интеграции Украины в мировое сообщество возникает необходимость оптимизации и улучшения функционирования национального валютного рынка. Экономическая политика государства призвана регулировать валютный рынок и стимулировать экономическое процветание. Таким образом, любые макроэкономические отклонения в экономике Украины влияют на дальнейшее развитие валютно-финансовых отношений, что влечет за собой адаптацию валютной политики.

Целью данной статьи является изучение особенностей колебания курса национальной денежной единицы в Украине, а также анализ состояния валютного рынка и политики Национального банка Украины.

Среди украинских ученых, которые изучали проблемы колебания курса валют, а также рассматривали аспекты национальной валютной политики и анализировали подходы к курсообразованию, можно выделить таких: О. Береславскую, Я. Белинскую, А. Семенова, М. Белуху, Б. Валуева и др. Однако проблема особенности изменения и колебания курса национальной денежной единицы остается не до конца изученной.

© Шевцов І. В., 2014

Как известно, курс валюты – это стоимость денежной единицы одного государства, выраженная в денежной единице другого государства. Формирование валютного курса происходит на основании сравнения покупательной способности национальных валют разных государств. В свою очередь, покупательная способность национальной валюты определяется способностью приобрести определенное количество товаров и услуг на эту денежную единицу.

Валютный рынок представляет сектор денежного рынка, где происходит уравнивание спроса и предложения на валюту, то есть это совокупность особых институтов и механизмов, которые дают возможность свободно покупать или продавать как иностранную валюту, так и национальную. Субъектами здесь выступают различные экономические агенты и посредники в виде банков, валютных бирж и т. д.

Валютный рынок призван обеспечить своевременное проведение различного рода международных расчетов, диверсификацию валютных резервов, валютные интервенции и получение прибыли его участниками в виде разницы между курсами покупки и продажи валюты.

Выделяют структурные и конъюнктурные факторы формирования валютного курса. К структурным относят: уровни инфляции, объем денежной массы, состояние платежного баланса, платежеспособность государства, размер дефицита государственного бюджета, объемы внешних и внутренних заимствований и др. К конъюнктурным относятся: наличие военных и политических конфликтов, деловая активность, различные прогнозы и т. д.

Согласно Закону "Про Национальный банк Украины" НБУ выполняет роль регулятора валютного рынка Украины и международных расчетов. Одним из наиболее весомых механизмов регулирования валютной политики является валютная интервенция. В Украине данный метод до 2014 г. являлся главным методом НБУ, с помощью которого происходила стабилизация курса гривны и предотвращение его дальнейших резких колебаний [1].

Буквально с начала 2014 г. НБУ проводит политику свободного плавления курса гривны, что является одним из основных требований МВФ [2]. Во-первых, это необходимо для того, чтобы уменьшить уязвимость экономики государства от внешних рисков. До этого НБУ придерживался фиксации курса национальной денежной единицы, но поддержание фиксированного курса в долгосрочной перспективе увеличивает вероятность возникновения валютного кризиса в Украине. Это связано с тем, что искусственная поддержка курса приводит к увеличению дисбалансов во внешней торговле, а также происходит накопление торгового дефицита или профицита в зависимости от структуры внешней торговли и соотношения реального и номинального курсов [3, с. 124].

Анализируя данные средних значений курса гривны по отношению к доллару США за период 2005 – начало 2014 гг., представленные в таблице, можно четко отследить тенденцию перехода НБУ от политики фиксированного курса гривны к плавающему.

Таблица

Средний курс гривны за 2005 – начало 2014 гг. [4]

Годы	Средний курс, грн	Год	Средний курс, грн	
2005	512,47	2010	793,56	
2006	505,00	2011	796,76	
2007	505,00	2012	799,10	
2008	526,72	2013	799,30	
2009	779,12	2014	январь	799,30
			февраль	865,49
			март	992,00

Действительно, в докризисный период 2005 – 2007 гг. наблюдается фиксированный курс, поддерживаемый НБУ. Так, отклонение курса в 2006 г. по отношению к 2005 г. составило 1,46 %. Однако в 2008 г. прослеживается спад в экономике Украины, что приводит к девальвации национальной денежной единицы до 526,72 грн за 100 долларов США. Со стабилизацией ситуации в стране в 2009 г. курс остановился на отметке 779,12 грн, и вплоть до января 2014 г. осуществлялась искусственная поддержка курса гривны, что привело к увеличению дисбалансов во внешней торговле и снижению золотовалютных резервов Украины.

Эти причины, а также требования МВФ вынудили НБУ пересмотреть валютную политику и перейти к плавающему курсу гривны, что можно наблюдать в таблице по курсу за февраль, который составил 865,49 грн за 100 долларов США, а за март – 992 грн.

Таким образом, основными факторами, которые влияют на краткосрочные и долгосрочные колебания плавающего курса гривны, являются спрос и предложение валюты на национальном валютном рынке. Активное сальдо платежного баланса, умеренный уровень инфляции и сокращение внешних обязательств создают объективные предпосылки для укрепления национальной денежной единицы – гривны. Вплоть до начала 2014 г. НБУ осуществлял постоянные валютные интервенции для стабилизации курса гривны. Постоянное использование данного механизма

регулювання не дало должного ефекта і привело до різкого скорочення золотовалютних резервів. Іменно одне з вимог МВФ стосовно плаваючого курсу призвано значительно зменшити витрати резервів і стабілізувати економіку в довготривалій перспективі.

Научн. рук. Крюкова О. Н.

Література: 1. Офіційний сайт Верховної Ради України "Про Національний банк України". – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/679-14>. – Назва з екрану. 2. Офіційний сайт представництва МВФ в Україні. – Режим доступу : <http://www.imf.org/external/country/ukr/tr/ukr/index.htm>. – Назва з екрану. 3. Міщенко В. І. Гнучкий режим курсоутворення: етапи запровадження та можливі наслідки для економічного розвитку України : науково-аналітичні матеріали. Вип. 15. / В. І. Міщенко, І. А. Ніздельська, А. П. Кулінець, С. О. Шульга. – К. : Національний банк України ; Центр наукових досліджень, 2010. – 124 с. 4. Офіційний сайт Національного банку України. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/control/uk/index>. – Назва з екрану.

Абрамкіна В. В.

УДК 339.564:338.45

Студент 4 курсу
факультету економічної інформатики ХНЕУ ім. С. Кузнеця

ЗНАЧЕННЯ ТА РОЛЬ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ ДЛЯ УКРАЇНИ

Анотація. Досліджено теоретичні та прикладні аспекти зовнішньої торгівлі промислових підприємств України, проведено структурно-динамічний аналіз експортної спрямованості промислових підприємств з урахуванням основних макроекономічних показників.

Аннотация. Исследованы теоретические и прикладные аспекты внешней торговли промышленных предприятий Украины, проведен структурно-динамический анализ экспортной направленности промышленных предприятий с учетом основных макроэкономических показателей.

Annotation. The article is devoted to theoretical and applied aspects of external trade of industrial enterprises in Ukraine. A structural and dynamic analysis of export orientation of industries was conducted taking into account main macroeconomic indicators.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність, промисловість, експорт, структурно-динамічний аналіз.

У сучасних умовах однією з ефективних форм функціонування промислових підприємств є здійснення раціональної та ефективної зовнішньоекономічної діяльності.

Незважаючи на різноманітність видів зовнішньоекономічної діяльності, провідну роль серед них відіграє міжнародна торгівля, за допомогою якої країни можуть розвивати спеціалізацію, підвищувати продуктивність своїх ресурсів, збільшувати загальний обсяг виробництва, а також забезпечувати задоволення потреби в тих продуктах, виробництво яких усередині країни вкрай неефективно або неможливо взагалі. Експортна спрямованість промислових підприємств національного господарства України є одним із найважливіших шляхів розвитку підприємництва. Тому вкрай важливим та актуальним є питання узагальнення теоретичних засад та визначення основних напрямів її здійснення з урахуванням тенденцій вітчизняної та світової економіки.

З урахуванням цього метою роботи є визначення вкладу зовнішньоекономічної діяльності промислових підприємств в економіку України, проведення аналізу сучасного стану експортної орієнтації промислових підприємств для виявлення слабких сторін та можливих шляхів забезпечення стійких позицій на зовнішньому ринку.

Статистичний аналіз зовнішньої торгівлі є важливою інформаційною базою для учасників зовнішньоекономічної діяльності країни. Застосування методичних підходів статистичної оцінки зовнішньоторгівельних відносин дає змогу узагальнити всю отриману в результаті статистичного аналізу інформацію про стан зовнішньої торгівлі України та тенденції її розвитку на національному та регіональному рівнях [1].

Зовнішньоекономічна діяльність сприяє розвитку перспективних напрямів експортного потенціалу; саме за рахунок зовнішньоекономічної діяльності наша країна вирішує проблему нестачі енергоносіїв, новітніх машин та устаткування, технологій, деяких товарів народного споживання.

© Абрамкіна В. В., 2014

Зовнішньоекономічна діяльність як економічна категорія висвітлює передусім відповідні (пов'язані зі здійсненням міжнародного бізнесу) функції виробничих структур (фірм, організацій, підприємств, об'єднань та ін.). Згідно з Законом України "Про зовнішньоекономічну діяльність" поширеним є таке визначення: зовнішньоекономічна діяльність (ЗЕД) – це діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, побудована на взаємовідносинах між ними, що існує як на території України, так і за її межами [2].

Матеріальною основою ЗЕД є зовнішньоекономічний комплекс країни, що становить сукупність галузей, підгалузей, об'єднань, підприємств і організацій, які виробляють продукцію на експорт чи використовують імпортовану продукцію та здійснюють інші види і форми ЗЕД.

Важливим завданням розвитку зовнішньоекономічного комплексу кожної країни є об'єднання виробничих і зовнішньоекономічних видів діяльності в єдину органічну, успішно функціонуючу систему.

Одним із основних суб'єктів ЗЕД є підприємство. Світова практика показує, що близько 85 % зовнішньоекономічних операцій здійснюють підприємства, фірми, організації, а 15 % – міністерства, відомства, союзи підприємців [3].

Підприємство – це самостійний суб'єкт господарської діяльності, який виготовляє продукцію або надає послуги з метою задоволення потреб суспільства та одержання прибутку.

Зовнішньоекономічна діяльність підприємства (ЗЕДП) – це сфера господарської діяльності, пов'язана з міжнародною виробничою і науково-технічною кооперацією, експортом та імпортом продукції, виходом підприємства на зовнішній ринок.

Основні мотиви розвитку ЗЕД: розширення ринку збуту своєї продукції за національні межі з метою збільшення прибутку; закупка необхідної сировини, комплектуючих виробів, нових технологій і обладнання; залучення інжинірингових та інших послуг для потреб виробництва з урахуванням їх унікальності, вищої якості і нижчих цін порівняно з внутрішнім ринком; залучення іноземних інвестицій з метою модернізації виробництва, зміцнення експортного потенціалу і конкурентних позицій на світових товарних ринках; участь у міжнародному поділі праці, спеціалізації і кооперуванні виробництва з метою успішного розвитку своєї економіки [3].

Згідно з Законом України "Про зовнішньоекономічну діяльність" (1991 р.) до видів ЗЕД віднесені: зовнішня торгівля; міжнародне інноваційне співробітництво; міжнародна виробнича кооперація; міжнародне науково-технічне співробітництво; валютно-фінансові операції; кредитні операції. Кожний з видів ЗЕД здійснюється у визначених формах. Формами зовнішньої торгівлі є: експорт, імпорт, реекспорт, реімпорт товарів і послуг [2].

Одним із найбільш важливих напрямів підвищення ефективності виробництва та економіки країни є розвиток зовнішньоекономічної діяльності, її підприємницьких структур. Однак визначення ефективних напрямів управління підприємств у сфері зовнішньоекономічної діяльності неможливе без ретельного аналізу її стану.

Міжнародна торгівля сприяє розвитку спеціалізації країн, підвищує ефективність використання ресурсів, а це приводить до збільшення обсягів виробництва. Тому доцільно розглянути вклад експорту промислової продукції України у валовий випуск.

Для того, щоб результати аналізу були адекватними та відповідали дійсності, статистична інформація повинна відповідати деяким вимогам. На рис. 1, 2 наведена динаміка обсягів реального ВВП та експорту України з 1996 р., оскільки відповідні рівні ряду динаміки до 1996 р. мали інші одиниці виміру (вимога співставленості інформаційного простору).

Динаміка обсягів реального ВВП України, наведена на рис. 1, показала, що з 1996 по 2001 рр. та з 2003 по 2008 рр. спостерігається зростання реального валового внутрішнього продукту. Значний спад цього показника відбувся у 2008 – 2009 рр., що обумовлено всесвітньою економічною кризою. З 2010 р. знову відмічається тенденція до зростання, але, починаючи з 2012 р. ця тенденція сповільнилась. Так, у 2012 р. обсяг реального ВВП порівняно з попереднім роком збільшився на 8,4 %, у той час, як у 2011 р. на 20,3 %. У 2013 р. він зріс на 3,1 %.

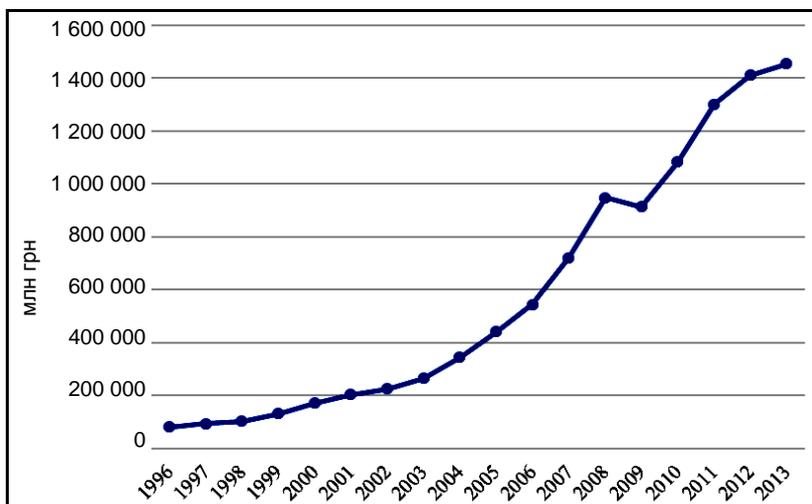

Рис. 1. Динаміка реального ВВП України з 1996 по 2013 рр., млн грн

Аналіз динаміки експорту товарів України (рис. 2) свідчить про те, що в середньому експорт товарів країни з 1996 по 2012 рр. щорічно зростає на 10 %, що складає 33 308, 64 млн дол. США. Однак динаміка показує, що в період з 1997 по 1999 рр. має місце спадна тенденція експорту товарів України. Також різке зниження експорту спостерігалось у 2009 р. (на 41 % порівняно з попереднім роком, що в абсолютному вираженні складає 27 271,6 млн дол. США) у зв'язку з всесвітньою економічною кризою. Період з 2000 по 2008 рр. характеризується зростанням експорту, однак у 2005 р. приріст експорту склав всього 5 % порівняно з 2004 р. З 2010 р. також спостерігається відновлення зовнішньої торгівлі, що свідчить про поступовий вихід із кризової ситуації в Україні.

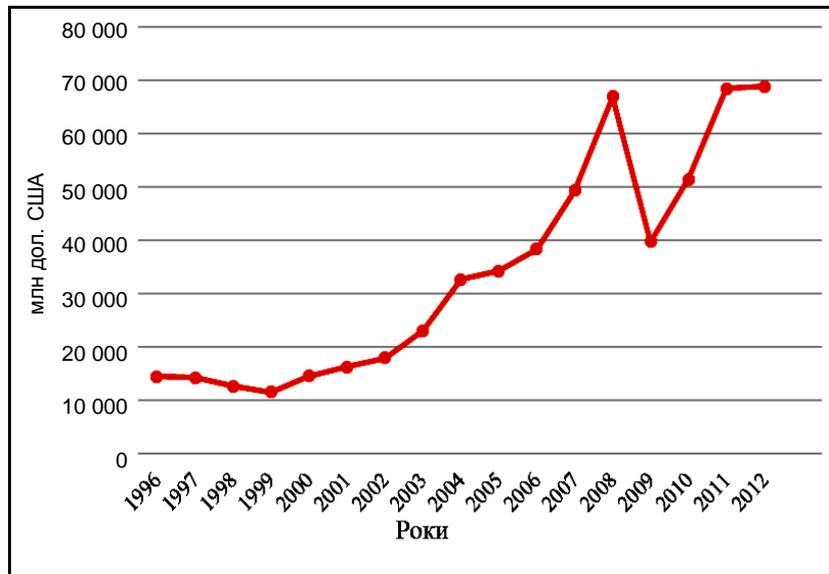

Рис. 2. Динаміка експорту товарів України, млн дол. США

Динаміка показників розвитку зовнішнього сектору економіки України [4] показує, що експорт товарів та послуг з 2003 по 2012 рр. займає більше 45 % ВВП країни. У 2012 році частка експорту у ВВП становила 50,9 %. Але темпи зростання експорту у 2012 р. зменшились, приріст порівняно з попереднім роком склав всього 1 %, що складає 415,6 млн дол. США. Також негативним чинником є від'ємне сальдо поточного рахунку та тенденція до зниження коефіцієнта покриття імпорту товарів експортом.

Виходячи з цього зрозуміло, що зовнішньоекономічна діяльність впливає на розвиток економіки в цілому, по-перше, завдяки одержанню валютної виручки від експорту.

Таким чином, на основі даних про виробництво та розподіл ВВП за видами економічної діяльності за 2002 – 2012 рр. [4] можна зробити висновок, що добувна та переробна промисловості займають найбільшу частку у ВВП, яка з 2002 по 2012 рр. становить не менше 30 %. У 2012 р. питома вага добувної та переробної промисловостей у ВВП становила 35,8 %.

Це свідчить про те, що промисловість є однією з провідних галузей, що формує основу науково-технічного потенціалу країни та є рушійною силою розвитку економіки. Спільний вплив на соціально-економічне становище в країні разом з іншими видами економічної діяльності спрямований на досягнення суспільних завдань.

Слід провести аналіз результатів зовнішньоекономічної діяльності України.

Однією зі складових структурного аналізу є оцінка ступеня концентрації ознаки, яка розглядається, та нерівномірності її розподілу, що здійснюється за допомогою показників концентрації та локалізації.

Коефіцієнт концентрації обчислюється як напівсума модулів відхилень:

$$K_k = \frac{1}{2} \sum_{j=1}^m |d_j - D_j| \quad (1)$$

Локалізацію значень ознаки в окремих складових сукупності визначають за допомогою коефіцієнта локалізації, що характеризує співвідношення часток:

$$K_L = \frac{D_j}{d_j} \cdot 100, \quad (2)$$

де D_j – частка обсягу реалізації продукції j -ї галузі у загальному обсязі.

d_j – частка експорту продукції j -ї галузі у загальному обсязі.

Розрахунок даних показників, а саме коефіцієнт локалізації, показали, що найбільша частка експорту у 2012 р. зосереджена на реалізації продукції металургійного виробництва та продукції машинобудування. Коефіцієнт концентрації, який становив 32,65 %, свідчить про те, що існує нерівномірність розподілу експорту України за видами економічної діяльності, але вона не чітко виражена.

Огляд товарної структури експорту України (рис. 3) показав, що значна частка продовольчих товарів та сировини експортується для їх виробництва (у 2013 р. – 28,8 % всього експорту України).

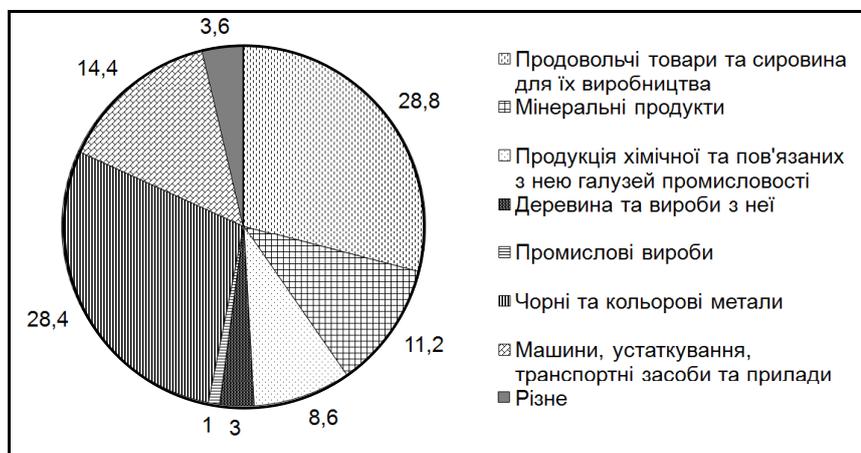

Рис. 3. Товарна структура експорту України у 2013 р.

Можна бачити, що у 2013 р. лідируючу позицію займає експорт чорних і кольорових металів та виробів із них (28,4 %). Також значну частку експорту становлять: машини, устаткування, транспортні засоби та прилади (14,4 %), мінеральні продукти (11,2 %) та продукція хімічної і пов'язаних з нею галузей промисловості (8,6 %).

Якщо розглянути динаміку структури зовнішньої торгівлі товарами (рис. 4), можна побачити, що з 2005 по 2013 рр. значних змін у структурі зовнішньої торгівлі не відбулось. Товарна структура зовнішньої торгівлі товарами та послугами визначає основні експортоорієнтовані галузі економіки України: металургійну, хімічну галузь та галузь машинобудування. Експорт продукції металургії характеризується чутливістю до цінових коливань на світових ринках, значною часткою продукції з низьким ступенем переробки та низькою економічною ефективністю. Нерідко експорт металопродукції орієнтується не на економічну ефективність, а на утримання позицій на зовнішніх ринках із метою забезпечення валютних надходжень [5].

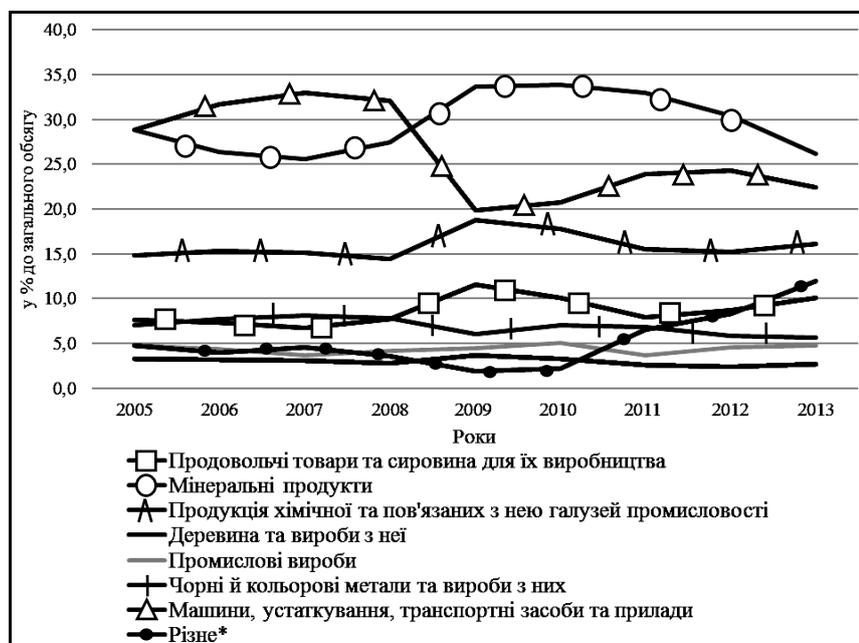

Рис. 4. Динаміка структури зовнішньої торгівлі товарами України

Варто розглянути географічну структуру зовнішньої торгівлі України товарами за період з 2011 – 2012 рр. в аспекті країн світу та найбільш експортованих товарних груп [4]. На рис. 5, 6 наведено географічну структуру експорту у 2011 – 2012 рр. У 2011 р. експорт товарів до країн

СНД становив 38,3 % усіх товарів, тоді як у 2012 році відсоток експортованих товарів зменшився та склав 36,9 %. Зниження відбулось за рахунок поставок мінеральних продуктів, продовольчих товарів та сировини для їх виробництва, а також механічного обладнання, машин, устаткування, транспортних засобів та приладів. Однак країни СНД залишаються найбільшими торговельними партнерами України, що, насамперед, обумовлено географічним положенням країни.

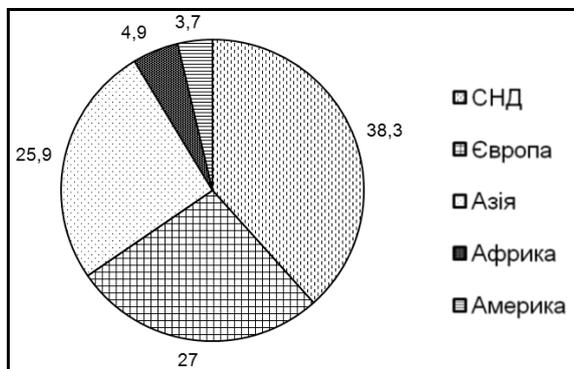

Рис. 5. Географічна структура експорту України у 2011 р., %

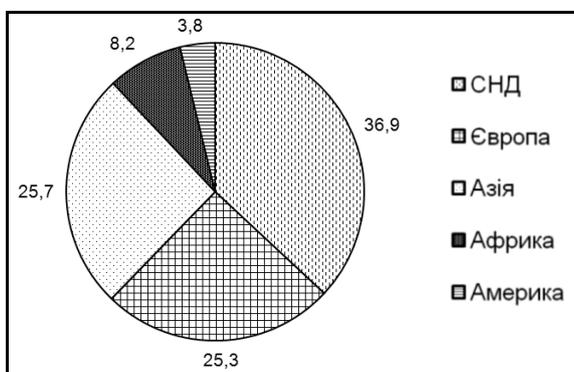

Рис. 6. Географічна структура експорту України у 2012 р., %

Експорт товарів до країн Європи і Азії також відіграє значну роль у зовнішньоекономічних зв'язках України і складав у 2012 р. 25,3 та 25,7 % усіх товарів відповідно. Найбільші експортні поставки у європейські країни відбуваються за рахунок промислових виробів, мінеральних продуктів, деревини, чорних та кольорових металів та виробів із них.

Аналіз географічної структури свідчить про те, що найбільш привабливими країнами для експорту товарів є країни СНД, Європи та Азії.

Отже, проведений аналіз свідчить про те, що структура та динаміка зовнішньої торгівлі України не відповідають експортним можливостям нашої держави. Значний стримуючий вплив на український експорт чинить комплекс ендогенних та екзогенних факторів. Найважливішими серед них є: низька конкурентоспроможність вітчизняної продукції; важкий економічний стан більшості підприємств обробної промисловості; нестача спеціальних знань і досвіду роботи у сфері експорту у більшості українських підприємств, слабка координованість їх діяльності на зовнішніх ринках; нестабільність законодавчої бази та недостатній рівень розвитку фінансового сектору.

Основним пріоритетом розвитку експортної спрямованості України є підвищення конкурентоспроможності української продукції. Саме тому є необхідність подальшого дослідження та підвищення ефективності регулювання зовнішньоекономічної діяльності промислових підприємств України на сучасному етапі розвитку ринкових відносин.

Наук. керівн. Карпенко А. С.

Література: 1. Статистика : підручник / С. С. Герасименко, А. В. Головач, А. М. Єрина та ін. ; за наук. ред. док. екон. наук С. С. Герасименка. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : КНЕУ, 2000. – 200 с. 2. Про зовнішньоекономічну діяльність : Закон України від 16 квітня 1991 року № 959-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.zakon.gov.ua. – Назва з екрану. 3. Основи зовнішньоекономічної діяльності : навч. посібн. / Н. М. Тюріна, Н. С. Карвацка. – К. : Центр учбової літератури, 2013. – 106 с. 4. Офіційний сайт Національного банку України. – Режим доступу : www.bank.gov.ua. – Назва з екрану. 5. Горбенюк А. Економічні аспекти експорту продукції металургійної галузі / А. Горбенюк // Економіка. Фінанси. Право. – 2009. – № 11. – С. 3–8. 6. Офіційний сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua. – Назва з екрану.

Студент 4 курсу
факультету економічної інформатики ХНЕУ ім. С. Кузнеця

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЛЬ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Анотація. Подано особливості розвитку та існування інвестиційної діяльності в Україні. Показано, що інвестиційна діяльність відіграє дуже важливу роль у становленні багатьох процесів, які відбуваються в економіці країни. Розглянуто напрями управління інвестиціями, класифікація інвестицій, інвестиційний процес тощо.

Аннотация. Представлены особенности развития и существования инвестиционной деятельности в Украине. Показано, что инвестиционная деятельность играет очень важную роль в становлении многих процессов протекающих в экономике страны. Рассмотрены направления управления инвестициями, классификация инвестиций, инвестиционный процесс и т. п.

Annotation. The article is devoted to the peculiarities of the development and existence of investment activity in Ukraine. Investment activity is shown to play a very important role in the development of many processes that occur in the economy. Investment management ways, classification of investments, investment process and so on are discussed.

Ключові слова: економічна сутність інвестицій, класифікація інвестицій, основні поняття інвестиційної діяльності.

Світовий досвід свідчить, що країни з перехідною економікою не в змозі розвивати господарство без залучення й ефективного використання інвестицій. Акумуляуючи підприємницький, державний та змішаний капітал, забезпечуючи доступ до сучасних технологій та менеджменту, інвестиції не тільки сприяють формуванню національних інвестиційних ринків, але й пожвавлюють ринки товарів та послуг. Крім того, інвестиції, як правило, сприяють заходам макроекономічної стабілізації та дозволяють вирішувати соціальні проблеми трансформаційного періоду.

До початку 90-х років в Україні категорія "інвестиції" не знаходила місця як у теорії, так і на практиці. Уперше це поняття у вітчизняній економічній літературі набуло вжитку, коли підмінялось поняттям "капітальні вкладення". Інвестиції розглядались, як правило, в якості найважливішого економічного інструмента, який характеризував діяльність будівельного комплексу. В цьому випадку капітальні вкладення (іноді – інвестиції) аналізувались у двох аспектах: як економічна категорія та як процес, пов'язаний із рухом грошових коштів (ресурсів).

Поступово із формуванням в Україні основ ринкових відносин починають змінюватися наукові світогляди сутності інвестицій (капітальних вкладень), виникають та розвиваються суто ринкові підходи до їх оцінки та прогнозування форм, методів та принципів здійснення інвестиційної діяльності.

На відміну від бухгалтерського обліку, історія якого нараховує не одне тисячоліття, інвестування як самостійна наука сформувалась відносно недавно. Окремі розробки з теорії велись ще до другої світової війни.

Проте вважається, що початком цього процесу була перша половина 50-х років, коли М. Марковіц у своїх роботах заклав основи сучасної теорії інвестиційного портфеля. Таким чином, була викладена методологія прийняття рішень в сфері інвестування, а також був запропонований відповідний науковий інструментарій.

Варто зауважити, що формування західної наукової думки щодо інвестування здійснювалось на основі вчення про фінанси. Саме в рамках теорії фінансів сформувалась прикладна дисципліна інвестиційного менеджменту як наука, присвячена методології та техніці управління інвестиціями компанії та яка включає три взаємопов'язаних напрями, що складають серцевину процесу управління інвестиціями компанії:

- інвестиційна політика (тобто дії, пов'язані з розміщенням інвестиційних ресурсів);
- управління джерелами коштів (тобто звідки брати кошти і якою повинна бути оптимальна структура джерел фінансування);
- дивідендна політика (у яких обсягах та в якому вигляді виплачувати дивіденди).

У свою чергу, в Україні значний імпульс для розвитку теорії інвестицій був даний становленням системи приватного підприємництва та конкуренції.

Піком досліджень можна назвати 90-ті роки, коли проблемам теоретичного осмислення категорії "інвестиції" та пов'язаних із цим поняттям процесам приділялося особливо багато уваги [1].

В Україні теоретичне пізнання категорії інвестицій знайшло своє відображення в Законі України від 18.09.91 "Про інвестиційну діяльність" та в Законі України "Про внесення змін до Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств" (від 22.05.97). Варто зазначити, що в цих Законах у визначення "інвестиція" вкладається різний зміст. Так у Законі України "Про інвестиційну діяльність" "...інвестиціями є усі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, у результаті якої створюється прибуток або досягається соціальний ефект".

У Законі України "Про внесення змін до Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств" "інвестиція – це господарська операція, яка передбачає придбання основних фондів, нематеріальних активів, корпоративних прав та цінних паперів в обмін на кошти або майно".

Інвестиції поділяють на капітальні, фінансові та реінвестиції.

Отже, інвестиції – це складне та змістовне поняття, що інтегрує в собі різні економічні процеси, які впливають на виробництво, розподіл, обмін і споживання національного продукту, тобто вони є фундаментальною основою суспільного відтворення [2].

Інвестиції класифікують за певними ознаками:

1. За об'єктами вкладання коштів (майна) розрізняють інвестиції реальні і фінансові. Під реальними інвестиціями розуміють вкладення коштів (майна) у реальні активи – матеріальні та нематеріальні (інновації). Фінансові інвестиції – це вкладення коштів у фінансові інструменти (активи), переважно цінні папери.

2. За характером участі у справах підприємства розрізняють прямі та портфельні інвестиції. Згідно з Законом України "Про оподаткування підприємств" від 22.05.1997 р. № 283/97, пряма інвестиція – це господарська операція, яка передбачає внесення коштів або майна в статутний капітал (фонд) юридичної особи в обмін на корпоративні права, емітовані такою юридичною особою. Портфельні інвестиції – це господарська операція, яка передбачає придбання цінних паперів, деривативів та інших фінансових активів за грошові кошти на фондовому ринку.

3. За періодом інвестування інвестиції поділяють на короткострокові, довгострокові. Короткострокові інвестиції – це інвестиції на період до одного року. Довгострокові інвестиції – це інвестиції на період більше одного року.

4. За формами власності інвесторів інвестиції поділяють на приватні, державні, іноземні і спільні. Приватні інвестиції здійснюють фізичні особи, а також юридичні особи з приватним капіталом, державні – державні та місцеві органи влади, державні підприємства з бюджетних фондів, іноземні – фізичні та юридичні особи іноземних держав, спільні – суб'єкти певної держави та іноземних держав.

5. За регіональною ознакою інвестиції поділяють на внутрішні інвестиції, які здійснюють об'єкти інвестування в межах держави, та зовнішні – поза інвестуванням у межах держави, та зовнішні – поза її межами [3].

Наведена класифікація інвестицій відображає найбільш суттєві їх ознаки, а за необхідності вона може бути поглиблена залежно від підприємницької або дослідницької мети.

Відповідно до Закону України від 18.09.91 "Про інвестиційну діяльність" № 1560 – XII інвестиційна діяльність визначена як сукупність практичних дій громадян, юридичних осіб та держави щодо реалізації інвестицій. Вона здійснюється на основі:

- інвестування, яке здійснюється громадянами, недержавними підприємствами, господарськими асоціаціями, а також громадськими та релігійними організаціями;
- державного інвестування, яке здійснюється органами влади й управління України, а також державними підприємствами та установами;
- іноземного інвестування, яке здійснюється іноземними державами, юридичними та фізичними особами;
- спільного інвестування, яке здійснюється громадянами та юридичними особами України та інших держав.

Інвестиційна діяльність часто розглядається як інвестиційний процес, стадіями якого є:

- мотивація інвестиційної діяльності;
- прогнозування та програмування інвестицій;
- обґрунтування доцільності інвестицій;
- страхування інвестицій;
- державне регулювання інвестиційного процесу;
- планування інвестицій;
- фінансування інвестиційного процесу;
- проектування та ціноутворення;
- забезпечення інвестицій матеріально-технічними ресурсами;
- освоєння інвестицій;
- підготовка до виробництва продукції;
- попередня здача в експлуатацію;
- кінцева здача об'єкта в експлуатацію.

Інвестиційний процес розпочинається з мотивації інвестиційної діяльності. Основним мотивом такої діяльності є надлишок коштів у суб'єкта господарювання або приватної особи, яких не влаштовують відсотки за банківськими депозитами. Інвестор, що є власником цих нагромаджень

(збережень), прагне придбати на інвестиційному ринку фінансові активи або інвестиційні товари (реальні активи), тобто здійснити інвестиції.

Під час вибору об'єкта інвестування проводиться низка передінвестиційних досліджень: вивчаються всі інвестиційні ризики, проводяться маркетингові дослідження, оцінюються напрями інвестування.

Для інвестування, як правило, не вистачає власних коштів інвестора і тому він прагне одержати позичковий або залучений капітал, тобто використати інші джерела фінансування, крім власних. Визначення джерел фінансування (інвестиційних ресурсів), обґрунтування їх структури передусе інвестуванню, воно необхідне для переконання й залучення до проекту інших учасників інвестиційного процесу.

Ресурсне забезпечення об'єкта інвестування здійснюється також за допомогою інших учасників інвестиційної діяльності, як правило, на контрактних засадах.

Освоєння інвестицій означає їх капіталізацію, тобто створення реальних та фінансових активів. Унесенням в експлуатацію не закінчується реалізація інвестиційного проекту. У процесі експлуатації проект потребує нових інвестицій для підтримки виробництва і його розвитку, таким чином починається знову процес передінвестиційних досліджень.

Об'єктами інвестиційної діяльності можуть бути будь-яке майно, в тому числі основні фонди й оборотні кошти в усіх галузях та сферах народного господарства, цінні папери, цільові грошові вклади, науково-технічна продукція, інтелектуальні цінності, інші об'єкти власності, а також майнові права.

Забороняється інвестування в об'єкти, створення та використання яких не відповідає вимогам санітарно-гігієнічних, радіаційних, екологічних, архітектурних та інших норм, встановлених законодавством України, а також порушує права та інтереси громадян, юридичних осіб і громадян, що охороняється законом.

Наук. керівн. Стрижиченко К. А.

Література: 1. Губський Б. В. Інвестиційні процеси в глобальному середовищі / Б. В. Губський. – К. : Вид. "Наукова думка", 1998. – 390 с. 2. Майорова Т. В. Інвестиційна діяльність : навч. посібн. / Т. В. Майорова. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 376 с. 3. Пересада А. А. Управління інвестиційним процесом / А. А. Пересада. – К. : Лібра, 2002. – 472 с. 4. Про інвестиційну діяльність : Закон України від 18 вересня 1991 року // ВВР України. – 1991. – № 9. 5. Про оподаткування прибутку підприємств : Закон України від 22 травня 1997 року // ВВР України. – 1997. – № 5. 6. Татаренко Н. О. Теорії інвестицій : навч. посібн. / Н. О. Татаренко, А. М. Поручник. – К. : КНЕУ, 2000. – 160 с.

УДК 331.5

Боброва А. Є.

Студент 4 курсу
факультету економічної інформатики ХНЕУ ім. С. Кузнеця

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ ТА ЗА КОРДОНОМ

Анотація. Розглянуто особливості розвитку сучасної системи вищої освіти в Україні та основні напрями у розвитку сучасної системи вищої освіти у світі. Досліджено тенденції розвитку вищої освіти в сучасних умовах, а також зв'язок освітніх реформ в Україні з Болонським процесом.

Аннотация. Рассмотрены особенности развития современной системы высшего образования в Украине и основные направления в развитии современной системы высшего образования в мире. Исследованы тенденции развития высшего образования в современных условиях, а также связь образовательных реформ в Украине с Болонским процессом.

Annotation. The article deals with the peculiarities of the modern higher education system in Ukraine and the main areas of development of the modern higher education system in the world. The trends of higher education development under contemporary conditions and relation of educational reforms in Ukraine to the Bologna process have been researched.

Ключові слова: система вищої освіти, ринок освітніх послуг, навчальні заклади, соціально-економічний розвиток.

© Боброва А. Є., 2014

125

"Управління розвитком", № 11 (174) 2014

Одна з характерних особливостей сучасного періоду розвитку цивілізації полягає в тому, що масштаби змін, які відбуваються в усіх сферах життєдіяльності суспільства, значні, а їх наслідки радикальні. Глобалізація в освіті веде до зростання академічної мобільності, уніфікації навчальних планів і методів навчання, широкого розповсюдження дистанційної освіти. У сформованих умовах з'явилася розуміння необхідності використання нових форм в освіті. Так, у 1971 році на конференції міністрів європейських країн було визначено п'ять основних напрямів розвитку освіти [1]:

- взаємне визнання дипломів;
- формування європейського університету;
- кооперація вторинної та вищої освіти;
- створення європейського центру розвитку освіти;
- установа не обмеженого державними кордонами інституту вищої освіти.

У червні 1999 року з'явилася Болонська декларація, яка стала поворотним пунктом у розвитку вищої школи Європи в напрямі інтеграції. Болонський процес означає [2]:

1. Прийняття системи чітко визначених і порівнянних ступенів, у тому числі шляхом використання додатків до дипломів, для забезпечення зайнятості європейських громадян і міжнародній конкурентоспроможності європейської вищої освіти. У Європі багато уваги приділяється уніфікації студентських документів за типом "транзитної заліковки", додатки до дипломів, в яких національною та англійською мовами буде максимально повно відображатися перелік отриманих знань. Велика прозорість вищої освіти. Значна проблема – це надлишковий перелік спеціальностей і спеціалізацій.

2. Перехід на дворівневу систему навчання. Як у Європі, так і в Україні існує значні відмінності між ступенями, одержуваними в класичних університетах. Європейці вважають це можливим, важливо лише, щоб рівень освіти відповідав різноманітності запитів індивідуума, академічної спільноти та ринку праці. У Європі в основному введена система 3 + 2 роки (європейська модель), 4 + 2 (американська модель).

3. Установлення кредитної системи як засобу високої мобільності студентів. Європейський диплом бакалавра вимагає накопичити від 180 до 240 годин кредитів, а ступінь магістра додатково – 60 – 120 годин.

4. Мобільність студентів, викладачів, адміністрації. Глобалізація життя потребує фахівців, які зуміли прожити і повчитися в різних країнах. У планах Європи, щоб кожен студент міг хоча б місяць прожити за кордоном. Це важливо для вміння просувати свою (у тому числі освітню продукцію) на зовнішній ринок. Водночас закордонні ВНЗ заощаджують час, необхідний для вивчення іноземної мови.

5. Співпраця в забезпеченні якості освіти з метою створення порівнянних критеріїв та методології. Європа інтенсивно розпочинає створення мережі агентств із контролю якості та акредитації. Держава надає організаційну роботу професійним спілкам, насамперед міжнародним. Німецька мережа (елемент національної мережі забезпечення якості освіти) – DEGEFAL. Утворена європейська та міжнародна мережі агентств із забезпечення якості освіти.

6. Європеїзація вищої освіти, зокрема у розробці навчальних планів, тренінгів та досліджень. Мета – створити європейську систему освіти, яка буде конкурентоспроможною американській.

7. Інтеграція безперервної освіти в університетську. Концепція довічного навчання LLL (навчання через все життя) дозволить отримати протягом життя кілька дипломів і ступенів, і дасть університетам значні фінансові ресурси. Інтеграції в університетах численних галузевих інститутів поліпшить матеріальну базу університетів та зв'яже їх із життям.

8. Партнерство студентських та офіційних освітніх інститутів.

9. Підвищення привабливості та конкурентоспроможності європейської вищої освіти.

Формування до 2010 року європейського освітнього простору підпорядковане таким завданням [3]:

- збільшити здатність випускників до працевлаштування;
- підвищити мобільність громадян;
- збільшити потенціал конкурентоспроможності освіти.

У вересні 2010 року відбулася Паризька міжнародна конференція з освіти. Її учасники (127 країн світу) звернули увагу на реформи, покликані поліпшити якість освіти в умовах глобалізації, культурного різноманіття та досягнення науково-технічного прогресу, пошуку нових підходів навчання за принципом "вчитися жити разом" [1].

Глобалізаційні процеси, що відбуваються в сучасному світі, стають каталізатором трансформації традиційної системи освіти. Діяльність більшості освітніх установ трансформуються відповідно до розвитку інформаційних технологій. Таким чином, головним завданням освіти в XXI столітті є застосування нових інформаційних технологій у поширенні знань. Ці технології дозволяють делокалізувати систему поширення знань за допомогою технології дистанційної освіти, завдяки якій якісна освіта стає доступною для кожного жителя Землі, незалежно від місця його проживання. Така освіта найбільш демократична, вона може бути адаптована до рівня знань і запитів окремого студента. Тому багато країн звертаються до ідеї безперервного дистанційного навчання, в рамках якої базова освіта розглядається лише як підготовка до професійної кар'єри, яку людина робить все життя. За цих умов навчання протягом усього життя стає пріоритетним. Глобалізація в галузі освіти передбачає інтеграцію та координацію національних освітніх систем. На тлі цього особливої важливості набуває проблема стратегічної орієнтації та інтеграції національних систем освіти. Національна освіта повинна бути спрямована на збереження кращих традицій і стандартів класичної освіти на тлі впровадження інновацій у вітчизняну освіту. Тому реформування освітньої системи

має бути орієнтоване на вироблення моделі, що враховує як вітчизняний досвід, так і кращі досягнення світової освітньої практики [4].

XXI століття – це епоха інформаційного суспільства, епоха технологічної культури. Формування глобального інформаційного суспільства ставить на перший план проблему пошуку засобів поширення знань. Дистанційна освіта здійснює наближення знання до споживача, дозволяє пропонувати освітні послуги всім бажаючим, незважаючи на географічні, державні, часові та інші фактори. Стратегічна мета дистанційної освіти – забезпечити громадянам право отримання освіти будь-якого рівня на місці їх проживання чи професійної діяльності. Дана мета досягається в руслі світової тенденції мобільного поширення знань за допомогою обміну освітніми ресурсами. За даними закордонних експертів у XXI столітті для кожного працюючого вища освіта стане мінімальним рівнем освіти. У світі має місце інтернаціоналізація освіти не тільки за змістом, а й за методиками навчання і організаційними формами. Освіта стає інструментом взаємопроникнення не тільки знань і технологій, але і капіталу, інструментом боротьби за ринок, рішення геополітичних завдань. При цьому дистанційні технології, володіючи високим ступенем охоплення, відіграють основну роль. Наприклад, у США за програмами дистанційного навчання сьогодні навчається близько 1 млн осіб. Навчальні курси, що передаються чотирма освітніми каналами, доступні по всій країні, а через супутник – іншим країнам світу. Програми електронної освіти розробляються більш ніж у 30 країнах. У Європі показовий приклад Національного університету дистанційної освіти в Іспанії, який відзначив свій 20-річний ювілей. Університет включає 58 навчальних центрів у країні і 9 (Бонн, Брюссель, Лондон, Женева, Париж та ін.) за кордоном. Останнім часом дистанційне навчання починає широко впроваджуватися в Росії, Казахстані, Україні та інших країнах СНД. Позитивним прикладом у галузі застосування новітніх інформаційних і телекомунікаційних технологій в освіті є Сучасна гуманітарна академія (більше 200 навчальних центрів у Росії, навчальні центри в країнах СНД – Україна, Казахстан, Білорусь, Молдова, Вірменія, Таджикистан, Киргизія, більш ніж 145 тисяч студентів). Відмінними рисами навчального процесу є гнучкість, адаптивність, модульність, економічна ефективність, орієнтація на споживача, опора на передові комунікаційні та інформаційні технології. Прийнято вважати, що освіта, заснована на інформаційних технологіях, становить третю глобальну революцію у розвитку людства: перша пов'язана з появою писемності, друга – з винаходом книгодрукування [5].

Нові інформаційні технології в освіті мають суттєві переваги. Вони сприяють ліквідації відставання периферійних районів держав від столичних та інших університетських центрів у контексті вільного доступу до освіти, інформації та культурних досягнень людської цивілізації. Тобто вони створюють умови для розвитку світового освітнього простору, експорту та імпорту освіти, об'єднання світового інтелектуального, творчого, інформаційного та науково-педагогічного потенціалів [4].

Освітні інновації успішно впливають на вирішення комплексу соціально-економічних проблем, насамперед, на викорінення безробіття, злочинності тощо. Сучасні засоби телекомунікацій дозволяють розробити ефективні навчальні технології, підвищити якість і доступність освіти. Для подальшого розвитку інформаційних освітніх технологій необхідно вирішити такі стратегічні проблеми [6]:

- систематизації, тобто має бути єдина стратегічна політика в галузі освітнього процесу;
- комплексності – спільне використання психолого-педагогічного, навчально-методичного та організаційного забезпечення інформаційних освітніх технологій;
- комунікацій, тобто необхідно підняти рівень телекомунікаційних технологій під час забезпечення їх необхідним фінансуванням;
- стандартизації, тобто існуючі інформаційні освітні системи якісно відрізняються один від одного за моделями, технологіями і формами організації;
- нормативно-правове забезпечення.

Розв'язання зазначених проблем приведе до різкого підвищення якості освіти.

Сьогодні національна освітня система зазнає серйозних трансформацій. Відбувається пошук шляхів перетворень у цій сфері діяльності у світлі Болонського процесу. Ставши самостійною і незалежною сферою діяльності, вища освіта прагне адаптуватися до нових умов, орієнтуючись на світові стандарти освіти. Проте пошук шляхів перетворень у цій сфері діяльності не має означати сліпе слідування світовим стандартам. Є доцільним використовувати позитивні аспекти світової системи освіти, не віддаючи забуттю власні освітні традиції. Серед ключових питань розвитку системи вищої освіти слід назвати такі, як:

- визначення місця університету в сучасному світі;
- зміна змісту вищої освіти [1].

Сьогодні вже очевидно, що класичні університети переживають критичний стан, викликаний, насамперед, процесами глобалізації та інформатизації, масштабною практикою вузькофункціональної освіти. Світ, в якому виникли класичні університети, йде в минуле, отже, вони повинні адаптуватися до нових реалій, але як і раніше залишатися науковими освітньо-виховними центрами, що готують висококваліфікованих фахівців, які вміють перспективно мислити і бути відповідальними за майбутнє. І не випадково прийнята в Болоньї Велика Хартія європейських університетів, відводить таким ВНЗ центральне місце в суспільстві [3].

Реформування освіти в Україні значною мірою враховує об'єктивний вплив двох загальних для сучасної цивілізації тенденцій розвитку. Перша тенденція – посилення процесу глобалізації економіки, взаємозв'язку і взаємозалежності держав світу. Ця тенденція обумовлена розвитком науки, технологій, виробництва, що призводить до формування загального світового економічного простору і планетарного інформаційного поля, інтенсивного обміну результатами матеріальної

та духовної діяльності. Друга обумовлена формуванням позитивних передумов для індивідуально-го розвитку особистості, її самореалізації в світі.

Підходи і практичні дії реформування та розвитку освіти в Україні базуються на концепції побудови незалежної демократичної держави, яка заснована на державних пріоритетах:

- доступ до освітньої та професійної підготовки всіх, хто має необхідні здібності, мотивацію і адекватну підготовку;

- використання освіти і професійної підготовки для захисту соціальних інтересів суспільства і стратифікації його членів за ролями і статусам;

- зменшення монопольних прав держави в освітній сфері за рахунок створення на рівноправній основі недержавних навчально-виховних, професійно-технічних і навчальних закладів, формування багатоваріантної інвестиційної політики в галузі освіти [5].

З урахуванням цього стратегічними пріоритетними завданнями реформування системи освіти в Україні є:

- побудова національної системи освіти, формування освіченої творчої особистості, забезпечення пріоритетного розвитку людини;

- функціонування і розвиток національної системи освіти на основі принципів гуманізму, демократії, пріоритетності суспільних і духовних цінностей;

- вихід системи освіти в Україні на рівень систем освіти розвинених країн світу шляхом масштабного реформування його концептуальних, структурних і організаційних основ [5].

Таким чином, можна стверджувати, що для України особливу актуальність набуває облік факторів соціально-економічного розвитку, серед яких значна роль відведена людському фактору. Особливе значення при цьому набуває система освіти. Відмінними рисами міжнародного навчального процесу є гнучкість, адаптивність, модульність, економічна ефективність, орієнтація на споживача, опора на передові комунікаційні та інформаційні технології. У зв'язку з тим, що сучасне суспільство вступає в епоху інформатизації, яка характерна тим, що інформація стає одним із найважливіших ресурсів, в освітньому процесі світового рівня спостерігається такий процес, як глобалізація – процес, який передбачає в галузі освіти інтеграцію і координацію національних освітніх систем.

Наук. керівн. Рясаньєва О. В.

Література: 1. Режим доступу : <http://inpress.ua/ru/society/24203>. – Назва з екрану. 2. Національна доповідь "Розвиток системи освіти в Україні в 1995 – 2004 рр." Національна доповідь України, представлена на Міжнародному форумі "Освіта для стійкого розвитку: на шляху до суспільства знання" // Освітній вісник. Форум. – 2004. – № 1. 3. Режим доступу : http://www.surm.md/index.php?option=com_content&ta. – Назва з екрану. 4. Режим доступу : <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/1298>. – Назва з екрану. 5. Рабинович П. М. Деякі питання статистичного дослідження структури соціально-економічних досліджень / П. М. Рабинович // Вісник статистики. – 2009. – № 10. – С. 18–24. 6. Основні засади розвитку вищої освіти України в контексті Болонського процесу (документи і матеріали травень-грудень 2004 р.) / за ред. В. Г. Кременя ; упор. : М. Ф. Степко, Я. Я. Болюбаш, В. Д. Шинкарук та ін. – К. : Вид. ТДПУ ім. В. Гнатюка, 2004. – Ч. 2. – 202 с.

Губарева Є. В.

УДК 338.45

Студент 4 курсу
факультету економічної інформатики ХНЕУ ім. С. Кузнеця

СТАТИСТИЧНИЙ АНАЛІЗ МАШИНОБУДУВАННЯ УКРАЇНИ

Анотація. Досліджено тенденції розвитку машинобудівного комплексу України, наведено основні показники стану машинобудівного комплексу. Визначено його місце у промисловості України. Виявлено основні проблеми цієї галузі та визначено шляхи їх вирішення.

Аннотация. Рассмотрены тенденции развития машиностроительного комплекса Украины, представлены основные показатели состояния машиностроительного комплекса. Определено его место и роль в промышленности Украины. Выявлены основные проблемы этой отрасли и найдены пути их решения.

© Губарева Є. В., 2014

Annotation. The article examines trends in the development of the engineering industry in Ukraine, presents the main indicators of the machine-building complex. Its place and the role in the industry of Ukraine are determined. The main problems of this industry and solutions to them are identified.

Ключові слова: машинобудування, питома вага, машинобудівний комплекс.

Машинобудування є основою сучасної економіки будь-якої країни і відіграє вирішальну роль у створенні матеріально-технічної бази господарства. В економічно розвинених країнах на частку машинобудівних виробництв припадає від 30 до 50 % від загального обсягу випуску промислової продукції [1].

Основними елементами розвитку сучасного машинобудування є вдосконалювання засобів виробництва, методів організації виробництва, перехід до стандартизації, автоматизації й інформаційного забезпечення процесів. Аналіз вітчизняного машинобудівного комплексу у роботах проводили такі науковці: Кардаш В. Я., Холодний Г. О., Стадник В. В. та ін. [2 – 4].

Метою статті є визначення місця машинобудівного комплексу у промисловості України та дослідження тенденцій його розвитку.

На сьогоднішній день машинобудівний комплекс України є потужним сектором промисловості України. Загалом до сфери діяльності комплексу відносяться 23 підгалузі машинобудування, до сфери діяльності яких належать 345 промислових підприємств та 63 науково-дослідних організації із загальною кількістю працівників понад 233 тис. осіб [5].

Питома вага машинобудівної продукції у промисловості коливається від 10,2 до 13,7 % за період з 2003 – 2012 рр. (рис. 1).

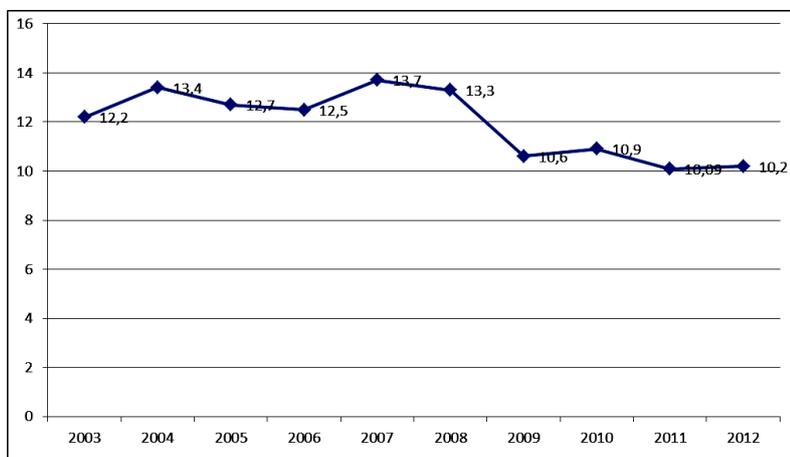

Рис. 1. Динаміка питомої ваги машинобудівної продукції у промисловості у 2003 – 2012 рр.

Як видно з рис. 1, питома вага найбільш зазнала зниження у 2009 р. Це є наслідком кризових явищ, які відбувалися у 2008 р. Якщо до 2008 р. частка машинобудування зростала, то після 2009 р. частка машинобудівної продукції стала меншою.

Сучасний машинобудівний комплекс України розвивається у рамках "Концепції Загальнодержавної Цільової програми розвитку промисловості України на період до 2020 р." [5]. Відповідно до цієї програми передбачається збільшення індексу промислової продукції на 2 – 2,2 % щороку, збільшення частки інноваційної продукції в обсязі виробництва промислової продукції до 50 % та збільшення частки промислових підприємств, що проводять інноваційну діяльність до 25 %.

Структура сучасного машинобудівного комплексу має чотири складові відповідно до КВЕД-2010 р.: виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів; виробництво машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань; виробництво електричного устаткування; виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції (рис. 2).

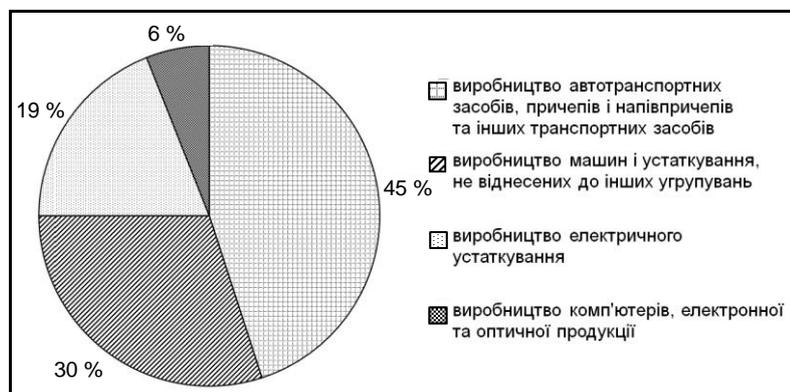

Рис. 2. Структура машинобудування за обсягом реалізованої промислової продукції за 2013 р., %

Основними показниками, які характеризують машинобудівну галузь, є індекс промислової продукції та обсяг реалізованої продукції.

Слід розглянути динаміку індексів продукції машинобудування та промисловості (рис. 3).

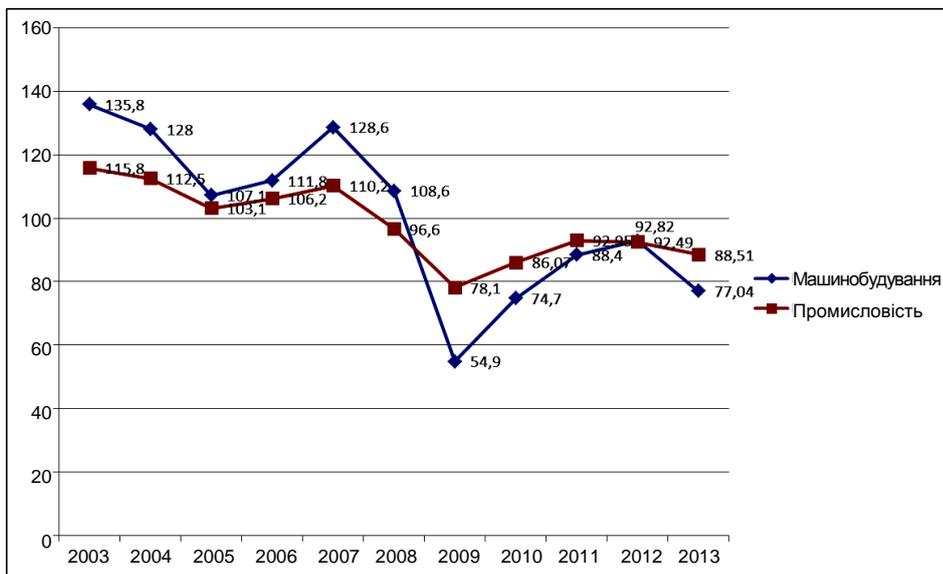

Рис. 3. Індекси промислової продукції України за 2003 – 2013 рр.

На рис. 3 видно, що індекси продукції машинобудування з 2003 до 2008 рр. перевищують загальні індекси промисловості, а це свідчить про більш високі темпи зростання вітчизняної галузі машинобудування, ніж промисловості взагалі. Починаючи з 2009 р. спостерігається різке зниження індексів продукції машинобудування, що обумовлене економічною кризою у 2008 р. Економічна криза відобразилась на подальший розвиток дослідженої галузі таким чином, що станом на 2013 р. індекс продукції машинобудування нижчий, ніж загальний на промисловості. Мінімальне значення індексу промислової продукції машинобудування спостерігається у 2009 р. – 54,9 %, а у промисловості – 78,1 %, тобто зменшення обсягів виробництва і реалізації продукції у машинобудуванні було майже вдвічі більшим, ніж у промисловості.

Наступним важливим економічним показником, що характеризує стан машинобудування є обсяг реалізації продукції машинобудування, динаміка якого за 2003 – 2013 рр. подана на рис. 4.

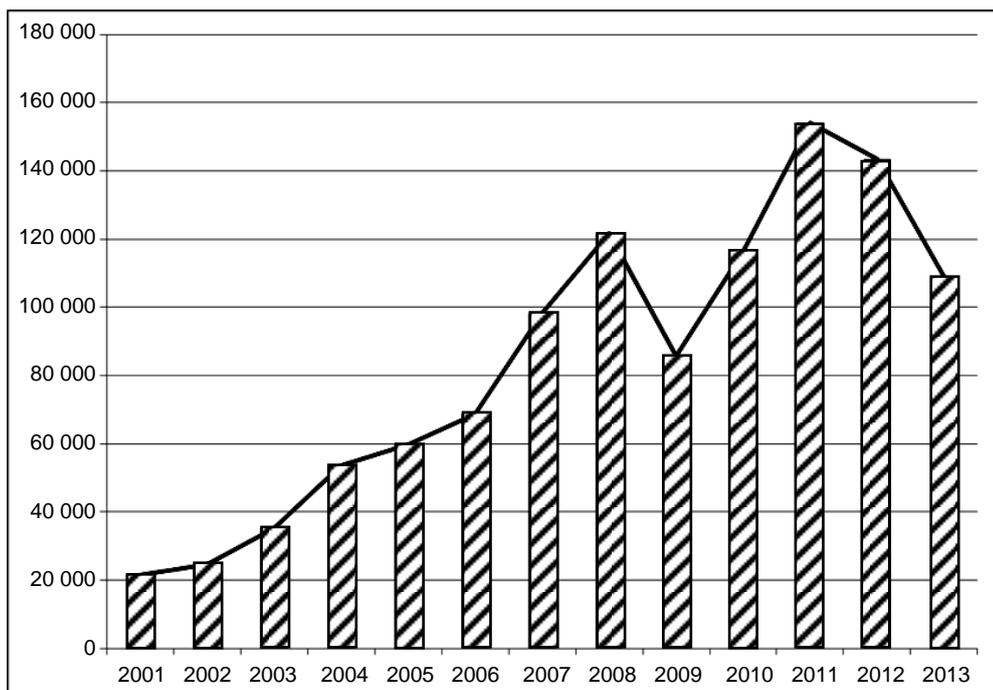

Рис. 4. Обсяг реалізованої продукції машинобудування України в 2001 – 2013 роках, млн грн

Побудований графік на рис. 4 свідчить про постійне зростання обсягів реалізованої машинобудівної продукції за період 2001 – 2008 рр. та 2009 – 2011 рр. А спад спостерігається у 2008 – 2009 рр. та 2011 – 2013 рр. Це обумовлено загальними кризовими явищами, які відбувалися в світовій та вітчизняній економіці.

Розраховані дані у таблиці свідчать про те, що з 2001 року обсяг реалізованої продукції машинобудування України за дванадцять років збільшився у 5 разів – це видно за базисним темпом зростання. У всіх розрахованих показниках знову аутсайдером є 2009 р. після кризи. Порівняно з 2008 р. обсяг реалізованої продукції машинобудування скоротився майже на 30 %. В останні роки теж спостерігається спад обсягів машинобудівної продукції, що пов'язано з повільним розвитком інноваційних технологій у галузі та поганою підтримкою машинобудівних підприємств з боку держави.

Таблиця

Показники динаміки обсягу реалізованої продукції машинобудування України в 2001 – 2013 рр., млн грн

Роки	Обсяги реалізованої машинобудівної продукції, млн грн	Абсолютний приріст		Тр		Тпр	
		базисний	ланцюговий	базисний	ланцюговий	базисний	ланцюговий
2001	21 523,1	–	–	100,00 %	100,00 %	–	–
2002	24 492,2	2 969,1	2 969,10	113,79 %	113,79 %	13,79 %	13,79 %
2003	35 133,1	1 3610	10 640,90	163,23 %	143,45 %	63,23 %	43,45 %
2004	53 569,3	32 046,2	18 436,20	248,89 %	152,48 %	148,89 %	52,48 %
2005	59 668,1	38145	6 098,80	277,23 %	111,38 %	177,23 %	11,38 %
2006	68 730,6	47 207,5	9 062,50	319,33 %	115,19 %	219,33 %	15,19 %
2007	98 339,9	76 816,8	29 609,30	456,90 %	143,08 %	356,90 %	43,08 %
2008	121 780,4	100 257,3	23 440,50	565,81 %	123,84 %	465,81 %	23,84 %
2009	85 833	64 309,9	-35 947,40	398,79 %	70,48 %	298,79 %	-29,52 %
2010	116 348,5	94 825,4	30 515,50	540,58 %	135,55 %	440,58 %	35,55 %
2011	154 184,9	132 661,8	37 836,40	716,37 %	132,52 %	616,37 %	32,52 %
2012	143 533,1	122 010	-10 651,80	666,88 %	93,09 %	566,88 %	-6,91 %
2013	109 021,2	87 498,1	-34 511,90	506,53 %	75,96 %	406,53 %	-24,04 %

Проаналізувавши стан машинобудування в Україні, можна спостерігати, що найбільшою шкодою для його подальшого розвитку завдала світова економічна криза, вплив якої можливо спостерігати за основними економічними показниками. Кризові процеси спричинили велику кількість проблем, основними з яких є:

- відсутність підтримки з боку держави;
- незначний рівень інновацій на машинобудівних підприємствах;
- повільний розвиток підгалузей машинобудування;
- високий рівень зносу основних фондів та ін.

Усі перелічені недоліки призводять до погіршення соціально-економічного стану та матеріально-технічної забезпеченості машинобудівного комплексу. Для вирішення зазначених проблем у галузі машинобудування, насамперед, необхідно:

- застосовувати ефективні механізми управління не тільки на рівні підприємств, а і на державному рівні;
- залучати інвестиції, що надасть можливість використовувати новітні технології у випуску продукції;
- детальний розгляд можливих шляхів виходу машинобудування України на новий конкурентний рівень;
- підготовка кваліфікованих кадрів для машинобудівної галузі;
- повна модернізація і заміна основних фондів за рахунок інвестицій;
- підвищити ефективність продукції українських виробників.

Наук. керівн. Гольцяєва Л. А.

Література: 1. Губарева Є. В. Основні проблеми розвитку сучасного вітчизняного машинобудування / Є. В. Губарева // Тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених. – Х. : ХНЕУ ім. С. Мена Кузея, 2014. – 228 с. 2. Кардаш В. Я. Маркетингова товарна політика : [підручник] / В. Я. Кардаш. – К. : КНЕУ, 2001. – 239 с. 3. Холодний Г. О. Маркетингова товарна політика : [навч. посібн.] / Г. О. Холодний. –

X. : Вид. ХНЕУ, 2006. – 324 с. 4. Стадник В. В. Сучасні тенденції розвитку вітчизняного машинобудування та його ресурсні детермінанти / В. В. Стадник // Вісник Запорізького національного університету. – 2010. – №2(6). – С. 91–99. 5. Офіційний сайт Міністерства промислової політики України. – Режим доступу : <http://industry.gov.ua/>. – Назва з екрану. 6. Концепція Загальнодержавної Цільової програми розвитку промисловості України на період до 2020 року. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/603-2013-%D1%80>. – Назва з екрану. 7. Офіційний сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>. – Назва з екрану. 8. Макроекономічний і галузевий огляд машинобудівного комплексу України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.sli.deshare.net/>. – Назва з екрану. 9. Оцінка доцільності інвестування в машинобудівну галузь України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sibac.info/>. – Назва з екрану. 10. Машинобудування України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kpi.kharkov.ua/>. – Назва з екрану.

Дерека О. В.

УДК 330.322.12

Студент 4 курсу
факультету економічної інформатики ХНЕУ ім. С. Кузнеця

АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОЦІНКИ ІНВЕСТИЦІЙ В УКРАЇНУ

Анотація. Розглянуто основні методичні підходи до оцінки інвестиційної привабливості національної економіки. Визначено основні рейтингові оцінки в контексті здійснення інвестиційної діяльності за секторами економіки.

Аннотация. Рассмотрены основные методические подходы к оценке инвестиционной привлекательности национальной экономики. Определены основные рейтинговые оценки в контексте осуществления инвестиционной деятельности по секторам экономики.

Annotation. An overview of main methodological approaches to the assessment of investment attractiveness of the national economy is provided. The basic rating assessments in the context of investment by economy sectors have been identified.

Ключові слова: види економічної діяльності, інвестиційна привабливість національної економіки, методичні підходи до оцінки інвестиційної привабливості національної економіки, прями іноземні інвестиції, рейтингові оцінки.

Питання забезпечення національних економічних інтересів в умовах глобальних трансформацій стають пріоритетними для країн, адже проблеми узгодження їх фінансової та торговельної відкритості із внутрішньою політикою набувають актуальності. Оцінка національних інвестиційних режимів підтверджує їх нестабільність: країни вдаються до крайностей – продовжують політику лібералізації через забезпечення доступу до окремих секторів економіки та створення фінансових стимулів в окремих галузях та регіонах, або застосовують заходи яскраво вираженого протекціоністського характеру для захисту стратегічно важливих секторів економіки та забезпечення національної безпеки. Основними загрозами національним інтересам країни є: невідповідність інвестування потребам структурних перетворень, недостатнє використання можливостей виходу національних компаній на міжнародні ринки, монополізація іноземним капіталом стратегічних для країни галузей, регіональні та галузеві диспропорції в залучення інвестицій [1, с. 287]. Тому сьогодні очевидним є те, що клімат національного інтересу почав втрачати своє первинне значення, оскільки країни змушені адаптувати власні механізми регулювання інвестиційної діяльності до вимог часу.

Разом із тим, світова економічна криза внесла корективи в інвестиційну карту світу, а відтак і в інвестиційну привабливість країн, які не спроможні забезпечити соціально-економічний розвиток лише за рахунок власних фінансових ресурсів, що й потребує залучення додаткових коштів у формі іноземних інвестицій. У даному контексті потребує вирішення питання значимості іноземних та вітчизняних інвестицій для розвитку національної економіки не лише за кількісними показниками, але і якісними.

Впродовж останніх років зростає кількість публікацій із питань інвестиційної діяльності. До цієї проблеми у своїх дослідженнях зверталися такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як: В. Геєць, Б. Губський, А. Даниленко, Д. Лук'яненко, Т. Майорова, А. Пересада, М. Фрідмен, Ф. Хаск, Р. Харрод та ін. Разом із тим, актуальними залишаються питання доцільності та ефективності вкладення інвестицій, у тому числі й іноземних, для забезпечення економічного розвитку країни.

© Дерека О. В., 2014

Метою статті є виявлення основних тенденцій та проблем залучення іноземних інвестицій в національну економіку, а також оцінка інвестиційної привабливості видів економічної діяльності в Україні.

Інвестиційний розвиток України відбувається під впливом як внутрішніх, так і зовнішніх чинників. Країна позиціонує себе як повноправний суб'єкт міжнародних економічних відносин, тому приймає правила та принципи інвестування, визначені міжнародними організаціями та задекларовані в міжнародних дво- та багатосторонніх угодах. Незважаючи на потрясіння в світовій фінансовій системі, Україна продовжує свою інвестиційну активність (рисунок). У 2012 році в економіку України іноземними інвесторами вкладено 6 013,1 млн дол. США прямих інвестицій (акціонерного капіталу). Обсяг унесених із початку інвестування в економіку України прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу) на 31 грудня 2012 року становив 54 462,4 млн дол. США, що на 8,2 % більше обсягів інвестицій на початок 2012 року, та в розрахунку на одну особу населення складає 1 199,3 дол. США. Прямі інвестиції з України були здійснені в 49 країн світу. Найбільші обсяги капіталу (\$5 810,5 млн) спрямовано до Кіпру. До Росії внесено \$292,5 млн, Латвії – \$95,5 млн, Польщі – \$54,2 млн, Грузії – \$32,8 млн, Британських Віргінських островів – \$25,8 млн, до Казахстану – \$25 млн [2].

Рис. Динаміка прямих іноземних інвестицій в економіку України та з України в економіку інших країн світу (млн дол. США) [2]

Проте така динаміка не дає пояснення – чи справді вітчизняна економіка є такою привабливою для іноземних інвесторів. Тому у ході визначення майбутніх напрямів інвестиційного розвитку України важливим питанням, що потребує вирішення, є виважена політика держави щодо інвестицій із країн, на території яких діє пільговий режим діяльності, в тому числі й оподаткування, що ставить під сумнів джерела походження інвестицій із таких країн. Для України це питання з року в рік стає все більш актуальним, бо основним інвестором є Кіпр, і саме в цю країну спрямовано найбільше українських інвестицій.

Науковці виділяють такі переваги від залучення іноземних інвестицій у національну економіку: вони є джерелом додаткового продуктивного капіталу; ефективний спосіб інтеграції перехідних економік у систему світового господарства; фактор інституціональної трансформації в перехідних економіках; підтримують та активізують інші форми фінансування; сприяють здійсненню реструктуризації економіки, створюють додаткові робочі місця, збільшують реальні доходи працівників [3, с. 69].

Разом із тим, оцінювати важливість іноземних інвестицій для країни, на думку автора, недостатньо лише на основі показників динаміки інвестиційних потоків, адже вони нехтують якісним аспектом, тобто ефектом доцільності та важливості таких інвестицій для національної економіки. Автор вважає, що вкладення іноземних інвестицій повинно мати економічний ефект, причому за своєю економічною суттю не завжди вкладення забезпечують віддачу у той же рік, тобто присутній пролонгований характер. Для такої оцінки слід використати дані про іноземні інвестиції, вкладені в Україну за видами економічної діяльності (табл. 1).

Таблиця 1

Прямі іноземні інвестиції в Україну за видами економічної діяльності, млн дол. США [2]

Види економічної діяльності	2010 рік	2011 рік	2012 рік
1	2	3	4
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	12 061,6	17 005,4	19 362,9
Рибальство, рибництво	74	49,5	43
Промисловість	55 661	89 033,3	103 172,8

1	2	3	4
Будівництво	27 942,5	29 122,3	37 313
Торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	19 626,4	24 357,8	24 858,4
Діяльність готелів та ресторанів	1 522,6	2 225,3	2 856,3
Діяльність транспорту і зв'язку	26 387,1	32 516,1	39 635,4
Фінансова діяльність	5 297,3	5 711,9	7 148,6
Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	23 085,7	37 413,6	36 069,3
Державне управління	8 597,9	12 507,6	12 702,6
Освіта	1 920	2 185,5	1 492,4
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	2 477,9	2 491	3 134,6
Надання комунальних та індивідуальних послуг, діяльність у сфері культури та спорту	4 406,6	5 313	5 902,6

Щодо іноземного інвестування, то для приймаючої країни, в тому числі й для України, одним із першочергових завдань є збереження наявних та створення нових робочих місць [4, с. 94].

Сільське господарство є однією із важливих сфер інвестування. Разом із тим, підвищення інвестиційної привабливості даного виду економічної діяльності можливе лише за умови надійної підтримки держави, тим більше, що така форма, як субсидування даної галузі не є забороненою Світовою організацією торгівлі.

В економічній літературі проблеми сутності й аналізу основних підходів до оцінки інвестиційної привабливості висвітлено в цілому ряді робіт. З позицій інвестора, інвестиційна привабливість розглядається як узагальнена характеристика переваг і недоліків об'єкта інвестування. У ході її вивчення інвестором проводиться суб'єктивна оцінка макроекономічної ситуації, що складається в тій чи іншій країні. Інвестиційна привабливість визначається досягненням компромісу інтересів інвестора і реципієнта інвестицій. Її рівень підвищується у процесі швидкого досягнення консенсусу між суб'єктами інвестиційного процесу.

У процесі оцінки інвестиційної привабливості необхідно дати відповідь на питання куди, коли і скільки ресурсів може спрямувати інвестор у процесі здійснення інвестицій. Фінансово-статистична практика виробила велику кількість методичних підходів до оцінки інвестиційної привабливості, систематизація яких дозволила об'єднати їх у три підходи: статистичний, експертний та рейтинговий [5].

Статистичний підхід ґрунтується на аналізі фактичних статистичних даних стосовно надходження інвестицій і базується на припущенні, що високий рівень визначених показників свідчить про високу інвестиційну привабливість економіки. Водночас слід урахувувати, що метод носить формалізований характер і базується на конкретних соціально-економічних показниках. Окрім того, статистичний підхід дозволяє врахувати лише факт надходження інвестицій і не враховує багатьох факторів, що беруться інвесторами до уваги [6].

Метод експертних оцінок полягає в експертній оцінці різноманітних показників розвитку: експерт із власних міркувань і власного досвіду обирає найбільш важливі показники, аналізує їх динаміку розвитку та формує висновки стосовно інвестиційного клімату. Слід зазначити, що до цього методу найчастіше звертаються іноземні інвестори. Перевагою використання експертного підходу є можливість адаптації показників і факторів, що вивчаються для потреб конкретних інвесторів або поглиблений аналіз привабливості певних галузей. Водночас до суттєвих недоліків використання методу експертних оцінок слід віднести суб'єктивність оцінки та залежність висновків від позицій експерта [7].

Рейтинговий підхід включає два різновиди: рейтинговий-аналітичний підхід та рейтинговий підхід на основі опитувань. Рейтинговий-аналітичний метод полягає в аналізі різних аспектів розвитку економіки, формуванні на їхній основі аналітичних показників, подальшого їх групування та консолідації і формуванні інтегрального показника, за яким будується рейтинг країни і визначається її позиція в рейтингу. Цей підхід є найбільш широке використання. До переваг цього підходу відносять простоту використання та зручність інтерпретації результатів, а до недоліків – значну залежність від макроекономічних показників, непрозорість показників, що групуються, відсутність врахування регіональної специфіки. У результаті отримане значення рейтингу лише вказує на місце національної економіки в рейтингу, але нічого не говорить про галузеву специфіку регіону і пріоритетні напрями інвестицій. Рейтинговий підхід на основі опитувань, як зрозуміло з його назви, базується на опитуванні суб'єктів економічної діяльності або експертів, в процесі якого визначають ступінь та напрям впливу тих чи інших факторів. У подальшому дані опитування групуються і на основі інтегрального показника будується загальний рейтинг регіону. Саме ця методика широко впроваджена у практику провідних світових консалтингових та аналітичних агенцій [7].

Обсяг віднесених із початку інвестування в економіку України прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу) на 1 квітня 2013 року становив 55 708,9 млн дол. США, що на 1,3 відсотка

більше обсягів інвестицій на початок 2013 року, та в розрахунку на одну особу населення складає 1 226,7 дол. США. Україна залишається привабливою для інвестицій, водночас вона не знаходиться осторонь світових процесів, є достатньо інтегрованою у світове господарство і порушення макростабільності на зовнішніх ринках має свій відголос в Україні.

Варто розглянути основні рейтинги та те місце, яке посідає в них Україна на середину 2013 року. Аналіз треба розпочати з розгляду рейтингів, які складаються науково-дослідницькими організаціями (табл. 2).

Таблиця 2

Науково-дослідницькі організації, що оцінюють економічний та соціальний розвиток країн

Організація	Основний рейтинг (індекс)	Місце України
Інститут розвитку менеджменту (IMD)	Рейтинг конкурентоспроможності	57 з 59 [8]
Фонд <i>The Heritage Foundation</i> та газета <i>The Wall Street Journal</i>	Рейтинг за індексом економічної свободи	122 зі 157 [4]
Інститут Като	Рейтинг економічної свободи	163 зі 183 [7]
Дослідний центр <i>Brookings Institution</i>	Рейтинг слабкості держав, що розвиваються	107 зі 141 [6]

Одним із найбільш впливових рейтингів є рейтинг конкурентоспроможності, який розробляється Інститутом розвитку менеджменту (IMD, Швейцарія). У ході складання цього рейтингу оцінюються досягнення країн за чотирма групами факторів конкурентоспроможності, зокрема враховуються: 1) економічні показники; 2) ефективність діяльності уряду; 3) ефективність бізнесу; 4) інфраструктура [8]. Відмінність цього рейтингу полягає в тому, що він аналізує показники для більшості розвинених країн (усього аналізується інформація для 59 країн). Це дозволяє не викривляти показники рейтингу, як це відбувається у ході порівняння високорозвинених економік із найменш розвиненими країнами світу. Ще одним впливовим рейтингом є рейтинг за індексом економічної свободи (*Index of Economic Freedom*), який розраховується американським фондом *The Heritage Foundation* та газетою *The Wall Street Journal*. Експерти цих організацій наголошують на існуванні прямого зв'язку між свободою економіки та успішністю її розвитку, а під економічною свободою розуміють ступінь урядового втручання у виробництво, розподіл і споживання товарів і послуг. Рейтинг складається, починаючи з 1995 року. Методика розрахунку індексу економічної свободи полягає у визначенні середнього арифметичного десяти показників, до яких входять: свобода ведення бізнесу, торгівлі, інвестицій, фінансового сектору, праці, монетарна та фіскальна свободи, гарантії прав власності, розмір бюрократичного апарату, захист від корупції. Залежно від величини показника країни поділяються на п'ять груп: "вільні", "переважно вільні", "помірно вільні", "переважно невільні" і "невільні" [9]. Другою групою рейтингів є такі, що складаються міжнародними організаціями економічного та соціального розвитку. У табл. 3 наведено перелік таких організацій і місце, яке посідає Україна у відповідних рейтингах.

Таблиця 3

Міжнародні організації, що оцінюють економічний та соціальний розвиток країн

Організації	Основний рейтинг (індекс)	Місце України
Світовий банк	Рейтинг ведення бізнесу	137 зі 183
Всесвітній економічний форум у Давосі	Індекс конкурентоспроможності економічного зростання	79 зі 142 [5]
	Індекс залучення країн у міжнародну торгівлю	71 зі 121 [5]
Програма розвитку людства ООН	Індекс людського розвитку	69 зі 169 [10]
Конференція ООН із торгівлі й розвитку ЮНКТАД	Індекс торгівлі і розвитку	37 зі 123 [9]
Аудиторська фірма <i>PricewaterhouseCoopers</i>	Рейтинг країн за рівнем складності податкової системи	177 зі 178
Центр антикорупційних досліджень <i>Transparency International</i>	Індекс сприйняття корупції	152 зі 182
Міжнародний валютний фонд	Макроекономічні індикатори	–
ЮНЕСКО	Індекс витрат на дослідження та розвиток	–
Європейський банк реконструкції та розвитку	Макроекономічні індикатори	–

Інформаційною базою для таких рейтингів є макроекономічні показники та статистичні дані, а також у ряді випадків показники, що розраховуються за спеціально розробленими методиками, які узагальнюють найбільш значущі показники та формують підсумкове значення, що надає можливість порівняти дані щодо конкретної країни з даними інших країн. Найбільш впливовим рейтингом цієї групи є рейтинг ведення бізнесу, який розраховується Світовим банком. Метою цього рейтингу є створення методики оцінки якості правил, що регулюють та визначають умови діяльності підприємств у тій чи іншій країні впродовж повного життєвого циклу, від реєстрації до моменту ліквідації компанії [10]. Розробники рейтингу наголошують на тому, що в економічних системах з ефективними та зрозумілими нормами регулювання підприємницької діяльності доступ до ділових можливостей практично не залежить від особистих зв'язків чи преференцій, а переважна частина бізнесової активності припадає на формальний сектор економіки, де вона належним чином регулюється та приносить користь суспільству. Сам рейтинг ведення бізнесу складається з урахуванням десяти показників регулювання підприємницької діяльності, які оцінюють тривалість та вартість виконання підприємцем державних вимог стосовно реєстрації підприємства, його діяльності, ведення торговельних операцій, виконання контрактів, оподаткування та ліквідації підприємства. Кожен із показників має рівну вагу. Особливістю рейтингу є те, що він не враховує такі змінні фактори, як державна макроекономічна політика, стан інфраструктури, кваліфікація робочої сили, коливання на валютних ринках, рівень корупції та думки інвесторів. За рахунок цього умови ведення бізнесу аналізуються виключно на рівні норм законодавства без урахування політичних аспектів. Індекс розраховується для 183 країн світу, а висока позиція країни в рейтингу означає, що її регуляторний клімат сприяє діловій активності [10].

Іншим впливовим рейтингом цієї групи є рейтинг за індексом конкурентоспроможності економічного зростання, який розраховується Всесвітнім економічним форумом (Давос, Швейцарія). Особливістю цього рейтингу є те, що він оцінює здатність економіки підтримувати стабільне економічне зростання в середньо- і довгостроковому періоді. Під час складання рейтингу аналізуються три групи факторів: 1) базові вимоги, до яких належать інститути, інфраструктура, макроекономічні показники, охорона здоров'я та базова освіта; 2) показники ефективності, які оцінюють стан вищої освіти, функціонування товарних ринків, ефективність роботи ринку праці, стан фінансового ринку, технологічний розвиток; 3) інноваційні фактори, серед яких спрощення процедур ведення бізнесу та застосування інновацій [10]. Індекс конкурентоспроможності економічного зростання дозволяє визначити як конкурентні переваги досліджуваної країни, так і характерні для неї слабкі місця. Третьою групою суб'єктів, що здатні знизити інформаційну асиметрію на світовому ринку інвестицій, є рейтингові агентства. У табл. 3 наведено найбільш впливові з них та вказано прогноз для України.

За підсумками рейтингу Світового банку "Ведення бізнесу 2013" Україна не тільки покращила свої позиції на 15 пунктів (до 137 місця із 185 країн), а й увійшла до списку із 23 країн світу – найбільших реформаторів умов ведення бізнесу у 2011 – 2012 роках, які оцінює даний рейтинг.

Таблиця 4

Значення індексу *Doing Business* для України за 2012 – 2013 роки

Індекси	2009 рік	2010 рік	2011 рік	2012 рік	2013 рік	Зміна 2013 до 2012 року
Складність ведення бізнесу, загальна оцінка	145	147	149	152	137	+15
<i>За субіндексами:</i>						
започаткування бізнесу	128	136	118	116	50	+66
реєстрація власності	140	160	165	168	149	+19
сплата податків	180	181	181	183	165	+18
підключення до мережі електропостачання			169	170	166	+4
виконання зобов'язань за контрактом	48	43	44	44	42	+2
банкрутство	143	145	158	158	157	+1
отримання кредиту	28	30	21	23	23	0
дозвільна система у будівництві	179	181	182	182	183	-1
зовнішня торгівля	121	139	136	144	145	-1
захист прав інвесторів	142	108	108	114	117	-3

Значне покращення позицій України за субіндексом "Започаткування бізнесу" (на 66 позицій) відбулося, у першу чергу, та за субіндексом "Реєстрація власності" (на 19 позицій) пов'язана із прийняттям та набуттям чинності ряду нормативно-правових актів, що впорядковують процес реєстрації прав власності у цілому (див. табл. 4).

Отже, Україна на сьогодні повинна чітко окреслити пріоритети розвитку й обрати стратегії інвестиційного розвитку з метою стимулювання залучення іноземних інвестицій та створення сприятливого клімату для вітчизняних інвесторів.

Наук. керівн. Зірко О. В.

Література: 1. Ткаленко С. І. Інвестиційна безпека в умовах глобалізації фінансових потоків / С. І. Ткаленко // Збірник наукових праць Національного університету ДПС України. – 2010. – № 1. – С. 282–292. 2. Офіційний сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua. – Назва з екрану. 3. Івашук О. Т. Методи економетричного аналізу даних у системі STADIA : навч. посібн. / О. Т. Івашук, О. П. Кулаїчев. – Тернопіль : ТАНГ, 2001. – 151 с. 4. Навроцька Н. А. Дуалізм впливу прямих іноземних інвестицій на приймаючі країни / Н. А. Навроцька // Бізнес-Інформ. – 2012. – № 1. – С. 67–71. 5. Майорова Т. В. Залучення іноземних інвестицій в умовах глобалізації / Т. В. Майорова // Вісник КЕФ КНЕУ імені В. Гетьмана. – 2011. – № 1. – С. 89–101. 6. Носова О. В. Оцінка інвестиційної привабливості України: основні підходи / О. В. Носова // Економіка і прогнозування. – 2003. – № 3. – С. 119. 7. Офіційний сайт "Інституту Като". – Режим доступу : <http://www.cato.org>. – Назва з екрану. 8. Офіційний сайт "Інституту розвитку менеджменту (IMD)". – Режим доступу : <http://www.imd.org>. – Назва з екрану. 9. Офіційний сайт "Конференції ООН з торгівлі і розвитку ЮНКТАД". – Режим доступу : <http://www.un.org/ru/ga/unctad>. – Назва з екрану. 10. Офіційний сайт "Світового банку". – Режим доступу : <http://www.worldbank.org>. – Назва з екрану.

УДК 631

Злидень А. С.

Студент 4 курсу
факультету економічної інформатики ХНЕУ ім. С. Кузнеця

ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ СТАТИСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Анотація. Визначено специфіку сільськогосподарського виробництва в сучасних умовах господарювання та підкреслено необхідність інформаційно-аналітичного забезпечення його розвитку. Розглянуто основні підходи до визначення економічної сутності статистичного забезпечення функціонування аграрних підприємств.

Аннотация. Определена специфика сельскохозяйственного производства в современных условиях хозяйствования и подчеркнута необходимость информационно-аналитического обеспечения его развития. Рассмотрены основные подходы к определению экономической сущности статистического обеспечения функционирования аграрных предприятий.

Annotation. The article outlines the specifics of agricultural production in the current economy and emphasises out the need for information and analytical support to its development. The basic approaches to determining the economic substance of the statistical software provision to farms functioning are discussed.

Ключові слова: сільське господарство, аграрне підприємство, статистичне забезпечення.

У кожній державі сільське господарство є життєво необхідною галуззю, тому що понад 80 % фонду споживання формується за його рахунок.

У становленні ринкової економіки України ця галузь, враховуючи її масштаби, може відіграти виключно важливу роль завдяки своїм специфічним властивостям.

На відміну від промисловості до процесу сільськогосподарського виробництва залучено чотири ресурси – основні й оборотні фонди, жива праця і земля, причому земля в сільському господарстві є головним засобом виробництва, тоді як в інших галузях (крім добувної) вона є лише просторовим базисом. Як основний засіб виробництва земля вимагає свого відтворення на розширеній основі, що породжує ряд специфічних проблем, пов'язаних з їх аналітичною оцінкою.

Аграрні підприємства працюють в умовах ризику і невизначеності. Однією з причин цього є те, що в сільському господарстві економічний процес відтворення тісно переплітається з природними (біологічними) процесами. Сільськогосподарська продукція виробляється за допомогою

живих організмів (рослин, тварин, мікроорганізмів), які часто функціонують як засоби виробництва. Оскільки ці живі організми розвиваються за біологічними законами, то цим і зумовлюється відома залежність процесу відтворення в сільському господарстві від природних факторів.

Сільське господарство – це кредитомістка галузь, яка не може нормально розвиватися без залучення зі сторони (банків, інших кредитних установ) додаткових фінансових ресурсів, насамперед у формі короткострокових кредитів, для здійснення поточних платежів із метою забезпечення операційної діяльності. Адаже в сільському господарстві існує великий сезонний розрив між інвестуванням оборотного капіталу й отриманням доходів. Тому аграрні підприємства повинні мати значні суми коштів для покриття сезонних витрат. Тримати спеціально на такі цілі власні кошти тривалий час – економічно не виправдано. Більш ефективно формувати за рахунок власних джерел мінімальні виробничі запаси і кошти в розрахунках [1].

Сільське господарство є менш інвестиційно привабливою галуззю порівняно з рядом інших галузей народного господарства. Це спричинено тривалим періодом виробництва сільськогосподарської продукції, який продовжується нерідко більше року і характеризується поступовим накопиченням вкладень від початку виробництва до його завершення й одночасним вивільненням коштів у кінці виробництва під час одержання готової продукції. Потенційні інвестори спрямовують свій капітал, насамперед, у ті виробництва, де має місце швидкий кругообіг коштів, а отже, де можна отримати і швидко віддачу від його інвестування.

Значно ускладнюється порівняно з іншими галузями сільського господарства й процес управління. Це зумовлено такими причинами:

необхідністю розвивати в аграрних підприємствах декілька товарних галузей, які істотно відрізняються технологією та організацією виробництва;

розосередженістю працівників на великій території;

доступністю території аграрних підприємств та їх господарських об'єктів стороннім особам і необхідністю докладання додаткових зусиль для організації збереження власного та орендованого майна, вирощеного врожаю;

потребою залучення сезонної робочої сили на час проведення сільськогосподарських робіт і труднощами управління нею в складі тимчасових організаційних ланок, які часто посилюються через низьку кваліфікацію таких працівників;

необхідністю подовження робочого дня працівників аграрних підприємств із метою своєчасного виконання ними важливих технологічних операцій у стислі (оптимальні) агротехнічні строки.

Інформаційно-аналітичне забезпечення зазначених питань є прерогативою статистики, на прями діяльності якої в аграрному секторі наведені на рисунку.

Рис. Розподіл об'єктів статистичної діяльності за сферами інтересів в аграрному секторі

Статистична оцінка діяльності підприємств аграрного сектору зводиться до системи статистичних показників.

Практично не існує єдиного узагальнюючого показника для визначення економічної ефективності роботи аграрного підприємства. Ця оцінка ґрунтується на використанні системи взаємопов'язаних показників натурального та вартісного обчислення, які відображають дію та форми вияву об'єктивних економічних законів розвитку аграрної сфери економіки, вплив різних чинників на процес виробництва. Одна з вимог до показників оцінки діяльності сільськогосподарського підприємства – об'єктивне відображення рівня ефективності виробництва. Необхідність використання системи показників обумовлена також різним характером виміру ефекту та різним за економічною природою видом ресурсів.

Найпростішими і вихідними показниками для оцінки діяльності підприємств є натуральні – врожайність сільськогосподарських культур. Одержання вищої врожайності – це найважливіше завдання аграрних підприємств, оскільки вона забезпечує виробництво певного обсягу продукції та безпосередньо впливає на рівень інших показників господарювання.

Проте натуральні показники виявляють лише один аспект досягнутої ефективності, дають звужену характеристику використання окремого ресурсу і не виокремлюють сукупні затрати праці, які забезпечують певний рівень врожайності сільськогосподарських культур.

Щоб забезпечити об'єктивність оцінки діяльності підприємства і мати змогу порівняти затрати та результати виробництва, обсяг виробленого продукту переводять у вартісну форму.

Найважливішими вартісними показниками, що характеризують діяльність підприємства, є обсяг валової й товарної продукції, розмір поточних витрат і інвестицій, дохідність виробництва. На їх основі можна визначити продуктивність праці, фондівіддачу, матеріаломісткість, обчислити валовий і чистий дохід, а також показники рентабельності.

Для оцінки діяльності підприємства використовують систему загальних показників економічної ефективності, які мають таку послідовність розрахунку:

виробництво валової продукції в розрахунку на один гектар сільськогосподарських угідь, на середньорічного працівника, на одну затрачену людино-годину, на 100 грн виробничих витрат, на 100 грн основних виробничих фондів і оборотних засобів;

величина валового та чистого доходу і прибутку в розрахунку на один гектар сільськогосподарських угідь, на одного середньорічного працівника, на одну людино-годину, на 100 грн витрат виробництва, на 100 грн основних виробничих фондів і оборотних засобів;

рівень рентабельності й норма прибутку підприємства.

Зазначені показники економічної ефективності діяльності аграрних підприємств дають загальну оцінку ефективності використання землі, трудових ресурсів, основних і оборотних фондів, окупності виробничих витрат [2].

На аграрних підприємствах виробляється багато видів сільськогосподарської продукції, які мають різне цільове призначення і різну економічну ефективність. Тому для комплексної оцінки діяльності аграрних підприємств необхідно використовувати показник товарності окремих видів продукції, а також кожної галузі та підприємства в цілому. Це дасть змогу не тільки мати інформацію щодо загального стану аграрного підприємства, а й провести порівняльну оцінку [3].

Наук. керівн. Серова І. А.

Література: 1. Непочатенко О. О. Кредитування селянських (фермерських) господарств / О. О. Непочатенко // Організаційно-економічні проблеми розвитку АПК; за ред. П. Т. Саблука. – К., 2002. – 511 с. 2. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств / В. Г. Андрійчук. – 2-ге вид., доп. і перероб. – К.: КНЕУ, 2002. – 624 с. 4. Аранчій В. І. Фінанси підприємств: навч. посібн. / В. І. Аранчій. – К.: Професіонал, 2004. – 186 с. 3. Оніщенко О. Про підприємницькі форми господарювання в аграрній сфері / О. Оніщенко, В. Юрчишин // Економіка України. – 1997. – № 4. – С. 20–30. 5. Соціально-економічні проблеми аграрної сфери виробництва: [конспекти лекцій] / А. А. Герасимчук, О. М. Куценко, В. М. Писаренко та ін. – К.: НМК ВО, 1993 р. – № 10. – 79 с.

УДК 332.12

Коломоєць М. О.

Студент 4 курсу
факультету економічної інформатики ХНЕУ ім. С. Кузнеця

АНАЛІЗ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ЗА ВАЛОВОЮ ДОДАНОЮ ВАРТІСТЮ

Анотація. Подано аналіз регіонального розвитку України за валовою доданою вартістю. Розглянуто сутність нерівномірності регіонального розвитку, значення валової доданої вартості в економіці країни. Класифіковано регіони за валовою доданою вартістю та зроблено висновки щодо розвитку виробництва в регіонах.

Аннотация. Представлен анализ регионального развития Украины по валовой добавленной стоимости. Рассмотрена сущность неравномерности регионального развития, значение валовой добавленной стоимости в экономике страны. Классифицированы регионы по валовой добавленной стоимости и сделаны выводы о развитии производства в регионах.

Annotation. The article analyzes the regional development of Ukraine through the gross value added. The essence of uneven regional development, the value of gross value added in the economy is considered. The regions are classified in terms of gross value added and conclusions are drawn about the development of production in the regions.

Ключові слова: нерівномірність, валова додана вартість, регіон, диференціація.

Прискорення темпів розвитку економіки України, структурні зрушення в господарській системі супроводжуються значними змінами в регіональному соціально-економічному розвитку держави. Поєднання традиційних умов і чинників розвитку економіки з необхідністю швидкого реагування на ринкові перетворення, а також вплив глобалізації зумовили нерівномірність розвитку регіонів, загострення соціальних проблем.

Перехід до ринкової економіки змінив просторові характеристики національної економіки. Процеси первісного нагромадження капіталу, приватизація порушили регіональну збалансованість, сформовану при Радянському Союзі, яка забезпечувалася за рахунок перерозподілу результатів виробництва в єдиному народногосподарському комплексі. Це призвело до того, що ряд територій, виявився в більш складному економічному, соціальному становищі в процесі переходу до ринкової економіки. У сформованих умовах розвитку національної економіки, що орієнтується на експортні галузі, тільки ті регіони, де існували підприємства цих галузей, отримали можливість більш м'якого адаптування до умов ринкової економіки. Ресурсно-витратний розвиток України призводить до того, що в структурі виробництва вітчизняної промисловості переважають низько- і середньотехнологічні продукти. Зокрема, на сировинну продукцію в загальному обсязі реалізованої продукції добувної та обробної промисловості в 2011 році припадало 67,6 %, у той час, як на інноваційну продукцію – 11,2 %, а на товари тривалого користування – 1,4 % [1].

Але основна маса регіонів України не мають цього сировинного потенціалу. Ця яскраво виражена асиметрія загальнонаціонального та регіонального розвитку стала посилюватися значною концентрацією фінансових потоків у вертикальній централізованій системі. Також тим, що регіонам і муніципальним утворенням у даний час слід надолужити самостійно вирішувати всі основні питання життєзабезпечення, які раніше відносилися до державного рівня. При цьому необхідного відповідного перерозподілу обмежених виробничих ресурсів у просторових координатах не відбулося. Необхідна для єдності національної економіки сукупність самодостатніх, ефективних регіональних відтворювальних систем, органічно інтегрованих у національну відтворювальну систему не сформувалася. Все це стало іманентними вітчизняній економіці факторами послідовного посилення диференціації регіонального розвитку, яка доходить до критичного рівня.

Найвищого рівня розвитку за показником валового регіонального продукту на душу населення серед регіонів досягнуто в Києві, де його значення в 2012 році в 3,5 рази перевищувало середнє значення по Україні, а низького – у Чернівецькій області (на 47 % менше середнього рівня, при чому у 2011 – 45 %). У цілому з 27 регіонів лише у семи (м. Київ, Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Харківська, Київська та Полтавська області) частка валової доданої вартості, яка припадала на одну людину, була вище за середній рівень по Україні. Концентрація економічного потенціалу в зазначених регіонах значно впливає на рівень і темпи розвитку країни в цілому.

Динаміка економічного зростання економічно-сильних регіонів виявилася нестійкою під впливом світової фінансово-економічної кризи, яка визначила суттєве падіння попиту на сировинних ринках. Позитивна динаміка спостерігалася переважно в регіонах України, виробництво яких орієнтовано на локальний ринок, на поточне споживання, яке має нетривалий цикл і не є матеріало- або капіталомістким. Разом із тим найбільше падіння протягом періоду кризи відзначено в східних регіонах України, де переважно сконцентровані підприємства металургії, машинобудування і хімічної промисловості, які найбільшою мірою постраждали від кризи [2].

Регіони України істотно відрізняються за рівнем технологічного розвитку і за характером економічного зростання. Цей факт визначає диференційований підхід до регулювання становлення економічного розвитку на базі кожного регіону.

В Україні одночасно спостерігаються процеси деіндустріалізації – зменшення частки промислового виробництва за рахунок зростання сфери послуг, інформаційних галузей; реіндустріалізації – оновлення промислових підприємств традиційних галузей; неоіндустріалізації – зміна виробничих циклів і спеціалізації на основі існуючого науково-технологічного і трудового потенціалу. Регіональний розвиток, що зумовлює формування регіональної політики, значною мірою спричинений суспільно-географічними чинниками, такими, як природно-ресурсний потенціал, демографічна ситуація, територіальна структура виробництва і розселення, міграційні процеси. Вони впливають на соціально-економічний розвиток регіонів, рівень життя населення.

Одним з основних узагальнюючих індикаторів розвитку регіону є валова додана вартість, яка обчислюється шляхом виключення із сумарної валової продукції обсягів її проміжного споживання. На сьогодні ВРП обчислюється регіональними Головними управліннями статистики тільки виробничим методом на основі наявної інформаційної бази результатів обчислення розвитку галузей. Для цього залучається інформація різних відомств: Державної податкової інспекції, управлінь економіки, фінансів тощо. Частина показників, параметри яких неможливо визначити на основі наявних джерел інформації, обчислюються із застосуванням непрямих даних або визначаються на основі експертних оцінок [2].

Отже, одна із складових ВРП – валова додана вартість. На макрорівні елементи валової доданої вартості (ВДВ) є основними статтями первинних доходів економічних агентів, а елементи кінцевого продукту – статтями витрат на кінцеве споживання та нагромадження. Тому моделювання взаємозв'язків елементів ВДВ та кінцевого продукту можна розглядати як процес трансформації первинних доходів у кінцеві витрати та нагромадження.

Додана вартість в умовах ринку є одним із головних показників для оцінки діяльності як окремого підприємства чи галузі, так і ступеня розвитку економіки в цілому. Дана вартісна величина показує, скільки у процесі виробництва готового продукту до сировини та матеріалів додано нової вартості, яка може бути куплена кінцевим споживачем. Саме куплена, тобто додана вартість

має бути реалізованою, щоб виробництво мало змогу відновлюватися і розширюватися. Тобто в ринковій економіці необхідно додавати до предметів праці рівно стільки вартості, щоб кінцевий продукт був конкурентоспроможним. У нинішніх умовах розвитку економіки нашої країни інтерес до вивчення даних питань посилюється, що зумовлюється сучасними підходами до формування нових механізмів господарювання [3].

Термін "додана вартість" у вітчизняній практиці широко почав застосовуватися в останнє десятиріччя минулого сторіччя з уведенням податку на додану вартість. Тоді ж і виникла необхідність обрахування бази оподаткування даним податком, тобто власне суми доданої вартості.

Валова додана вартість – це та частина випуску, яка додається факторами виробництва до вартості проміжного споживання, тобто вартості сировини, матеріалів, електроенергії тощо, спожитих у процесі виробництва. Тому величина валової доданої вартості визначається як різниця між випуском і проміжним споживанням. Вона є валовим показником, оскільки включає в себе амортизацію (споживання основного капіталу). Дещо інше трактування валової доданої вартості та проміжного споживання дається у Національному класифікаторі України (класифікація видів економічної діяльності). У документі зазначається, що валова додана вартість – це вартість валової виробленої продукції за відрахуванням вартості витрат на сировину та матеріали, а також інших витрат проміжного споживання. Проміжне споживання – це витрати на товари та послуги (сировину, паливо, енергію, поточний ремонт, послуги транспорту тощо), які були використані статистичними одиницями для виробничих потреб [4].

Валовий внутрішній продукт (ВВП) – це сума доданої вартості усіх фірм в економіці. Отже, додана вартість як один із найважливіших показників економічної діяльності підприємства чи окремих галузей виробництва може бути розрахована на валовій та чистій основах, тобто до і після виключення амортизаційних відрахувань. У цілому ж в економіці, сума валової доданої вартості всіх підприємств та галузей за звітний період складає валовий внутрішній продукт.

Якщо від ВВП відняти споживання основного капіталу, то буде отримано чистий внутрішній продукт, тобто чистий продукт відповідає валовому продукту, зменшеному на величину амортизації. Іншими словами, чистий внутрішній продукт є знов створеною вартістю у галузях матеріального виробництва, тобто становить національний дохід.

Варто розглянути частку ВДВ кожного регіону України у загальній величині ВДВ за 2009 – 2011 роки (рис. 1).

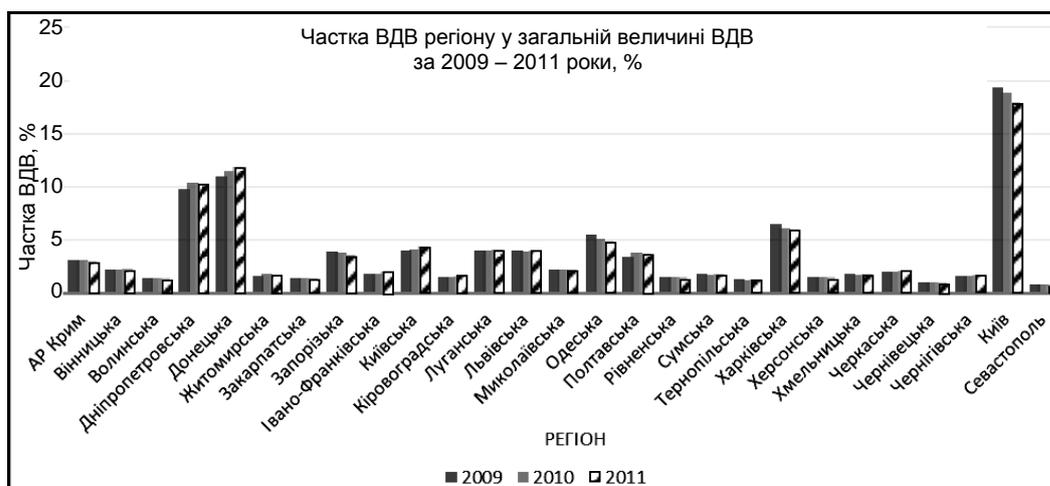

Рис. 1. Частка ВДВ регіону у загальній величині ВДВ за 2009 – 2011 рр.

Найбільшу частку ВДВ мають Дніпропетровська, Донецька, Харківська та Одеська області, які в 2011 році загалом склали 51,1 % усієї величини ВДВ країни. У цей час найменшу частину в утворенні ВДВ займають Чернівецька, Тернопільська, Волинська, Житомирська, Закарпатська, Кіровоградська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька, Чернігівська області, частка яких є менше за 2 %. Інші регіони мають частку ВДВ від 2 до 5 %. Чітка тенденція до зростання частки ВДВ спостерігається у Донецькій та Київській областях, а до зменшення – у Запорізькій, Одеській, Харківській областях та м. Київ, при чому це зменшення відбулося за рахунок збільшення частки інших регіонів, а не за рахунок зменшення їх грошового вираження. Інші регіони мають не однозначну тенденцію або практично незмінну за поданий період.

Розподіл частин валової доданої вартості за регіонами України наочно відображає диференціацію регіонального розвитку України.

Варто провести класифікацію регіонів за ВДВ за допомогою кластерного аналізу. Загалом усі методи кластерного аналізу поділяються на природні та штучні. У роботі був використаний природний метод, а саме, кількість кластерів була визначена за допомогою ієрархічного агломеративного методу, який дозволяє побудувати дерево класифікацій n-об'єктів за допомогою ієрархічного об'єднання їх у групи або кластери на основі мінімальності відстані між об'єктами [5].

У результаті виділили 4 кластери з середніми значеннями в них, які наведені на рис. 2.

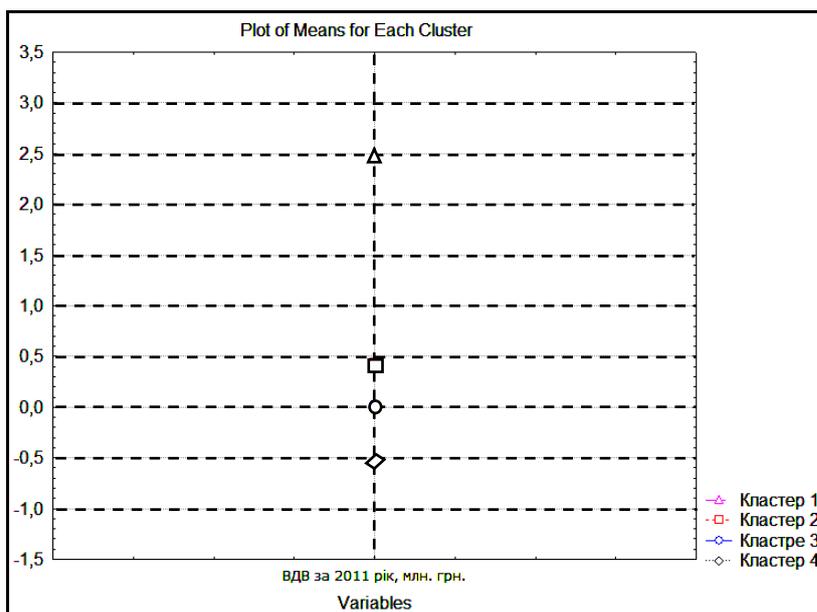

Рис. 2. Середні значення у кластерах

З вигляду графіка можна зробити висновок, що середні значення кластерів відрізняються один від одного, тобто між елементами кластерів існує істотна відстань, що свідчить про коректний поділ регіонів на кластери. Значна відстань між ними є підтвердженням того, що додана вартість країни формується не рівномірно з кожного регіону, а існують деяка кількість областей, які роблять домінуючий внесок.

Для цього варто розглянути, як розподілилися регіони, а також спробувати визначити, з чим це пов'язано (таблиця).

Таблиця

Результати кластерного аналізу

Назвикластерів	Діапазон, %	Регіони, які належать до кластера
Висока частка ВДВ	10,3 – 18	м. Київ, Дніпропетровська, Донецька
Частка ВДВ вище середнього	4,9 – 6	Одеська, Харківська
Частка ВДВ на середньому рівні	3 – 4,4	АР Крим, Запорізька, Київська, Луганська, Львівська, Полтавська
Частка ВДВ менше середнього рівня	0,8 – 2,3	Вінницька, Волинська, Житомирська, Закарпатська, Івано-Франківська, Кіровоградська, Миколаївська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька, Чернігівська, м. Севастополь

Для визначення особливостей економічного розвитку регіонів України в окремих кластерах пропонується провести аналіз щодо видів економічної діяльності, які переважають в тому чи іншому кластері [6].

Варто розглянути перший кластер. Для нього характерний високий рівень розвитку видів економічної діяльності, окрім сільського господарства, рибальства та добувної промисловості (м. Київ). Значне домінування простежується у таких видах діяльності, як: торгівля, нерухомість, будівництво, транспорт, фінансова діяльність, державне управління та комунікації. Регіонам цього кластера (Дніпропетровській та Донецькій областям) характерне значне домінування у добувній, переробній промисловості та передові позиції в усіх видах економічної діяльності. Ці регіони є промислово розвинені зі змішаними видами економічної діяльності.

Регіонам другого кластера (Одеська, Харківська області) характерний достатньо високий рівень розвитку економічної діяльності, окрім добувної промисловості для Одеської області.

Третій кластер характеризується регіонами, які мають розвинуті види діяльності та всі вони не займають домінуючу роль в Україні. Цьому кластеру притаманна як промислова, так і аграрна спрямованість розвитку регіонів. Такі перепади характерні для добувної промисловості та рибальства в цих областях, розвиток інших видів економічної діяльності спостерігаються приблизно на одному рівні.

Четвертий кластер характеризується регіонами, у яких всі види економічної діяльності є слабкорозвинутими. Всім регіонам цього кластера притаманний достатньо високий рівень розвитку сільського господарства та низький рівень фінансової діяльності, комунікації, готелів, торгівлі. Інші види економічної діяльності не мають однозначних спрямованостей у цьому кластері. Неоднозначність спостерігається в таких видах діяльності, як рибальство, добувна, переробна промисловість та електроенергетика, що може пояснюватися відсутністю природних умов для їх функціонування.

Таким чином, на основі проведених досліджень визначено, що в Україні спостерігається нерівномірність регіонального розвитку, зумовлена високою диференціацією нових видів економічної діяльності та неоднорідністю структури економіки територій. Усе це обґрунтовує необхідність удосконалення заходів та важелів державного регулювання регіонального розвитку та створення ефективних механізмів зниження його диспропорції.

Наук. керівн. Раєвнева О. В.

Література: 1. Голова И. М. Трансформация отраслевой науки региона в контексте формирования отечественной инновационной системы / И. М. Голова, А. Ф. Суховой. – Екатеринбург : Ин-т экономики Урал. отд-ния РАН, 2004. – 43 с. 2. Заварина Е. С. Основы региональной статистики : пособие / Е. С. Заварина, К. Г. Чобану. – М. : Финансы и статистика, 2009. – 416 с. 3. Малиш Н. А. Макроекономіка : навч. посібн. / Н. А. Малиш. – 2-ге вид., випр. – К. : МАУП, 2004. – 184 с. 4. Балацкий Е. В. Оценка объема потенциального ВВП // Проблемы прогнозирования. – № 1. – 2000. – С. 20. 5. Буреєва Н. Н. Многомерный статистический анализ с использованием ППП "Statistica" : учебн. материалы / Н. Н. Буреєва. – Нижний Новгород, 2007. – 112 с. 6. Національний класифікатор України. Класифікація видів економічної діяльності [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/fin19567.html. – Назва з екрану. 7. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>. – Назва з екрану.

УДК 339.138

Кулик А. В.

Студент 4 курсу
факультету економічної інформатики ХНЕУ ім. С. Кузнеця

ЗАГАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ РИНКУ АВТОМОБІЛІВ ТА АВТОТОВАРІВ УКРАЇНИ

Анотація. Розглянуто аналіз ринку автомобілів та автотоварів в Україні. Наведено загальні тенденції розвитку ринку автомобілів та автотоварів, а також стан ринку автомобілів та автомобільної продукції у часи світової економічної кризи.

Аннотация. Рассмотрен анализ рынка автомобилей и автотоваров в Украине. Приведены общие тенденции развития рынка автомобилей и автотоваров, а также состояние рынка автомобилей и автомобильной продукции во времена мирового экономического кризиса.

Annotation. The article analyzes the market of cars and automotive products in Ukraine. The general trends in the market of cars and automotive products as well as the state of the car market and automotive products in the global economic crisis are discussed.

Ключові слова: ринок автомобілів та автотоварів, роздрібний товарообіг автозапчастин та автомобілів, попит на автотовари, індекс цін на ринку автозапчастин.

У сучасних умовах глобалізації світової економіки показав свою неефективність фінансовий механізм, який був зорієнтований, у першу чергу, на обслуговування товарообмінних процесів. Неефективна соціально-економічна політика українського уряду суттєво посилила вплив світової фінансової кризи на розвиток вітчизняної економіки.

До входження в кризу ринок автомобільних запчастин був одним із найбільших і тих, які швидко розвиваються в Україні. Головною причиною нарощування темпів його зростання стала позитивна динаміка розвитку суміжного автомобільного ринку. Вступ України до Світової організації торгівлі також додав додаткового імпульсу виробникам та імпортерам значної кількості автозапчастин.

Ринок запчастин певною мірою є відображенням ринку автомобілів та іншої техніки, які продаються і експлуатуються в Україні. Загальний ринок запчастин України активно реагував на кризові явища та скорочення споживчого попиту. Однак найбільший вплив на тенденції споживання запчастин надає ринок автомобілів, а також загальна економічна ситуація в країні.

Сукупний парк автомобілів і техніки країни зростає, незважаючи на уповільнення темпів реалізації легкових авто, в тому числі приріст забезпечено і машинами, що були у використанні. За даними Всеукраїнської асоціації автоімпортерів і дилерів середній вік автомобілів в Україні перевищує європейські показники і становить понад 19 років [1].

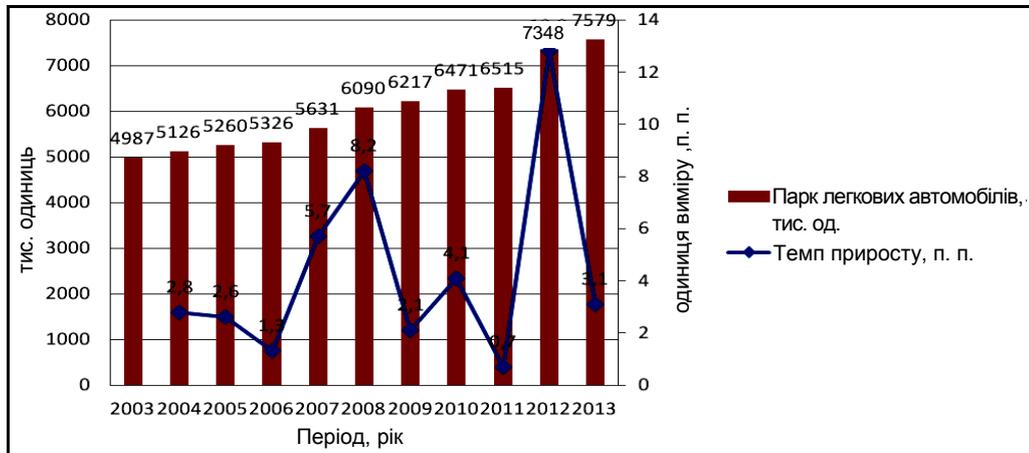

Рис. 1. Динаміка парку легкових автомобілів України, тис. од.

Ринок запчастин та інших автомобільних комплектуючих характеризується високим рівнем конкуренції. Дана тенденція пов'язана з великою кількістю операторів на роздрібному та оптовому ринку. Вони, як правило, включають у свою асортиментну лінійку продукцію вітчизняного, а також імпортного виробника, що дозволяє більшою мірою задовольнити споживчий попит.

Варто зазначити, що конкуренція на ринку в кризовий період загострилася, оскільки знизилася доходи споживачів та їх рівень платоспроможності, що вплинуло на попит продукції. Загострення конкуренції на ринку призвело до деякого скорочення числа компаній, які реалізують продукцію на ринку. Також в умовах кризи компаніям більше часу доводилося приділяти новим сегментам – розширювати клієнтську базу, планувати і розвивати нові напрями. Ті компанії, які використовували правильну політику, що передбачає оновлення асортиментної лінії продукції, відповідної споживчим перевагам – змогли не тільки зберегти свої позиції на ринку, а й наростити частку. Для таких компаній криза дала можливість стимулювати процеси оптимізації структур управління бізнесом. Різкий спад попиту на запчастини спостерігався в період економічної кризи у 2008 – 2009 роках. Проте вже в наступні роки ринок швидко відновився.

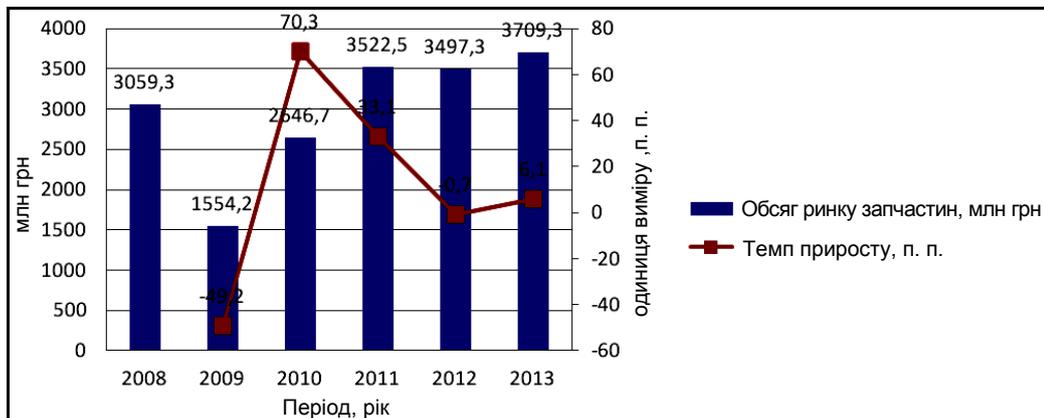

Рис. 2. Динаміка обсягів ринку запчастин за 2008 – 2013 роки, млн грн

Одним із основних економічних показників діяльності торгового-промислового підприємства є товарообіг – процес обміну товарів на гроші. Товарообіг характеризує процес руху товарів за допомогою актів купівлі-продажу. Як економічна категорія, товарообіг характеризується наявністю одночасно двох ознак:

- товару як об'єкта продажу;
 - продажу як форми руху товару від виробника до споживача.
- Товарообіг торгового підприємства можна розглядати:
- по-перше, як результат діяльності підприємства торгівлі, його економічний ефект;
 - по-друге (у соціально-економічному аспекті), як показник товарного постачання населення, один з показників рівня життя.

За класифікацією ООН роздрібний товарообіг відноситься до показників, що характеризує рівень життя.

Розрізняють роздрібний і оптовий товарообіг. Під роздрібним товарообігом розуміють передачу товарів кінцевим споживачам. На цьому процес звернення товару завершується, тобто надходить у сферу споживання. Слід розглянути товарну структуру роздрібногo товарообороту автомобілей та автотоварів в Україні на рис. 3.

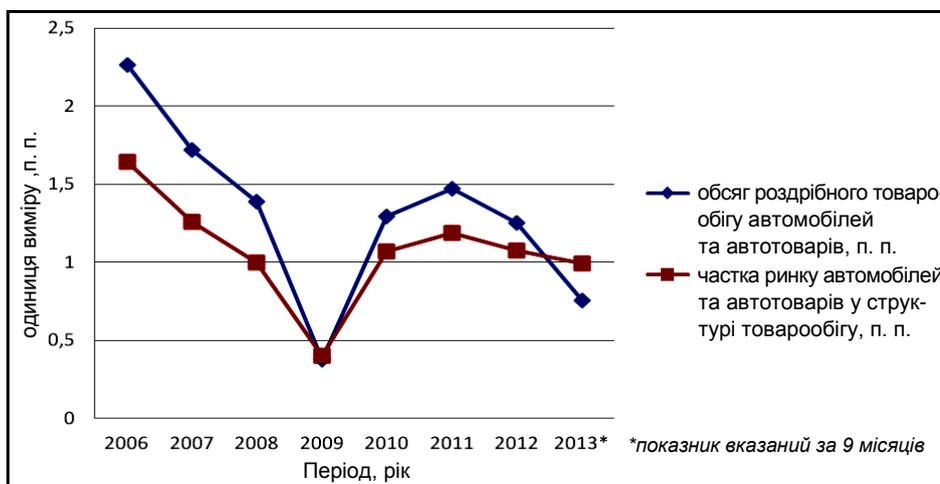

Рис. 3. Товарна структура роздрібногo товарообігу автомобілей та автотоварів в Україні з 2006 по 2013* роки

На графіку зображені тенденції розвитку в абсолютному та відносному значенні за проміжок часу з 2006 по 2013* роки (*показник за 9 місяців). Видно, що тенденції розвитку за своїм напрямком дуже схожі між собою, але в абсолютних значеннях показник вище. У 2009 році спостерігається збіг показників як у абсолютному, так і у відносному значенні. Цей збіг характеризує різкий спад роздрібногo товарообігу, який пов'язаний зі світовою економічною кризою та зміною індексу цін. У 2009 році спостерігаються найнижчі показники, але до сьогодні наявна позитивна тенденція розвитку в обох вимірах.

Індекс цін виробників промислової продукції (ІЦВ) є показником зміни цін у часі, у сфері промислового виробництва. ІЦВ дозволяє відслідковувати та визначати тенденції змін цін як за видами економічної діяльності, так і виробництва конкретної продукції. Він використовується під час створення інформаційної бази для прогнозування і управління процесами ціноутворення у промисловості, перерахунку показників системи національних рахунків у постійні ціни та забезпечує можливість проведення міжнародних співставлень. Таким чином, результати змін ІЦВ за 2005 – 2013 роки мають такий вигляд (рис. 4).

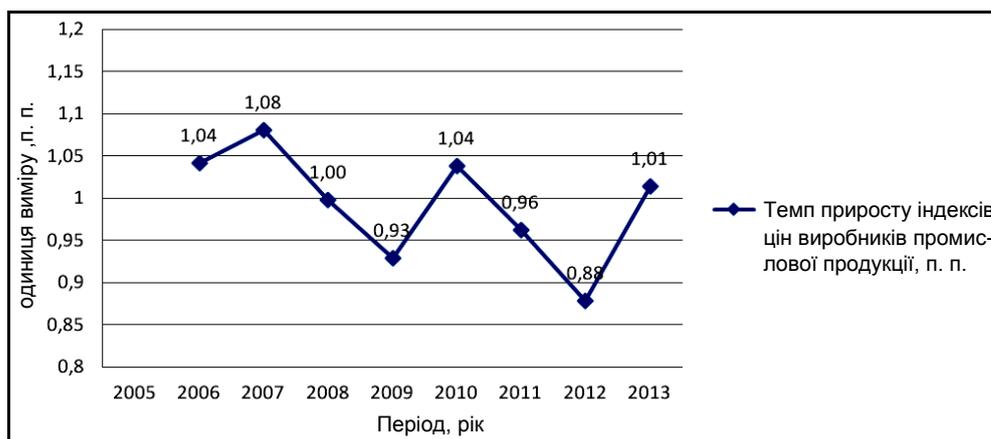

Рис. 4. Індекс цін виробників промислової продукції за 2005 – 2013 роки

На графіку видно, що темпи зростання індексу цін виробників мають мінливу тенденцію розвитку. Як вже було зазначено, що у 2009 році спостерігалися різкі спади, не тільки на товари, які пов'язані з автомобілями та автотоварами, а з економікою взагалі, так само це видно і на графіку, але це не найгірший показник серед всієї сукупності. Найнижчий показник спостерігається у 2012 році, але на сьогодні має тенденцію щодо позитивного розвитку. Для загального спостереження та впливу один на одного між роздрібним товарообігом автомобілів та автотоварів було запропоновано розрахувати коефіцієнт випередження.

Порівняння інтенсивності змін рівнів рядів між роздрібним товарообігом автомобілів, автотоварів та індексом цін виробників промислової продукції в часі можливо за допомогою коефіцієнтів

випередження (відставання), що складають відношення базисних темпів зростання (або приросту) двох рядів динаміки за однакові відрізки часу. Коефіцієнт випередження (відставання) показує, у скільки разів швидше зростає (відстає) рівень одного ряду динаміки порівняно з іншим [2].

Слід розглянути графік коефіцієнта випередження (відставання) за 2005 – 2013 роки на рис. 5.

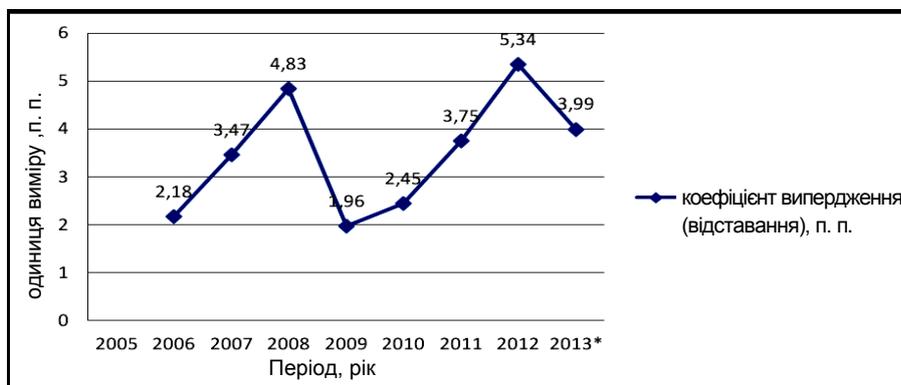

Рис. 5. Коефіцієнт випередження (відставання)

З даного графіка можна зробити висновок щодо випередження роздрібного товарообігу, тобто темпи зростання обсягу реалізації автомобілів та автотоварів випереджають індекс цін виробників у декілька разів, і найменшим значенням серед них є значення у 2009 році, яке склало 1,96.

Зі зміною становища на світовому ринку відбулися зміни і на ринку автомобілів та автозапчастин. До різких змін призвела світова економічна криза, яка завдала шкоди не тільки ринку автомобілів та автотоварів, а також і іншим ринкам. Зі зміною індексів цін змінюється товарообіг, це підкреслюється тільки тим, що ринок автомобілів становиться більш мінливим, а ринок автозапчастин та автотоварів набирає обертів та з кожним роком стає тільки міцнішим. Бо не для кожної людини випадає нагода купити новий автомобіль, адже дешевше полагодити старий [3].

Наук. керівн. Чанкіна І. В.

Література: 1. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrstat.org/>. – Назва з екрану. 2. Анализ тенденций развития современного рынка автозапчастей в Украине [Электронный ресурс]. – Режим доступу : <http://transportinform.com>. – Название с экрана. 3. Украинский рынок автомобилей и запчастей на фоне мировых тенденций [Электронный ресурс]. – Режим доступу : <http://carway.com.ua/>. – Название с экрана. 4. Велигорський В. Ф. High живе [Електронний ресурс] / В. Ф. Велигорський. – Режим доступу : <http://www.business.ua/articles/automarket/3929/print/>. – Назва з екрану. 5. Велигорський В. Ф. Темпи просто / В. Ф. Велигорський // Бізнес. – 2011. – № 27. – С. 112–113.

Лисенко О. В.

УДК 378:331:338

Студент 4 курсу
факультету економічної інформатики ХНЕУ ім. С. Кузнеця

СТАТИСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ДИСБАЛАНСУ ПОПИТУ ТА ПРОПОЗИЦІЇ НА РИНКУ ПРАЦІ В УКРАЇНІ

Анотація. Розглянуто ситуацію на ринку праці в Україні. Наведено динаміку попиту та пропозиції на фахівців із вищою освітою в Україні та її структуру. Проведено аналіз, який дозволяє визначити заходи щодо збалансування ситуації на ринку праці та виявити професійні групи, в яких спостерігається найбільший дисбаланс.

Аннотация. Рассмотрена ситуация на рынке труда в Украине. Приведена динамика спроса и предложения на специалистов с высшим образованием в Украине и ее структура. Проведен анализ, который позволяет определить меры по сбалансированию ситуации на рынке труда и выявить профессиональные группы, в которых наблюдается наибольший дисбаланс.

© Лисенко О. В., 2014

Annotation. The article describes the situation on the labor market in Ukraine. The dynamics of supply and demand for specialists with higher education in Ukraine and its structure is presented. An analysis was made to determine the measures to balance the labor market situation and identify professional groups in which the greatest imbalance is observed.

Ключові слова: ринок праці, попит та пропозиція, фахівці з вищою освітою, зайнятість населення, незбалансованість ринку праці.

Актуальною проблемою розвитку національної економіки є наявність дисбалансу між реальними потребами ринку праці в фахівцях певних компетентностей і пропозицією, що формується вищими навчальними закладами у вигляді випускників. Наслідком цього є існування певних диспропорцій на ринках праці та освітніх послуг, зокрема, перенасиченість фахівцями з вищою освітою за певними напрямками підготовки. Такі проблеми притаманні не тільки Україні та країнам СНД, але й ринкам праці держав Європи, США та інших країн, і тому вважаються глобальними. Головною причиною дисбалансу між реальними потребами ринку праці і пропозицією є відсутність сучасної системи державного прогнозування та стратегічного планування, побудованої на єдиних концептуальних засадах. Успішна реалізація державної політики в галузі вищої освіти неможлива без використання сучасних методів та розробки моделей прогнозування попиту на фахівців певного рівня та напрямку освіти. Оцінку якості функціонування системи планування підготовки фахівців надає ринок праці шляхом забезпечення випускників роботою на посадах відповідно до напрямку та рівня їх кваліфікації. Тобто ступінь відповідності пропозиції попиту – це і є критерій ефективності функціонування системи підготовки фахівців.

Тому виникає необхідність у проведенні всебічного статистичного аналізу попиту та пропозиції робочої сили в Україні та окремих її регіонах. Дослідження попиту та пропозиції робочої сили дозволить виявити особливості у розподілі робочої сили.

Формування інноваційної економіки неможливо без раціонального використання робочої сили. Особливістю вітчизняного ринку праці є наявність значного числа вакансій і безробітних одночасно, що свідчить про невідповідність професійно-кваліфікаційної структури припливу і відтоку робочої сили на ринку праці.

У результаті виникають диспропорції між структурою попиту і пропозиції на ринку праці, що призводять до значних втрат країни. Ці втрати виражаються у вигляді недовиробництва ВВП, зростання чисельності безробітних, неефективного використання значної частини бюджетних коштів на систему освіти робочої сили, підвищення її кваліфікації та якості. Втрати працівників пов'язані з низькою заробітною платою; із здійсненням відтворення робочої сили в простому, а не в розширеному масштабі; з більш низькою продуктивністю праці; з неефективністю робочих місць або повною їх відсутністю в багатьох економічних районах країни [1].

За декілька останніх років в Україні попит на робочу силу має тенденцію до зниження, ідентична тенденція стосується і пропозиції. 2007 рік був своєрідним піком попиту на робітників, і з того часу попит на робочу силу знизився на 73,9 %. Пропозиція робочої сили у 2013 році зменшилася на 41,8 % відносно 2007 року. Відповідно, попит на робочу силу за останні роки знижується швидшими темпами, що також свідчить про збільшення навантаження на одне робоче місце з 4 осіб на одну вакансію у 2007 році, до 10 осіб на кінець 2013 року.

У 2013 році спостерігається зниження попиту робочої сили на 18,11 % та збільшення незайнятих майже на п'ять відсотків, що свідчить про негативні тенденції на ринку праці України (рис. 1).

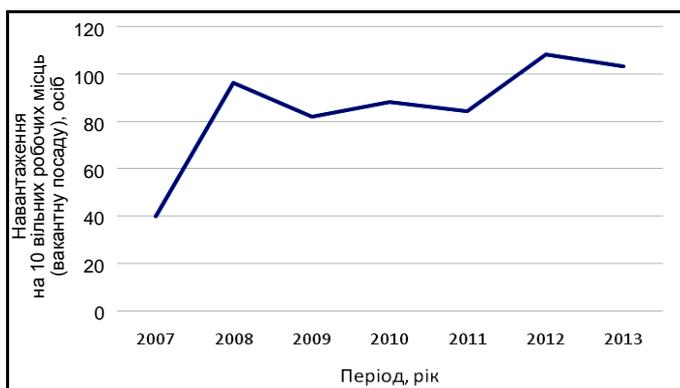

Рис. 1. Динаміка навантаження на 10 вільних місць в Україні за 2007 – 2013 роки

Розглядаючи попит робочої сили за видами економічної діяльності, варто зазначити, що значного спаду у 2013 році порівняно з попередніми, зазнали всі галузі економіки, крім державного управління, де зниження складало лише 0,4 %. Всі інші галузі економіки зазнали спаду попиту робочої сили більше ніж 10 %. Але структура потреби у працівниках за видами економічної діяльності майже не змінилася: сільське господарство як було, так і залишилося на першому місці за потребою у працівниках (рис. 2).

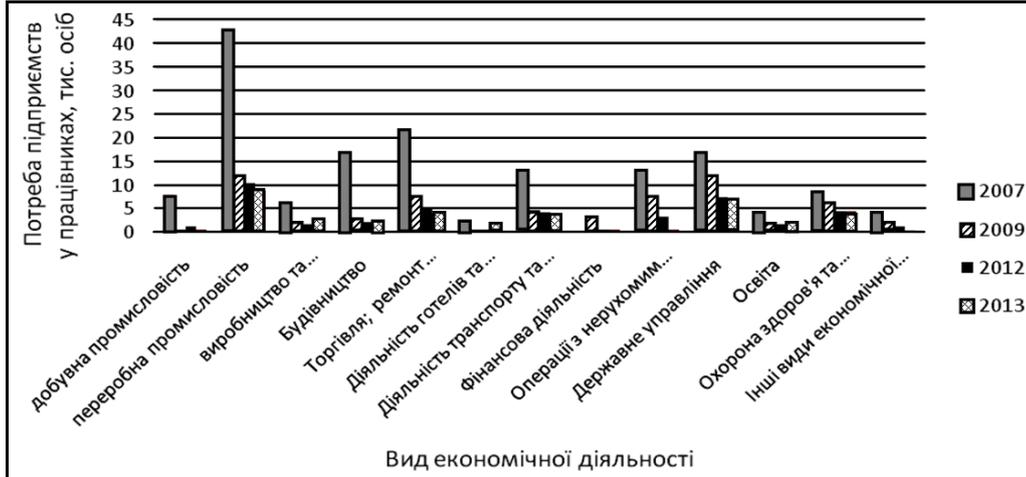

Рис. 2. Динаміка потреби підприємств у працівниках за видами економічної діяльності в Україні

Розглядаючи зрушення в структурі попиту на робочу силу за видами економічної діяльності, можна зробити висновок, що порівняно з докризовим 2007 роком потреба у працівниках у кожній професійній групі зменшилась, що є наслідком нестабільності та кризової ситуації в країні (рис. 3).

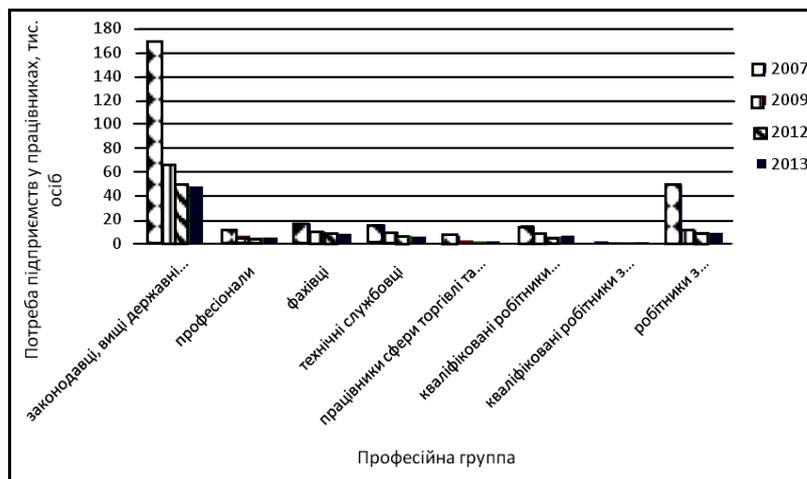

Рис. 3. Потреба підприємств у працівниках за професійними групами в Україні

За професійним складом найбільш збалансованою групою у 2013 році є фахівці. Навантаження на одне робоче місце в цій групі складає лише 6 осіб і відповідно до інших груп така ситуація виглядає досить прийнятною. Для порівняння: у кваліфікованих робітників з інструментом – 33 особи на одну вакансію, а у працівників сфери торгівлі – 22 особи на одне вільне робоче місце (рис. 4).

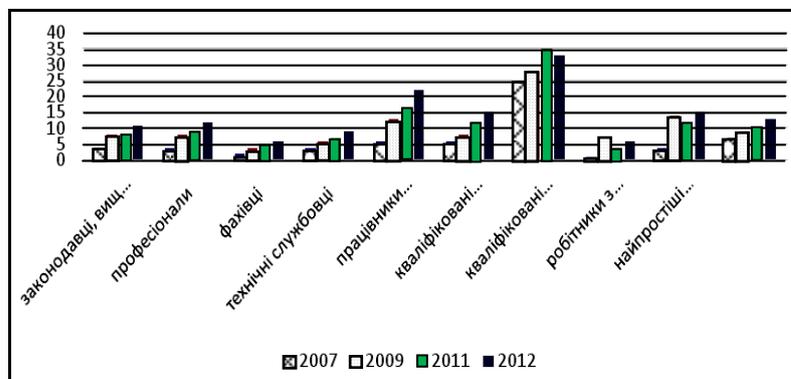

Рис. 4. Динаміка навантаження не зайнятих трудовою діяльністю громадян на вільні робочі місця за професійними групами в Україні

Найбільше незайнятих спостерігалось серед робітників із обслуговування технічного устаткування – 101 332 осіб та найпростіших професій – 83 124 осіб. Найвищими значеннями показників попиту характеризувалися кваліфіковані робітники із інструментом та професіонали, відповідно 9 650, 8 182 вакансії.

Найменше незайнятих у 2013 році було зафіксовано у професійній групі кваліфіковані робітники сільського господарства – 20 291 осіб, проте ця група виділяється найменшою кількістю вільних робочих місць, лише 622 вакансії, що і стало причиною такого високого навантаження на 1 робоче місце.

Структура потреби та пропозиції працівників за професійними групами зазнала значних змін у період із 2007 по 2013 роки. Спостерігається тенденція до скорочення попиту у спеціалістах по роботі з інструментом та з експлуатації технологічного устаткування. Також зменшилася частка попиту на кваліфікованих працівників у сфері сільського господарства. Ситуація у цій сфері залишається однією з найгірших [2].

У професійному аспекті варто виділити професії, рівень незайнятості яких найвищий. Це економіст, кухар, бухгалтер, продавець продовольчих товарів, слюсар-ремонтник, водій транспортних засобів, прибиральник службових приміщень, сторож, робітник на низько кваліфікованих ручних роботах у сільському господарстві та підсобний робітник. Найбільший дисбаланс між попитом на робочу силу та її пропозицією спостерігається у робітників на низько кваліфікованих ручних роботах у сільському господарстві – 110 осіб на одну вакансію, трактористів – 64 особи, економістів – 46 осіб, операторів комп'ютерного набору – 43 особи, юристів – 34 особи, менеджерів з персоналу – 31 особа та адміністраторів – 30 осіб (рис. 5).

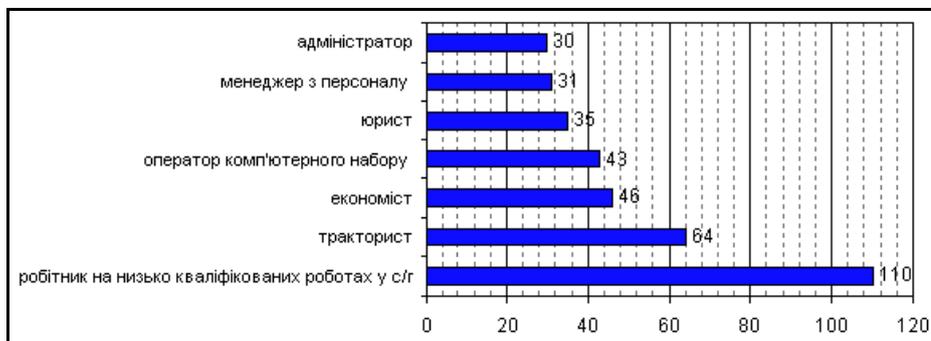

Рис. 5. Навантаження на одне робоче місце (вакантну посаду) у професійному аспекті в Україні у 2013 році

Що ж до високої потреби на професії, то тут виокремлюються такі спеціальності: спеціаліст державної служби, медична сестра, електрогазозварник, швачка, водій автотранспортних засобів та дворник. Робітникам цих спеціальностей набагато легше знайти роботу порівняно із іншими професіями. Рівень навантаження на вільні робочі місця порівняно низький і коливається в межах 1 – 4 особи на одне вільне робоче місце.

Аналіз попиту робочої сили за економічними районами в Україні у 2013 році показав, що найбільшим попитом користуються працівники у столичному економічному районі, який включає в себе Київську, Чернігівську, Житомирську області та місто Київ. Кількість вільних робочих місць у цьому районі складає більше 17 тис.

Дослідження співвідношення попиту і пропозицію показало, що найпроблемніша ситуація спостерігається у центральному економічному районі, де на одне вільне робоче місце припадає 51 незайнята особа. Черкаська область, яка входить до складу цього економічного району, має навантаження 140 осіб, що і стало причиною такого високого значення показника за районом в цілому (рис. 6).

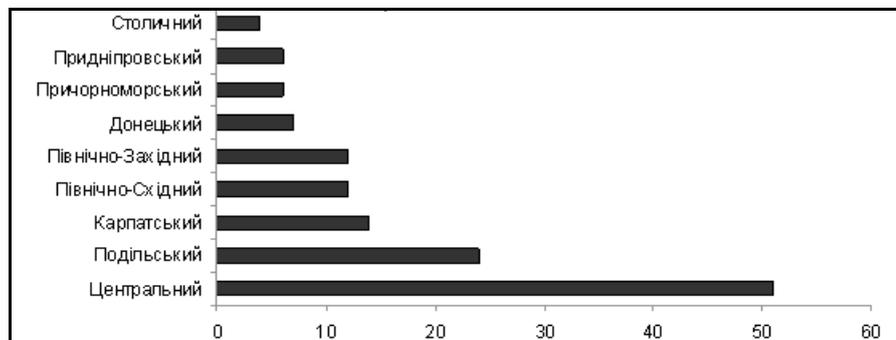

Рис. 6. Співвідношення попиту та пропозиції робочої сили за економічними регіонами України у 2013 році (осіб)

Найбільш формалізоване оцінювання потреби у фахівцях дозволяють здійснити статистичні методи та прогностичні моделі.

На сьогоднішній день проблема прогнозування кон'юнктури будь-якого ринку в Україні внаслідок швидких змін зовнішнього середовища за останні десятиліття стала особливо складною. З урахуванням тих труднощів і критичності помилок у прогнозах, деякі спеціалісти були вимушені заговорити про доцільність прогнозування. Насправді прогнозування кон'юнктури ринку – це обов'язок, який в явній та неявній формі повинні виконувати всі фірми, організації, установи, а також і освітні заклади.

Одна з основних цілей прогнозування кон'юнктури – визначення ринкових можливостей вищого навчального закладу в майбутньому на основі прогнозу. Прогнозування є досить проблематичним для сфери вищої освіти. Однак ті вищі навчальні заклади, які займаються прогнозом, мають значно більше шансів на успіх, ніж ті, які це ігнорують.

Прогнозування підготовки спеціалістів тісно пов'язане з іншими галузями наукового прогнозування. Чинники, від яких залежать обсяги підготовки спеціалістів на перспективу, мають такі параметри: прогноз розвитку окремих галузей народного господарства та окремих економічних регіонів; зміни демографічної ситуації; матеріальні, трудові, фінансові можливості держави; соціальні наслідки масової підготовки спеціалістів. Особливо варто виокремити визначення оптимальної структури підготовки кадрів: за рівнем кваліфікації, формами навчання, групами спеціальностей, а також забезпечення ефективності використання матеріальних, кадрових та фінансових ресурсів.

Наук. керівн. Чанкіна І. В.

Література: 1. Економічна активність населення України 2011 р. : стат. збірник / Державна служба статистики України. – К. : Знання-Прес, 2011. – 203 с. 2. Богиня Д. П. Основи економіки праці : [навч. посібн.] / Д. П. Богиня, О. А. Грішнова. – 3-тє вид., стер. – К. : Знання-Прес, 2002. – 313 с. 3. Вища освіта України – європейський вимір: стан, проблеми, перспективи // Вища школа. – 2008. – № 6. – С. 92–125. 4. Бараник З. П. Регіональний аналіз функціонування ринку праці / З. П. Бараник // Наук. вісник ВДУ ім. Л. Українки : зб. наук. праць. – Луцьк : ВДУ ім. Л. Українки, 2004. – № 5. – С. 76–81.

Молодець Я. О.

УДК 331.5

Студент 4 курсу
факультету економічної інформатики ХНЕУ ім. С. Кузнеця

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ СТАТИСТИЧНОЇ ОЦІНКИ ЕКОНОМІЧНОЇ АКТИВНОСТІ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

Анотація. Виокремлено теоретичну базу, що забезпечує подальший напрям дослідження економічної активності населення країни для адекватної оцінки соціально-економічного стану суспільства та формування перспектив його розвитку. Виявлено проблеми формальної та неформальної зайнятості, а також тенденції їх розвитку.

Анотация. Выделена теоретическая база, обеспечивающая дальнейшее направление исследования экономической активности населения страны для адекватной оценки социально-экономического состояния общества и формирования перспектив его развития. Выявлены проблемы формальной и неформальной занятости, а также тенденции их развития.

Annotation. The article focuses on the theoretical framework that provides future research area in the economic activity of the country population to adequately assess the socio-economic situation of the society and formation of prospects for its development. Problems of formal and informal employment, as well as trends in their development were identified.

Ключові слова: економічна активність, формальна й неформальна зайнятість, повна й неповна зайнятість.

Соціально-економічний розвиток країни визначає стан ринку праці в ній. Кількісно-якісний дисбаланс між пропозицією та потребою у робочій силі, низький кваліфікаційний рівень незайнятого й працюючого населення, а також проблеми зайнятості молоді та інвалідів визначають у сучасних умовах господарювання необхідність формування теоретичної бази дослідження, яка дасть змогу визначити реальний стан розвитку економіки країни.

© Молодець Я. О., 2014

ISO

"Управління розвитком", № 11 (174) 2014

В економічній літературі стан ринку праці визначається через рівень його економічної активності, визначення якого має різні напрями висвітлення.

В аналітичній практиці різних країн під економічною активністю населення частіше всього розуміють сукупність зайнятого й безробітного населення. Але проблемам неповної зайнятості, поєднанню питань зайнятості та безробіття з проблемами формальної та неформальної зайнятості приділяється мало уваги.

У сучасній міжнародній практиці виділяють два важливі завдання дослідження економічної активності населення:

вимірювання кількості людських ресурсів, використання показника робочого часу для макроекономічного аналізу та моніторингу розвитку людських ресурсів;

вимірювання зв'язку між зайнятістю, доходом та іншими соціальними й економічними характеристиками з метою розробки та подальшої реалізації політики у сфері зайнятості, доходів населення та його професійної підготовки.

Вирішення зазначених завдань дає змогу сформувати інформаційну базу в дослідженні економічної активності населення.

З економічної точки зору головною метою збирання даних щодо економічно активного населення є отримання своєчасної та повної інформації щодо розміру та структури робочої сили країни. Дані, які збирають у різні моменти часу, забезпечують основу для спостереження за тенденціями та змінами на ринку праці. Поєднання зазначених даних з інформацією щодо інших питань економічного розвитку країни створює інформаційний простір для проведення достовірної оцінки й аналізу існуючого макроекономічного розвитку країни.

Так, приєднання у 2003 році Україна до Спеціального стандарту поширення даних (ССПД) Міжнародного валютного фонду, в рамках якого щоквартально оприлюднюються показники зайнятості та безробіття населення, заробітної плати і доходів дало змогу не тільки узгодити наявну інформацію щодо розвитку економічної активності населення України з методологією МОП, а й використати її для: оцінки рівня розвитку економічної політики країни, підтримки діяльності міжнародних фінансових ринків, проведення узгодженої кредитної політики.

У соціальному аспекті інформація щодо зайнятості та безробіття населення дозволяє оцінити пропозицію робочої сили та використання людських ресурсів у виробничому процесі.

Таким чином, формування інформаційної бази в дослідженні економічної активності населення здійснюється через систему статистичних показників, які дають змогу провести:

- аналіз соціально-економічної ситуації в країні, зокрема, для оцінки стану ринку праці;
- розрахунок макроекономічних показників із метою проведення міжнародних порівнянь;
- забезпечення вимог спеціального стандарту поширення даних, розробленого МВФ;
- моніторинг ефективності реалізації державної політики на ринку праці;

розробку та подальшу оцінку виконання державних програм зайнятості та програм соціально-економічного розвитку країни загалом.

Специфікою оцінки інформації в дослідженні рівня економічної активності населення є врахування критеріїв, що передбачені міжнародними стандартами, а саме – обов'язкове застосування особистого опитування домашніх господарств. У міжнародній аналітичній практиці обстеження домашніх господарств – це найбільш гнучкий інструмент збору статистичної інформації, який дозволяє задовольнити потреби різноманітних користувачів у необхідній інформації та здійснювати міжнародні порівняння.

Якщо загальноживим є визначення зайнятості як сукупності економічних, правових, соціальних, національних та інших відносин, пов'язаних із забезпеченням працездатного населення робочими місцями та їх участю в суспільно корисній діяльності, що приносить їм заробіток або дохід (прибуток), то згідно з рекомендаціями Міжнародної організації праці зайнятими вважаються особи у віці від 15 до 70 років включно, які:

- працювали впродовж обстежуваного тижня хоча б одну годину за наймом, отримуючи винагороду в грошовому або в натуральному вигляді, працювали індивідуально (самостійно) або у окремих громадян на власному (сімейному) підприємстві;

- працювали впродовж 30 годин на тиждень безкоштовно на підприємстві, що належить будь-кому з членів домогосподарства або в особистому підсобному сільському господарстві з метою реалізації продукції, що вироблена внаслідок цієї діяльності;

- особи, які були тимчасово відсутні на роботі, тобто формально мали робоче місце (власне підприємство), але не працювали впродовж обстежуваного періоду з незалежних від них особистих обставин, зберігаючи формальні зв'язки з місцем роботи.

Наведені визначення розширюють можливість врахування людських ресурсів, що не завжди підпадають під облік офіційної статистики й дають змогу визначити реальний стан економічної активності населення з урахуванням фактору часу.

Згідно із законом України "Про зайнятість населення" розрізняють такі форми зайнятості:

повна й неповна;

формальна й неформальна.

Повна зайнятість – це становище в країні, за яким все працездатне населення забезпечене роботою. У даному питанні необхідною є участь держави в якості основного регулятора ринку праці, тому що створити оптимальне співвідношення між рівнем попиту та пропозиції без посередника не є можливим.

Повна зайнятість населення досяжна лише в тому випадку, коли попит і пропозиція відповідають один одному, але цей варіант, як і все ідеальне, на практиці не реалізовується. По-перше, через наявність людського фактора, який неможливо врахувати, по-друге, завжди буде існувати так зване природне безробіття, тобто стан, за якого невеликий відсоток населення перебуває в пошуку кращого місця роботи. За даними міжнародних експертів зазначена частка не повинна

перевищувати 5 – 7 % від загального числа працездатних громадян [1]. Причому цей рівень повинен підтримуватися постійно.

Часткова зайнятість – вимушене тимчасове скорочення нормальної або встановленої законодавством тривалості робочого часу, перерва в одержанні заробітку або скорочення його розміру через тимчасове припинення виробництва без припинення трудових відносин із причин економічного, технологічного, структурного характеру.

Виходячи з того, що явище повної зайнятості майже неможливе. Слід визначити переваги та недоліки повної й часткової зайнятості, основні характеристики яких наведені у табл. 1.

Таблиця 1

Переваги та недоліки основних форм зайнятості

Повна зайнятість	Часткова зайнятість
Переваги	
Відсутність циклічного безробіття	Ненормований робочий графік
Гарантована оплата праці	Можливість побічної роботи
Достатня кількість робочих місць	Оплата під час хвороби
Забезпечення необхідною робочою силою підприємства та організації	Соціальні виплати
Соціальні виплати	Трудова відпустка
Недоліки	
Низька заробітна плата	Певна кількість робочої сили вимушено залишається без роботи
Наявність прихованого безробіття	Спад виробництва
Відсутність або незначна мобільність робочої сили	Надлишкові працівники
Екстенсивне економічне зростання	Неефективне використання праці офіційно зайнятого трудового контингенту людей

В Україні протягом останніх років зростає рівень неформальної зайнятості. Найбільші темпи її зростання спостерігаються у сільському господарстві, будівництві, торгівлі, ремеслі, ремонті, ресторанному та готельному бізнесі.

Неформальна зайнятість – трудова діяльність, яка дозволена чинним законодавством, однак процедура її реєстрації не передбачена або обмежена, а результати (доходи) не враховуються офіційною статистикою (не декларуються) і не підлягають оподаткуванню.

Неформальна зайнятість є дещо специфічною формою, адже вона є неоднозначною. Тобто наявність неформальної зайнятості у країні має як негативні сторони, так і позитивні.

Переваги та недоліки неформальної зайнятості з позицій робітника наведено у табл. 2.

Таблиця 2

Переваги та недоліки неформальної зайнятості з точки зору працівників

Переваги	Недоліки
Нестабільний розмір доходів та часу їх отримання	Більш регулярні поточні прибутки робітників
Відсутність соціальних гарантій	Більший розмір доходів підприємців
Велика тривалість робочого часу	Гнучкий, вільний графік – для випадкової та самозайнятості (+ для студентів, пенсіонерів)
Туманні перспективи професійного зростання	Більш низькі вимоги до рівня кваліфікації

З точки зору держави, можна сказати, що наслідком неформальної зайнятості є посилення нерівності доходів, що для нашої країни є надмірним, а в свою чергу, призводить до соціальної напруги в суспільстві.

Масштаби неформальної зайнятості в Україні за різними оцінками експертів складають від 30 до 60 % [2].

Сучасні умови господарювання висувають і нові вимоги до формування інформаційної бази щодо оцінки рівня економічної активності населення.

Економічна активність повинна визначатися не тільки через співвідношення зайнятих й безробітних, але й через співвідношення зайнятих у формальному й неформальному секторі економіки.

Враховання такого співвідношення дасть змогу:

підвищити рівень стабільності та привабливості сектору формальної зайнятості (розширення можливості працевлаштування у сфері формальної зайнятості, зростання оплати праці і доходів у всіх сферах та за видами економічної діяльності, дотримання норм трудового законодавства, захист прав працівників на підприємствах формального сектору);

стимулювати перехід зайнятих із неформального сектору у формальний, важливим напрямом якого є впровадження системи соціального страхування, у тому числі медичного;

сприяти розвитку малого підприємництва (спрощення процедури реєстрації та ліцензування діяльності; зменшення податків, насамперед на фонд заробітної плати; надання пільг підприємцям, які створюють додаткові робочі місця; надання фінансової підтримки підприємствам малого бізнесу засобами гнучкої кредитно-податкової політики);

забезпечити реальний захист соціально вразливих верств населення, створити умови для їх посиленої участі в суспільному виробництві відповідно до їхніх бажань і можливостей.

Наук. керівн. Серова І. А.

Література: 1. Грішнова О. А. Економіка праці та соціально-трудова відносина : підручник / О. А. Грішнова. – К. : Знання, 2009. – 390 с. 2. Рофе А. И. Рынок труда, занятость населения, экономика ресурсов для труда / А. И. Рофе. – М. : МИК, 2008. – 190 с. 3. Павловська О. Удосконалення політики зайнятості населення на основі реальної оцінки вартості робочої сили / О. Павловська, Н. Павловська // Україна : аспекти праці. – 2000. – № 4. – С. 8–13. 4. Сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua. – Назва з екрану.

УДК 314.9

Проскурніна А. А.

Студент 4 курсу
факультету економічної інформатики ХНЕУ ім. С. Кузнеця

СТАТИСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ЧИСЕЛЬНОСТІ ТА СТРУКТУРИ НАСЕЛЕННЯ КРАЇНИ

Анотація. Подано опис демографічної ситуації в Україні. Наведено динаміку чисельності населення і розглянуто статеву-вікову структуру населення України. Наведено результати проведеного аналізу, які дозволяють оптимально збалансувати розвиток економіки і розробити напрями демографічної політики.

Аннотация. Представлено описание демографической ситуации в Украине. Приведена динамика численности населения и рассмотрена половозрастная структура населения Украины. Приведены результаты проведенного анализа, которые позволяют оптимально сбалансировать развитие экономики и разработать направления демографической политики.

Annotation. The article is devoted to the description of the demographic situation in Ukraine. The dynamics of the size of population is presented and sex and age structure of the population of Ukraine is considered. The results of the conducted analysis are given which make it possible to optimally balance economy development and work out a demographic policy.

Ключові слова: наявне населення, постійне населення, "юридичне населення", депопуляція населення.

Чисельність населення країни в цілому та окремих її регіонів є результатом взаємообумовленого розвитку всієї сукупності процесів суспільного розвитку, насамперед, соціально-економічних та демографічних. Закономірності розвитку економіки значною мірою визначають характер демографічних процесів. Тенденції демографічного розвитку є неодмінним фактором, який обумовлює економічну і соціальну політику держави. Вивчення процесів відтворення населення, особливо динаміки його чисельності, має практичне значення для встановлення механізму взаємодії економічних і демографічних процесів. Чисельність населення країни чи окремих її регіонів не є величиною стабільною. Вона змінюється відповідно до дії усієї сукупності різноманітних факторів. Знання чисельності населення на певну дату чи період дозволяє оптимально збалансувати розвиток народного господарства і напрями демографічної політики.

Життєдіяльність суспільства визначається життєдіяльністю населення. Все, що створюється і діє в суспільстві, робиться людьми та заради людей-виробників і споживачів матеріальних благ, соціально-культурних цінностей.

Визначальним параметром населення є його чисельність. Джерелом інформації про чисельність населення є переписи, що провадяться в Україні не частіше, як раз на 10 років, а в міжпереписний період – це результати оцінок – розрахунки за даними поточного обліку процесів природного та механічного руху.

Основними категоріями населення, за якими реєструється його чисельність, є наявне та постійне населення.

Наявне населення (НН) – це чисельність осіб, які на момент реєстрації перебувають на території певного населеного пункту, незалежно від місця їх постійного проживання.

Постійне населення (ПН) – це чисельність осіб, які постійно, протягом тривалого часу проживають на території певного населеного пункту, незалежно від їх наявності на момент реєстрації.

Поряд з ними враховуються ще такі категорії населення, як тимчасово проживаючі та тимчасово відсутні.

Тимчасово проживаючі (ТП) – особи, які постійно проживають в іншому населеному пункті, але на момент обстеження перебувають у даному пункті (за відсутності на постійному місці проживання не більш як 6 місяців).

Тимчасово відсутні (ТВ) – особи, які постійно проживають в даному населеному пункті, але на момент обстеження перебувають за його межами, якщо термін їх відсутності не перевищує 6 місяців.

На підставі зазначених категорій населення визначають баланси категорій населення, які характеризують зв'язок між наявним та постійним населенням, а саме:

$$\text{НН} = \text{ПН} - \text{ТВ} + \text{ТП} \text{ або } \text{ПН} = \text{НН} - \text{ТП} + \text{ТВ}.$$

Баланси категорій населення використовуються для перевірки точності обліку й розрахунку чисельності постійного та наявного населення. Окремо існує категорія "юридичного населення" – особи, які офіційно прописані на певній території. Ця категорія не збігається з поданими раніше і не реєструється переписами, оскільки перепис не передбачає перевірки паспортних даних. Проте категорії постійного та наявного населення широко використовуються як у ході визначення демографічних показників, так і під час розрахунку народногосподарських потреб. А саме на підставі чисельності постійного населення обчислюють потреби в житловому будівництві, забезпеченості шкільними та дошкільними закладами, потребу в кількості приватизаційних документів.

Дані про чисельність наявного населення є основою для визначення необхідного обсягу житлово-комунальних послуг, послуг торговельної мережі, транспорту та зв'язку, побутової та туристичної сфер, медичних та культурних закладів тощо [1].

Україна за чисельністю населення є однією з великих держав Європи. На початок 1998 р. і до сьогодні за чисельністю жителів вона знаходиться на сьомому місці після Німеччини, Росії, Великобританії, Італії, Туреччини і Франції.

За останнє двадцятиріччя демографічна ситуація в нашій країні демонструє постійні показники скорочення населення. Станом на 01.11.2013 року чисельність наявного населення в Україні становила 45 447 010 мешканців, а за офіційними даними Державної служби статистики України станом на 01.01.2014 р. громадян України стало ще менше 45 426,2 тис. осіб [2].

За 2013 рік чисельність міського населення скоротилася на 52,5 тис. осіб, демонструючи динаміку на рівні -0,17 %, а сільського на 80,7 тис. осіб, що, в свою чергу, становить -0,57 %.

Територіальну структуру динаміки чисельності населення в аспекті регіонів демонструють дані табл. 1 [2].

Таблиця 1

Зміна чисельності населення (у %) станом на 01.01.2014 р. відносно 01.01.2013 р. в аспекті регіонів

Темпи зростання чисельності населення, у %	Регіони
до -0,75	Чернігівська, Сумська, Луганська
"-0,75" – "-0,5"	Вінницька, Черкаська, Кіровоградська, Полтавська, Запорізька, Донецька
"-0,5" – "- 0,25"	Тернопільська, Хмельницька, Житомирська, Миколаївська, Херсонська, Дніпропетровська, Харківська
-0,25 – 0	Львівська, Одеська
0 – 0,25	–
0,25 – 0,5	Волинська, Рівненська, Закарпатська, Івано-Франківська, Чернівецька, Київська, АРК
понад 0,5	м. Київ, м. Севастополь

Як видно з табл. 1, найбільші темпи скорочення населення належать Чернігівській (- 0,96 %), Сумській (-0,86 %), Луганській (-0,76 %), Кіровоградській (-0,75 %) та Донецькій (-0,73 %) областям. Серед міського населення найбільші темпи скорочення у Луганській області (-0,71%), а сільського у Чернігівській (-2,11 %). Позитивна динаміка серед областей України зафіксована у дев'яти областях, у сімнадцяти – негативна, у Одеській області чисельність її населення станом на 01.01.2014 р. відносно 01.01.2013 р. практично не змінилася.

Упродовж 1991 – 2014 рр., громадян України поменшало на 6 418,7 тис. осіб, із них на міграційне сальдо припало 568,9 тис. осіб. (1991 по 2013 рр.) Скорочення міського населення протягом 1991 – 2014 рр. зафіксовано на рівні – 3 541 тис. осіб, а сільського – 2 875,6 тис. осіб. Швидшими темпами скорочувалося сільське населення, ніж міське. Так, станом на 01.01.2014 р. відносно 1991 р. його поменшало на 16,4 %, а міського на – 10,71 %. Більш детально слід розглянути динаміку чисельності міського та сільського населення 1991 – 2014 рр. на графіку (рис. 1) [2].

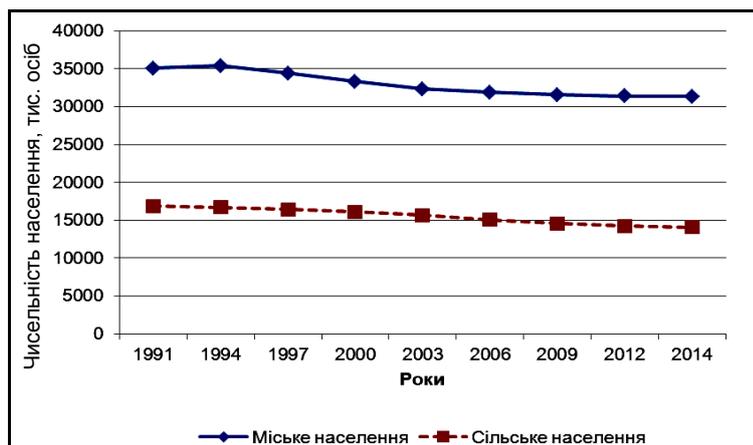

Рис. 1. Динаміка чисельності міського та сільського населення у 1991 – 2014 рр.

Україна виражає одні з найвищих темпів скорочення населення серед європейських країн, за прогнозом ООН до 2050 року чисельність громадян нашої країни скоротиться до 33 млн осіб. В Інституті демографії та соціальних досліджень НАНУ мають іншу позицію, їхній прогноз складає 36,2 – 36,3 млн осіб, який базується на скороченнях темпів депопуляції (зменшення населення) в останні роки [2].

Одним із важливих демографічних показників є статеві-вікова структура населення. Вона дозволяє зробити певні висновки щодо демографічних тенденцій та визначити можливі зміни динаміки чисельності населення в майбутньому. Сама ж статеві-вікова структура населення є результатом особливостей народжуваності і смертності населення в конкретних історичних умовах відтворення [3].

У структурі населення України 53,8 % (24 410,0 тис. осіб) складають жінки і 46,2 % (20 962,7 тис. осіб) – чоловіки. Зі зростанням питомої ваги чисельності чоловіків у структурі населення продовжуються позитивні зрушення (які спостерігаються з 2009 р.) у співвідношенні статей. На кінець 2012 р. на 1 000 чоловіків припадало 1 164 жінки, тоді як на початок року – 1 167 (на початок 2009 р. – 1 170). Однак зміни у статевій структурі населення міських та сільських жителів мають неоднаковий характер: у міських поселеннях із 2009 р. співвідношення майже не змінюється і коливається в межах 1 183 – 1 184, а в сільському населенні "навантаження" на чоловіків щорічно зменшується (так, на початок 2009 р. в сільській місцевості на 1 000 чоловіків припадала 1 141 жінка, а на початок 2013 р. – 1 126) [4].

Основний чинник формування статеві структури населення країни – смертність чоловіків та жінок.

Щороку народжується хлопчиків більше, ніж дівчаток. Так, у 2012 р. від загальної кількості народжених народилось хлопчиків 51,6 %, а дівчаток – 48,4 %, або ж на 100 дівчаток припадало 107 хлопчиків.

Індикатором суттєвої статеві диспропорції структури населення є гендерна різниця показників середньої очікуваної тривалості життя під час народження: у 2012 р. середня очікувана тривалість життя при народженні для чоловіків становила 66,11 років, для жінок – 76,02 років. Тобто різниця середньої очікуваної тривалості життя при народженні між чоловіками та жінками становила 9,91 років, тоді як, наприклад, у Швеції та Нідерландах – 4 роки, у Німеччині – 5 років [4].

Статеві-віковий склад населення країни є результатом дії багатьох факторів, як демографічних (народжуваності, смертності, міграційних процесів), так і тих, що на них впливають – історичних та соціально-економічних. В останні 11 років, незважаючи на щорічне зменшення чисельності населення (як загальне, так і природне зменшення чисельності населення), депопуляція призупинилась.

Депопуляція населення – звужене відтворення населення (коли наступні покоління менші за чисельністю від попередніх), що призводить до систематичного зменшення чисельності населення і структурних зрушень у розподілі населення за віком у бік старших вікових груп.

У 80-х рр. відбулося зростання народжуваності, а в 90-х та на початку XXI століття – зменшення. Починаючи з 2002 р., поступово зростає кількість народжень, що утворює на нижній частині статеві-вікової піраміди широку основу.

Специфікою статеві-вікової піраміди населення України є її хвилеподібний характер.

Незважаючи на зростання народжуваності, загальна кількість дітей у віці 0 – 15 років зменшувалась і тільки в останні два роки вона почала збільшуватись: упродовж 2011 р. на 17,5 тис. осіб, 2012 р. – на 54,6 тис. осіб. Чисельність населення у віці 16 – 59 рр. за останні п'ять років зменшилась з 29,7 млн осіб до 28,6 млн осіб. Також зменшилась частка осіб цієї вікової групи в загальній чисельності населення – на 01.01.2013 р. вона становила 63,1 %. Цей процес буде продовжуватись, оскільки у цю вікову групу будуть "входити" когорти з чисельністю менше 400 тис. осіб, а "виходити" більше ніж 600 тис. осіб [2].

На початок 2013 р. майже кожен сьомий житель України перебував у віці 65 років і старше. Водночас частка населення у віці 60 років і старше (показник старіння населення, який рекомендовано Інститутом демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України) на 01.01.2013 р. склала 21,4 %, рис. 2 [4].

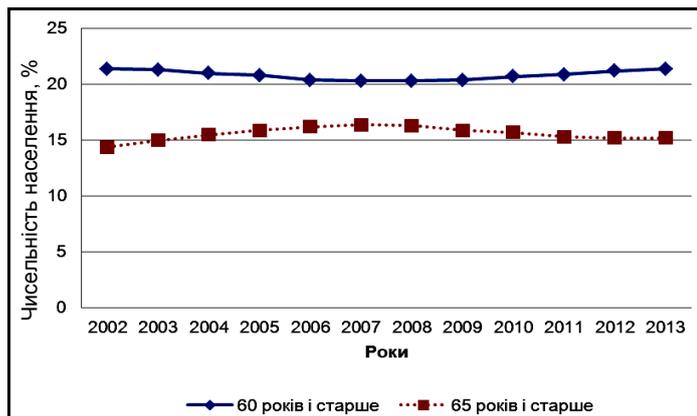

Рис. 2. Показники старіння населення України (у % до загальної чисельності постійного населення; на початок року)

В Україні рівень старіння населення серед регіонів значно різняться (табл. 2).

Таблиця 2

Рівень старіння населення регіонів України на початок 2013 року (населення у віці 60 років і старше у % до загальної чисельності постійного населення)

Рівень старіння населення, %	Регіони
до 20,5	Волинська, Рівненська, Львівська, Закарпатська, Івано-Франківська, Чернівецька, Одеська, м. Київ
20,5 – 21,4	Тернопільська, Київська, Миколаївська, Херсонська, АРК
21,5 – 22,4	Хмельницька, Житомирська, Харківська, Дніпропетровська, Запорізька
22,5 – 23,4	Вінницька, Кіровоградська, Полтавська, Сумська, Луганська
понад 23,4	Чернігівська, Черкаська, Донецька

Так, частка осіб у віці 60 років і старше варіює від 16,2 % у Закарпатській області до 25,4 % у Чернігівській. Згідно зі шкалою Ж. Боже-Гарньє – Е. Россета, рівень старіння населення України є дуже високий [4].

Проведений аналіз статистичних показників чисельності населення свідчить про зростання депопуляції у 2013 році порівняно з 2012 р. Вищі темпи зменшення населення у сільській місцевості, ніж у міській, що, в свою чергу, зумовлене міграціями молоді з села в місто. Найбільші темпи скорочення населення характерні для Луганської, Донецької областей за рахунок негативної динаміки міського населення та Чернігівської, Сумської – найвищих темпів депопуляції в селах.

Аналіз статистичних матеріалів також свідчить про те, що в Україні спостерігається постійне перевищення жінок у загальній чисельності населення. При цьому абсолютна перевага жінок дещо зростає, хоч відносні показники свідчать про незначне вирівнювання співвідношень між чисельністю чоловіків і жінок. Перевага чисельності жінок над чоловіками пояснюється, насамперед, нижчою смертністю жінок.

Наявну структуру населення України можна вважати несприятливою з точки зору тенденцій шлюбності та природного відтворення населення. Важливу роль у природному відтворенні населення та визначенні демографічної бази трудових ресурсів відіграє характер вікової структури населення. Характерною особливістю сучасної вікової структури населення України є зниження частки дітей у загальній чисельності населення. Це свідчить про те, що в Україні на сучасному етапі її соціально-економічного розвитку склався звужений тип відтворення населення. Причому сільське населення, дивлячись на його вікову структуру, має менші можливості порівняно з міським щодо активізації відтворення нових поколінь.

Важливим фактором подальшого економічного і соціального розвитку країни є співвідношення між основними віковими групами населення – допрацевдатного, працевдатного та старшого за працевдатний. Чисельність населення України у віці, старшому за працевдатний, щорічно зростає. Зменшення питомої ваги дітей та осіб працевдатного віку під час одночасного зростання населення у віці, старшому за працевдатний, свідчить про постаріння населення країни. При збереженні сучасних тенденцій народжуваності і смертності у майбутньому цілком можливе подальше збільшення питомої ваги осіб похилого віку і відповідно – загальне постаріння населення України.

Таким чином, урахування виявлених тенденцій розвитку демографічних процесів дозволить виробити ефективні напрями демографічної політики, спрямованої на оптимізацію структури населення.

Наук. керівн. Аксьонова І. В.

Література: 1. Статистика чисельності, складу та розміщення населення [Електронний ресурс]. – Режим доступу : lubbook.net. – Назва з екрану. 2. Динаміка чисельності населення в Україні у 2013 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://infolight.org.ua>. – Назва з екрану. 3. Розміщення продуктивних сил України : навч.-метод. посібн. для самост. вивч. дисц. / С. І. Дорогунцов, Ю. І. Пітюренко, Я. Б. Олійник та ін. – К. : КНЕУ, 2000. 4. Загальна характеристика статеві-вікового складу населення України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua. – Назва з екрану.

Студент 4 курсу
факультету економічної інформатики ХНЕУ ім. С. Кузнеця

АНАЛІТИЧНИЙ ОГЛЯД ПРИБУТКІВ ФІНАНСОВОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ

Анотація. Наведено інформацію, що дає змогу зробити оцінку прибутковості фінансового ринку України за його секторами та оцінити можливість зростання на майбутні роки з урахуванням попередньої інформації та виявити найбільш залежний сектор, що відіграє найбільш важливу роль в останні роки для збільшення прибутковості країни.

Аннотация. Представлена информация, которая позволяет сделать оценку доходности финансового рынка Украины по его секторам и оценить возможность роста на предстоящие годы с учетом предыдущей информации и выявить наиболее зависимый сектор, играющий наиболее важную роль в последние годы для увеличения прибыльности страны.

Annotation. Information is provided that makes it possible to assess the profitability of the financial market of Ukraine by its sectors and the possibility of growth in the coming years based on the prior information and identify the most dependent sector which has played the most important role in recent years, to increase the profitability of the country.

Ключові слова: фінансовий сектор, грошово-кредитний сектор, сектор страхових та пенсійних послуг, фондовий сектор, сектор інвестицій, банківський сектор.

Сьогодні фінансовий сектор розглядають як фінансовий ринок, який забезпечує накопичення та розподіл інвестиційних ресурсів, взаємодію виробників та споживачів фінансових послуг за правилами, визначеними державою та її регуляторними органами. Складовими фінансового ринку виступають грошово-кредитний, страховий, фондовий ринок, ринок послуг спільного інвестування, недержавних пенсійних послуг. Метою даної роботи є ознайомлення читача з теперішньою ситуацією в Україні за кожною з галузей, яка входить у фінансовий сектор [1].

Варто додати, що роль фінансового сектору у підвищенні ефективності функціонування національної економіки дуже важлива, саме тому її досліджують зарубіжні економісти, такі, як: Ф. Аллен, Г. Габбарт, Дж. Герлі, Р. Голдсміт, Дж. Грінвуд, Д. Даймонд, К. Джалан, Х. Джонсон, Доллан Е. Дж., Р. Кінг, А. Кхан, Р. Лівайн, Р. Раджан, П. Роуз. Разом із тим актуальними є питання прибутковості фінансового сектору як економічної категорії у взаємозв'язках із поняттями "фінансова система", "фінансовий ринок", "фінансовий посередник"; недостатньо чітко обґрунтована його роль і місце у фінансовій системі, що й зумовлює актуальність статті.

Для ознайомлення з ситуацією в Україні за прибутками подано розбиття доходів за секторами фінансового ринку (табл. 1) [2].

Таблиця 1

Прибутки за секторами фінансового сектору України

Роки	Прибутки, млн грн				
	Грошово-кредитний сектор	Сектор страхових та пенсійних послуг	Фондовий сектор	Сектор інвестицій	Банківський сектор
2005	82 760	6 129	780 639	111 174	150 698
2006	97 214	8 741	239 423	148 972	142 369
2007	141 901	15 343	84 796	222 679	165 926
2008	186 671	19 305	114 536	272 074	231 710
2009	194 965	15 621	58 831	192 878	225 109
2010	225 692	19 022	54 423	189 061	136 847
2011	239 885	21 799	396 478	259 932	142 778
2012	255 283	20 852	434 821	263 728	98 255
2013	307 139	26 174	3 132 413	247 892	168 888
лютий 2014	308 426	25 154	189 289	–	15 331

Як видно з наведеної табл. 2, прибутки в країні за наведеними роками розподілені не зовсім рівномірно. Це свідчить про те, що розвиток країни не стоїть на місці, адже з наведених даних можна зробити висновок, що в останні роки, не дивлячись на сектор економіки, показники є вищими, аніж у перші роки огляду даних. У свою чергу, низькі показники зумовлені тим, що в країні відбувалися якісь непередбачені планом розвитку процеси, що впливали на фінансовий стан держави. Далі пропонується інформація щодо темпів зростання чи падіння прибутковості в Україні за останні два роки для оцінки теперішньої ситуації і можливих перспектив розвитку.

Таблиця 2

Структура і динаміка прибутків

Сектори	2012 рік	2013 рік	Структура		Тр	Тпр
			2012 рік	2013 рік		
Грошово-кредитний сектор	255 283	307 139	23,79	7,91	0,33	0,67
Сектор страхових та пенсійних послуг	20 852	26 174	1,94	0,67	0,35	0,65
Фондовий сектор	434 821	3 132 413	40,53	80,68	1,99	-0,99
Сектор інвестицій	263 728	247 892	24,58	6,38	0,26	0,74
Банківський сектор	98 255	168 888	9,16	4,35	0,48	0,52
Сума	1 072 939	3 882 506	100	100	–	–

Як видно з наведеного аналізу найбільшу частку в фінансовому секторі України як у 2012 році, так і в 2013 році займав Фондовий ринок і якщо в 2012 році він займав 40 % прибутковості всього сектору фінансів, то в 2013 році він збільшився вдвічі і склав уже 80 %. Отож за підсумками 2013 року обсяг біржової торгівлі на УФБ збільшився на 2,98 млрд грн (у 8 разів) порівняно з 2012 роком. Оскільки у той же час всі інші сектори втратили свою позицію, найімовірніше через велику частку прибутковості фондових бірж.

Також важливу роль на фінансовому ринку відіграють небанківські кредитні установи (так звані "парабанки"). Вони функціонують на кредитному ринку, але на відміну від комерційних банків можуть здійснювати обмежене коло операцій. Основним їх видом є кредитні спілки, які формують свої ресурси на основі пайових та інших внесків членів цих спілок, а також здійснюють мобілізацію коштів на депозитні вклади. Основний напрям їх діяльності – кредитування юридичних і фізичних осіб. У цій сфері функціонують також ломбарди, які надають кредити фізичним особам під заставу майна [3]. Отже, далі слід навести інформацію за роками за прибутковістю даних одиниць врядування (рис. 1).

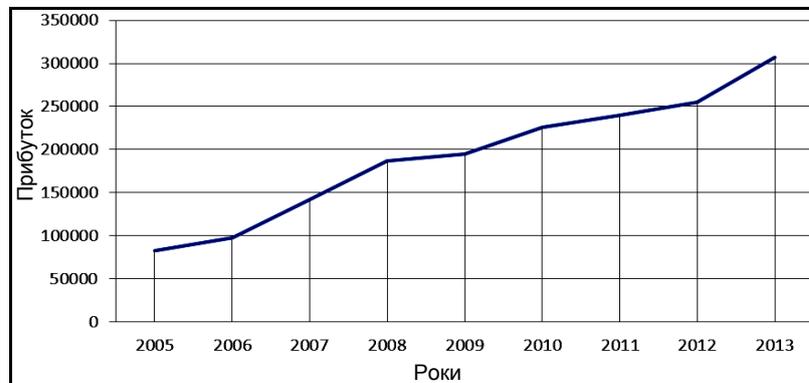

Рис. 1. Прибуток грошово-кредитних установ

Як видно на графіку, наявна гарна тенденція, адже з роками прибуток від даних одиниць управління тільки збільшується, а це є позитивним результатом і свідчить про правильну й ефективну роботу таких упродовжень у фінансовому секторі України.

Важливу роль на ринку фінансових послуг відіграють страхові компанії. Вони формують колективні страхові фонди на засадах солідарної відповідальності, приймаючи на себе відповідні ризики, укладають угоди страхування з юридичними та фізичними особами, приймають страхові внески (премії) й виплачують страхове відшкодування. Крім того, вони є одними з провідних суб'єктів фінансового ринку, інвестуючи тимчасово вільні кошти та страхові резерви, а також надаючи кредити своїм клієнтам (у межах передбачених законодавством даної країни). Разом із ними у сфері соціального страхування функціонують недержавні пенсійні фонди і спільно з державним пенсійним фондом формують систему пенсійного забезпечення. Недержавне пенсійне страхування є добровільним, доповнюючи обов'язкове державне, і здійснюється у накопичувальній формі (розмір пенсії прямо залежить від накопиченої на персональному рахунку суми внесків). Недержавні пенсійні фонди є одними з найважливіших інвесторів, маючи у своєму розпорядженні так звані "довгі гроші", які можуть вкладатися у довготривалі проекти, сприяючи розвитку економіки [4]. Далі наведена інформація щодо річних прибутків в описаних сферах (рис. 2).

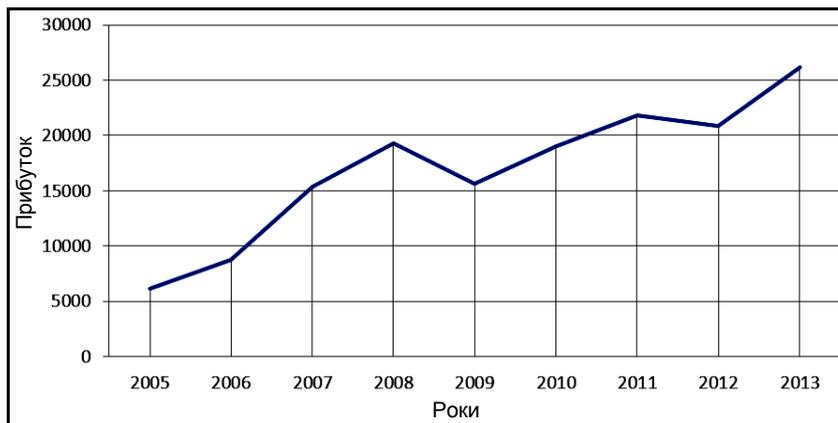

Рис. 2. Прибуток страхових та пенсійних корпорацій

Ситуація є непоганою, адже знову ж таки простежується тенденція до зростання. Є певні виключення тільки в період із 2008 по 2009 роки, що є причиною цього – сказати важко, але можливо, що якимось чином вплинули події, пов'язані з кризою, яка відбулася в 2008 році. Можна припустити, що якісь економічні події чи зрушення в національній економіці спричинили такий спад. У цілому ж ситуація сприятлива і надійна.

Наступним етапом буде інвестування. Інститути спільного інвестування виступають фінансовими посередниками на ринку цінних паперів, мобілізуючи кошти розрізнених інвесторів та вкладаючи їх у відповідні інвестиції. В Україні вони можуть створюватися у формі пайових (відкритих, інтервальних, закритих диверсифікованих і недиверсифікованих, венчурних) та корпоративних (закритих недиверсифікованих і венчурних) інвестиційних фондів. Подано динаміку прибутку інвестицій у фінансовому секторі (рис. 3).

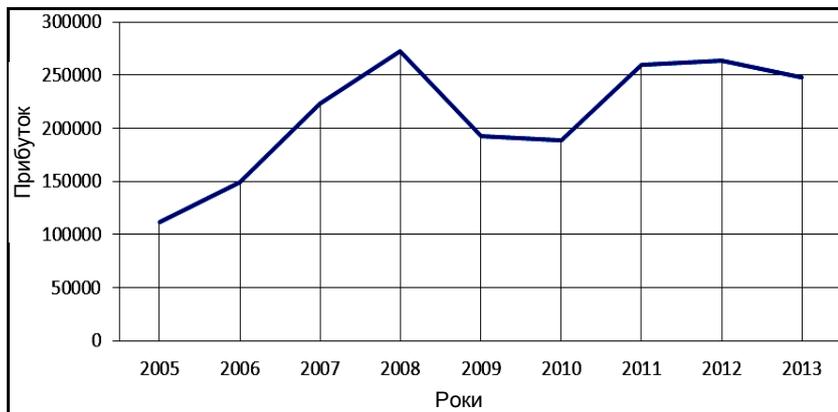

Рис. 3. Прибуток від інвестицій

З побудованого графіка видно, що в останні роки спостерігається спад прибутку від інвестицій. Чим це може бути викликано – невідомо, але безумовно значну роль відіграла останнім часом втрата інвесторами привабливості інвестувати в Україну через складну економічну ситуацію держави. Та все ж можна говорити про те, що ситуація не гірша порівняно з падінням 2008 – 2010 років, де криза була більш значимою, ніж зараз. В цілому інвестування не втратило значних позицій за прибутковістю у фінансовому секторі України.

Наступною важливою складовою прибутковості фінансового сектору є фондовий ринок. Професійна діяльність на фондовому ринку – це діяльність юридичних осіб із надання фінансових та інших послуг у сфері розміщення та обігу цінних паперів, обліку прав за цінними паперами, управління активами інституційних інвесторів, що відповідає встановленим вимогам. Договори щодо управління цінними паперами можуть укладатись як з фізичними, так і юридичними особами. Важливою умовою є те, що сума договору про управління цінними паперами з одним клієнтом – фізичною особою має становити не менше суми, еквівалентної 100 мінімальним заробітним платам. Торговець цінними паперами може виступати поручителем або гарантом виконання зобов'язань перед третіми особами за договорами, що укладаються від імені клієнта такого торговця, отримуючи за це винагороду, що визначається договором торговця цінними паперами з клієнтом [3]. Далі запропоновано графік прибутковості фондового ринку за роками (рис. 4).

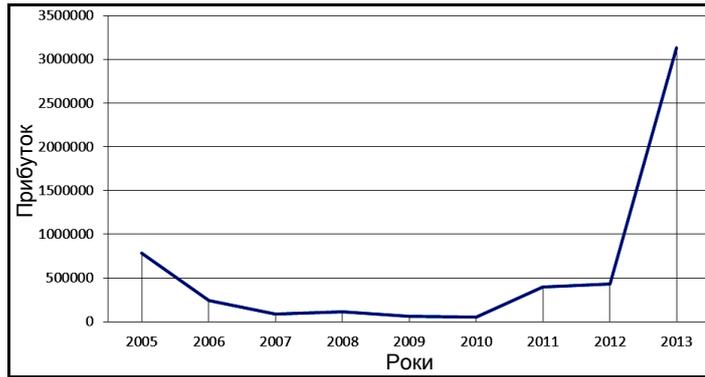

Рис. 4. Прибутки фондового ринку

Як видно з графіка, фондовий ринок мав стабільний плін за майже всі роки, але конкретно з 2012 по 2013 рік можна бачити різкий стрибок у позитивний бік. Це в загальному позитивна картина для фінансового сектору, адже збільшення відбулось у рекордні 8 раз і частка ринку зросла вдвічі порівняно з іншими секторами, а це свідчить про велике збільшення прибутковості в самому секторі.

Також дуже важливою складовою фінансового сектору є дослідження закономірностей розвитку банківського сектору і його структури в умовах фінансової глобалізації, яка визначає не тільки сучасні тенденції міжнародного руху капіталу, а й стан світової фінансової системи у найближчому майбутньому є особливо актуальним і потрібним. У системі фінансового ринку банки відіграють роль основних носіїв та організаторів грошово-кредитних відносин, а світовий фінансовий ринок виконує функцію своєрідного каталізатора процесів концентрації капіталу. Організація і функціонування банківського сектору в сучасних умовах має якісно новий характер взаємодії складових елементів, що спонукає до комплексного аналізу і розкриття сутності банківського сектору та особливостей його структури в Україні. Слід навести динаміку прибутків, що були зафіксовані роками в банківському секторі (рис. 5).

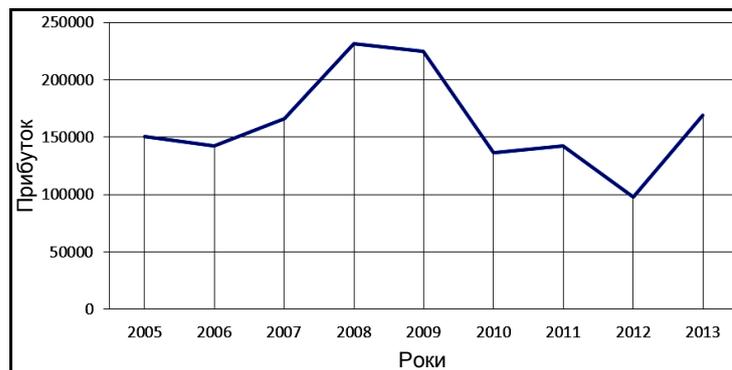

Рис. 5. Доходи банківської діяльності України

Дивлячись на подану динаміку, можна говорити, що в цілому ситуація нормальна, та все ж за весь період спостерігається нестабільний плін прибутковості. Останнім часом за даними Національного банку України країна почала виходити з кризи прибутковості, адже в період з 2012 по 2013 роки спостерігається зростання прибутку в країні порівняно з попередніми роками. Варто нагадати, що ситуація була поганою в період із 2008 по 2009 роки, адже тенденція була негативною через щорічне падіння, тепер же держава почала набирати оберти в цій сфері та є шанси і посилення до того, що в 2014 році теж відбудеться зростання.

Виходячи з наведеної інформації, можна зробити повноцінний висновок про фінансовий сектор України. Кожна розглянута галузь має свій елемент впливу, бо є важливою складовою системи. Не всі сектори, які перераховані, на жаль, мають однаковий еквівалент впливу на весь сектор фінансів. Окремо слід виділити фондовий ринок, який неочікувано вийшов в яскраві лідери з прибутковості в Україні. За даними офіційного сайту фондового ринку за один рік прибуток був збільшений у вісім разів і це дуже продуктивний результат, тому потрібно далі працювати в такому напрямі. Інші сектори скоротили свою прибутковість можливо саме за рахунок збільшення фондового ринку, але в цілому це не значно вплинуло на скорочення кожного сектору окремо. Стосовно майбутніх прибутків у цьому секторі говорити дуже рано, оскільки 2014 рік несе нестабільну економічну ситуацію.

Наук. керівн. Гриневич Л. В.

Література: 1. Фінансовий сектор України: сучасний стан і стратегія розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://libfor.com/index.php?newsid=44>. – Назва з екрану. 2. Сучасний стан та перспективи розвитку ринку

послуг України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pidruchniki.ws/18291122/menedzhment/suchasniy_stan_perspektivi_rozvitku_rinku_poslug_ukrayini. – Назва з екрану. 3. Фінанси підприємницького сектору, система грошових фондів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pidruchniki.ws/1529052745661/buhgalterskiy_oblik_ta_audit/finansii_pidpriyemnitskogo_sektoru. – Назва з екрану. 4. Фондовий ринок [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pidruchniki.ws/15950210/menedzhment/fondoviy_rinok. – Назва з екрану.

УДК 336.74

Штагер О. О.

Студент 4 курсу
факультету економічної інформатики ХНЕУ ім. С. Кузнеця

ПРОБЛЕМА СТАБІЛЬНОСТІ НА ВАЛЮТНОМУ РИНКУ УКРАЇНИ

Анотація. Описано функціонування і розвиток валютного ринку в Україні та проаналізовано його сучасний стан. Зазначено причини нестабільності валютного курсу та ситуації на валютному ринку в Україні. Проаналізовано динаміку змін валютного курсу в Україні з 2002 року до березня 2014 року та зроблено висновки щодо ситуації на валютному ринку.

Аннотация. Описано функционирование и развитие валютного рынка в Украине и проанализировано его современное состояние. Указаны причины нестабильности валютного курса и ситуации на валютном рынке в Украине. Проанализирована динамика изменений валютного курса в Украине с 2002 года по март 2014 года и сделаны выводы о ситуации на валютном рынке.

Annotation. Operation and development on the currency market in Ukraine is described and analysis of its current condition is made. The reasons for the instability of the exchange rate and the foreign exchange market in Ukraine are given. The dynamics of exchange rate changes in Ukraine from 2002 to March 2014 is analysed and conclusions about the situation on the currency market are drawn.

Ключові слова: валютний ринок України, валюта, курс валюти, нестабільність, кредит, міжнародний валютний фонд.

Актуальність даної статті підтверджується тим, що валютний курс, як і валютний ринок у цілому, відображається на житті кожного громадянина, цінах на продукти та послуги, економічних показниках на макро-, мезо- та мікроекономічному рівні життя країни. Нестабільний курс української гривні торкається кожного. Відомо, що відбувається подорожчання на всіх рівнях життя українців. Стабільність – риса, якої, на жаль, зараз не вистачає на валютному ринку України. Долар, євро та інші валюти змінюють свій курс майже кожного дня, починаючи з грудня 2013 року. Кожна особа, незважаючи на статус та вид діяльності, помітила та відчула всі зміни, які відбуваються зараз. Валютний ринок та його регулювання займає важливе місце в економічній політиці держави, оскільки стимулює економічний розвиток у країні та здійснює відповідний вплив на стан окремих секторів, галузей і підприємств.

У статті розглянуті погляди на вирішення проблеми таких вчених, як: Н. Бодрова, Б. Дуда, С. Еш, Д. Гридзук, О. Охріменко, В. Литвицький.

Найбільшою невирішеною проблемою на валютному ринку України є його нестабільність. Як зробити ринок стабільним завжди, а курс гривні утримати на постійній позначці? Також можна зазначити, що проблемою є і спекуляція банків та інших фінансових установ.

Мета написання статті – виділити основні проблеми валютного ринку України для того щоб усвідомити, в яких сферах чи частинах економіки треба допрацьовувати узагальнену систему принципів та законів.

Особливості економічних процесів вітчизняного фінансового простору вказують на унікальну важливість валютного ринку в Україні. Це зумовлено як самою природою останнього, так і його політичним значенням, у результаті якого регулювання органами державної влади відносин, пов'язаних з обігом та використанням іноземної валюти відбувається не просто враховуючи політичну доцільність, а є прямо підлеглим політичним, а отже, й електоральним цілям. У результаті такого стану в Україні не сформовані адекватні економічні цілі державного валютного регулювання, що несе значні побічні ефекти для економіки [1].

Валютні відносини є однією з найбільш складних сфер ринкового господарства, оскільки в них зосереджені проблеми національної і світової економіки. В умовах глобалізації постійно збільшуються міжнародні потоки товарів, послуг і особливо капіталів і кредитів. Валютний ринок та його регулювання займає провідне місце в економічній політиці держави. Валютне регулювання

може стимулювати економічний розвиток у країні та впливати на стан окремих секторів, галузей і підприємств, а також на місце держави на світовому ринку. Зміни ж в економіці країни та її міжнародному становищі, у свою чергу, впливають на розвиток валютних відносин і відповідним чином вносять коригування у валютну політику, що проводиться в державі [2].

У вітчизняній економічній літературі існують різні його визначення, серед яких найбільш поширені наведено на рис. 1.

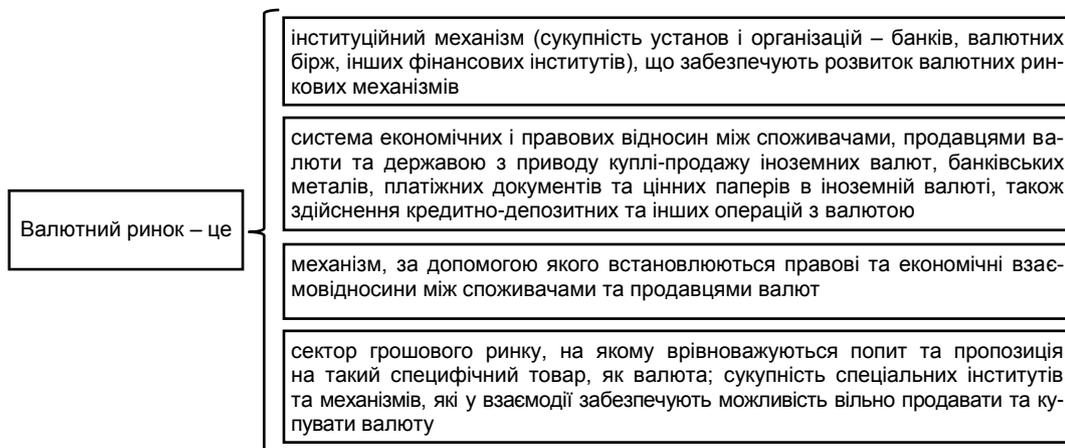

Рис. 1. Поняття "валютний ринок"

Успішний розвиток валютних відносин можливий за умови існування особливого ринку, на якому можна вільно продати та купити валюту. Без такої можливості економічні контрагенти просто не змогли б реалізувати свої валютні відносини – не мали б іноземної валюти для здійснення своїх зовнішніх зобов'язань, не змогли б перетворити одержану валюту в національні гроші для виконання своїх внутрішніх зобов'язань. Валютний ринок забезпечує своєчасне здійснення міжнародних розрахунків, страхування від валютних ризиків, диверсифікацію валютних резервів, валютні інтервенції та отримання прибутків його учасниками у вигляді різниці курсів валют. Отже, питання, пов'язані з валютою та фінансово-валютною системою, є дуже актуальними й важливими, особливо після світової валютної кризи, коли постали проблеми щодо вдосконалення організації та регулювання валютного ринку. При цьому на перший план виходить проведення адекватної валютної політики, що здійснюється центральним банком [2].

Об'єктом валютного ринку виступає валюта. Поняття валюти широко застосовується в економічній літературі і на практиці. Валюта обслуговує такий широкомасштабний сектор економіки, як зовнішньоекономічні відносини. На її основі функціонує валютний ринок, що є елементом грошового ринку, формуються такі високоефективні регулятивні інструменти, як валютний курс, платіжний баланс, золотовалютні резерви тощо. Валюта обслуговує функціонування світової економіки та інтеграцію до неї національних економік окремих країн.

Основою валютних операцій, що здійснюються на валютному ринку, є ціна валюти – валютний курс, рівень якого постійно коливається під впливом попиту й пропозиції учасників цих операцій.

Валютний курс – це ціна грошової одиниці певної країни, що виражена в грошових одиницях іншої країни; співвідношення між грошовими одиницями двох країн, яке використовується для обміну валют під час здійснення валютних та інших економічних операцій.

Валютний курс виконує низку важливих економічних функцій:

допомагає долати національну обмеженість грошової одиниці певної країни і перетворювати її в міжнародну;

виступає засобом інтернаціоналізації грошових відносин, утворення цілісної світової системи грошей;

зіставляє цінові структури окремих країн, розвиток їхніх продуктивних сил, темпи економічного зростання, а також торговельний і платіжний баланси;

зниження курсу національної грошової одиниці (девальвація) сприяє подорожчання імпорту й зростанню експорту, і навпаки, зростання курсу (ревальвація) призводить до здешевлення імпорту і падіння експорту;

є структурною ланкою механізму реалізації міжнародної вартості товарів і послуг, оскільки через механізм валютних курсів відбувається перерозподіл національного продукту між країнами, які здійснюють зовнішньоекономічні зв'язки та ін.

Необхідність встановлення валютного курсу пояснюється тим, що національна валюта за межами внутрішнього ринку не може виступати законним купівельним і платіжним засобом. Відповідно до чинного законодавства окремих країн курси іноземних валют встановлюються їх котируванням [3].

Щоб проаналізувати тенденцію зміни валютного курсу з 2002 до 2014 року, слід розглянути рис. 2.

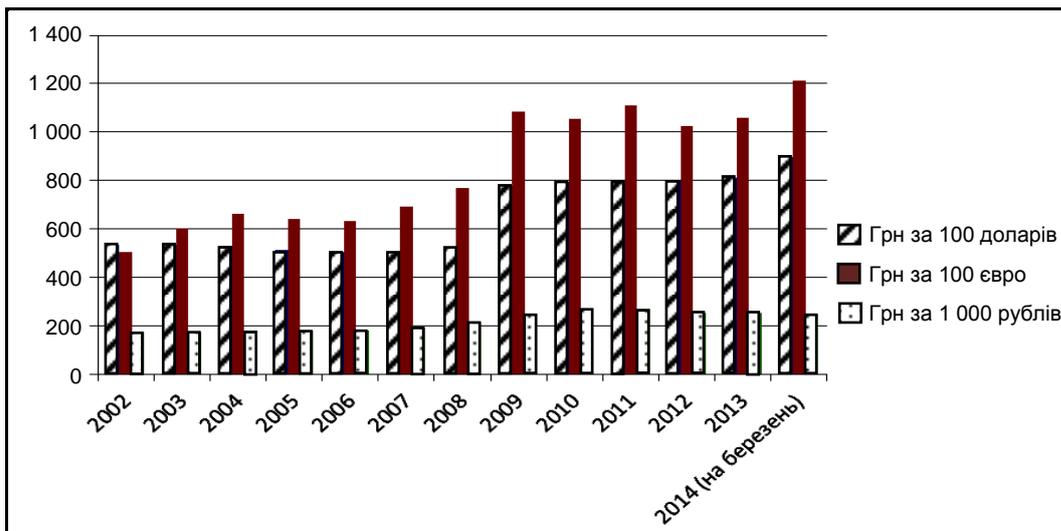

Рис. 2. Динаміка валютного курсу 2002 – 2014 років

Як видно, валютний курс зростає із кожним роком. Перше найбільше зростання проявилось під час світової кризи 2008 року. Тоді долар зріс із 5 до 8 грн за 1 долар. Це негативно позначилося на особах, які мали кредити в доларі, бо він вважався майже найстабільнішою валютою, якою користувались українці. Тобто зростання валютного курсу (як долару, так і євро) негативно впливає на людей. Підприємці закуповують майже всю продукцію в іноземній валюті, в наслідок цього відбувається підвищення цін на продукти харчування, послуги різного роду, на товари для дому та інше.

Важливо також розібратися в питанні: чому ж наявна така нестабільність на валютному ринку України?

Існує багато статей та багато думок різних аналітиків щодо цього питання.

У нинішній нестабільності має місце спекулятивний фактор. Якщо подивитися в історичну довідку, то можна побачити, що курс поведився таким чином у моменти кризових явищ або політичних загострень. Виходячи з нинішніх показників, говорити про зниження курсу гривні не доводиться [4].

Міжнародний валютний фонд говорить, що до обвалу на валютних ринках привела політична нестабільність на Україні.

Різне зниження обсягів торгів на валютному міжбанку свідчить про небажання учасників ринку купувати занадто дорогую валюту, тому можна прогнозувати, що незабаром відбудеться зміцнення гривні. Про це сказав Олександр Охріменко, президент Українського аналітичного центру [5].

Загалом аналітики прогнозують, що курс гривні до долара знизиться до 10,5 грн за 1 долар, але коли це може здійснитись прогнозувати не може ніхто.

На думку автора, до такої різкої зміни курсу на валютному ринку призвели багато факторів. Перший – це нестабільність у політичній сфері, також нестабільність економічного розвитку країни. В Україні кризи такі: політична, бо люди перестали довіряти політикам; економічна криза – ціни зростають, а заробітні плати та інші соціальні виплати залишаються на місці.

Також нинішнє ослаблення гривні викликане ситуативним попитом людей, які піддалися паніці в умовах загострень політичної ситуації. Такі дії пояснюються нерозумінням економіки та її показників. Клієнти банків знімають гроші з депозитів, тому зараз дуже багато гривні на руках і деякі банки, що мають невеликі активи, можуть залишити український ринок.

Радник голови Нацбанку Валерій Литвицький повідомляє, що швидке поновлення кредитування України з боку Міжнародного валютного фонду дозволить послабити тиск на курс. Після позитивного рішення МВФ відкриється більш широкий рух капіталу в Україну, попит буде ближче до нормального, бо знизиться частина ризиків [6].

Отже, з висновків експертів слід сподіватись, що курс стабілізується до 10,5 грн за 1 долар, та економіка країни стабілізується в цілому у найближчий час.

Наук. керізн. Зірко О. В.

Література: 1. Дуда Б. Некоторые особенности государственного регулирования валютного рынка Украины [Электронный ресурс] / Б. Дуда. – Режим доступа : www.news.finance.ua. – Название с экрана. 2. Бодрова Н. Е. Валютный рынок Украины: стан, проблеми й перспективи / Н. Е. Бодрова // Вісник СумДУ. Серія "Економіка". – 2012. – № 1. – С. 102–114. 3. Еш С. М. Фінансовий ринок : навч. посібн. / С. М. Еш. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 528 с. 4. Гриджук Д. Що чекає валютний ринок України у найближчий час? [Електронний ресурс] / Д. Гриджук. – Режим доступу : www.economics.unian.net. – Назва з екрану. 5. Охріменко О. Аналітична довідка: Причини нестабільності валютного ринка України [Електронний ресурс] / О. Охріменко. – Режим доступу : www.dnews.donetsk.ua. – Назва з екрану. 6. Литвицький В. Сучасна ситуація на валютному ринку України [Електронний ресурс] / В. Литвицький. – Режим доступу : www.sravni.bank.com.ua. – Назва з екрану.

Студент 4 курсу
факультету економічної інформатики ХНЕУ ім. С. Кузнеця

ФІНАНСОВА НЕСТАБІЛЬНІСТЬ ЯК ІНДИКАТОР КРИЗОВИХ ЯВИЩ В ЕКОНОМІЦІ

Анотація. Проаналізовано кризові явища в економіці країни з точки зору фінансової нестабільності як одного з індикаторів економічних криз. Наведено систему показників декількох міжнародних організацій та установ, що використовуються для оцінки фінансового стану, а також аналіз темпів приросту ВВП для оцінки стану економіки країни.

Аннотация. Проанализированы кризисные явления в экономике страны с точки зрения финансовой нестабильности как одного из индикаторов экономических кризисов. Приведена система показателей нескольких международных организаций и учреждений, используемых для оценки финансового состояния, а также анализ темпов прироста ВВП для оценки состояния экономики страны.

Annotation. The article focuses on analyzing the crisis phenomena in the national economy in terms of financial instability as one of the indicators of economic crises. The system of parameters of several international organizations and institutions that are used to estimate the financial situation is given, an analysis of the GDP growth is provided for the assessment of the economy.

Ключові слова: економічна криза, фінансова криза, індикатори фінансової нестабільності, глобалізація.

В умовах відкритого ринку та посилення глобалізаційних процесів стабільне функціонування національної економіки кожної країни все більше залежить від стійкості світової економічної системи.

За останні десятиріччя у світі відбулися значні зміни, що призвели до створення глобальної фінансово-економічної системи. З економічної точки зору під глобалізацією розуміють зростаючу інтеграцію національних економік в єдиний світовий ринок. Її характерними рисами є розширення міжнародної торгівлі товарами і послугами, збільшення міжнародних потоків капіталу, широке застосування новітніх інформаційних технологій (IT) та телекомунікаційних мереж. Усе більша кількість інвесторів, що орієнтувались раніше виключно на внутрішній ринок, виходять на світову арену. Ідея міжнародної диверсифікації інвестицій зараз займає ключові позиції в теорії портфельного менеджменту [1].

Функціонування ринкової економіки, як і будь-якої економічної системи, не є рівномірним і безперервним. Економічне зростання час від часу чергується з процесами застою та спаду обсягів виробництва, тобто зниженням усєї економічної (ділової) активності. Такі періодичні коливання свідчать про циклічний характер економічного розвитку. Одним з основних недоліків системи є те, що ринкове саморегулювання на певному етапі зумовлює виникнення економічних криз, які надалі постійно його супроводжують.

У сучасному розумінні криза (від грец. *krisis* – вихід, закінчення, суд і вище справедливе покарання) – це крайнє загострення протиріч у соціально-економічній системі, що загрожує її життєстійкості в навколишньому середовищі. Криза порушує стійкість системи, при цьому радикальним чином її оновлюючи. З іншого боку кризу слід розглядати як переломний момент у розвитку системи, що дає простір новому витку економічних змін [2]. У цьому контексті криза є механізмом вирівнювання диспропорцій, відновлення рівноваги між виробництвом, обміном та споживанням, стимулом до підвищення технологічної ефективності суб'єктів економічної діяльності шляхом оновлення та модернізації основного капіталу. Така точка зору щодо поняття кризи сформувала 2 основних підходи до його трактування (табл. 1).

Таблиця 1

Підходи до визначення поняття кризи

Підхід до визначення кризи	Сутність підходу	Автори, які є прихильниками підходу
Позитивний	Криза – це переломний момент у розвитку змін, об'єктивний процес, притаманний кожному життєвому циклу	Чернявський А. Д., Василенко В. О., Сибіряков В. Г., Т. Гренц, Яковец Ю. В., Богданов А. А.
Негативний	Криза має виключно руйнівний вплив на діяльність соціально-економічної системи	Штангрет А. М., Крутько В. Н., Р. Хіт, Ланкіна В. Є., С. Фішер, К. Макконел, С. Брю, Іванов Г. П.

Кризи, що виникають в системі в наслідок її розвитку, неоднакові не тільки за своїми причинами і наслідками, а й за своєю суттю. Саме тому слід створити розгалужену класифікацію кризових явищ (табл. 2) [2], яка необхідна для диференціації засобів і способів управління ними.

Таблиця 2

Класифікація кризових явищ та ситуацій

Класифікаційна ознака	Вид кризових явищ та ситуацій
Приналежність до країни функціонування суб'єкта управління	Зовнішні за межами країни
	Внутрішні в межах країни
Рівень виникнення	Мікрорівень
	Макрорівень
	Галузевий
Рівень виникнення	Міжрегіональний
	Регіональний
	Державний
	Міждержавний
	Глобальний
Сфера походження	Соціальна
	Політична
	Адміністративна
	Законодавча
	Фінансова
	Економічна
	Виробнича
	Природно-екологічна
	Демографічна
	Геополітична
Ступінь системності	Системні
	Несистемні
Можливість прогнозування	Прогнозовані
	Частково прогнозовані
	Не прогнозовані

Фінансовий ринок є важливим елементом забезпечення загальної економічної стабільності в усіх країнах. Саме розвиненість фондового ринку, який є основою ринкових відносин і перерозподілу капіталів між різними секторами економіки, сприяє реструктуризації економіки і загальному підвищенню рівня економічної безпеки країни. При цьому фінансові ринки є невід'ємним чинником економічного зростання, а повноцінний фінансовий ринок має позитивний вплив на стабілізацію всієї кредитно-фінансової системи і стає важливим чинником активізації економічного зростання [3].

Фінансова криза – складне багатофакторне явище, яке переплітається з іншими кризами, зокрема економічними. Вона відображає глибокий розлад фінансової системи держави, який найбільше проявляється у виникненні якісних змін в економічній системі, що спричиняють глибоке порушення розвитку фінансової системи окремих країн або світових ринків у цілому. Найбільш точним індикатором стану економіки є фінансовий ринок.

Причини фінансових криз, їх збудники визрівають у різних сферах економіки і пов'язані, переважно, структурними та іншими змінами в процесі її розвитку. Проте для виникнення кризи в країні має скластись відповідна ситуація, а збудники – досягти певної сили. Появі фінансових криз сприяють економічна і політична нестабільність, зниження конкурентоспроможності країни, корупція, економічний застій тощо [4].

Історія останніх фінансових криз свідчить, що в багатьох країнах їхньою причиною була поява нових інноваційних продуктів, технологій або різке зростання попиту на нерухомість. Наслідком цього є підвищення дохідності в галузях їх виробництва, що викликає міжгалузевий перелив капіталу. Капітал і кредит швидко напливають у високодохідні галузі, зумовлюючи спекулятивний бум і оптимістичні настрої, комерційні банки розширюють високоризикові операції, що послаблює банківську систему.

Багато економістів убачають причини виникнення фінансових криз у проблемах банківських систем. А механізм їх прояву зводиться до такого: в періоди економічного піднесення банки допускають збільшення ризикованих кредитів фірмам і домашнім господарствам, які використовують їх для спекулятивних цілей – придбання нерухомості, акцій та облігацій. Якщо під впливом певних подій вартість цих активів знижується, то у позичальників виникають проблеми з оплатою кредитів. Кінцевим результатом завищення курсу національної валюти є її стихійна девальвація, проблеми у фірм і домашніх господарств із погашенням валютних кредитів комерційним банкам, а останні – перед іноземними позичальниками. В результаті виникає фінансова криза, яка може перерости в економічну кризу [4].

Не існує єдиного загально визнаного переліку коефіцієнтів-індикаторів загрози кризового стану. Саме тому проблема проведення відбору відповідних показників є однією з найбільш складних в аналізі фінансової нестабільності економічної системи. Кожна організація чи установа індивідуально підходять до вирішення цього завдання.

Міжнародний валютний фонд (МВФ) розробив багато програм визначення фінансової стабільності, серед яких:

- статистика зовнішнього боргу;
- спеціальний стандарт поширення даних (SDDS/ССПД);
- індикатори фінансової стійкості (FSI/ІФС).

ССПД висвітлює показники щодо розвитку фінансового, зовнішнього, реального, бюджетно-податкового секторів економіки та демографії населення країни [5].

Аналіз уразливих місць фінансової системи за ІФС включає:

розширений набір показників (12 основних та 10 рекомендованих) щодо діяльності депозитних корпорацій, які оцінюють достатність капіталу банківських установ, якість і структуру активів та зобов'язань, ліквідність, рентабельність, кредитні та ринкові ризики;

показники, що характеризують рівень розвитку інших фінансових корпорацій (страхових компаній, пенсійних, інвестиційних фондів, дилерів цінних паперів та інших фінансових посередників) через співвідношення їх активів до сукупних активів фінансової системи і до ВВП [5];

індикатори стабільності нефінансових корпорацій (корпоративних клієнтів банківських установ), які визначають боргове навантаження, рентабельність капіталу, спроможність погашати відсотки й основну суму боргу, здатність до валютного ризику та динаміки банкрутств у цьому сегменті;

індикатори стабільності домогосподарств (приватних клієнтів фінансових установ), які об'єднують відношення загальної суми заборгованості за споживчими та іпотечними кредитами до ВВП, співвідношення витрат на обслуговування цих кредитів і загальних доходів домогосподарств;

показники ринкової ліквідності, які оцінюють функціонування ринку цінних паперів, валютного та інших значимих для банківської ліквідності ринків;

параметри ринку нерухомості, а саме ціни на комерційну та житлову нерухомість і питому вагу іпотечних кредитів у сукупних кредитах [5].

Окрім зазначеної програми МВФ визначення фінансової стабільності розроблено декілька інших методів оцінки, зокрема індикатори фінансової нестабільності за Ейхенгріном і Роузом (табл. 3) [3] та індикатори фінансової нестабільності за методикою Інституту економіки перехідного періоду (табл. 4) [6].

Таблиця 3

Індикатори фінансової нестабільності за Ейхенгріном і Роузом

Групи	Показники
1. Показники, що характеризують зв'язок фінансової системи зі світовою економікою	1.1. Обсяг міжнародних золотовалютних резервів у % від обсягу імпорту за місяць. 1.2. Зовнішній борг у % до ВВП. 1.3. Сальдо рахунку поточних операцій у % до ВВП. 1.4. Реальний обмінний валютний курс
2. Внутрішні макроекономічні індикатори	2.1. Дефіцит (профіцит) бюджету у % до ВВП. 2.2. Темпи зростання внутрішнього кредиту. 2.3. Обсяги реального ВВП на душу населення
3. Зовнішні змінні	3.1. Світова відсоткова ставка як середньозважена за ставками зовнішніх позичань розвинених країн. 3.2. Темпи зростання ВВП у країнах ОЕСР

Таблиця 4

Індикатори фінансової нестабільності за методикою Інституту економіки перехідного періоду

Групи	Показники
1. Темпи економічного зростання	1.1. Темпи зростання ВВП. 1.2. Обсяги промислового виробництва. 1.3. Відношення сальдо держаного бюджету до ВВП. 1.4. Відношення прямих іноземних інвестицій до ВВП
2. Показники платіжного балансу	2.1. Сальдо поточного рахунку платіжного балансу. 2.2. Відношення золотовалютних резервів до ВВП. 2.3. Зовнішній борг. 2.4. Реальний ефективний обмінний курс. 2.5. Відкритість національної економіки, умови торгівлі. 2.6. Вплив капіталу
3. Відсоткові ставки	3.1. Реальна відсоткова ставка. 3.2. Різниця між внутрішньою і зовнішньою відсотковими ставками. 3.3. Співвідношення ставок за кредитами та депозитами
4. Грошові індикатори	4.1. Темпи інфляції. 4.2. Забезпеченість грошової маси золотовалютними резервами. 4.3. Відношення внутрішнього кредиту до ВВП. 4.4. Темп зростання депозитів у реальному вираженні
5. Індикатор тиску на валютний ринок	5.1. Середньозважений показник потенційної зміни валютного курсу

Темп зростання ВВП є індикатором, який найчастіше використовують міжнародні організації та установи у процесі оцінки фінансової нестабільності для аналізу світової фінансово-економічної кризи.

Фінансова криза 2008 року характеризувалась погіршенням основних макроекономічних показників майже у всіх країнах світу. Європейський Союз (ЄС) як один із найстаріших та найбільших фінансових центрів світу, одним з перших зітхнувся з негативними наслідками. З 4 кварталу

2008 року по 1 квартал 2009 року відбулось скорочення обсягів ВВП країн ЄС-28 на 7,5 % [1]. Це найбільше падіння динаміки обсягів, що спостерігалось більш ніж за 10 років (рис. 1).

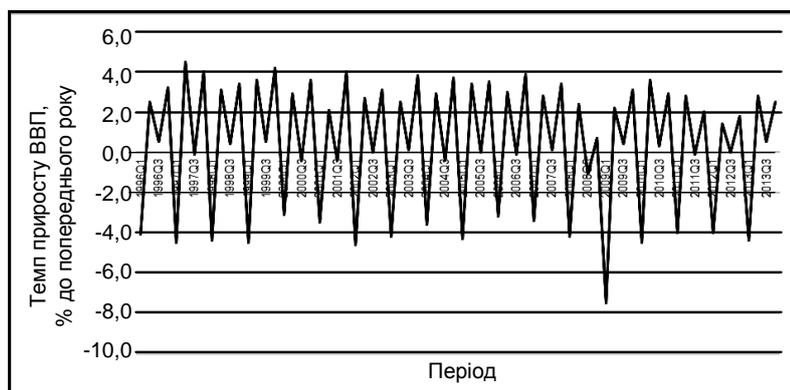

Рис. 1. Темпи приросту ВВП 28 країн Європейського Союзу (ЄС-28) за 1996 – 2013 роки, % до попереднього періоду

Слід побудувати адитивну модель декомпозиції ряду динаміки приросту ВВП країн ЄС:

$$Y_t = T_t + C_t + S_t + E_t,$$

де Y_t – темпи приросту ВВП країн ЄС-28;

T_t – трендова складова ряду динаміки приросту ВВП країн ЄС;

C_t – циклічна складова ряду динаміки приросту ВВП країн ЄС;

S_t – сезонна складова ряду динаміки приросту ВВП країн ЄС;

E_t – випадкова складова ряду динаміки приросту ВВП країн ЄС.

За результатами побудованої моделі декомпозиції ряду динаміки була виділена лінійна спадна тенденція розвитку приросту ВВП країн ЄС-28. Модельні значення циклічної компоненти були визначені шляхом проведення спектрального аналізу.

Графік отриманих модельних значень динамічного ряду приросту ВВП країн ЄС-28 подані одночасно з теоретичними на рис. 2.

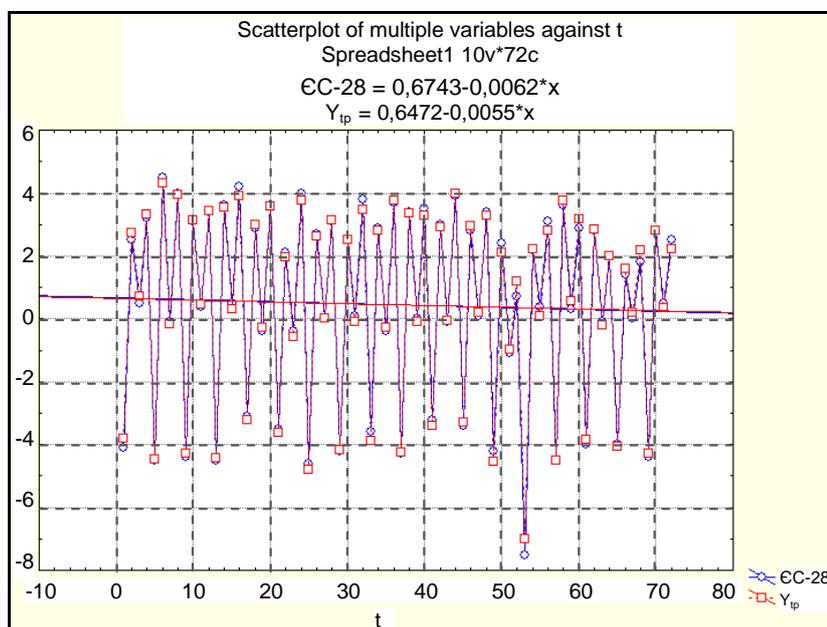

Рис. 2. Теоретичні (ЄС-28) та модельні (Y_{tp}) значення темпів приросту ВВП 28 країн Європейського Союзу (ЄС-28) за 1996 – 2013 роки, % до попереднього періоду

Кожне значення ВВП як макроекономічного показника, що характеризує вартість усіх випущених товарів та послуг у країні за певний проміжок часу (квартал, рік), визначається тими значеннями вартості товарів, що були випущені в попередніх періодах. І у той же час цей вплив на поточний рівень ВВП слабшає у міру того, як попередні спостереження відстають у часі.

Саме така економічна природа формування значення ВВП дає змогу прогнозувати темпи його приросту за допомогою адаптивного згладжування Хольта (динамічний процес у вигляді лінійно-адитивного тренда) (рис. 3).

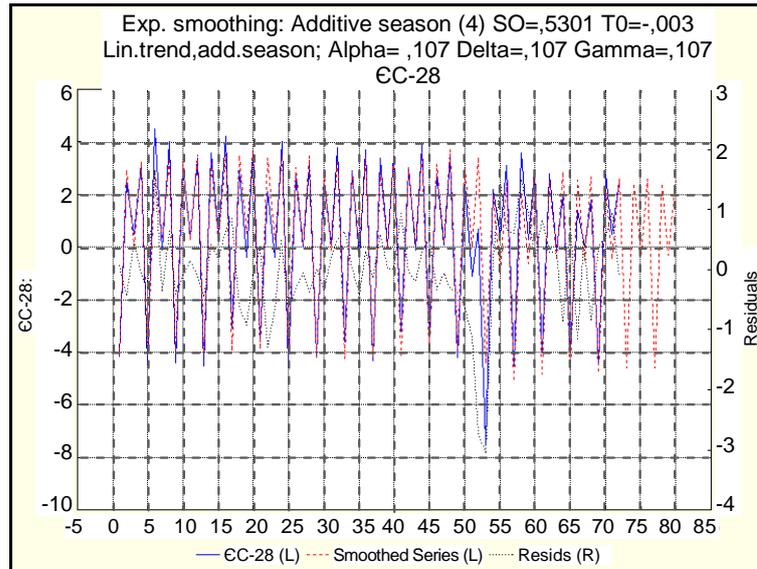

Рис. 3. Модель адаптивного згладжування Хольта темпів приросту ВВП 28 країн Європейського Союзу (ЄС-28) за 1996 – 2013 роки, % до попереднього періоду

Для перевірки адекватності побудованих моделей декомпозиції ряду динаміки та адаптивного згладжування варто застосувати середню абсолютну процентну помилку (MAPE) – один із основних показників перевірки якості моделі (табл. 5).

Таблиця 5

Середня абсолютна процентна помилка (MAPE) моделі темпу приросту ВВП 28 країн Європейського Союзу (ЄС-28) за 1996 – 2013 роки

Моделі	Загальний вигляд моделей	Середня абсолютна процентна помилка (MAPE), %
Аддитивна модель декомпозиції ряду динаміки	$Y_t = T_t + C_t + S_t + E_t$	5,954
Модель адаптивного згладжування Хольта	$\hat{y}_t(\tau) = \hat{a}_{0,t} + \hat{a}_{1,t} \times \tau$	8,312

Отримані значення MAPE (< 10 %) свідчать про надійність розрахованих за даними моделями прогнозних значень. Не зважаючи на це, для прогнозування приросту ВВП для країн ЄС необхідно скористуватись моделлю декомпозиції динамічного ряду, адже значення середньої абсолютної процентної помилки менше, ніж у моделі адаптивного згладжування.

Прогноз темпів приросту ВВП країн Європейського Союзу (ЄС-28) на 2014 – 2015 роки наведено у табл. 6.

Таблиця 6

Прогнозні значення темпів приросту ВВП 28 країн Європейського Союзу (ЄС-28) на 2014 – 2015 роки, % до попереднього періоду

Періоди	Y _{tp}						
2014Q1	-4,677	2014Q3	-0,546	2015Q1	-4,744	2015Q3	-0,443
2014Q2	2,337	2014Q4	2,646	2015Q2	2,389	2015Q4	2,719

Глибина кризи залежить від того, як швидко інтелектуальні сили суспільства можуть її передбачити та вжити відповідних заходів щодо її усунення. Для своєчасного та ефективного управління економічною системою необхідно проводити моніторинг та аналіз різноманітних показників, які найповніше охоплюють ймовірні передумови виникнення кризових явищ, а враховуючи все більшу роль фінансового сектору в господарстві країни, особливу увагу необхідно приділити оцінці фінансової нестабільності.

Хоча міжнародні організації розробляють методи оцінки фінансового стану, проте вони мають рекомендаційний чи методологічний характер. У багатьох випадках такими показниками виділяють макроекономічні індикатори. Доцільність їх виділення обґрунтовується тим, що вони охоплюють широкий спектр суспільного життя та перебувають у вільному доступі широкому загалу.

Наук. керівн. Рясенєва О. В.

Література: 1. Офіційний сайт статистичної служби Європейського союзу. – Режим доступу : <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>. – Назва з екрану. 2. Ткаченко А. М. Криза: сутність, класифікація та причини виникнення

[Електронний ресурс] / Т. О. Ткаченко, Ю. В. Калюжна. – Режим доступу : <http://eir.pstu.edu/bitstream/handle/123456789/5554/%D0%A1.%20122.pdf?sequence=1>. – Назва з екрану. 3. Eichengreen B. Staying afloat when the wind shifts: External factors and emerging-market banking crises / В. Eichengreen, А. Rose // NBER Working paper. – 1998. – № 6370. – Р. 18. 4. Тивончук І. О. Фінансові кризи: аналіз причин та механізмів їх прояву безпеки [Електронний ресурс] / О. І. Тивончук, П. І. Стецюк. – Режим доступу : <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/10914/1/16.pdf>. – Назва з екрану. 5. Маринич Т. О. Компаративний аналіз індикаторів фінансової стабільності України [Електронний ресурс] / Т. О. Маринич. – Режим доступу : http://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/3582/1/5_2.pdf. – Назва з екрану. 6. Дербенцев В. Д. Синергетичні та економічні методи дослідження динамічних та структурних характеристик економічних систем : монографія / В. Д. Дербенцев, О. А. Сердюк, В. М. Соловійов та ін. – Черкаси : Брама-Україна, 2010. – 287 с. 7. Некоторые подходы к разработке системы индикаторов мониторинга финансовой стабильности / С. М. Дробышевский, П. В. Трунин и др. // Сб. научн. тр. № 103Р. – М. : Институт экономики переходного периода, 2006. – С. 46. 8. Янковський М. А. Інноваційні й класичні теорії катастроф та економічних криз : монографія / М. А. Янковський, Ю. В. Макогон, О. М. Рябчин ; під ред. Ю. В. Макогона. – Донецьк : ДонНУ, 2009. – 331 с. 9. Мошенський С. З. Значення фінансового ринку в економічному розвитку держави та у забезпеченні її інвестиційної безпеки [Електронний ресурс] / С. З. Мошенський. – Режим доступу : <http://eztuir.ztu.edu.ua/3164/1/339.pdf>. – Назва з екрану.

УДК 338.45

Журавкін М. І.

Студент 4 курсу
факультету економічної інформатики ХНЕУ ім. С. Кузнеця

СТАТИСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПОСЛУГ ТРАНСПОРТУ УКРАЇНИ

Анотація. Розглянуто теоретичні відомості про послуги транспорту України. Надано аналіз структури та динаміки пасажирських перевезень всіма видами транспорту. Здійснено оцінку сезонних коливань, які впливають на пасажиропотік, за різними видами транспорту.

Аннотация. Рассмотрены теоретические сведения об услугах транспорта Украины. Приведен анализ структуры и динамики пассажирских перевозок всеми видами транспорта. Проведена оценка сезонных колебаний, влияющих на пассажиропоток, по различным видам транспорта.

Annotation. The article is devoted to the theoretical data about transport services in Ukraine. Analysis of the structure and dynamics of passenger transportation by all kinds of transport is made. Seasonal fluctuations affecting passenger transport are evaluated.

Ключові слова: статистика транспорту, пасажиропотік, вантажообіг, пасажирообіг, сезонна залежність, індекс сезонності, масові економічні явища.

Транспортний комплекс є важливою складовою у структурі економіки України. Ефективне функціонування державної транспортної системи та включення її у європейську та світову транспортні мережі сприяє вирішенню найважливіших завдань сьогодення та дозволяє збільшити обсяги міжнародних перевезень. Підприємства пошти та зв'язку протягом останніх років зберігають тенденцію підвищення ефективності діяльності, подальшого розвитку та технічного переозброєння. Частка обсягів продукції підприємств транспорту та зв'язку у валовій доданій вартості за 2013 р. становила 11,7 %, вартість їх основних засобів на кінець 2010 р. (за первісною вартістю) – 57,4 % від загальної вартості виробничого потенціалу країни.

Загальна транспортна мережа України включає 21,6 тис. км залізничних колій, 166,1 тис. км автомобільних доріг з твердим покриттям, 4,8 тис. км магістральних нафтопроводів, 40,1 тис. км газопроводів та 1,0 тис. км аміакопроводів, 2,1 тис. км експлуатаційних річкових судноплавних шляхів з виходом до Азовського та Чорного морів [1].

Метою статті є виявлення основних тенденцій і проблем транспортних послуг України, а також виявлення та оцінка сезонних коливань, які впливають на пасажиропотік за різними видами транспорту.

Статистика транспорту – це одна з галузей економічної статистики.

Об'єкт її вивчення – транспорт, тобто сукупність підприємств, виробничий процес яких полягає в переміщенні вантажів і пасажирів.

За характером роботи, різноманітністю складності виробничих підрозділів підприємства транспорту в процесі відтворення займають особливе місце серед інших галузей економіки, з якими вони

нерозривно пов'язані. Від рівня темпів його розвитку, результатів і якості роботи залежить успішна діяльність усіх галузей економіки: промисловості, будівництва, сільського господарства, підвищення рівня життя населення. Пов'язуючи всі галузі економіки в єдине ціле, транспорт сприяє раціональному використанню природних ресурсів та розміщенню виробництва, слугує цілям розвитку і зміцнення господарських і культурних зв'язків між регіонами країни та іншими країнами.

Транспорт є одним із найбільших споживачів деяких видів продукції: металу, палива, лісу, електроенергії. Такі галузі промисловості, як залізничне машинобудування, виробництво автомобілів, суднобудування, авіаційна промисловість, цілком працюють для задоволення потреб транспорту.

Предметом вивчення статистики транспорту є масові економічні явища, що становлять результат транспортного процесу та умови (фактори) його здійснення в конкретних умовах місця і часу. За допомогою системи статистичних показників визначаються обсяги (рівні), структура, динаміка і взаємозв'язок результатів та факторів виробничого процесу. Таким чином, статистика надає закономірностям та взаємозв'язкам у розвитку транспорту кількісне вираження.

Незважаючи на загальну адаптацію транспорту до ринкових умов, стан транспортної системи не можна вважати оптимальним, а рівень її розвитку – достатнім.

Певне зменшення зафіксованих статистикою обсягів перевезень на міському громадському транспорті пов'язано як зі збільшенням ринкової частки індивідуальних підприємств, так і зі зростанням числа автомобілів в особистому користуванні. Приміські автобуси та особисті легкові автомобілі, взяли на себе також частину пасажиропотоку з приміських електропоїздів, про що свідчать показники пасажирської роботи залізничного транспорту. Одночасно змінюється баланс пасажиропотоків у дальньому сполученні. Під час зниження обсягів залізничних перевезень спостерігається приріст обсягів перевезень повітряним транспортом.

На тлі зростання попиту на транспортні послуги і ще більш значного його збільшення в прогностичній перспективі в транспортній системі в цілому й окремих її підгалузях зберігається ряд нерішених системних проблем:

- відсутня необхідна комплексність в управлінні розвитком і функціонуванням транспортної системи;
- на транспорті не завершені структурні перетворення;
- високий рівень нерівномірності у використанні виробничих потужностей діючих інфраструктурних об'єктів;

- стан і темпи розвитку автомобільних доріг відстають від темпів автомобілізації;
- у всіх галузях транспортного комплексу зберігаються тенденції старіння основних фондів;
- існують значні регіональні невідповідності у розвитку транспортної мережі;
- недостатній технічний і технологічний рівень транспортних систем;
- високий рівень навантаження транспорту на навколишнє середовище.

Враховуючи сучасні тенденції розвитку ринку транспортних послуг, слід зазначити, що конкурентоспроможність підприємств багато в чому залежить від гнучкості в управлінні, в технологічному оновленні, в комерційних питаннях. Адже ринок транспортних послуг в Україні перенасичений і має місце значна конкуренція, особливо в столиці та інших великих містах.

Статистика перевезень вантажів розробила систему показників, які забезпечують можливість всебічної характеристики роботи кожного підприємства і єдиної транспортної мережі країни. Ці показники поділяються на дві групи:

- об'ємні (вантажобіг);
- якісні.

Вантажообіг становить обсяг роботи у ході перевезення вантажів, обчислюється підсумовуванням творів маси перевезених вантажів на відстань перевезення в кілометрах (милях). Він є одним з основних показників під час оцінки ефективності роботи транспортного підприємства.

Також статистика досліджує послуги пасажирського транспорту (пасажирообіг, пасажиропотік).

Пасажирообіг – це перевезення певної кількості пасажирів на певну відстань і за певний період.

Пасажиропотік є більш показовим для оцінки ефективності того чи іншого виду транспорту, ніж кількість перевезених пасажирів, але не дає розуміння про швидкість цього перевезення та її рентабельності.

Пасажиропотік – рух пасажирів у одному напрямі маршруту називається пасажиропотоком. Пасажиропотік може бути у прямому напрямку та в зворотному.

Характерною особливістю пасажиропотоків є їхня нерівномірність, вони змінюються за часом (година, доба, день тижня, пора року). Тобто може спостерігатися сезонна залежність.

У табл. 1 подані дані про перевезення пасажирів різними видами транспорту за останні 7 років.

Таблиця 1

Перевезення пасажирів за всіма видами транспорту загального користування [1]

Роки	Пасажирські перевезення		Пасажирооборот	
	млн	у % до попереднього року	млрд пас. км	у % до попереднього року
1	2	3	4	5
2007	8 835	107,2	144,4	103,7
2008	8 331,2	94,3	147,3	104,5
2009	7 274,1	87,3	130,1	88,5

Закінчення табл. 1

1	2	3	4	5
2010	6 837,7	94	129,8	99,8
2011	6 972,9	101,9	134,2	103,3
2012	6 812,3	97,6	132,5	98,8
2013	6 620	97,2	128,5	97,1

У загальному за останні 7 років спостерігається зменшення кількості пасажирів, які скористалися транспортом загального користування, за весь період показник знизився на 2 215 млн пасажирів, лиш на 25 %, і склав 1 млн.

Для розрахунку структури використовуваних видів транспорту слід розглянути більш докладно показники 2013 р. (табл. 2).

Таблиця 2

Структура перевезень пасажирів за видами транспорту [2]

Види	Перевезено пасажирів, млн	Частка (%)
Всіма видами транспорту	6 620	100
у тому числі		
залізничним	425,4	6,4
автомобільним	3 340,8	50,5
водним	7,3	0,1
авіаційним	8,1	0,1
трамвайним	757,4	11,4
тролейбусним	1 306,2	19,7
метрополітенами	774,8	11,7

На рис. 1 зображено структуру пасажирських перевезень за видом транспорту за 2013 р. Найбільша питома вага припадає на автомобільний вид транспорту – 50,5 %, на тролейбуси доводиться 19,7 % всього потоку пасажирів, метрополітеном і трамваєм користується приблизно рівна кількість пасажирів, їх питома вага становить 11,7 % і 11,4 % відповідно, залізничним видом транспорту користуються 6,4 % пасажирів, авіаційний і водний транспорт мають найменшу питому вагу, всього по 0,1 % на кожен.

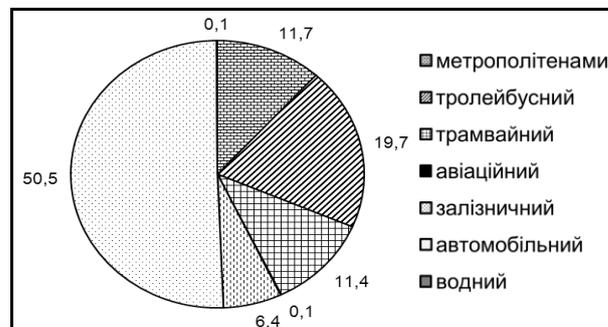

Рис. 1. Структура пасажирських перевезень за видом транспорту за 2013 рік, у %

Слід перевірити за сезонними коливаннями такі види транспорту: залізничний, метрополітен, автомобільний, оскільки характерною особливістю пасажиропотоку є його нерівномірність (сезонна залежність) (табл. 3).

Таблиця 3

Пасажирські перевезення (щомісячна інформація)

Види транспорту	залізничний			автомобільний			метрополітен			
	Роки	2011	2012	2013	2011	2012	2013	2011	2012	2013
Місяці	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
січень	32,2	32,9	32,3	304,3	274	277,1	59,4	59,9	60,8	
лютий	32,7	32,9	32,8	285,5	264,5	271,4	61,7	61,8	62	

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
березень	33,6	32,9	34	314,9	283,8	274,9	69,7	68,5	67,1
квітень	36,6	37,7	36,7	318	286,6	275,1	65,6	66	70,8
травень	37,6	37,8	37,6	317,9	290,4	275,5	65,8	67,6	63,5
червень	40,4	39,8	38,1	305,8	283	276	62,1	57,6	59,9
липень	39,5	38,4	40,5	269,7	292,6	280,8	58,2	59,3	59,1
серпень	37,9	38,8	37,5	301,7	293,6	279,5	58,8	57	56,4
вересень	37,8	36,8	36,4	299,4	293,5	278,4	68	65,8	64,6
жовтень	34,1	34,1	33,6	302,7	306,2	290,6	70,3	71,9	71,3
листопад	34,3	33,5	33,1	293,8	297,1	280,5	69	69,2	68,4
грудень	33,4	34	32,8	290,9	283,4	281	69,7	69,5	70,9

Слід розглянути кожен вид транспорту на графіку (рис. 2).

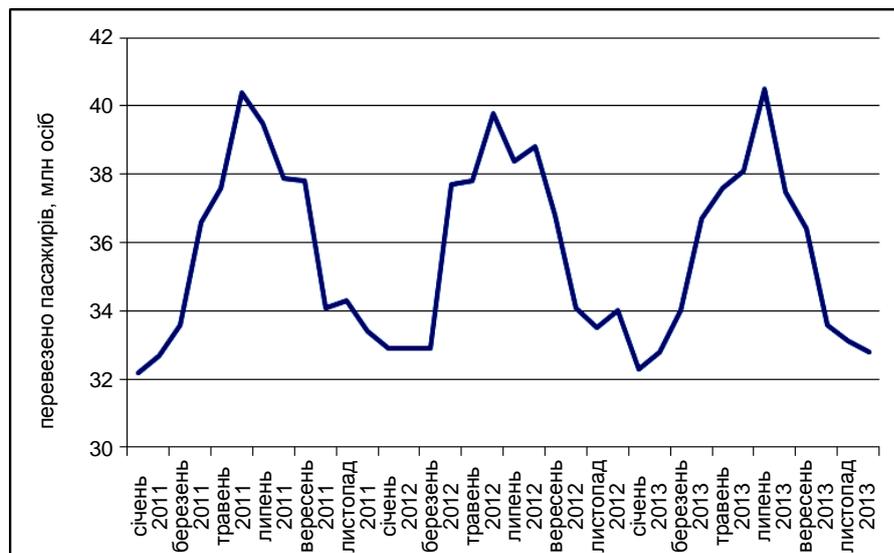

Рис. 2. Графічно зображено пасажирські перевезення залізничним видом транспорту

На графіку рис. 3 видно яскраво виражені сезонні коливання, найбільший пасажиропотік спостерігається в червні, липні місяці кожного року.

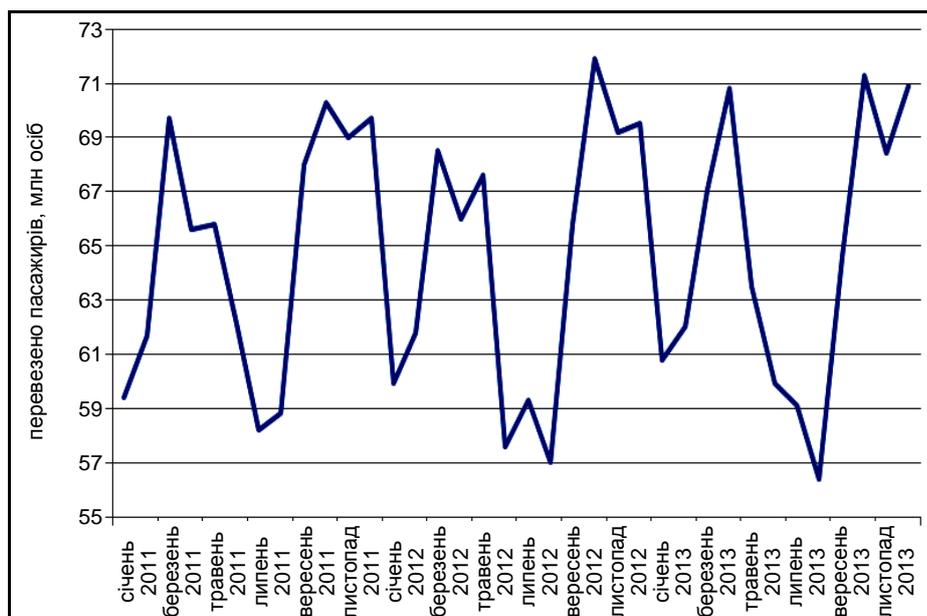

Рис. 3. Графічно зображено пасажирські перевезення метрополітенним видом транспорту

На рис. 4 також видно сезонні коливання, наприклад на травень, липень, вересень кожного року йде різкий спад кількості пасажирів, які користуються даним видом транспорту, а зростання відбувається у жовтні, листопаді.

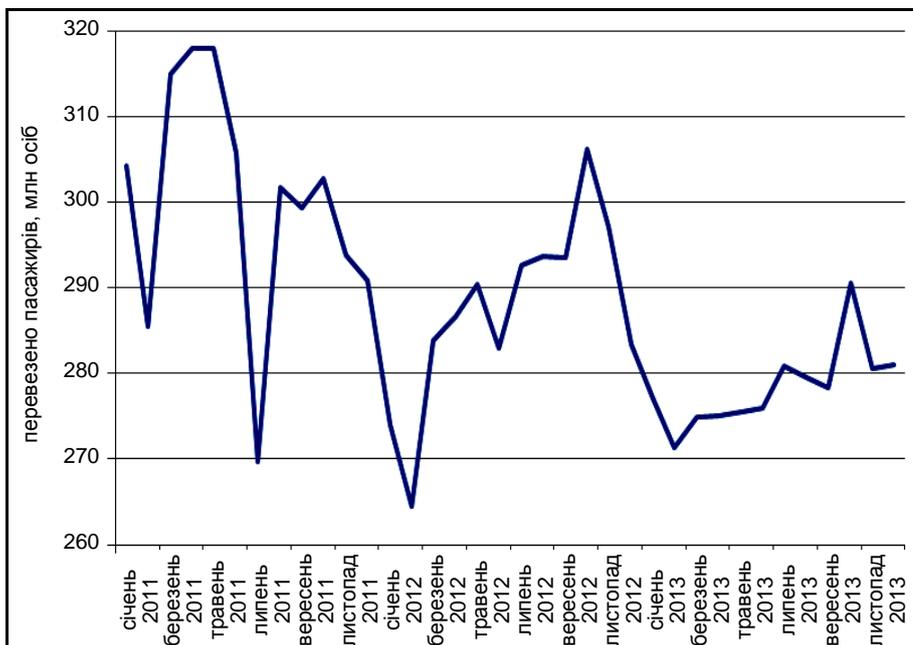

Рис. 4. Графічно зображено пасажирські перевезення автомобільним видом транспорту

На даному графіку важко простежити сезонність, тому для більш точного аналізу варто розрахувати індекс сезонності.

Індекс сезонності розраховується як відношення середнього рівня відповідного місяця до загальної середньої. Індекс сезонності розраховується:

$$I_{\text{сез}} = \frac{\bar{Y}_t}{\bar{Y}_c}$$

де \bar{Y}_t – середній рівень показника відповідного місяця за три і більше років,

\bar{Y}_c – середньомісячне (за рік) значення показника за всі роки (загальна середня).

Розраховані значення індексу сезонності порівнюються із значенням 100 %. Якщо індекс сезонності перевищує 100 % – це свідчить про вплив сезонного фактора в бік збільшення рівнів динамічного ряду і навпаки. Розрахунок індексу сезонності за даною формулою не враховує наявність тренда (табл. 4, 5) [3].

Таблиця 4

Розрахунки індексу сезонності

Місяці	Види транспорту									
	залізничний			Y_t	$I_{\text{сез}}, \%$	автомобільний			Y_t	$I_{\text{сез}}, \%$
	роки					роки				
	2011	2012	2013			2011	2012	2013		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
січень	32,2	32,9	32,3	32,5	91	304,3	274	277,1	285,1	98,8
лютий	32,7	32,9	32,8	32,8	91,9	285,5	264,5	271,4	273,8	94,8
березень	33,6	32,9	34	33,5	93,8	314,9	283,8	274,9	291,2	100,9
квітень	36,6	37,7	36,7	37	103,6	318	286,6	275,1	293,2	101,6
травень	37,6	37,8	37,6	37,7	105,5	317,9	290,4	275,5	294,6	102
червень	40,4	39,8	38,1	39,4	110,5	305,8	283	276	288,3	99,8
липень	39,5	38,4	40,5	39,5	110,6	269,7	292,6	280,8	281	97,3
серпень	37,9	38,8	37,5	38,1	106,6	301,7	293,6	279,5	291,6	101

Закінчення табл. 4

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
вересень	37,8	36,8	36,4	37	103,6	299,4	293,5	278,4	290,4	100,6
жовтень	34,1	34,1	33,6	33,9	95,1	302,7	306,2	290,6	299,8	103,8
листопад	34,3	33,5	33,1	33,6	94,2	293,8	297,1	280,5	290,5	100,6
грудень	33,4	34	32,8	33,4	93,6	290,9	283,4	281	285,1	98,7
Y_c	35,7	–	–	–	–	Y_c	288,7	–	–	–

Таблиця 5

Місяці	Види транспорту			Y_t	$I_{сез}, \%$
	метрополітен				
	роки				
	2011	2012	2013		
січень	59,4	59,9	60,8	60	92,9
лютий	61,7	61,8	62	61,8	95,7
березень	69,7	68,5	67,1	68,4	105,9
квітень	65,6	66	70,8	67,5	104,4
травень	65,8	67,6	63,5	65,6	101,5
червень	62,1	57,6	59,9	59,9	92,6
липень	58,2	59,3	59,1	58,9	91,1
серпень	58,8	57	56,4	57,4	88,8
вересень	68	65,8	64,6	66,1	102,3
жовтень	70,3	71,9	71,3	71,2	110,1
листопад	69	69,2	68,4	68,9	106,5
грудень	69,7	69,5	70,9	70	108,3
Y_c	–	64,6	–	–	–

З наведених розрахунків індексу сезонності видно, що найбільше сезонне явище впливає на залізничний і метрополітенний види транспорту, в той час як на автомобільний вид транспорту впливає більше випадкова складова. Для залізничного транспорту яскраво виражені сезонні коливання припадають на літній період, оскільки більшість людей у цей час їдуть на курорти, про це свідчить розрахований індекс сезонності (110 %). Для метрополітенного виду транспорту сезонні коливання припадають навпаки на весняно-осінній період.

Отже, забезпечення зростання конкурентоспроможності виробників транспортних послуг є першочерговим завданням для успішного розвитку транспортного комплексу України, з урахуванням існуючих світових тенденцій, таких, як:

1. Зниження трудомісткості шляхом автоматизації процесу транспортування.
2. Використання технічно і технологічно більш досконаліх транспортних засобів.
3. Управління якістю транспортних послуг.
4. Збільшення інформаційного забезпечення ефективного функціонування формованої транспортної інфраструктури.
5. Впровадження логістичного підходу в усі структури ринку транспортних послуг.

На сьогоднішній день можна з упевненістю сказати, що близько 50 % всіх транспортних перевезень в Україні припадає саме на автомобільний транспорт. Актуальними є міжнародні автоперевезення, які становлять майже половину зовнішньоторговельного обороту країни. Вантажний автомобільний транспорт воліють використовувати представники малого та середнього бізнесу, відсоток якого в Україні тільки зростає [1].

Наук. керівн. Гриневич Л. В.

Література: 1. Міністерство транспорту та зв'язку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mintrans.gov.ua>. – Назва з екрану. 2. Офіційний сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua/. – Назва з екрану. 3. Анализ сезонных колебаний. Индекс сезонности. Метод абсолютных и относительных разностей [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://helpstat.ru/>. – Название с экрана.

Зміст

Кіяшко А. В. Використання методу mind-mapping для визначення поняття "стимулювання праці".....	3
Зайцева О. О. Передумови впровадження аутплейсменту персоналу.....	6
Ковалевська Ю. В. Аналіз напрямів удосконалення податкового контролю в Україні.....	8
Колесник М. О. Понятійно-категорійний апарат аудиту персоналу.....	10
Лисюк Н. А. Нормативно-правове забезпечення звільнення працівників в Україні.....	12
Разінькова А. О. Становлення та розвиток спрощеної системи оподаткування суб'єктів малого підприємництва.....	15
Скрипниченко Р. О. Сучасний стан системи управління знаннями на підприємствах.....	18
Титиевская М. А. Перспективи розвитку ринка труда Украины в аспекте образования.....	20
Топорова Л. Ю. Електронні комунікації як фундаментальні процеси управління організацією.....	23
Тріфонова О. К. Еволюція теорії оподаткування в Україні та зарубіжних країнах.....	25
Чеканова Д. В. Удосконалення системи гарантування вкладів України на прикладі досвіду країн ЄС.....	27
Чіковані Н. Г. Організація податкового аудиту на підприємстві.....	30
Шевчук А. В. Удосконалення нормування управлінської праці на вітчизняних підприємствах.....	33
Шпрінер Т. В. Вплив тіньової економіки на ринок праці.....	35
Андреева А. С. Особливості бухгалтерського обліку реєстраторів власників іменних цінних паперів в Україні.....	37
Афанасієвська Т. В. Організація обліку та контролю розрахунків з оплати праці.....	40
Дулембова К. О. Автоматизація обліку виробничих запасів.....	42
Котенко М. С. Визначення ролі депозитної політики як інструмента підвищення стійкості та надійної економіки.....	44
Лісна М. О. Організація первинного обліку основних засобів.....	48
Пальоха Т. М. Облік кредитних операцій як складова діяльності банківських установ.....	50
Півень Я. В. Класифікація та сутність дебіторської заборгованості в Україні.....	52
Пуголовкіна М. О. Сутність виробничих витрат та їх облік на підприємстві.....	54
Сторонкина М. С. Организация обучения персонала на предприятии.....	57
Юрків Д. І. Удосконалення організації обліку основних засобів на підприємстві.....	60
Чернорук Ю. А. Несовершенство регулирования бюджетных возмещений как фактор, сдерживающий инвесторов.....	62
Ваховська А. С. Застосування таксономічного аналізу для оцінки структури капіталу підприємства.....	64
Гриців Є. В. Визначення економічної сутності капіталу підприємства та його функцій.....	67

Кібкало А. О. Прогнозування власного капіталу підприємства на основі застосування методу екстраполяції.....	70
Кондратенко А. О. Особливості проведення діагностики кризового стану підприємства.....	74
Чернега І. І. Прибуток на підприємстві та фактори, що на нього впливають.....	77
Смолякова С. С. Формування депозитної політики банку.....	80
Водолазський О. Ю. Аналіз діяльності недержавних пенсійних фондів в Україні.....	82
Кириченко Ю. О. Особливості використання сучасних методів для мінімізації ризику ліквідності банку.....	85
Кравець Н. А. Тенденції розвитку ринку добровільного страхування наземного транспорту в Україні.....	88
Малючков М. А. Технологія надання послуг фізичним особам із автотранспортного страхування в Україні.....	92
Шилькова А. О. Теоретичні підходи до сутності поняття "Інтернет-банкінг".....	95
Варвлянская В. П. Теневой сектор экономики Украины и пути ее детенизации.....	98
Жумаев Э. Влияние современных интеграционных процессов на развитие экономики Украины.....	101
Лазарев М. В. Розвиток туристичної галузі в Україні: реалії та перспективи.....	103
Потябін М. Ю. Динаміка купівельної спроможності українського споживача.....	106
Стерина Е. В. Оценивание эффективности инвестиционных проектов.....	111
Фальченко О. Є. Проблеми зловживання монопольним становищем на ринку.....	113
Шевцов И. В. Особенности колебания курса гривны в Украине.....	116
Абрамкіна В. В. Значення та роль зовнішньоекономічної діяльності промислових підприємств для України.....	118
Апаріна Д. В. Становлення та роль інвестиційної діяльності в Україні.....	123
Боброва А. Є. Тенденції розвитку системи вищої освіти в Україні та за кордоном.....	125
Губарева Є. В. Статистичний аналіз машинобудування України.....	128
Дерека О. В. Аналітичне забезпечення оцінки інвестицій в Україну.....	132
Злидень А. С. Питання формування статистичного забезпечення діяльності аграрних підприємств.....	137
Коломоєць М. О. Аналіз диференціації регіонального розвитку за валовою доданою вартістю.....	139
Кулик А. В. Загальні тенденції розвитку ринку автомобілів та автотоварів України.....	143
Лисенко О. В. Статистичний аналіз дисбалансу попиту та пропозиції на ринку праці в Україні.....	146
Молодець Я. О. Теоретичні основи формування статистичної оцінки економічної активності населення України.....	150
Проскурніна А. А. Статистичний аналіз чисельності та структури населення країни.....	153
Скороденко Я. В. Аналітичний огляд прибутків фінансового сектору України.....	157
Штагер О. О. Проблема стабільності на валютному ринку України.....	161
Ярмош В. В. Фінансова нестабільність як індикатор кризових явищ в економіці.....	164
Журавкін М. І. Статистичний аналіз послуг транспорту України.....	169